

GOLDEN BRAIN

Scientific Journal

ISSN: 2181-4120

Volume 1, Issue 2

Google
Scholar

2023/2
January

ISSN 2181-4120
VOLUME 1, ISSUE 2
JANUARY 2023

<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain>

“GOLDEN BRAIN” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 1, ISSUE 2, JANUARY, 2023

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abduxakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of Information Technologies

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

EDITOR-IN-CHIEF: M.YUSUPOV

ТАЛАБА ЁШЛАРДА ФАОЛ ФУҚАРОЛИК ВА ХАЁТИЙ ПОЗИЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ХУҚУҚИЙ ВА АХЛОҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Икромов Х. О.

Андижон давлат педагогика институти ўқитувчиси

АННОТАТСИЯ

Жамиятимизда кенгўламли ислохотлар амалга оширилаётган бугунги кунда фуқароларнинг жамият тараққиёти, давлат бошқарувини амалга оширишдаги фаол иштирокини таъминлаш, бунинг учун унинг ижтимоий-сиёсий ва маънавий-маърифий асосларини яратиш муҳим вазифа бўлиб қолмоқда. Талаба-ёшларда ҳуқуқий маданиятни янада юксалтириш учун таълим муассасаларида ҳуқуқий таълим ва тарбиянинг ўрни жуда муҳимдир. Шунинг унутмаслик керакки, ҳуқуқий тарбия ҳуқуқий таълимдан ёки фақат ҳуқуқшуносликни ўқитишдангина иборат эмас. Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантириш, глобаллашув даври салбий ҳодисалари хавфини камайтириш ва ёшларни маънавий етук шахслар этиб тарбиялаш учун уларда фаол фуқаролик позициясини шакллантириш зарур. Шу жиҳатдан бугунги кунда жамиятда яшаётган ҳар бир инсоннинг тўғри ҳаёт кечириши учун гоё аҳамиятли ҳисобланган қуйидаги ахлоқий категорияларнинг мазмун-моҳияти тўғрисида ёшларга тушунчалар бериш лозим. Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ёшлар вазифаларини онгли равишда бажаришлари давлатнинг ҳуқуқий-демократик ва ахлоқий талабларига мос келади. Аммо бунинг ҳуқуқий ва ахлоқий маданиятга эришмасдан, яъни қонунларни билмасдан ва уларга изчил риоя қилмасдан туриб амалга ошириш мумкин эмас. Талаба ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини янада юксалтириш ва уларда фаол фуқаролик

позициясини шакллантиришда олий таълим муассасаларидаги маънавий-маърифий ишларни самарали таъкил қилиш муҳим вазифа ҳисобланади.

Таянч сўз ва тушунчалар: фуқаролик жамияти, фаол фуқаролик позицияси, ҳуқуқий маданият, фуқаролик бурчи, фуқаролик масъулияти, ёшлар, ёшларга оид давлат сиёсати, комил инсон, баркамол авлод.

АННОТАЦИЯ

В нынешнее время в нашем обществе проводятся масштабные реформы, важной задачей является обеспечение активного участия граждан в развитии общества, государственного управления, создание его социально-политической и духовно-просветительской основы. Роль юридического образования и воспитания в образовательных учреждениях очень важна для дальнейшего развития правовой культуры студентов. Важно помнить, что юридическое образование - это не только образование или просто преподавание права. Для развития гражданского общества в Узбекистане, снижения риска негативных последствий глобализации и воспитания молодежи как духовно зрелых личностей необходимо формирование у них активной гражданской позиции. В связи с этим необходимо дать молодым людям понимание значения следующих этических категорий, которые очень важны для правильной жизни каждого человека, живущего в современном обществе. Одним словом, осознанное выполнение молодыми людьми своих обязанностей соответствует законодательно-демократическим и моральным требованиям государства. Но этого нельзя сделать без достижения правовой и моральной культуры, то есть без знания законов и их последовательного следования. Важной задачей является дальнейшее повышение правовой культуры студентов и эффективная организация духовно-воспитательной работы в высших учебных заведениях по формированию у них активной гражданской позиции.

Ключевые слова: гражданское общество, правовая культура молодёжи, модернизация, образование, Национальная программа по подготовке кадров, духовность, интеллектуально развитое поколение.

ABSTRACT

Today, when large-scale reforms are being carried out in our society, it remains an important task to ensure the active participation of citizens in the development of society, public administration, and for this to create its socio-political and spiritual-enlightenment basis. The role of legal education and upbringing in educational institutions is very important for the further development of legal culture among students. It is important to remember that legal education is not just about legal education or just teaching law. In order to develop civil society in Uzbekistan, reduce the risk of the negative effects of globalization and educate young people as spiritually mature individuals, it is necessary to form an active civic position in them. In this regard, it is necessary to give young people an understanding of the meaning of the following ethical categories, which are very important for the proper life of everyone living in today's society. In short, the conscious performance of duties by young people is in line with the legal-democratic and moral requirements of the state. But this cannot be done without achieving a legal and moral culture, that is, without knowing the laws and following them consistently. An important task is to further improve the legal culture of students and the effective organization of spiritual and educational work in higher education institutions in the formation of an active civic position in them.

Key words: *civil society, legal culture of young people, modernization, education, the National program of personnel training, spirituality, intellectually advanced generation.*

Жамиятимизда кенгқўламли ислоҳотлар амалга оширилаётган бугунги кунда фуқароларнинг жамият тараққиёти, давлат бошқарувини амалга

оширишдаги фаол иштирокини таъминлаш, бунинг учун унинг ижтимоий-сиёсий ва маънавий-маърифий асосларини яратиш муҳим вазифа бўлиб қолмоқда.

Фуқаролик жамиятининг мураккаблиги шундаки, у хўжалик, иқтисодий, оила-уруғчилик, этник, диний ва ҳуқуқий муносабатлар, ахлоқ, шунингдек шахслар ва ҳокимиятнинг бирламчи субъектлари бўлмиш партиялар, манфаат гуруҳлари ва ҳоказолар ўртасидаги давлат томонидан тартибга солинмайдиган сиёсий муносабатларни ўз ичига олади. Давлат тузилмаларидан фарқли ўлароқ фуқаролик жамиятида вертикал (бўйсунуш) эмас, балки ҳуқуқий жиҳатдан эркин ва тенг ҳуқуқли ҳамкорлар ўртасида горизонтал алоқалар ва рақобат муносабати амал қилади.

Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантириш, глобаллашув даври салбий ҳодисалари хавфини камайтириш ва ёшларни маънавий етук шахслар этиб тарбиялаш учун уларда фаол фуқаролик позициясини шакллантириш зарур. Зеро, фуқаролик позициясига эга бўлган ёшларгина жамиятнинг асосий мақсадларини маданий боратлигини тушуниб, халқ ва жамият олдидаги масъулиятини чуқур англайди. Ёшларда фаол фуқаролик позициясини шакллантириш—ҳар бир болада ўз халқининг тарихи, маънавий кадриятлари, ватанимизнинг имкониятлари ва истиқболини билиш ва қадрлаш, ундан фахрланиш, юрттинчилиги, Ватан равнақи ва халқ фаровонлиги учун дахлдорликни ҳис қилиш, ўз ҳуқуқи билан биргалликда бурч ва мажбуриятларини яхши билиш ҳамда уларни тўлақонли амалга ошириш, қандай ҳолатда ҳам миллий манфаатларни ҳимоя қила олиш фазилатларини тарбиялаш демакдир.

Талаба-ёшларда ҳуқуқий маданиятни янада юксалтириш учун таълим муассасаларида ҳуқуқий таълим ва тарбиянинг ўрни жуда муҳимдир. Шунинг унутмаслик керакки, ҳуқуқий тарбия ҳуқуқий таълимдан ёки фақат ҳуқуқшуносликни ўқитишдангина иборат эмас. Таълим муассасаларида ҳуқуқий тарбия тизими ва шакли талаба ёшларнинг ҳуқуқий тарбиясига ҳар

томонлама ёндашишдан келиб чиқади. Худди шуерда ҳуқуқий тарбияга элементар ёндашишдан воз кечиш зарурлигини айтиб ўтишимиз зарур. Ҳаётимизда учраб турган ҳуқуқий воқеа-ҳодисаларга ёшларнинг ўзи жалб этилса, ёшларда фаол фуқаролик позицияси шаклланади. Масалан, қонун ҳужжатлари лойиҳаларини муҳокама қилиш, олий таълим муассасаларида ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини тўлиқ билиш, уларга амал қилиш, сайлов ишларини олиб бориш каби тадбирлар уларда қонунга бўлган ҳурматни тарбиялашда ёрдам беради. Ҳуқуқий тарбия самарадорлигини оширишнинг яна бир муҳим томони шундаки, тарбиячининг ўзи зарур ҳажмдаги ҳуқуқий билан қуролланган ва ёшларда ҳуқуқий онгни шакллантириш, уларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш услубиятини яхши эгаллаган бўлиши лозим. Ёшлар ҳуқуқни билса, тасаввур қилсаю, аммо ҳуқуқий кўрсатмаларни ижро этишга пассив муносабатда бўлса, бу ҳолат ёшларда фаол фуқаролик позицияси шаклланмаганлигини яққол кўрсатади.

Маълумки, таълим-тарбиянинг асосий мақсади—ёшларда шахс сифатида юксак ахлоқий фазилатларни шакллантиришдан иборатдир. Ахлоқ бўлмаса инсон ижтимоий шахс сифатида шаклланмайди. Ёшларда ахлоқ ҳақидаги билимларни шакллантиришда унинг муайян тузилмаси, унга асос бўлган миллилар, унсурлар-ахлоқий онг, ахлоқий ҳиссиёт ва ахлоқий хатти- ҳаракатлар тўғрисида маълумот бериш зарур. Ҳар бир фан ўз категориялар тизимига эга. Ахлоқ категориялари жамият ахлоқий ҳаётидаги умумий, муҳим томонларни, хусусиятлар ва муносабатларни инсон томонидан ўзлаштириш усулларини акс эттирувчи категориялар ҳисобланади. Ахлоқ категорияларининг ўзига хослиги шундан иборатки, улар фан сифатидаги этикани амалий асосини ташкил этувчи ахлоқнинг энг муҳим томонлари ва элементлари умумлашган ҳолда ўз ифодасини топади. Ахлоқ категорияларининг кўпчилиги қарама – қарши ҳаракатларга эга, чунончи муҳаббат ва нафрат, эзгулик ва ёвузлик, яхшилик ва ёмонлик, камтарлик ва такаббурлик, садоқат ва хиёнат турли ижтимоий факт ва ҳодисаларни қамраб олувчи баҳо категориялари бўлса, бурч,

виждон, шаън, кадр–қиммат, бахт нисбатан тор категориялар бўлиб, шахсни ички дунёсини акс эттиради. Этикадаги энг муҳим категориялардан бири эзгулик ва ёвузлик бўлиб, у инсон фаолиятининг аслмоҳиятини, кишининг бирор талабига тўлажавоб берадиган, унга ёқадиган, маълум бўлган ҳатти–харакатлар нарсаларнинг ижобий сифатлари, бирор кишининг манфаатини кўзлаб иштутиш, унга манфаат етказиш, хайрли, эзгу ишларни амалга оширишни англатади.

Ёшларни ўз – ўзига талабчанлик, ўз ҳаракатларига, ишига, билимига танқидий қараш, ўзига, куч–қувватига ортиқча баҳо бермасликни камтарлик категорияси орқали ўргатилади. Камтарлик кишиларга бўлган муносабатда намоён бўлиб, у кишилар билан содда камтарона муомала қилади, ўзишларига ва ҳаракатларига камтарлик билан баҳо беришга ундайди. Бошқаларга нисбатан ширин суҳан бўлади. Камтар инсон бошқалардан ўзини устун қўймайди, ўзига бино қўйиб, сохта шухрат кетидан қувмайди, ютуқлардан эсанкирамайди. Бир сўз билан айтганда камтарлик инсон ички маънавий дунёсининг ташқи ифодаси ҳисобланади. Бугунги кунда талаба шахсини барча имкониятларини юзага чиқариш учун албатта ахлоқ нормаларини кундалик ҳаётдаги аҳамиятини ошириш, таълим жараёни шахсга йўналтирилган характерда бўлиши талаб этилади.

Шуни ҳам алоҳида айтиш жоизки, таълим-тарбия жараёнида ёшларни мустақил, эркин, ўз ҳаётини позициясига эга бўлишларида уларга ижтимоий-маънавий кўмак бериш, шу билан бирга бой ҳаётини ва илмий тажрибалар асосида ахлоқий тамойиллар ва меъёрларнинг моҳияти, аҳамияти ҳақида атрофлича чушунчалар бериш мақсадга мувофиқ. Шу жиҳатдан бугунги кунда жамиятда яшаётган ҳар бир инсоннинг тўғри ҳаёт кечирishi учун ғоят аҳамиятли ҳисобланган қуйидаги ахлоқий категорияларнинг мазмун- моҳияти тўғрисида ёшларга тушунчалар бериш лозим:

-Эзгулик ва ёвузлик, яхшилик ва ёмонлик, муҳаббат ва нафрат, адолат бурч, бахт, ахлоқ, одоб, ҳуқ тушунчаларининг мазмун-моҳиятини ёритиб бериш;

-Ахлоқнинг миллийлик ва умумбашарийлик хусусиятларини таҳлил этиш, замонавий ахлоқий меъёрларнинг ўзига хос жиҳатларини ўрганиш;

-Этика категорияларининг инсон ҳаётидаги белгиловчи ўрнини аниқлаш;

-Замонавий этика муаммоларининг инсон умри билан боғлиқ эканлигини асослаш ва инсоннинг ўз умрига, хатти - ҳаракатига масъулиятини ошириш малакаларини ўргатиш;

-Талабаларни умум инсоний қадриятларга содиқлик, халқнинг маънавий меросини мустаҳкамлашга, эъвозлашга ўргатиш;

-Ахлоқий қадриятлар ҳисобланган ватанпарварлик, инсонпарварлик туйғуларини талабалар онгига сингдириш;

-Иймон, инсоф, ҳалоллик, ҳаромдан, бировнинг ҳаққини ўзлаштиришдан қўрқиш, меҳр-мурувватлилик, раҳм-шафқатлилик, оқибатлилик, андишалилик, шарму-ҳаё, дўстлик кабиларни ёшлар онгига сингдириш;

-Этиканинг умумназарий масалалари ҳамда ахлоқий муносабатларни ёритиш.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ёшлар вазифаларини онгли равишда бажаришлари давлатнинг ҳуқуқий-демократик ва ахлоқий талабларига мос келади. Аммо буни ҳуқуқий ва ахлоқий маданиятга эришмасдан, яъни қонунларни билмасдан ва уларга изчил риояқилмасдан туриб амалга ошириш мумкин эмас. Талаба ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини янада юксалтириш ва уларда фаолфуқаролик позициясини шакллантиришда олий таълим муассасаларидаги маънавий-маърифий ишларни самарали ташкил қилиш ва профессор-ўқитувчилар йиллик мураббийлик режаларини тузишга алоҳида эътибор бериш лозимдир. Ахборот соатларида ҳуқуқий тарбияга доир тадбирлар, давра суҳбатларини кўпроқ ташкил қилиш ва уларни самарали ҳамда таъсирчан ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1.Каримов И.А.Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш –энг олий саодатдир.–Т.: «Ўзбекистон»,2015.

2.Каримов И.А.Инсон,унинг ҳуқуқ ва эркинликлари–олийқадрият.14-жилд.–Т.: «Ўзбекистон»,2006.

3. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт–пировард мақсадимиз. 8-жилд.—Т.: «Ўзбекистон», 2000.

4. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиши тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ / Ш.М. Мирзиёев. - Тошкент : Ўзбекистон, 2016. — 56 б.

5. Танқидий таҳлил, қат’ий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик — ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги ма’руза, 2017 йил 14 январ / Ш.М. Мирзиёев. — Тошкент : Ўзбекистон, 2017. — 104 б.

6. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини та’минлаш — юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги ма’руза. 2016 йил 7 декабр / Ш.М. Мирзиёев. — Тошкент: „Ўзбекистон“, 2017. — 48 б.

7. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. Мазкур китобдан Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2016 йил 1 ноябрдан 24 ноябрга қадар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри сайловчилари вакиллари билан ўтказилган сайловолди учрашувларида сўзлаган нутқлари ўрин олган. / Ш.М. Мирзиёев. — Тошкент: „Ўзбекистон“, 2017. — 488 б.^[36]

8. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 4-жилд.— Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2008.

9. Ильин И. Путь кочевидности.—М., 1998. 10. Таджикханов У., Саидов А. Ҳуқуқий маданият назарияси. 2-том.—Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 1998

ALISHER NAVOIYNING “SOQIYNOMA” ASARIDA QO‘LLANILGAN BADIY SAN’ATLAR

Hazratqulova Zarina Hasan qizi

Shahrisabz davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

3-bosqich talabasi

Nizomiddin Mir Alisher Navoiy turkiy tillar tamal toshini qo‘ygan shaxs hisoblanadi. Navoiy dunyo tafakkuri tarixida o‘zining abadiyatga daxldor asarlari va benazir dahosi bilan turkiy xalqalarning ma’naviy siymosini yarata olgan hamda asarlarida tarannum etgan ezgu g‘oyalari bugungi kungacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmay kelayotgan so‘z san’atkoridir.

O‘zbek mumtoz she’riyati tarixida lirik janrlar rivojining yangi bosqichga ko‘tarilishi bevosita Alisher Navoiy lirikas bilan bog‘liq. Navoiy she’riyat maydoniga kirib kelgan davrda o‘zbek adabiyotida lirik turning qasida, g‘azal, masnaviy, tuyuq, fard kabi janrlari she’riy shakl sifatida o‘z takomiliga yetgan, qit’a, ruboiy, musamman, tarkibband, tarji’band kabi janrlar esa shakllanish bosqichida edi.

[1]

Badiiy asarda so‘z yoki so‘z birikmasining ko‘chma ma’noda qo‘llanishi trop (gr. tropos — ko‘chim)lar deb yuritiladi. Aslida tilimizdagi hamma so‘zlar ko‘chma ma’noda ishlatilishdan tug‘ilgan bo‘lsa ajabmas. Lekin ularning dastlabki davrdagi asl ma’nosi vaqtlar o‘tishi bilan odamlar tomonidan ko‘pincha unutilib yuboriladi. Troplar majoz (ar. so‘z yoki iboraning ko‘chma ma’noda ishlatilishi va shunday ma’noda ishlatilgan so‘z, ibora), tashbeh (ar. o‘xshatish; majoz), ko‘chim (trop, oborot ma’nosini beradi) deb ham ataladi. Ko‘chimlar adabiyotga jilo, joziba, ta’sirdorlik, bo‘yoqdorlik kabi ko‘plab rang-barang fazilatlarini beradi. Quyosh tomchida akslanganidek, san’atkorning badiiyati qudrati alohida olingan birgina tropda o‘zini namoyon eta oladi. Behisob majozlardan bir nechtasini o‘rganishning

o‘ziyoq sizni mustaqil izlanishga, qolganlarini izlab, topib, talqin qilishga chorlaydi. Badiiy-tasviriy vositalarning hammasi ham ikki vazifani o‘taydi:

1. Badiiy asarda ifodalangan g‘oyani, shu g‘oyani tashuvchi obrazlarni hayotiyroq va ta’sirchanroq ifoda qiladi. Bu mazmuniy vazifa.

2. Misralar, baytlar, bandlarning (demakki, badiiy asarning) lafziy musiqiylikni, jilosini, jozibadorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Bu shakliy vazifa. Mazmun va shaklning monolitlik xislati bu vositalarga ham xos bo‘lgani sabab ular ikki vazifani birvarakayiga va bir vaqtda o‘taydilar. Ularning har biri san’atkor badiiy mahoratining kichik o‘lchovi bo‘la oladilar, ya’ni san’atkor badiiy dunyosining hayotiylikni, go‘zalligini, betakrorligini, yangiligini ko‘z- ko‘z qila oladilar. Kitobxonni hayratga sola biladilar. Hazrat Alisher Navoiyning «Majolis ul-nafois» asarida bir voqea bor: kunlarning birida Lutfiy va Alisher Navoiy uchrashganlarida yomg‘ir yog‘ayotgan bo‘ladi. Lutfiy yomg‘irga ishora qilib, Amir Xisrav o‘z g‘azallaridan birida shu hodisani nafislik — san’atkorlik bilan tasvirlaganini aytadi: mahbuba bahor ayomida biron tomonga ketayotganida yomg‘ir tufayli yerga yiqilay debdi-yu, noziklikdan yomg‘ir rishtalari(tomiri)ni ushlab qaddini rostlab olibdi. Navoiy bundan hayratga tushadi va uni saroy ahliga so‘zlab beradi. Hamma lol qolsada, sinchkov Husayn Boyqaro e’tiroz bildiribdi: «... ul e’tiroz budirkim, yol yog‘in qatrasi yuqoridin quyi inib keladur, muqarrardurkim, rishtag‘a dag‘i hamul holdir. Rishtaikim, mayli quyi bo‘lg‘ay, aning madadi bilan yiqiladurg‘on o‘zin asramog‘i maholdir». Ko‘rinadiki, badiiy tasviriy vosita qanchalik hayratomuz bo‘lmasin, uning asosida hayot (yomg‘ir) mantig‘i buzilmasligi, yangiligi, betakrorligi asoslangan bo‘lishi, kitobxonni to‘liq ishontirishi badiiy qonuniyat bo‘lib qolaveradi. Ana shu qonuniyatga amal qilgan-san’atkor badiiy mahorati namuna bo‘la oladi. Ha, «Shoirlarimiz borki, yozganlari, bir qaraganingda bus-butun, ravon, qofiyalar joyida. Lekin ularning asarlari na adabiyot tarixida, na xalq qalbi- dan bir umr joy olishi gumon. Sen minglab satr she’r yozsang-u, shundan aqalli ikki-uch misrasi ham yuraklardan joy olmasa — bu shoir uchun katta fojia. «Ey yor, men seni sevaman». Ana shu gapni Mirza G‘olib «Ey, yor, ostonang oldida yotgan toshni nima qilarding

nariga surib qo'yib, axir u mening peshonamga urilaverib o'z-o'zidan yo'q bo'lib ketardi-ku!» deb berishida juda kuchli obrazlilik barq urib turibdi». Xullas, bu mulohazalarning yanada chuqurroq, osonliroq, aniqroq isbotini jonlantirishda, mubolag'ada, litotada, o'xshatishda, sifatlashda tazminda ham ko'rish mumkin. [2]

Navoiy hazratlarining “Soqiynoma” asarida ma'naviy, lafziy hamda mushtarak san'atlardan talaygina keltirilgan.

Xususan, bunda yangi san'at turi hisoblanmish baroati istihlol san'ati ham qoyilmaqom tarzda ifoda etilgan.

BAROATI ISTIHLOL – mushtarak badiiy san'atlar jumlasidan. “Baroat” ilmda yoki boshqa narsalarda o'z tengqurlaridan ustun bo'lmoq, “Istihlol” esa yangi oyni ko'rmoqdir. Istilohda she'r, kitob yoxud muayyan bobni asosiy maqsadga, keying mazmunga nozik ishora qilish bilan baholash san'atini anglatadi.

Alisher Navoiyning “Soqiynoma” asarida baroati istihlol san'atidan unumli foydalanilgan:

Jom darxo'r anga ka'si xurshid

Dema xurshidki, jomi Jamshid

Bu satrlar Alisher Navoiyning Xamsa tarkibiga kiruvchi “Farhod va Shirin” dostoniga ishora qilingan. Unda “jomi Jamshid” haqida gap boradi. U 400 olim tomonidan kashf qilingan bo'lib, insonga xohlagan odamini istagan vaqtda ko'rsata olgan.

Talmeh arabcha so'z bo'lib, ma'nosi “chaqmoq chaqilishi”, “bir nazar tashlash” demakdir. Badiiy san'at sifatida u tarixiy va afsonaviy voqea, masal, shaxs, mashhur asar va qahramonlar nomiga ishora qilish vositasida fikrni qisqa, ixcham tasvirlashdir. [3]

Navoiyning ushbu baytida:

Qani Temur – shahi islompanoh

Ki jahon oldi, chekib xayli sipoh

1336-1405-yillarda Turkiston hududida yashab, Movvarounnahrdek ulkan markazlashgan davlatga asos slogan tarixiy shaxs hisoblanadi. Tarixda dunyo

tamadduniga o‘z hissasini qo‘shgan, Turon yurtida ilm-fan rivojini yuksak darajada targ‘ib etib, e‘tirof qilgan hamda Sohibqiron degan buyuk nomga sazovor bo‘lgan ulkan shaxs hamdir. Bu o‘rinda Navoiy Temurning dunyo mamlakatlarini egallaganligini, bisyor lashkar to‘plaganligini va islom diniga e‘tiqod qilganligini aytib o‘tganlar.

Takrir” “takrorlash” ma’nosini ifodalovchi lafziy san’at bo‘lib, she’rda u yoki bu so‘zni takror qo‘llashni nazarda tutadi. Takrorlash vositasida so‘z ma’nosini, uning mohiyatini ta’kidlab ko‘rsatish ushbu san’atning asosiy xususiyati sanaladi.[4]

Chunonchi, Alisher Navoiy “Soqiynoma”sida

Soqiyo, tut manga gulbo‘y qadah,

Xalq ko‘nglidin alamsho‘y qadah

Bu baytda qadah so‘zi takrir san’atini hosil qilgan. Shuningdek, baytda takrir san’atidan tashqari yana gulbo‘y qadah – tashbeh, soqiyo – insho san’atining nido nomli turiga ma’lum bo‘lgan san’atlar ham ishtirok etgan.

“Mukarrar” so‘zi “qayta-qayta”, ust-ustiga» ma’nolarini ifodalaydi. Shu nom bilan ataluvchi lafziy san’at esa baytning har ikki misrasida juft so‘z qo‘llashni nazarda tutadi. Atulloh Husayniy o‘zining «Badoyi’us-sanoyi’» asarida «Rashidi Vatvot depturkim, shuaro mukarrar deb andoq she’rni ayturkim, bir baytta bir lafzni keltirurlar va o‘zga baytta aning ta’sirida o‘shul lafzni yana keltirurlar», – deb ta’kidlaydi va Asjadiy she’ridan misol keltiradi. Demak, allomaning yozishicha, ushbu san’atda bir baytning ikki misrasida keltirilgan ikki juft so‘z keyingi bayt misralarida ham takrorlanishi kerak. Ammo she’riyatimizda mukarrarning boshqa bir ko‘rinishi, ya’ni bir baytning har ikki misrasida juft so‘z qo‘llash san’atidan ko‘proq foydalanilgan. [4]

Qavm-qavm ichra ko‘rub mehnatlar,

Xayl-xayl ichra chekib shiddatlar.

Yuzlanub shavkat-u, joh-u iqbol,

Qismatim bo‘ldi base mansab-u mol.

Qavm-qavm, xayl-xayl soʻzlari mukarrar sanʼatini yuzaga chiqargan boʻlib, uning maʼnosi qavmu-qarindosh, el-ulus ichida birgalikda mehnat qilib, xayl (xiyla) koʻp shiddat chekdi. Keying qatorda esa, tanosub degan goʻzal sanʼatdan foydalanilgan. Bu sanʼat – sheʼr baytlarida bir-biriga bogʻliq va bir-biriga yaqin tushunchalarni anglatuvchi soʻzlarni qoʻllash sanʼati. Biror narsani oʻylaganimizda koʻz oldimizga uning belgilari, xususiyatlari keladi. Masalan, quyosh haqida gap ketganda, avvalo, uning nur sochishini xayolga keltiramiz, yuz deganda uning bilan bevosita bogʻliq koʻz, qosh, lab, ogʻiz kabilar xayolda jonlanadi. Bir manzarani shular yordamidagina toʻlaroq tasavvur qilamiz. Sheʼriyatda ham shunday. Shoir biror hodisani tasvirlar ekan, maʼno jihatidan unga yaqin soʻzlarni ishlatadi va bu uning yorqinroq, ishonchliroq tasvirlanishiga yordam beradi. Keying baytdagi shavkat, joh, iqbol, mansab, mol soʻzlari oʻzaro tanosub sanʼatini hosil qilgan. Inson umri davvomidan boylik orttiradi, yuguradi, yeladi, lekin mana shu koʻz ochib yumguncha boʻlgan vaqt mobaynida uning umri oʻz nihoyasiga yetganini anglamay qoladi. Uning qismatiga mansab-u mol birla tugash yozildi.

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, Navoiy serqirra ijodkor. Uning asarlari hanuzgacha asrlar oshib kelmoqda. Insoniyatning maʼnaviy ozuqasi boʻlmish ijod namunalari avlodlar qalbidan joy olmoqda. Navoiy adabiyotning, lirikaning ustuni boʻlmish 16 ta janrda koʻp va xoʻp ijod qilgan. Bobomizning biz avlodlarga qoldirgan merosi necha-necha asrlar insoniyatga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. *Sirojiddonov Shuhrat, Yusupova Dilnavoz, Davlatov Olimjon “Navoiyshunoslik” “Tamaddun” Toshkent – 2019*
2. *Hotam Umarov “Adabiyotshunoslik nazariyasi” Toshkent A.qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti 2004*
3. *Boqijon Toʻxliyev, Bahodir Karimov, Komila Usmonova. Oʻrta taʼlim muassasalarining 10-sinfi va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalarining oʻquvchilari uchun darslik-majmua. Adabiyot Toshkent–2017*
A.Hojiahmedov. Mumtoz badiiyat malohati. – Toshkent: Sharq, 1999, 100-bet.

РАБОТА ДУЛАТА ИСАБЕКОВА

Асем Ергалиевна Абдурахманова

Студентка 2-курса Чирчикского государственного
педагогического университета

Научный руководитель: **Ильмира Суяндиковна Ташмухамедова**

АННОТАЦИЯ

В статье рассказывается о популярности и симпатии многих Дулата Исабекова, когда он написал «Бортэ». Актуальность произведения и слова беседовавшего с ним журналиста публикуются в виде четкой статьи.

***Ключевые слова:** образ жизни иностранца, английский язык, Швейцария, Люксембург, Австрия, Австралия.*

ANNOTATION

The article tells about the popularity and sympathy of many Dulat Isabekov when he wrote "Borte". The relevance of the work and the words of the journalist who spoke with it are published in the form of a clear article.

***Keywords:** lifestyle of a foreigner, English, Switzerland, Luxembourg, Austria, Australia.*

- Информации о жизни Чингисхана очень много. До сегодняшнего дня сняты различные фильмы и сериалы. А Бортэ, который был первым мужем четырех одинаково великих ханов, — персонаж, никогда ранее не ставившийся на сцене. Что побудило вас написать пьесу об историческом деятеле?

- Это было то, о чем я думал в течение длительного времени. Мы будем придерживаться Томирис, мы пойдём к Матери Умай. В основном, не все они

казахи. Борте - казах. Дочь клана Коньрат. Жена Чингисхана. Человек, который мудро управлял Великим ханом. Хотя Чингисхан был военачальником, завоевавшим мир и оседлавшим его гнев, он остановился на мысли Борте. Он был единственным, кто высказался против кагана во время планирования похода. "Не трогай Запад, не нападай!" также сказал слово. Чингисхану не понравились неуместные слова Бортэ, и он выгнал его из дворца. Он запрещает ему приходить во дворец до конца жизни. Но Бортэ находит выход и приходит во дворец. Таких миров много. Телом постановочной сцены является образ Бортэ. Изображение Чингисхана можно увидеть только в одном месте. По сей день грех не записать такого человека, как Бортэ, оставшегося в истории. Хотя я перерыл множество книг, мне не удалось найти никакой информации о Борте. Информация есть только в "Тайной хронике Монголии" и "Золотом Топчи". Поскольку это произведение искусства, читателю интереснее простая информация, чем исторические данные. «Тайная хроника Монголии» больше писала о жизненном пути и основных событиях Бортэ. Я сосредоточился на данных этих двух работ. Если «Тайная история Монголии» неверна, то я не прав. Информацию о борте нашел как иголку в стоге сена. Подумав об этом 4-5 лет, а затем написав за 4-5 месяцев, я не хотел ничего писать после "Борте".

- Премьера «Бортэ» состоится в Туркестанском драматическом театре.

Вы встречались с творческим коллективом и видели процесс подготовки?

Режиссеры шоу утверждены по специальному приглашению из-за рубежа.

Знают ли они о "Борте"? Отойдя от истории Средней Азии, как ее планируют ставить европейские режиссеры?

- Туркестанский театр готовится к постановке «Бортена». Я не встречал творческий коллектив. Контракт этого театра был интересным и непростым. Его нельзя ставить ни в одном театре страны до двух лет. В театральной группе «Бортэ» заявили, что будут путешествовать по миру. Он был переведен на английский язык. В творческом коллективе есть и иностранные режиссеры. Они приехали в Алматы и стали гостями у меня дома. Также приехало

несколько местных переводчиков, и мы целый день работали над текстом. Мы анализировали и обсуждали, не оставляя ни единого слова или предложения. Мы сократили аббревиатуры. Мы внесли некоторые дополнения. Мы также сравнили казахский и английский языки. Иностранные режиссеры знают о Чингисхане, что у Великого кагана было несколько жен. Но у него нет абсолютно никакой информации о Борте. Позже, когда он познакомился с личностью Бортэ, он испытал прекрасное чувство. Итальянские режиссеры планируют поставить его в нашей стране после постановки Туркестанского театра. «Борте» везет еще до презентации. Швейцария, Люксембург, Австрия и Австралия проявили интерес и изъявили желание выступить в театре. Весной 2022 года под руководством Евразийской Творческой Гильдии планируется представить «Бёрта» на суд зрителей в Мельбурне, Австралия. В следующем году мне исполнится 80 лет. Эти режиссеры приехали с творческим коллективом и предложили поставить «Бортена» у себя на родине. Слезы выступили у меня на глазах, когда я это услышал. Слово «казах» встречается в «Сокровенной летописи Монгол-Гола».

- Первым читателем пьесы был Абдиджамил Нурпеисов, мэтр нашей литературы. Ни одна целая страница не осталась нетронутой пером классика, которого приучили читать по пометкам. На последней странице он написал: «Ты плачешь». И правда ли, что единодушное мнение Мухтара Кул-Мохамеда способствовало изменению названия пьесы?

- Первый читатель - Мухтар Кул-Мохаммед. Когда я был гостем в программе «Тангшолпан», я сказал, что пишу «Бортен». Он услышал об этом и позвонил сам. Он сказал, что я буду первым читателем, пришлите мне. Я сдержала свое обещание и отправила его учиться, как только закончила учебу. Спустя долгое время он связался со мной и целый час хвалил меня, не касаясь земли. Кто не любит похвалы, и я спросил, какую критику вы хотели бы сказать, он перечислил шесть критических замечаний подряд. Я вошел во все шесть из них. Первое название спектакля было «Леди Борте», но оно было

изменено на «Борте». Я принял это. Есть история, что когда Джоши убили, от его трупа осталась только ложка. Акселеу процитировал работу Сейдимбека и Алкея Маргулана как искреннюю. Мой брат Мухтар сказал, что большой палец отличается от остальных пальцев, возьмите большой палец вместо чашечки. Я согласился и на это. После этого: «Вы идете спасать Борте с 4-й армией. В каждом округе по 10 000 военнослужащих. Тогда будет 40 тысяч воинов. Разве 40 000 солдат не слишком много для нескольких человек?» Я подумал над его словами и уменьшил количество войск на одну каплю. Мы обращали внимание на такие крупные и мелкие детали и долго обсуждали. Я также отправил его Абдиджамилю Нурпеисову. Несмотря на то, что он был болен, он прочитал первую часть и позвонил. Прочитав вторую часть, он снова позвонил. «На каждой странице пьесы есть знак. Я прочитал ее от корки до корки». Я послал своего водителя за рукописью. Он очень аккуратный, нет лица, которое не было бы отмечено. Он нашел пословицу среди предложений и подчеркнул ее. "Там всего 70 страниц, но что это за страницы?! Здесь создана великая эпоха Чингизхана, создан великий образ великой женщины Бортэ" и пришла написать русскую фразу: "О, мальчик, ты плакал!" сказал. Я почувствовал, что он был удовлетворен, прочитав его теплые слова. Человек, прочитавший это, дает теплое мнение. Кажется, это удалось. «Борте» — одна из причин, по которой я еду за границу.

ИСПОЛЬЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. *Мынағанәту:*^a ^b<http://akikat.kazgazeta.kz/?p=7781> (қолжетпейтін сілтеме)
2. *Отырар. Энциклопедия.* – Алматы. «Арыс» баспасы, 2005 ISBN 9965-17-272-2
3. *Дулат Исабеков*

ISSIQLIK ALMASHTIRGICHLARDA JARAYONLARNI JADALLASHTIRISH USULLARI

Askarov X., Asqarova S

Andijon iqtisodiyot va qurilish instituti.

Elektron pochta: asqar.xasanboy7413@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada issiqlik almashinuv qurilmalarining issiqlik almashinuvida yuzaga keluvchi kamchiliklar, qatlam xosil bo'lishi quvurlarning issiqlik almashinuvini yaxshilashga qaratilgan yechim va tahlillar natijasida intensivlashtirish usullari keltirilgan.

***Kalit so'zlar:** Issiqlik, kimyo, neft, suv, par, quvurlar, issiqlik almashinuvi, Reynolds Re son, turbulent rejim.*

Issiqlik almashinuv qurilmalari kimyo va neftni qayta ishlash sanoatida, oziq-ovqat sanoatida, sovitish va kriogen texnikada, isitish va issiq suv ta'minoti tizimlarida keng qo'llaniladi. Ma'lumki, issiqlik almashinuv qurilmalarida sovituvchi issiqlik tashuvchi sifatida texnik suvdan foydalaniladi. Texnik suvning qattiqligi va tuzlik miqdori yuqori bo'lganligi uchun issiqlik almashinuv qurilmalarining quvurlarida qatlamlar va tuz cho'kmalarini hosil bo'lishiga olib kelmoqda. Quvurlarda qatlamlarning hosil bo'lishi gidravlik qarshilikni ortishiga, issiqlik almashinishi yomonlashishiga, nasosni zo'riqishiga va texnologik rejimlarni buzilishiga olib keladi.

Aynan shu kabi muammolarni hal etishning eng samarali usuli— issiqlik almashinuv qurilmalarida issiqlik almashinishini jadallashtirishdir. Issiqlik almashinish jarayonlarini intensivlashtirish uchun quyidagi operatsiyalar amalga oshiriladi: oqimni majburiy turbulizatsiya qilish. Reynolds Re sonining kichik

qiymatlarida, ya'ni turbulent bo'lmagan rejimlarda suniy turbulizator reshetkalar, qavariqlar, pulsatsiya xosil qilish va burama oqimlar hosil qilish orqali issiqlik berish koeffitsientining qiymatlari rivojlangan turbulent rejimdagi qiymatlarga erishiladi; trubalarning yuzalariga qovurg'alar o'rnatib, issiqlik almashinish yuzasini bir necha barobar oshiriladi; trubalarni sistematik tozalash, truba yuzalarini maxsus qoplamalar bilan qoplash, issiqlik tashuvchi agentlarni tozalash orqali kirlanishlarni (shlam, tuzlar, korroziya maxsulotlari) oldini olish; bug'larni kondensiatsiyalashdan oldin truba ichini va trubalararo muxitni inert gazlar bilan ishlov berish.

Issiqlik almashinish jarayonini intensivlashtirish quyidagi ijobiy natijalarni beradi: bir qiymatdagi issiqlikni yetkazib berish uchun issiqlik almashinish yuzalarining o'lchami kichrayadi; qizdirish yuzalarining ishonchliligi va ishlash muddati ortadi; issiqlik almashinish qurilmasining massasi kamayadi va tashqi o'lchamlari kichrayadi; issiqlik almashinuv yuzalarida ifloslanishlarni hosil bo'lishi kamayadi; qurilmaning unumdorligi va ishlash vaqti ortadi.

Hozirgi kunda issiqlik almashinishini intensivlashtirishning quyidagi usullari mavjud: issiqlik tashuvchini trubaga tangensial ravishda uzatish; trubaning sun'iy g'adir-budirligini oshirish; trubani ichki bo'ylama va ko'ndalang qovurg'alash; trubaning ichiga shnekli uyurmalagichlarni o'rnatish; trubani ichiga spiral prujinka o'rnatish; trubani ichki va tashqi nakatka qilish; trubani spiral nakatka qilish; diskli va shaybali turbulizatorlarni qo'llash; trubani ichiga buralgan lentalarni o'rnatish; suyuqlik oqimiga elektrostatik maydon ta'sir ettirish; diffuzor-konfuzor turidagi tubulizatorlarni qo'llash; trubani va qurilmani vibratsiya qilish; intensivlashtirishning qurama usullarini qo'llash va hokazo.

Issiqlik almashinuv qurilmasida issiqlik almashinishini intensivlashtirish usullaridan birini qo'llash issiqlik almashinishini 1,5-2 marta ortishiga va issiqlik almashinish yuzalarida qatlamlar hosil bo'lish tezligini 2 martagacha kamayishiga hamda qurilmaning gidravlik qarshiligini 2-3 marta ortishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Askarov, Xasanjon Askarova, Muxlisaxon Axmadaliyev, Umurbek; ,bino va inshootlarni qurishda ishlatiladigan g'ishtlarning tahlili,Scientific progress,1,6,1112.
2. Isomiddinov, Azizbek Askarov, Xasajon; ,Анализ мест ректификационной колонны в ОА «Farg'onaazot», „Экономика и социум”,1,80,3,2021,Россия.
3. Askarov, Xasajon Axunboev, Odil; ,Drying and burning of nickel hydrocarbonate,"International Journal of Innovations in Engineering and Research.
4. Asqarov, Xasajon Axunboev, Odil Voxidova,Nasibaxon; “Farg'onaazot” AJ sirka kislotasini rektifikatsiya kalonnasini optimallashtirish.“Zamonaviy ishlab chiqarishning.
5. Askarov, Xasajon Muxamadsodiqov,Kamoljon Voxidova,Nasibaxon Raximova,Maqsudaxon;Rektifikatsiya jarayonlarining moddiy va issiqlik balanslarini tadqiq qilish.
6. Askarov, Xasajon Isomiddinov, Azizbek Rajabova,Nargiza; “Farg'onaazot” AJ da rektifikatsion kalonna apparati tarelkalari taxlili.
7. Askarov, Xasajon Isomiddinov, Azizbek; ,“Analysis of regification column plates in “Ferganaazot” JSC,“Modern scientific challenges and trends”,1,PL1920689,3,2020,Warsaw.
8. Askarov, Xasajon Askarova,Muxlisa;Qurilishda ishlatiladigan g'ishtlarning turlarining tahlili, “Innovation g'oyalar, Ishlanmalar amaliyotga” 1,1/110,3,2021,O'zbekiston.
9. Askarov, Hasanjon Muhammadsodikov, Kamoljon; ,Improving the design of internal plates in columnar apparatus.
10. Askarov, Xasajon Askarova. Muxlisa; ,Oddiy g'isht qorishmasining tayyorlash texnologiyasini adabiyotlar tahlili.
11. Asqarov. Xasajon Egamberdiyev. Husan;Saralash va elash barabanlarini sanoatda ishlatilish tahlili.
12. Asqarov, Xasajon Askarova, Muxlisa Mo'ydinov, Abdusamad; ,Bino inshootlarining zamin poydevorlarini mustaxkamligini oshiruvchi sifatli g'ishtlar taxlili.
13. Askarov, Xasanjon Xalilov, Nizom Umarov, Y Axunboev, Odiljon; ,Issiqlik almashinuvi jarayonlarini tadqiq qilish., "Iqtidorli talabalar, Magistrlar, doktorantlar va mustaqil izlanuvchilar online ilmiy-amaliy anjuman",1,80,2,2014,O'zbekiston Farg'ona viloyati.

IMPORTANTCE OF UNDERSTANDING INTERCULTURAL COMMUNICATION IN BUSINESS

O.S. Akhmedov

Doctor of Philological Sciences, Professor of Uzbekistan State
World Languages University

Abdukarimova R.

MA student of Jizzakh State Pedagogical University

ABSTRACT

This article focuses on the importance of understanding intercultural communication in business. Moreover, it highlightes why we need the strongest relationship between communication and culture in business sphere and the assumptions of the vast majority of linguistics from scientific side.

Key words: *communication, culture, business, intercultural communication, teaching, business English, verbal communication, non-verbal communication.*

Introduction. In the era of globalization of public relations, active introduction of information technologies in business, interpersonal communication practices and expanding international relations, it has been already become clearly that it is impossible to develop the country without professionals who know foreign languages perfectly, especially in business spheres. Obviously, international business activities always require communication with other cultures. Since there is a rapid increase in the globalization, all business activities, such as exchanging information, negotiating, so on and so forth are based on the ability to communicate with people whose cultural background is different. That's why it is essential to teach Business English not only from linguistic view but also from the cultural view. Even though business English

has been already investigated and has enough methods and approaches of its own, learners are encountering several problems including understanding the culture of other nations, usage of lexical meaning of the culture words and be aware of the differences in values and beliefs of other cultures.

Methodology

The term "Intercultural Communication" was first utilized by American anthropologist Edward T. Hall, who used it for the first time in his book *The Silent Language* in 1959. According to Hart (1998) the book is sometimes called "the field's founding document". Edward T. Hall was a staff member at the Foreign Service Institute prior to publishing the book, Michigan, USA (1951-1955), where he with his colleagues, dealt with what can be called the first original paradigm for Intercultural Communication. The most important parts and elements of Hall's paradigm for Intercultural Communication (Hart) were investigated by Hart(1998).

According to Lustig and Koester (2006, 46) "intercultural communication is a symbolic, interpretive, transactional, contextual process in which people from different cultures create shared meanings."

"Communication is a dialogue, not a monologue" (Notes Desk, March 11 2009) Communication is considered to be a process of delivering messages from one to another person through verbal and nonverbal communication. Kreitner and Carlene (2010) highlighted "The communication process is a chain made up of identifiable links. Links in this process include sender, encoding, medium, decoding, receiver and feedback."

Results

Accordingly, Hall's paradigm highlighted systematic empirical study and the classification of nonverbal communication which can be defined as communication that does not include the exchange of words. Secondly, emphasis, especially in nonverbal communication, on the out-of-conscious level of information-exchange and focus on intercultural communication, not as earlier on macro level monocultural studies have been identified. Thirdly, a non-judgmental view toward and acceptance

of cultural differences and participatory training methods in Intercultural Communication can be the main elements of Hall's paradigm.

The main aim of the Intercultural Communication was purposed to create practical purposes rather than for theoretical considerations: Training was the main and vital objective. American diplomats were the first target people of training and development of the people whose intercultural skills had to be increased.

The first trainings were held in the Foreign Service Institute and from this institute, Intercultural Communication teaching and training were applied for the universities and other organizations. Academic textbooks in Intercultural Communication begun appearing in the USA in a larger scale in the 1970 years after university courses had been taught. Those courses spread to Europe, therefore, in Europe, the first university courses in Intercultural Communication started taking places in the 1980 years. One of the famous pioneers universities was The University of Jyväskylä in Europe. From the beginning of the Intercultural communication, Intercultural Communication has been more applied focus on teaching and training. It has been investigated from the view of theory and theoretical sides have been matured as an academic field in the recent decades.

According to Kreitner and Carlene (2010) there are 5 steps to make communication process more effectively. They are:

Sender

Message

channel/medium

Receiver

Feedback

The idea will be developed by sender to be sent in the first place. This step can be planned as planning step where the speaker will choose the topic to communicate. Next step is encoding which converts the idea into a perceivable form of the speech such as formal letter, report form or complain letter, funeral speech, birthday wish so on and so forth. After the encoding has been finished, the sender can choose the

different ways to deliver the message, it can be oral, written or nonverbal. After then, The sender may choose a channel or medium to transmit the message to the receiver. The next step is transmitting the information and the sender's duty also ends with this step. Afterwards, the receiver will receive the message and start decoding it which means to understand. At this level, the importance of intercultural communication plays very important role since in order to make the communication to be effective, both a sender and a receiver have to have a common understanding or interest and be aware of intercultural exceptions. The last step is to give feedback or react. This step is considered to be extremely essential for a communication since it demonstrates how the receiver has understood the message correctly.

Discussion

It can be concluded that definition for Intercultural communication can be studying and understanding how people who have different cultural background communicate with each other. It helps to produce a guideline that helps people to communicate better with. Studies and researches conducted on intercultural communication usually begin from the differences and similarities between two distinct cultural groups then investigate the interaction between these groups.

Moreover, every culture has its own way and approach of delivering the message or information that they have. It is true that the way of communicating differs from one culture to another. Obviously, the differences which exist in communication between two cultures are mainly based on verbal and nonverbal signs and codes, social perceptions, cultural patterns, relationships standards and roles. When the differences between two cultures are relatively large, it may lead to lots of misinterpretation, misunderstanding and dissimilar expectations about how to have communication competently. That's way, the delivering the message to the people whose cultural background is different is much more difficult in intercultural communication.

THE LIST OF USED LITERATURE

[1] Okoro, E. (2012). *Cross-Cultural Etiquette and Communication in Global Business: Toward a Strategic Framework for Managing Corporate Expansion. International Journal of Business and Management*, 7(16), 130-138.

[2] Lindridge, A., & Dibb, S. (2003). "Is "culture" a justifiable variable for market segmentation. A cross-cultural example". *Journal of Consumer Behavior*, 2(3), 269-286.

[3] Morales, D. P. (2005). *Ethnomarketing, the cultural dimension of marketing. Pensamiento & Gestión*(18), 177-206.

[4] Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M., & Dasen, P. (1992). *Cross-cultural psychology: Research and applications. Cambridge University Press.*

[5] Berry, J. (2000). *Cross-cultural psychology: A symbiosis of cultural and comparative approaches. Asian Journal of Social Psychology*, 3, 197-205.

[6] Jandt, Fred. *An introduction to intercultural communication. SAGE Publications. 7th edition. 2013. 448.*

CULTURE IS A CERTAIN LEVEL OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF SOCIETY, HUMAN CREATIVE POWER AND ABILITIES

Aziza A. Makhmudova

Student Direction Of Organization And Management Of Culture And Art Institutions, Faculty Of National Dress And Art, Termez State University, Uzbekistan

ABSTRACT

Culture is a set of symbolic devices and works that define human activity and the importance of this activity. Culture can be manifested in activities such as music, literature, visual arts, architecture, theater, cinematography, and lifestyle. In anthropology, the term “culture” refers to products and their production, aesthetic meaning, and social relations connected to these processes. In this sense, culture includes art, science, and spiritual systems. Culture is a certain level of historical development of society, human creative power and abilities. It is expressed in various forms of people’s life and activities, as well as in the material and spiritual wealth they create. The concept of culture is used to explain a specific historical period (ancient culture), concrete society, people and nation, as well as specific areas of human activity or life. In a narrow sense, the term culture is used only in the sphere of the spiritual life of people. Culture comes from the Arabic word madina (city). Arabs divide people’s lives into two types: one is Bedouin or desert life; the second is called cultural life. Bedouins are nomadic peoples living in the steppes and deserts, culturalism is used for peoples who live in cities and have their own way of life.

Keywords: *society, human, artistic culture, life, theories and ideas, cinema, theater scenes, museums and exhibition halls, nature, management, spheres, banks, companies, firms, construction organizations, travel agencies, transport institutions.*

“CULTURE IS A CERTAIN LEVEL OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF SOCIETY, HUMAN CREATIVE POWER INTRODUCTION In AND ABILITIES”

The concept of culture is applied to many views, theories and ideas, concepts and imaginations that determine the interaction between nature, society and people. Culture is a certain level of historical development of society, human creative power and abilities, and it is expressed in various aspects of people's lives and activities, as well as in the material and spiritual wealth they create. The concept of culture is a specific historical period (ancient culture), concrete society, nation and nation (Uzbek culture), as well as specific areas of human activity or life (artistic culture, life culture) is used to explain. Currently, there are more than 400 definitions of the term "culture". If we pay attention to them, we will see that the concept of culture covers almost all and even contradictory spheres of life, and therefore are very difficult to define the concept of culture. If we look at the literature on cultural studies, we can see that there are different definitions and interpretations of culture, such as: "the sum of material and spiritual wealth created by man"; "material and spiritual values"; "second nature created by man"; "product of human activity"; "creative activity"; "product of creative activity"; "spiritual life of society"; "spiritual world of man"; "moral qualities of a person"; "inner and outer world of man"; "sum of moral qualities"; "community activities"; "summary of the conditional symbol system"; "conditional images"; "symbolic signs and symbols"; "norms and standards" and so on. We see that "madaniyat" is derived from the Arabic word "madina" and means "city". Arabs divide people's lives into two types: one is Bedouin or desert life; the second is called cultural life. Bedouins are nomadic peoples who live in the steppe deserts, and cultural peoples are peoples who live in cities and have their own way of life. In Europe, the word "culture" originally meant the purposeful influence of man on nature, as well as education (Lat. cultura - tillage, maintenance; the word "culture" in Russian is derived from it). The incomparable changes in human society, the increasing complexity of economic-political and socio-cultural relations between states and regions, fundamental changes in the economic and spiritual life of society, the emergence of human potential, the interaction of nature and society. The need for generalizing concepts about the evolution of life, nature, society, human thinking,

development, people's life, and mutual relations led to a change in the essence of the concept of culture. The great thinkers of Central Asia approach the issue of civilization from the point of view of a person's mental and spiritual maturity, the development of consciousness and thinking, the issue of a virtuous society and perfect people. Eastern thinkers such as Abu Nasr Farabi, Beruni, Yusuf Khos Hajib, Ahmad Yugnaki, Imam Ghazali, Abdurrahman Jami, Alisher Navoi understand the issue of culture in the form of spiritual and mental perfection of a person, in the way of achieving happiness. This traditional concept has a strong place in the thinking of the next generations. For this reason, when we say "culture", we mean the spirituality of a person, his internal experiences and the commonality of his external appearance. The culture of a particular nation is first determined by the specific aspects, characteristics, and interrelationships of the material and spiritual activities of this nation created in each social and historical period. The process of creation of all material and spiritual wealth by mankind is considered to be a continuous process from the bottom up, from the simple to the complex, from the individual to the general, and there is a dialectical unity between its past and present appearance. All stages in the process of creation of cultural wealth have always complemented each other. But the culture created at a certain stage of human history differs from the culture created at previous stages and comes into being in a changed state. The society does not blindly accept the cultural wealth of its predecessors, but changes them in a positive way. Culture is created according to the needs of each era. If we pay attention to the issue of the interaction of material and spiritual culture, we can see that the elements of material culture were first created by mankind, and then more complex types appeared that combined several elements of material culture and performed different tasks. Let's see if it is.

THE MAIN FINDINGS AND RESULTS

The concept of culture has broad and narrow meanings. The concept of culture in a broad sense includes all material and spiritual wealth created as a result of the practical activities of all people. Culture is a set of all the riches created in the course

of the socio-historical experience of humanity, that is, in the process of work aimed at changing nature and society.

The concept of culture in a narrow sense is used in relation to all areas that cover the sphere of human spiritual life. Culture is considered, firstly, in the form of consumer goods that satisfy the biological and social needs of a person, and secondly, as a product of production activities and is divided into two types: material and spiritual culture. Material culture is, first of all, labor tools, transport, means of communication, housing, clothing, food, various goods, in short, all things that satisfy the material needs of mankind, as well as the production experiences, skills and abilities of people. Spiritual culture is people's knowledge, experiences, traditions, behavior, science, literature, art, philosophy, morality, law, scientific outlook, religious beliefs, education, press, in short, are all spiritual riches that satisfy the spiritual needs of mankind. In the course of its development, culture is also divided into some sectors. One of these is management culture.

The role of management in the life of society is incomparable. In the economic spheres, banks, companies, firms, construction organizations, travel agencies, transport institutions, in the social sphere, in all spheres such as healthcare, education, information and communication spheres, management functions as a manager. Management activities in the field of culture and art are very different from these fields.

In education or economy, numbers, tables, tables are compared, and in culture and art, the influence of cinema and theater scenes, museums and exhibition halls, concert organizations and art groups, nongovernmental and public organizations on the public spirit his artistic works "speak". This feature has a direct impact on the development of cultural management.

The promotion of culture, the interpretation of its manifestations through works of art that have entered the hearts of the people through the efforts of artists, artists, composers, stage masters, and directors is a proof that this field is an inseparable and integral link in the life of society. ➤ Development of management theory and

practice based on changing the forms and methods of economic organization; ➤ The decisive influence of the external environment on the choice and formation of the organization's management system; ➤ Conformity of the social structure of management with forms of ownership of the organization's property; ➤ The connection between controlling and controlled subsystems (subject and object of control); ➤ Use mainly conscious (planned) management; ➤ Concentration and dynamic change of management functions in the organization; ➤ Optimization (rationalization) of the management level of the organization; ➤ Rational use of management, accounting and analysis functions in management processes

Management principles, i.e. the implementation of management functions, are built on the basis of the main ideas and rules of management.

Goal management is one of the most important methodological foundations of management. The purpose of the organization's activities means waiting for the result of its activities. From this point of view, achieving the goal determines the main activity of the organization. In the process of achieving the expected result, all available resources, including financial and social (employee work) and others, are involved. "From the point of view of management, the goal means the desired state of the object of control after a certain time. To translate a control system from an existing state to a desired state, a specific action program is needed to solve the problem that separates the current state from the desired state."

In order to achieve a specific goal, any organization develops an action program aimed at solving a number of tasks, defines the main means of achieving them, and plans all planned activities in detail. In culture and art institutions, the goal is realized with the help of well-founded, selected strategy and tactics. The aesthetic development of the creative potential of each artist, the formation of personal consciousness, and the recognition of his works serve to realize the goal.

In this regard, an experienced manager should pay attention to a number of aspects, for example: • to be the main idea of the organization's priorities-goal; •

analysis of the accuracy of the goal in comparison with the available resources; • preparation of final conclusions necessary to achieve the goal.

In organizations related to culture and art, as well as the activities of each sector, the official duties of employees are divided according to their responsibilities and labor capacity. In the course of goal setting, planning and implementation, a number of groups operating in several directions are formed.

Well-known experts see organizations operating in the field of culture as examples of three groups:

The first group is cultural heritage (museum and archival collections, folk art), because of their high social value, the importance of preservation for future generations, it cannot be the object of market relations, it includes objects of experimental forms of art takes.

Cultural heritage (museum exhibits, collections, archival materials related to the field of culture and art, masterpieces of folk art, etc.) that must be handed down from ancestors to generations.

The first group, cultural institutions (libraries, information-resource centers) legally guaranteed by state standards of consumer culture of services.

The second group, cultural institutions engaged in commercial directions (legally operating studios, polygraphy, advertising and design promotion) organizations, the third group constitutes.

Depending on the type of activity, the manager should know exactly what to do to work in a museum, theater or exhibition complex, how to solve the organization's problems. In this regard, experts pay attention to the concept of management mechanisms in the field of culture with technological or instrumental presentation. This is reflected in the relative interdependence of goals, functions, and means that allows to achieves specific results. From this point of view, management can be expressed as a system consisting of four main mechanisms: • Organizational and administrative mechanism; • Economic mechanism; • The mechanism of working with employees; • Information mechanism.

When considering management as the work of these four mechanisms, future managers should develop the structure of separate components of management work, each of them should perform the appropriate work. Organizational documents include statutes, regulations, contracts, and job descriptions. Cultural organizations operate on the basis of regulations. To regulate the activities of each employee, job descriptions are developed, which specify the requirements for the employee appointed to the position, the appointment procedure, as well as the rights and the level of responsibility. An addition to the creation of an organizational and administrative mechanism, it is carried out with personnel tables of institutions that regulate the number of positions and official salary amounts. The management of culture and art institutions cannot be reduced to only one mechanism. In this, profitability and efficiency are important as an economic mechanism is a system of incentives (i.e. wages, material incentives, etc.) Today, researchers often emphasize the use of the advantages of the economic mechanism in various methods of administrative practices of the former Soviet era. Work with employees - selection and training of qualified employees, creating opportunities for their systematic training, formation and development of incentives for active work are all the bases of the mechanism of work with employees.

Any management is decision-making, and decision-making is the first step in ensuring the goal and mission of management reports (in the form of audits) are also an important part of the mechanism of working with employees. All this depends on the preparation, acceptance, approval, use and storage of relevant documents. Relationships and interdependence between management decisions, planning, control, accounting and reporting, document circulation and information mechanism.

Full and reasonable functioning of the information mechanism is the basis for the creation of new innovative ideas. As a conclusion of the second chapter, it should be noted that the role of the concept of the manager, personal and work-related qualities, in the effective activity of leaders in the field of culture and art

incomparable Also, forming a unique work style of a manager, leader, leader in solving this or that problem, taking into account the national mentality, constantly analyzing the art market, improving the leader's speech culture, forming the leader's image, scientific and creative processes, today's requirements level of understanding is one of the urgent tasks of the fast time.

CONCLUSION

In short, Material and spiritual cultures exist not only in relation to each other, but also have different aspects that distinguish them from each other. This difference can be seen, first of all, in the fact that spiritual culture exists in two forms - objects and as a product of activity. Books, works of fine and sculptural art, architectural monuments, movies, television, etc. are material manifestations of spiritual culture, that is, in the form of objects. The performance and skills of pedagogues and promoters are products of activity. Material cultural assets wear out over time, are destroyed, damaged, and may disappear without a trace after completing their service. Spiritual and cultural wealth is preserved in the minds and eyes of future generations in the form of national values, even though centuries pass. Their main content: Ideas, principles, norms are passed from generation to generation and will live forever. They help social development in every historical and cultural process. The second difference between material and spiritual cultures is related to human material needs - food, clothing, housing, etc. needs will be somewhat limited. Spiritual needs, i.e. acquiring knowledge, watching or listening to works of art, studying scientific fields, communicating with people, organizing or participating in customs, ceremonies, and other types of mental activity are always needed and increases continuously. Thirdly, another of the differences between material and spiritual culture is that, while material values (material culture) are more intended for consumption, spiritual values (spiritual culture) help to form the human personality, serves for perfection. Fourthly, various elements of material culture are designed to satisfy specific needs.

REFERENCES

1. Farxodjonova, N. F. (2018). *Relation to national culture in the condition spiritual renew of society in the republic of uzbekistan*. *Мировая наука*, (6), 14-17.
2. Luthans, F., & Doh, J. P. (2018). *International management: Culture, strategy, and behavior*. McGraw-Hill.
3. Makhmudova, A. (2018). *Ensuring the competitiveness of the scientific approaches of eco-tourism a case of Uzbekistan*. *South Asian Journal of Marketing & Management Research*, 8(11), 33-41.
4. Makhmudova, A. (2019). *Enhancement of the Ecotourism Efficiency in the Republic of Uzbekistan: Experience of the Developed Countries*. *Indonesian Journal of Law and Economics Review*, 3.
5. Doniyorov, A., & Karimov, N. (2020). *An incomparable book of a great scholar*. *Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research*, (8), 63-71.
6. Urinboyev, R., & Svensson, M. (2016). *Corruption in a culture of money: Understanding social norms in postSoviet Uzbekistan*. In *Social and legal norms* (pp. 267-284). Routledge.
7. Rasanayagam, J. (2014). *The politics of culture and the space for Islam: Soviet and post-Soviet imaginaries in Uzbekistan*. *Central Asian Survey*, 33(1), 1-14.
8. Doniyorov, A., Kariiev, A., Aminov, H., & Karimov, N. (2021). *The Level of Study of the Religious Image of Mavarounnahr in the IX-XII Centuries*. *Journal of Contemporary Issues in Business & Government*, 27(1).
9. Pulatovna, N. G. (2019). *CONTINUITY IN THE FORMATION OF A COMMUNICATION" S CULTURE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN*. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
10. ogli Odilov, B. A., & Karimov, N. R. (2020). *Analysis of Targeted Research in 20-30 Years of the XX Century*. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 8887-8893.
11. Odilov, B., & Karimov, N. *Archaeological Research is an Important Source in the Study of Traditional Economic Activities of the Uzbek People (On the Example of Some Researchers of the Twentieth Century)*.
12. Van Dyck, C., Frese, M., Baer, M., & Sonnentag, S. (2005). *Organizational error management culture and its impact on performance: a two-study replication*. *Journal of applied psychology*, 90(6), 1228.
13. Karimov, N. *SOME RESEARCHES ON HAKIM TIRMIDHI IN THE USA*. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 112.
14. Holmurodovna, R. U. I., & Oqila, S. (2020). *Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan*. *Проблемы педагогики*, (2 (47)), 87-88.

MATEMATIKA FANINI MAKTAB O'QUVCHILARIGA O'QITISHDA MNEMONIKA USULLARIDAN FOYDALANISH.

Kamalova Dilsora Jamalovna,

matematika va informatika fan o'qituvchisi

Botirov Ulug'bek O'tkir o'g'li,

matematika yo'nalishi 4-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktab o'quvchilariga matematika fanini tasavvur qilish orqali yana osonroq o'rgatish. O'qituvchilarga faqatgina ko'rgazmalar orqali emas balki tasavvurni kuchaytiradigan uslublardan foydalanish. Matematika fanini 100% o'quvchi tasavvur qilib tushunishini ta'minlash to'g'risida tajribalar asosida tahlil qilinib kerakli taklif va tafsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: kognitif, baholovchi, tashkiliy, chap va o'ng miya yarim sharlari

Matematika darslarida mnemonika tasavvurning kengligi va aniq fikrlar universal ta'lim faoliyatini hal etishda yordam beradi. Normativ - muammolarni hal qilish qobiliyati. Kommunikativ - muloqot qilish. Kognitiv - ma'lumotni ola bilish, Mantiqiy xulosa chiqarish. Yangi men yaratish.

Mening hamma istaklarim, butun vujudim ilm tarqatishga qaratilgandir va men buni o'zim uchun eng ulug' baxt deb bilaman. ("BERUNIY")

Fikrlash jarayonida o'quvchi yoshlar ko'pincha yangi g'oya yaratishda va tezkor hisoblashda vaqt jihatdan muammoga duch kelishadi. Bunday holatda albatta mnemonika fikrlash qobiliyatini kengaytirishga va ichki qobiliyatni yuzaga chiqarishga tubdan yordam beradi.

Bugun "zamonaviy pedagogik texnologiyalar", "innovatsion jarayon" kabi tushunchalar o'qitish jarayoniga qat'iy kiritildi. Har bir o'qituvchi o'z ishida pedagogik texnologiyani sinovdan o'tkazdi va eng samarali usulni tanladi.

Tajribadan shuni ko'rish mumkinki, chuqur, kuchli va ongli bilimlarga ega bo'lgan o'quvchilarni yetishtirishda ularning xotirasini rivojlantirishga katta e'tiborni qaratish emas, balki mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga e'tiborni qaratish muhim. O'quvchilarga muammoni hal qilish yo'lini izlashni "yuqtirib olish" kerak. Ko'pincha o'qituvchi darsda kerakli ko'rgazmalardan foydalanib mavzuni tushuntiradi: ammo ba'zi o'quvchilar uni eshitmaydi, chunki butunlay boshqa narsalarga e'tiborini burgan bo'ladi. Shunday vaziyatda o'quvchini darsga qanday qilib "qaytarish" kerak? Guruhga muammoni tashlash, so'ngra o'quvchilardan uning yechimlari haqida fikrlarini so'rashingiz mumkin.

Matematika darslarida muammoli muloqot texnologiyasi quyidagi universal ta'lim faoliyatini hal etishda yordam beradi. Normativ - muammolarni hal qilish qobiliyati. Kommunikativ - muloqot qilish. Kognitiv - ma'lumotni ola bilish, mantiqiy xulosa chiqarish.

O'qituvchining maqsadi - yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarni o'qishga o'rgatish. Ta'lim texnologiyalari esa faqatgina amalda o'zlashtirilishi mumkin.

Fikrlash odatda muammolar, savol, yoki ziddiyat paydo bo'lganda boshlanadi. Buning uchun o'qituvchi muammoli vaziyatlarni qo'llaydi va ularni hal qilishga yordam beradi.

Muammoli vaziyatlarni yaratish o'qituvchilardan maxsus metodik usullarni o'rganishni talab qiladi. Muammolarning uchta guruhini farqlash mumkin:

- 1) kognitiv - o'rganuvchi (nazariy fikrlash),
- 2) baholovchi (tanqidiy fikrlash),
- 3) tashkiliy-ishlab chiqaruvchi (amaliy fikrlash).

Kognitiv muammolarni taqqoslash, faraz qilish, o'z taklifini ishlab chiqish orqali hal qilish mumkin. Natijada fanda yangi qonunlar, xulosalar va yangi

tushunchalar paydo bo'ladi. Baholovchi muammolar sub'ektlar va ish natijalarini tanqidiy baholashni talab qiladi. Tashkiliy-ishlab chiqaruvchi muammolarni hal qilishda esa atrofdagi turli xil o'zgarishlarni hal etish yo'llarini izlash bilan bog'liq, shuningdek, bilimlarni amalda qo'llashni o'rgatadi.

Bu muammoli vaziyatlarni batafsil ko'rib chiqaylik. Har bir darsda o'quvchilarni tushunchalarga mustaqil ta'rif berishga jalb qilish mumkin. Kuzatishlar, tushuntirishlar asosida o'quvchilar ob'ekt yoki hodisaning xususiyatlarini aniqlaydilar. Masalan, talabalar "to'rtburchak" tushunchasini o'rgandilar va endi kvadratni o'rganishga kirishdilar. "Kvadrat" tushunchasini ta'riflash kerak.

Doskada o'qituvchi turli o'lchamdagi, holatdagi, turli rangdagi bir necha kvadratlarni chizdi. "Bu kvadrat" tushunchasiga ta'rifi berish va umumiy bo'lgan xususiyatni aniqlash kerak. Ushbu usulni qayta takrorlash natijasida, o'quvchining ongida atrofdagi narsalar haqidagi bilish kontsepsiyasi shakllanadi.

Baholovchi muammoli masalalarini hal qilishni tashkil etishning asosiy maqsadi o'quvchilarning tanqidiy fikrlashlarini rivojlantirishdir. Birinchi bo'lib miyani ishlash tempini oz-moz o'rganib chiqamiz. Miyamiz ikki qismdan iborat. Chap va o'ng. Chap qism asosan mantiqqa, o'ng qism emotsiyalarga javob beradi. Chap qism matnli xotira hisoblanadi: turli xil so'zlar, matnlar, raqamlar, faktlar, analizlar va h.k. Chap qism 10% eslab qolish potensialiga ega. O'ng qism 90% ma'lumotni saqlab qolish potensialiga ega. Chunki miyamizga matnlar emas tasavvur hosil bo'ladi. Demak tasavvurlar orqali o'ylaymiz. Tasavvur 80% eslab qolish kuchiga ega. Qolgan his- tuyg'ular qolgan 10% bo'lib qolaveradi. Buni maktab o'quvchilariga matematika darslarida qo'lash bolaga o'z fikrlash doirasi orqali yangi mavzularni va yangi mavzuga doir misollarni mustaqil yecha boshlaydi va amalda qo'llaydi: o'zaro tekshirish va bahs.

Masalan, O'quvchilarga 10 ta so'z aytamiz va ularni shunchaki eslab qolib ketma-ketlikda aytib berishni so'raymiz!

1-quyosh, 2-oqqush, 3-svetafor, 4-stul, 5-yulduz, 6-qulf, 7-o'roq, 8-qumsoat, 9-pufak(shar) 10-barmoqlar Agar tasavvur qilgan bo'lsangiz berilgan so'zlar raqamlarning ko'rinishini ifodalaydi. Buni darhol tasavvur qilib olish mumkin. Buni Bir marta tasavvur qilgan o'quvchi tasavvuri kengaya boshlaydi va xar xil sonlarga

soʻzlar tasavvur qilib raqamlarni eslab qoladi. Demak bu nafaqat matematika qolaversa tarix yoki til oʻrganishda xam qoʻl keladi. Tashkiliy-ishlab chiqaruvchi muammoli vaziyatlar oʻquvchilarni ishlab chiqarishda faol ish olib borishga tayyorlashga, amaliy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, ular mumkin boʻlgan murakkab shartlardan chiqish yoʻllarini topishlariga oʻrgatiladi. Oʻquvchilarning bilimlari chuqurroq boʻlib, yangi faktlar bilan boyitiladi.

Misol uchun, trapesiyaga bagʻishlangan darsni darhol unga taʼrif berish bilan boshlash mumkin yoki boshqacharoq tarzda boshlash mumkin:

Oʻquvchilarga: "Siz avval" trapesiya "soʻzini eshitganmisiz? Bu nimani anglatishini bilasizmi? Bugun darsda biz geometriyaning qaysi shaklini trapesiya deb nomlanganligini va uning xususiyatlarini oʻrganamiz". Yoki doskada har xil toʻrtburchaklarni tasvirlab darsni boshlashingiz mumkin. Ular orasida bolalar uchun maʼlum boʻlgan parallelogram, toʻrtburchak, kvadrat, romb va yangi toʻrtburchak (trapesiya) mavjud. Oʻquvchilarga ularni nomlanishini va taʼrifini berish soʻraladi va nomaʼlum toʻrtburchakka "trapesiya" deb nomlashni va taʼrif berishlarini soʻrash kerak (oʻquvchilar trapesiyaning ikkita tomonini paralleligini koʻrishlari kerak).

Oʻqituvchining vazifasi oʻquvchilarni oʻrgatayotgan fanini nafaqat tushunishga, balki oʻylashga oʻrgatishdir. Buning uchun guruhda xar bir mavzuni tasavvur qilishga oʻrgatishdir, tasavvur qilingan xar bir mavzuni geometrik shaklni eslab qolish va ularni kerakli joyda qoʻllash oʻquvchi uchun qiyinchilik tugʻdirmaydi.

Har bir mavzuda mnemonika mashqlarini qoʻllash oʻquvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlanishiga hissa qoʻshadi. Haqiqatan ham, bunday mashqlar bolalarda qiziqish uygʻotadi, aqliy faoliyatni faollashtiradi, mustaqil fikrni shakllantiradi, ilmiy izlanishga turtki boʻladi. Masalani hal qilishning turli yoʻllarini topayotganda oʻquvchilar bilimi rivojlanadi, ijodiy qobiliyati rivojlanadi, tadqiqot qobiliyati rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D.Turdiyev "Mnemonika" aqliy qoʻllanmasi
2. Shohruh-Mirzo Rahmanov, Iskandar Sattibaev "Soʻz yodlash sirlari" ingliz tilidagi soʻzlarni tezkor yodlash boʻyicha qoʻllanma

OT SPORTI BILAN SHUG‘ULLANUVCHI TALABALARNING FUNKSIONAL HOLATINI ANIQLASH VA RIVOJLANTIRISH

Karimov Ismoiljon Ibrohimjonovich

O‘zDJTSU p.f.b.f.d.,(PhD) dotsent

Ibodullayev Doston Rashidovich

O‘zDJTSU 2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ot sporti bilan shug‘ullanuvchi talabalarning funksional ko‘rsatkichlari garvad step testi orqali o‘rganildi. Bundan tashqari ularning o‘pka tiriklik sig‘imiga ham e‘tibor qaratildi. Va yakuniy ko‘rsatkichlardan xulosa qilib mashg‘ulot jarayoniga o‘zgartirishlar kiritildi.

***Kalit so‘zlar:** Jismoniy tarbiya, yilqichilik, ot sporti, sog‘lomlashtirish tadbirlari, funksional holati, garvad step testi, o‘pkaning tiriklik sig‘imi*

АННОТАЦИЯ

В данной статье изучались функциональные показатели студентов-конников с помощью Гарвардского степ-теста. Кроме того, внимание уделялось их объему легких. И по окончательным результатам были внесены изменения в тренировочный процесс

***Ключевые слова:** Физическая культура, коневодство, конный спорт, оздоровительные мероприятия, функциональное состояние, ступенчатый тест Гарвада, жизненная емкость легких.*

ANNOTATION

In this article, the functional indicators of equestrian students were studied using the Harvard step test. In addition, attention was paid to their lung capacity. And based on the final results, changes were made to the training process.

Key words: *Physical training, horse breeding, horse sports, wellness activities, functional status, Harvard step test, vital capacity of the lungs*

Respublikamizda jismoniy tarbiya va sportga alohida e'tibor qaratilib, ularni rivojlantirish va ommaviylashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. "Yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini oshirish va ro'yobga chiqarish, bolalar va yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ularni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-iyuldagi "Yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6260-son Farmoniga muvofiq, shuningdek, mamlakatimizda ot sporti turlarini yanada rivojlantirish, yangi avlod chavandozlarini tayyorlash va tarbiyalash, yoshlar o'rtasida ot sportini faol targ'ib qilish va ommalashtirish bo'yicha samarali ishlar olib borilmoqda.

So'nggi yillarda yurtimizda yilqichilik, naslchilik va ot sportini rivojlantirish, mahalliy zotdor otlarni ko'paytirish, zamonaviy beshkurash va polo sport turini ommalashtirish, sohaga to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, shuningdek, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash bo'yicha ko'lamli ishlar hukumatimiz tomonidan belgilab berilgan.

Shuni alohida ta'kidlashimiz lozimki, kelajagimiz davomchilari bo'lgan maktabgacha va ilk maktab yoshidagi bolalarning jismonan va manan barkamol bo'lib yetishishlarida Prezidentimiz va hukumatimiz tomonidan alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yilqichilik

va ot sportini yanada rivojlantirish hamda zamonaviy beshkurash va polo sport turini ommalashtirish to‘g‘risida’gi PQ-5024 Qarori, “O‘zbekistonda yilqichilik, ot sporti, zamonaviy beshkurash va poloni 2025-yilgacha rivojlantirish davlat dasturi to‘g‘risida” PQ-5211 qarori, “Chavandozlar maktablari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5212 qarori, hamda “Surxondaryo viloyatida qorabayir zotli otlarni yetishtirish va ommalashtirish hamda ot sporti turlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5213 qarorlarining qabul qilinishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi: Ot sporti bilan shug‘ullanuvchi talabalarning funksional holatini aniqlash va ularga munosib ravishda sog‘lomlashtirish tadbirlarini olib borishda tavsiyalar berish

Tadqiqotning vazifalari: - Ot sporti bilan shug‘ullanuvchi talabalarning funksional holatini aniqlash;

- Ot sporti bilan shug‘ullanuvchi talabalarning funksional imkoniyatidan kelib chiqqan holatda turli xil sog‘lomlashtirish tadbirlarini ishlab chiqish;

Tadqiqot usullari: Ilmiy -uslubiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuv, pedagogik tajriba va matematik- statistik tahlil

Tadqiqotni tashkillashtirish: Tajriba O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universitetining Ot sporti bilan shug‘ullanuvchi talabalarning o‘quv – mashg‘ulot jarayonida o‘tkazildi.

Tadqiqot natijalari va uning muhokamasi: O‘tkazilgan tadqiqotlarda ot sporti bilan shug‘ullanuvchi talabalarning funksional imkoniyatini baholash masalasi chetga qolayotganligini inobatga olgan holda talabalar o‘rtasida turli xil testlar va indekslar o‘tkazildi.

GARVARD STEP TESTI

F.I.SH	Bajargan vaqti		Normal holatdagi puls	F1	F2	F3
Abduvaitov Rasul	2min 21sek		79	128	102	97
Axmedov Nurbek	3min		78	104	94	80
Jayriyev Javohir	3min 12 sek		102	150	120	116
O'Imasov Shuratullo	58sek		86	108	90	84
Fayzullayev Sharif	1min		108	138	120	110
Shah.Oybek	40sek		96	115	90	80
Oyb.Farrux	1min		108	116	110	96
Qur.Jaloladdin	40 sek		100	114	110	97

Ot sporti bilan shug'ullanuvchi talabalarning orasida garvard step testini o'tkazdik va ularning natijalari qayd qilindi. Bu testning mazmuni shundan iboratki bu test orqali biz talabalarning berilgan yuklamadan keyin ularni organizming qayta tiklanish darajasini qay holatdaligini aniqlashimiz mumkin.

O'tkazilish jarayoni:

Erkaklar uchun 50 sm va ayollar uchun 43 sm balandlikda o'rindiqqa 5 minut davomida imkoniyatidan kelib chiqqan holatda maksimal tezlikda tushib chiqiladi. Mashq bajarilgandan keyin o'tirgan holatda 3 minut davomida ularning pulsi har daqiqada olinadi.

Olingan natijalar tahlili:

Ilmiy tadqiqotimizdagi 4ta talabalarning funksional holati yaxshi ko'rsatkichlarni ko'rsatdi ya'ni ular berilgan yuklamalardan keyin organizmning qayta tiklanishi yaxshi rivojlanganligini ko'rishimiz mumkin:

Tinch holatdagi ko'rsatkichlari:

78, 86, 108;100

Yuklamadan keyin 3minut vaqt o'tgandan keyingi ko'rsatkichlari:

80; 84; 110; 97

Tajriba guruhidagi 2ta talabaning funksional holati yaxshi rivojlanmaganligini ko'rishimiz mumkin chunki ularning pulsi 3 daqiqa ichida normal holatga qaytmadi. Ularga hajmi ko'proq shiddati kamroq bo'lgan yuklamalar berish kerak.

Tinch holatdagi ko'rsatkichlari:

79; 102

Yuklamadan keyin 3 minut vaqt o'tgandan keying ko'rsatkichlari:

97; 116

Tajriba guruhidagi 2ta talabaning funksional rivojlanishi juda yaxshi rivojlanganini ko'rishimiz mumkin yani ularning ko'rsatkichlari shuni ko'rsatadiki ularga yana ham ko'proq yuklama berishimiz mumkin.

Tinch holatdagi ko'rsatkichlari:

96; 108

Yuklamadan keyin 3minut vaqt o'tgandan keying ko'rsatkichlari:

80; 96

O'PKANING TIRIKLIK SIG'IMI

F.I.SH	Birinchi urinish	Ikkinchi urinish	Uchinchi urinish
1.Mir.Qudrat	3000ml	3000ml	2500ml
2.Jum.Naima	1500ml	2500ml	2500ml
3.Po'l.Shuxrat	4500ml	4500ml	4500ml
4.Dav.Munira	1000ml	1500ml	1500ml
5.Qur.Oybek	3000ml	3000ml	3000ml
6.Olam.JAmoliddin	3000ml	3000ml	3000ml
7.Fay.Gulnora	2000ml	2000ml	2000ml
8.Oyb.Jaloliddin	1500ml	2500ml	2500ml
9.Jam.Umarali	3500ml	3500ml	3500ml
10.Mir.Farrux	3000ml	3000ml	3500ml
11.Jum.Kamron	2500ml	3000ml	2500ml
12.Nur.Umid	2500ml	3000ml	3500ml
13.Nur.Maftuna	2500ml	2500ml	3000ml

Odam tinch nafas olganda 500/300 dan 900 ml gacha havo oladi va chiqaradi. Bu havo nafas havosi deyiladi. Normal nafas olgandan keyin yana qo'shimcha 1500ml havo olishi mumkin. Bu qo'shimcha havo deyiladi. Normal nafas chiqargandan keyin yana 1500 ml havo chiqarish mumkin. Bu rezerv havo deyiladi. O'pkaning hayotiy sig'imi deb chuqur nafas olgandan keyin chiqarilgan maksimal havo hajmiga aytiladi. Normal o'pkaning tiriklik sig'imi ayollarda 2700 ml, erkaklarda 3500 ml ga teng. Ilmiy tadqiqotimizda ot sporti bilan shug'ullanuvchi talabalarning dastlabki ko'rsatkichlarini olish maqsadida o'pkasining tiriklik sig'imi spirometr orqali o'lchandi. Ularning ko'rsatkichlari yozib olindi. Olingan natijalar ko'rsatkichlarning yomon holatda ekanligini ko'rsatdi. Ya'ni ularda eng yaxshi ko'rsatkich amputant talaba 4500 ml ni ko'rsatdi ammo eng kichik ko'rsatkich zaif ko'ruvchi qizda bo'ldi (1500 ml). Barcha ko'rsatkichlarni tahlil qilib, xulosa qilishimiz mumkinki ularga mashg'ulot jarayonida hajmi ko'p bo'lgan yuklamalar berishimiz kerak. Ya'ni ularning aerob imkoniyatini oshirish uchun mashg'ulotlarni shiddat zonasining kichik, o'rta va katta zonalarida olib borishimiz kerak.

Xulosa: Ot sporti bilan shug'ullanuvchi talabalarning funksional holatidan kelib chiqqan holatda ularning har biri bilan individual holda shug'ullanish kerak. Ularga ko'proq hajmi ko'p bo'lgan turli xil mashqlar to'plami berilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Арзикулов Д. Н. СПОРТЧИЛАРНИ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТДАН ТАЙЁРЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МУАММОЛАРИ *Fan Sportga*. – 2020. – №. 4. – С. 73-75
2. Т.А.Оразимбетов “*Ot sporti nazariyasi va uslubiyati*» *dashlik* – T: Ilmiy-texnika axboroti-press nashriyoti 2021. 240 б.
3. Оразимбетов Т.А., Қурбоннов С.С., Ҳолдашов Ш.С. *Ot sporti. Xalqaro ot sporti federatsiyasi tomonidan tasdiqlangan to'siqlardan sakrash (konkur) musobaqasi qoidalari. (o'quv-uslubiy qo'llanma)* T.: “O'ZKITOBSAVDONASHRIYOTI”. 2021
4. Большая иллюстрированная энциклопедия. Лошади Джейн Холдернесс-Роддам [и др.]; ил. Кэррол Винсер; пер. с англ. М. Кульневой. — Москва : Издательство АСТ, 2015. — 222, [2] с. : ил.

GOJI MEVASINING XUSUSIYATLARI VA QURITISH TEXNOLOGIYASI

Aralova Minavvar Nomoz qizi

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalari instituti assistenti

minavvararalova@gmail.com

Abdurahmonova Lazokat Abduvohid qizi

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalari instituti talabasi

abdurahmonovalazokat@gmail.com

ANNOTATION

Goji o'zining bir qancha xususiyatlari bilan ajralib turadi. Goji o'simligining mevasi ildiz qobig'i bilan birgalikda tibbiyotda foydalaniladi. Goji mevasi asosan quritilgan qoqi holatida istemol qilinadi, xo'li holatida zaharli bo'lishi mumkin. Goji dorivorlik xususiyati yuqori bo'lgani uchun narxi qimmat bo'lgan mahsulot. E'tiborlisi shundaki, mazkur o'simlik sho'rlangan tuproqlarda ham o'sadi. Maqolada Goji mevasinining xususiyatlari va quritish jarayoni tahlil qilingan.

Key words: *Goji, Lucium, Lhasa, Chinese goji, window, goji, plaster, sorting, blanching, hybrid product, free state*

АННОТАЦИЯ

Годжи отличается несколькими свойствами. Плоды годжи вместе с корой корня используются в тибет. Годжи является дорогим продуктом из-за его высоких лечебных свойств. Примечательно, что это растение растет и на засоленных почвах. В статье анализируются свойства плодов годжи и процесс сушки.

Ключевые слова: Годжи, Люциум, Лхаса, китайские годжи, окно, годжи, штукатурка, сортировка, бланширование, гибридный продукт, свободное состояние

ABSTRACT

Goji is distinguished by its several properties. The fruit of the goji plant together with the root bark is used in tibiyot. Goji is an expensive product due to its high medicinal properties. It is noteworthy that this plant also grows in saline soils. The article analyzes the properties of Goji fruit and the drying process

Kalit so‘zlar: Goji, Lucium, Lhasa, Xitoy goji, dereza, qoqi, shivobaxsh, saralash, blanshirovka, gibrid mahsulot, xo‘li holati

KIRISH

Goji mevasi ekstrakti Solanaceae oilasining Lucium deb ataladigan o‘simliklar turiga mansub Luciub chinense Mill.dan olingan. Goji ko‘p yillik buta bo‘lib,u Loess soyligida va chuqur tuproq qatlami bilan tog‘ yonbag‘irlarida o‘sadi.Mahsuloti sifatli bo‘lib asosan eksport qilinadi. Har yuz gramm Goji mevasida 4,49 gramm xom protein, 2,33 gramm xom yog‘, 9,12 gramm uglevod, 96 mg karotinoidlar, 0.053 tiamin shuningdek kaliy, kalsiy, natriy, magniy,temir,mis,marganis,rux va 22 turdagi aminokislotalar va vitaminlarga boy. Samarali komponent Goji polisakkaridlaridir. Meditsinada alohida o‘rni bor pushti rangi bor va bir oz bizning mayizga o‘xshaydi. Ularning o‘ziga xos o‘ziga xos nordon ta’mi har kimga yoqmaydi, lekin bu qiziqarli mahsulotni sinab ko‘rgan insonlar turli ta’mgga xilma-xilligini qayd etadilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Rus tilida sirli goji rezavorlari va ilmiy "dereza" deb ataladi. Aslida goji rezavorlarini faqat meva deb hisoblash mumkin dereza xitoy(Lycium chinense) yoki d) oddiy yoki vahshiylik(L. barbarum). Odamlar orasida dereza bo‘ri mevasi deb ham ataladi (lekin bu nom bir qator turli xil o‘simliklarga, shu jumladan zaharli

bo'lmaganlarga, masalan, derezaga berilgan), jozibasi. Siz "Tibet zirk" nomini tez-tez eshitishingiz mumkin, ammo dereza va zirk (Berberis) butunlay turli o'simliklar turli oilalardan - chalkashtirmang! Siz goji niqobi ostida zirk ko'chatlarini siljitishingiz mumkin. "Goji" (Goji) nomi paydo bo'ldi ingliz tili xitoy kashfiyoti tufayli, goji berries zamonaviy dunyoda juda mashhur bo'ldi. Ularning lahjalaridan - Xitoyda dereza shunday deb ataladi.

Dereza xitoylari Xitoyning shimoli-g'arbiy qismidagi Tibet platosining sharqiy chekkasida joylashgan Ningxia Hui avtonom viloyatidan keladi. Aynan u uzoq umr ko'rgan rohiblar haqida ko'plab afsonalar va mish-mishlarni keltirib chiqardi.

Oddiy dereza xossalari bo'yicha deyarli tovardan kam emas, lekin uning tarqalish maydoni kengroq - siz bu rezavorni Xitoyning sharqida va markazida, butun dunyoda topishingiz mumkin. Janubi-Sharqiy Osiyo, biz ham shunday qilamiz: Markaziy Osiyo, Kubanda, Primoryeda, Kavkazda, Ukrainada, in o'rta bo'lak Rossiya. Dereza tungi soyalar oilasiga tegishli bo'lib, balandligi uch metr ga etadi, osilgan tikanli shoxlari va mayda barglari bilan bargli buta. Tojning diametri 6 m gacha yetishi mumkin. Ildiz tizimi ko'plab ildiz avlodlarini hosil qiluvchi chuqur kuchli ildizlarga ega kuchli o'simlikdir. O'simlik, agar o'stirilsa, juda bezaklidir: shoxlari yoqimli och sariq rangga ega, barglarning rangi yuqorisi och yashil bo'ladi.

METOD VA NATIJALAR

Goji o'simligi iyun oyida gullashni boshlaydi va oktyabrgacha ko'zni quvontiradi. Pushti, binafsha, ba'zan hatto jigarrang-binafsha gullar ham yumshoq yoqimli hidga ega.

Rezavorlar cho'zinchoq, to'q sariq, qirmizi-qizil, uzunligi 2 sm gacha, surgunning sochilgan konvertiga o'xshaydi. Ekilganidan keyin 3 yildan boshlab meva bera boshlaydi, ba'zan ertaroq.

Gojining ko'payishi: urug'lar bilan yaxshi tarqaladi. Ular bahorda tabaqalanishsiz issiqxonada ekilgan va qishga qoldirilgan. Ko'chatlar o'sishni boshlaganda, butaning zichligi uchun asirning yuqori qismini chimchilab qo'ying.

Vegetativ ravishda ko'payishi taxminan 10 sm uzunlikdagi yarim lignified so'qmoqlar bilan ko'paytirilishi mumkin, ammo kurtaklar ustida eski yog'och borligini ta'minlash uchun ehtiyot bo'lish kerak. Buning uchun kesmaning bir qismini "Kornevin" va ichiga botirib oling iyul-avgust issiqxonada yoki plyonka ostida o'simlik. Chig'anoqlangan so'qmoqlar bilan ko'paytirilganda, u tezroq ildiz otadi. Kuzdan qishning oxirigacha salqin joyda yoki salqin, ammo izolyatsiya qilingan balkonda ildiz otishingiz mumkin. Kavkazda dereza ko'pincha o'z-o'zidan ekish orqali tarqaladi.

Goji ekish uchun tuproq reaksiyasi zaif kislotali-kuchli gidroksidi bo'lishi mumkin, lekin printsiptial jihatdan u har qanday tuproq tarkibida o'sishi mumkin.

Goji ko'chati ostida biz 50-60 sm kengligida va taxminan 40 sm chuqurlikdagi teshik tayyorlaymiz. Bir-biridan 1,5-2 metr masofada bir nechta o'simliklar uchun chuqurlarni joylashtiramiz. Biz 150-200 g superfosfat, 8-10 kg kompost (gumus, torf), 30-40 g kaliy sulfat yoki qo'shamiz. yog'och kuli va yaxshilab aralashtiramiz. Ko'chatlarni biroz chuqurlashtirish kerak. Ekishdan so'ng, yaxshilab sug'orib, torf yoki gumus bilan mulchalang. Goji parvarishi

Sug'orish: Derezani faqat ekishdan keyin va yozning quruqligiga qarab haftada 2 martadan ko'p bo'lmagan sug'orishingiz mumkin.

Goji mevalarining shifobaxsh xususiyatlari shundan iboratki, goji rezavorlari tarkibida C vitamini, ko'plab turli minerallar va polisakkaridlar, B vitaminlari, shuningdek, muhim ahamiyatga ega ekanligidadir.. Bundan tashqari, ular juda ko'p miqdordagi oqsillarni o'z ichiga oladi va shu bilan hatto donni ham ortda qoldiradi. Goji rezavorlaridan tayyorlangan qaynatma tanani tozalaydi, ehtimol oqsillar bilan birgalikda tonik xususiyatlari tufayli, xitoycha. xalq tabobati kuchli tabiiy afrodisyak sifatida ishlatiladi.

Goji mevalari Odatda quritilgan holda ishlatiladi. Siz yalang qo'lingiz bilan rezavorlarni olmaysiz, chunki bo'ri mevalarining yangi sharbati terini bezovta qilishi mumkin (masalan, yangi ananas sharbati kabi).

Xom ashyoning shifobaxsh xususiyatlariga ega bo'lishi uchun rezavorlar teri tozalana boshlaguncha quritilishi kerak. Siz faqat quritishingiz mumkin tabiiy ravishda, pechlar va konservantlardan foydalanmasdan.

Goji mevalarining navlari

Hozirgi kunda eng mashhur manzarali xilma-xillik "Yangi katta" (NEW BIG) - Polsha tanlovining asosi. Mevalari yumaloq, yirik va shirin. Zo'r asal zavodi va shahar sharoitlariga (shamol, issiqlik, tutun) yaxshi qarshilik ko'rsatadi. O'rta chiziqda etishtirish uchun mos bo'lgan boshqa ikkita nav - goji "Lhasa" ("Lhasa") va "Xitoy Goji" ("Lyciet"). "Xitoy Goji" yuqori hosildorlikka ega, o'rta mavsumda. Goji "Lhasa" erta meva bera boshlaydi - ekishdan keyingi ikkinchi yilda, 3-4-yilda hosil olib keladigan boshqa navlardan farqli o'laroq. Bu erta pishgan nav katta rezavorlar bilan.

Bugungi kunda sotiladigan ko'plab narsalar ham bor. gibrid navlari(ularning belgilari asosan qachon uzatiladi vegetativ ko'payish, va urug'lar orqali emas), masalan, "NR1 Lifeberry" - sovuqqa chidamli va kasalliklar va zararkunandalarga chidamli. Umid qilamanki, ushbu maqola sizga bunday foydali va mashhur goji rezavorlarini etishtirishga yordam beradi. Omad Endi goji haqida faqat dangasalar bilishmaydi. Vitaminlar, minerallar va antioksidantlarga boy shirin va nordon qizil rezavorlar ko'pchilik tomonidan yaxshi ko'riladi, ayniqsa, bunga intilayotgan odamlar. sog'lom turmush tarzi hayot.

Goji mevasining quritish texnologiyasi quydagicha bo'ladi. Goji mevasi takibida 20 dan ortiq moddalar va 18 dan ortiq aminokislotalar mavjudligi va ular inson organizimi uchun muhim dorivorlik xususiyati etiborga olingan holda soyaki usulda quritiladi. Mahsulotni quritish uchun olingan namunalar saralanib 2-3 marotaba sovuq suvda yuviladi so'ngra qaynatilgan suvda 1-1.5 minut oralig'ida blansirovka qilinadi. Ishqordan tozalash uchun takroran sovuq suvda yuviladi. Yuvilgan mahsulot tashqi muhit sharoitida 30-35 C haroratda bir sutka keyinchalik xona haroratida quritilgan mahsulotni kimyoviy namligi 18% bo'lgunicha quritiladi. Tayyor mahsulot o'zini rangi, mazzasi, hidi va kimyoviy

tarkibi to'liq saqlanganligi sensorik usulda aniqlanadi. Tahlillarga ko'ra 1 kilogramm xo'l mevadan 320-350 gramm quritilgan mahsulot olinadi. Quritilgan mahsulot istemolchi talabiga muvofiq 30-100 grammgacha qadoqlanadi.

XULOSA: Yer yuzida ko'pgina dorivor o'simliklar bor shular qatrida Goji o'zining bir qancha xususiyatlari bilan ajralib turadi. Goji o'simligining mevasi ildiz qobig'i bilan birgalikda tibiiyotda yo'talda va isitma chiqqanda qaynatib iste'mol qilinadi. Siydik haydovchi vosita sifatida ham foydalaniladi. Goji mevasi asosan quritilgan qoqi holatida istemol qilinadi, xo'li holatida zaharli bo'lishi mumkin. Goji dorivorlik xususiyati yuqori bo'lgani uchun narxi qimmat bo'lgan mahsulot.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. *X.Ch.Bo'riyev, A.T.Merganov, SH.I.Umidov va boshqalar "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi"-Toshkent 2022-yil, 24 bet.*
2. *X.B SHomurodov, S.Y. Islomov . Qishloq xo'jaligi mahsulotlarni saqlash va birlamchi qayta ishlash texnologiyasi. – Toshkent: 2020, 200 bet.*
3. *Tursunov.S O'simlishunoslik. "Ijod –press", 2019-yil*
4. *O'zbekiston respublikasi ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jaligi ekinlari davlat restiga kiritilgan navlarning tavsifi. T 2006 yil*
5. *Shaumarov X.B. Islamov S.Y. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va birlamchi qayta ishlash texnologiyasi. – (darslik) Toshkent, 2011.*
6. *Bo'riyev X.Ch., Jo'rayev R., Alimov O. Dala ekinlari mahsulotlarini saqlash va dastlabki ishlov berish. – T.: O'zME, 2004*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНО-ГИГИЕНИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.

Досбекова Гульмира Казыбековна

Преподаватель Андижанского Государственного
Университета кафедры методика начального образования.

gboborahimova954@mail.com

АННОТАЦИЯ

В статье дано формирование культурно-гигиенических навыков в воспитании и развитии детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольный возраст, культурно-гигиенические навыки, режим дня, нравственные нормы, здоровье, культура поведения.

ABSTRACT

The article describes the application of the method of fairy tale therapy in the education, upbringing and development of preschool children.

Keywords: preschool age, cultural and hygienic skills, daily routine, moral norms, health, culture of behavior.

В государственной учебной программе Республики Узбекистан дошкольного образовательного учреждения «Первый шаг»[1] говорится, что компетентностный подход в образовании детей дошкольного возраста предполагает подготовку растущей личности ребенка к жизни, формированию у него способов деятельности, необходимых для решения жизненно важных задач, связанных с освоением нравственных норм и ценностей. В последнее время обоснованную тревогу вызывает состояние здоровья детей дошкольного возраста. Культурно-гигиенические навыки - важная составная часть культуры

поведения. Необходимость опрятности, содержание в чистоте лица, тела, причёски, одежды, обуви, продиктована не только требованиями гигиены, но и нормами человеческих отношений. Дети должны понимать, что в соблюдении этих правил проявляется уважение к окружающим, что любому человеку неприятно касаться грязной руки или смотреть на неопрятную одежду. Неряшливый человек, не умеющий следить за собой, своей внешностью, поступками, как правило, небрежен в работе.

Воспитание культурно-гигиенических навыков имеет значение не только для успешности социализации детей, но и для их здоровья.

Основой полноценного физического развития ребенка младшего возраста является приобщение его к основам здорового образа жизни. В приобщении детей к здоровому образу жизни важное, значение приобретает освоение дошкольниками основ культуры гигиены.

Однако, сталкиваясь с задачей воспитания культурно-гигиенических навыков у дошкольников, воспитатель не всегда может определить направления, последовательность своей работы, четко представить результат процесса воспитания, обозначить наиболее приемлемые формы и методы воздействия, поэтому я считаю рассматриваемую тему актуальной.

В основном культурно-гигиенические навыки формируются в младшем дошкольном возрасте. Это связано с тем, что именно в этом возрасте нервная система ребенка очень пластична, а такие действия, как прием пищи, одевание, умывание, повторяются систематически, каждый день и неоднократно.

Я.А. Коменский призывал тщательно заботиться о здоровье, гигиене и физическом развитии детей. Он писал – «Детям должны быть созданы условия для физического развития. Не следует без нужды ограничивать их подвижность, а наоборот развивать у них навыки, держать голову, сидеть, брать, сгибать, свёртывать, складывать и т. п.». Овладение этими и культурно – гигиеническими навыками и умениями должно непрерывно происходить в

форме игры, она – основное средство развития детей. Воспитание культурно – гигиенических навыков направлено на укрепление здоровья ребёнка. Вместе с тем оно включает важную задачу – воспитание культуры поведения. Забота о здоровье детей, их физическом развитии начинается с воспитания у них любви к чистоте, опрятности, порядку. «Одна из важнейших задач детского сада, - писала Н.К. Крупская – привить ребятам навыки, укрепляющие их здоровье. С раннего возраста надо учить ребят мыть руки перед едой, есть из отдельной тарелки, ходить чистыми, стричь волосы, вытряхивать одежду, не пить сырой воды, вовремя есть, вовремя спать, быть больше на свежем воздухе и так далее». Все меры, которые разрабатывает дошкольная гигиена, способствуют нормальному физическому, гигиеническому развитию детей, укреплению их здоровья.

Здоровье – более широкое понятие, под которым понимают состояние полного физического, душевного и социального благополучия - именно такое определение выдвинула Всемирная организация здравоохранения. Формирование культурно–гигиенических навыков – процесс длительный, в связи с этим одни и те же задачи могут многократно повторяться. Воспитание навыков осуществляется приемами прямого воздействия, упражнения, т. е. путем научения, приучения, поэтому воспитание культурно – гигиенических навыков необходимо планировать в режиме дня. Огромное значение режиму дня придавал выдающийся педагог А.С. Макаренко. Он считал, что режим – это средство воспитания, правильный режим должен отмечаться определённой точностью и не допускать исключений. Наблюдения показали, что в тех детских учреждениях, где режим дня выполняется в соответствии с гигиеническими требованиями и все виды деятельности проводятся на высоком педагогическом уровне показатели работоспособности и развития детей высоки.

А самое главное по режиму дня заметно, что время на гигиену и

самообслуживание маленьким детям отводится больше, чем детям более старшего возраста, так как эти навыки у старших детей уже более сформированы. Из этого важно подчеркнуть, что возрастные особенности и индивидуальные способности детей играют важную роль в режиме дня. Исследователи проблемы Виноградова Н.Ф. и Белостоцкая Е.М.[4] считали, что «режим дня – это четкий распорядок жизни в течение суток, у ребенка, приученного к строгому распорядку, потребность в еде, сне, наступает через определенные промежутки времени и сопровождается ритмическими изменениями в деятельности всех внутренних органов. Организм как бы заблаговременно настраивается на предстоящую деятельность, поэтому она осуществляется достаточно эффективно, без лишней траты нервной энергии и не вызывает выраженного утомления».

Ребенок с момента рождения является социальным существом, ведь уход за ним направлен на введение его в мир взрослых, хотя родители и педагоги не всегда это осознают. Одеяло, соска, пеленка и прочие предметы – объекты, с помощью которых взрослый вводит малыша в социальный мир. С помощью этих предметов происходит удовлетворение потребностей: есть ложкой, ножом, вилкой, спать в кровати, накрываться одеялом и т.д. Способом удовлетворения потребности ребенок сам не владеет и без помощи взрослого его не откроет, не обучится ему самостоятельно. С первых дней жизни при формировании культурно–гигиенических навыков идет не простое усвоение правил, норм поведения, а чрезвычайно важный процесс социализации, очеловечивания малыша, «вхождения» его в мир взрослых. Ребенок начинает знакомиться с миром предметов, созданных человеком, он должен освоить предметные действия, среди которых можно выделить орудийные и соотносящие. Первые предполагают овладение предметом – орудием, с помощью которого человек воздействует на другой предмет (ножом режут хлеб, ложкой едят суп, иглой шьют). С помощью соотносящих действий предметы приводятся в соответствующие

пространственные положения: малыш закрывает и открывает коробочки, кладет мыло в мыльницу, вешает за петельку на крючок, застегивает пуговицы, зашнуровывает ботинки.

Режим дня, в формировании культурно–гигиенических навыков, имеет большое значение. Режим дня - это четкий распорядок жизни в течение суток. Включаясь в режим дня, выполняя бытовые процессы, ребенок осваивает серию культурно–гигиенических навыков. Эти навыки одна из составляющих культуры поведения в быту. Навык, ставший потребностью – это привычка. Навык умываться позволяет ребенку делать это ловко и быстро, а привычка умываться побуждает его делать это охотно и без принуждения. По мере усвоения культурно–гигиенические навыки обобщаются, отрываются от соответствующего им предмета и переносятся в игровую, воображаемую ситуацию, тем самым влияя на становление нового вида деятельности – игры. В игре дети отражают взаимоотношения, которые складываются в ходе бытовых процессов. Дошкольник так относится к кукле, как родители к нему в соответствующих ситуациях. В игре ребята имитируют бытовые действия (мытьё рук, прием пищи), тем самым закрепляя действия с бытовыми предметами (ложкой, чашкой и пр.), а также отражают правила, которые стоят за выполнением культурно – гигиенических навыков: одежду куклы надо аккуратно сложить, посуду на столе расставить красиво.

Культурно–гигиенические навыки связаны не только с игрой. Они лежат основе первого доступного ребенку вида трудовой деятельности – труда по самообслуживанию. Самообслуживание характеризуется тем, что действия ребенка не имеют общественного мотива, они направлены на самого себя. «Освоение культурно–гигиенических навыков влияет не только на игровую и трудовую деятельность, но и на взаимоотношения ребенка с взрослыми и сверстниками. Если взрослому он хочет показать то, чему научился, заслужить одобрение и поддержку, дать понять, что он его уважает, уважает его требования. Принимает и придерживается их, то сверстника он пытается

научить» - считают Г.А. Урунтаева и Ю.А. Афонькина[3]. Первоначально ребенок замечает причину – следственные связи с помощью взрослого, который, задавая вопросы и поясняя, обращает на них внимание малыша. Важно, чтобы вопросы и пояснения, адресованные самым маленьким, были включены в конкретную ситуацию. При этом следует опираться на опыт малыша.

Ребенок начинает понимать, что именно он выполнил действие, именно он достиг результата, он переживает гордость за свои достижения, стремится вновь и вновь проявить свою активность и самостоятельность, показывая другим свое «Я»: я сам умею умываться, одеваться, обуваться, причесываться, сам умею есть. Пусть медленно, но сам! Хотя пока он освоил только простые действия, они дают возможность почувствовать себя взрослым, независимым. Дошкольник начинает контролировать свой внешний вид: обращает внимание на грязные руки, замечает неполадки в одежде, просит взрослого помочь привести себя в порядок, у малыша формируется потребность в чистоте и опрятности. То есть действия, их составляющие, совершенствуются сами собой, изменяют самого себя, а не предмет. Поэтому они формируют у малыша представление о собственном теле. Обуваясь, малыш рассматривает свои ножки, надевая перчатки – ручки, завязывая бантик или шарфик – свое лицо. При одевании, умывании ребенок видит свое отражение в зеркале, замечает происходящие в нем изменения. Культурно-гигиенические навыки совпадают еще с одной линией психического развития – развитием воли. Малыш еще ничего не умеет делать. Поэтому всякое действие дается с большим трудом. И не всегда хочется доводить начатое дело до конца, особенно если ничего не получается. Пусть мама или воспитательница покормит, вымоет руки, ведь так трудно удержать скользкое мыло, когда оно выскакивает из рук и не слушается. Мама это сделает лучше, да и быстрее. И если взрослые спешат прийти на помощь ребенку при малейшем затруднении, освободить его от необходимости прилагать усилия, то

очень быстро у него сформируется пассивная позиция: «застегните», «завяжите», «оденьте». Афонькина Ю.А. и Урунтаева Г.А. считают: «Для того чтобы завершить действие, получить качественный результат, нужно приложить волевые усилия»[3].

«Методические приёмы, которые использует педагог, необходимо менять, а условия должны быть постоянными», - считают Р.С. Буре и А.Ф. Островская. «Будем умываться», [2] - говорит в начале года воспитатель и показывает всё: и как завёртывать рукава, и как намыливать руки, и как вымыть их, а затем вытереть. Все дети действуют под наблюдением и контролем взрослого. Но дети становятся старше, и воспитатель постепенно предоставляет им всё больше самостоятельности. Он переходит от прямых указаний к напоминанию, от показа к совету, от примера к методам позволяющим развивать у детей осознанное отношение к правилам, - убеждению, разъяснению смысла правил. Только тогда, когда педагог учитывает постоянно возрастающий опыт детей, совершенствование их навыков, умение всё более самостоятельно выполнять установленные правила, только тогда у них формируются устойчивые привычки, не разрушающиеся при переходе в новые условия. Если этого не учитывать, то у детей вырабатывается, лишь умение подчиняться требованию взрослого». Для привития культурно-гигиенических навыков во всех возрастных группах применяется показ, пример, объяснение, пояснение, поощрение, беседы, упражнения в действиях. Широко используются, особенно в младшем дошкольном возрасте, игровые приёмы: дидактические игры, потешки, стихотворения («Чище мойся – воды не бойся»; «Рано утром на рассвете умываются мышата, и котята, и утята, и жучки, и паучки...») и т.п.).

Таким образом культурно-гигиенические навыки - важная составляющая часть культуры поведения. Педагоги и родители должны постоянно помнить, что привитые в детстве навыки, в том числе культурно-гигиенические, приносят человеку огромную пользу в течении всей его последующей жизни. Формируя у детей дошкольного возраста культурно - гигиенические навыки, мы параллельно влияем на многие психические процессы в развитии ребёнка, при этом педагог должен набраться большого терпения и понимания.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Государственная образовательная программа для дошкольных учреждений «Илк кадам» («Первый шаг»), Ташкент, 2018г
2. Буре Р.С., Островская А.Ф. Воспитатель и дети. – М.: Просвещение, 2006.
3. Урунтаева Г.А., Афонькина Ю.А. Как приобщить малыша к гигиене и самообслуживанию. – М.: Просвещение, 1997.
4. Гигиенические основы воспитания детей от 3 до 7 лет : Кн. для работников дошк. учреждений / Е.М. Белостоцкая, Т.Ф. Виноградова, Л.Я. Каневская, В. И. Теленчи; Сост. В.И. Теленчи. – М.: Просвещение, 1987.
5. Козлова С.А. Куликова Т.А. Дошкольная педагогика.- М.: Академия, 2009-467с

MAKTAB, LITSEY VA KOLLEJLARDA INGLIZ TILINI O‘QITISHNING MAQSADLARI

Jo‘raboyev J.X. O‘zDJTU 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: O‘zDJTU katta o‘qituvchisi **Yuldasheva F. F**

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola ingliz tilining chet tili sifatida maktab, litsey va kollejlarda o‘qitilishining ustuvor maqsadlarini yoritib berishga bag‘ishlangan. Shuningdek ingliz tilini o‘qitishning to‘rt maqsadi haqida ham qisqacha ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: maqsad, amaliy, tarbiyaviy, madaniy, rivojlantiruvchi, malaka, til birliklari, motivatsiya, namoyish.

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена освещению приоритетных целей обучения английскому языку как иностранному в школах, лицеях и колледжах. Также дана краткая информация о четырех целях обучения английскому языку.

Ключевые слова: цель, практическая, учебная, культурологическая, развивающая, компетенция, языковые единицы, мотивация, демонстрация.

ANNOTATION

This article is dedicated to highlighting the priority goals of teaching English as a foreign language in schools, lyceums and colleges. Also, brief information about the four goals of teaching English is given.

Key words: purpose, practical, educational, cultural, developmental, competence, language units, motivation, demonstration.

Har qanday maqsad kerakli ehtiyojlardan kelib chiqadi. Maqsad - bu rejalashtirilgan natijalar va tasavvurning oqibatlarini.

Agar maktablarda ingliz tili nima uchun o'qitiladi deb so'ralsa, javob maxsus maqsadlarga erishish uchun amaliy, ta'lim, madaniy va rivojlanish ehtiyojlari tufayli o'qitilishi mumkin. Tarbiyaviy maqsad ijtimoiy tuzum vazifasidan kelib chiqadi va u har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirish va tarbiyalashga qaratilgan. Ingliz tilini o'qitish maqsadlari har doim turli uslubiy ishlarda muhokama qilingan. O'tgan asrning ikkinchi yarmida ingliz tilini o'qitish va o'rganishning amaliy, ta'lim va madaniy maqsadi atamaları jamiyat talablaridan kelib chiqib tushuntirildi.¹ 80-yillarda o'qitishning rivojlanish maqsadi kabi yana bir atama paydo bo'ldi.² Ushbu atamaning batafsil tahlili taniqli trening mutaxassisi G.V. Rogova tomonidan yoritib berildi.³

Davlat ta'lim standartlari talablariga ko'ra, chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi barcha darajadagi o'quvchilarda kundalik mehnatda, shu jumladan ilmiy va kasbiy faoliyatda o'z fikrlarini ifoda etish imkonini berish maqsadida ularning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishdan iborat. Kompetensiyalar bir nechta guruhlariga bo'linadi - lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik, biz ularni chet tilini o'rgatish maqsadlariga ko'ra tahlil qilamiz. Bu kompetensiyalarning barchasi o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalardan amaliy foydalanishga qaratilgan.

Ingliz tilini o'qitishning maqsadlari maktab, litsey va kollej o'quv dasturining talablari asosida ingliz tilini o'rganish natijasida o'quvchilar tomonidan bilim, kichik ko'nikma va ko'nikmalarning yakuniy darajasiga erishish uchun belgilanadi. Ingliz tilini o'qitishning maqsadlari shaxsni har tomonlama rivojlantirish va o'quvchilarni tarbiyalash vazifalari, shuningdek, ta'lim bosqichining ma'lum bir turidagi o'quv rejasi talablari bilan belgilanadi. Ingliz tilini o'qitishning to'rtta maqsadi mavjud:

¹ Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе. // Под ред. Рахманова И. В. Миролюбова А. А. Цетлин В. С. - М.: Просвещение, 1967. - С. 19-37.

² Программы средней школы. Иностранные языки. - М.: Просвещение, 1983. - С. 2.

³ Рогова Г. В. Верещагина И. Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе. - М.: Просвещение, 1985. - С. 34-37.

- ✓ Amaliy
- ✓ Madaniy
- ✓ Tarbiyaviy
- ✓ Rivojlantiruvchi

Davlat ta'lim standarti, o'quvchilar kommunikativ kompetentsiyaga ega bo'lishi kerakligini va til bilish bo'yicha yetarli malakaga ega bo'lishni nazarda tutadi. Uzoq muddatli, oraliq, ya'ni o'qituvchiga shakllantirishga yordam beradigan maqsad va qisqa muddatli vazifalar dars yoki uning bir qismi uchun aniq vazifalarni farqlash kerak.

Amaliy maqsadlar til materialining ma'lum hajmlarni o'z ichiga oladi: fonetik, leksik va grammatik elementlar. Ba'zi bu material reproduktiv assimilyatsiyaga duchor bo'ladi, ba'zilari idrok etuvchi bo'lib, bular faol va passiv til materiali sifatida ham tanilgan.

Madaniy maqsad muhim hissa qo'shadi:

- o'quvchilarning lingvistik dunyoqarashini ona tiliga xos bo'lmagan ba'zi hodisalar bilan tanishtirish orqali oshirish (masalan, zamon, artikl, so'z tartibi);
- o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish;

Amaliy, madaniy, rivojlantiruvchi va ta'limiy maqsadlar bir-biriga uzviy bog'liqdir. Ammo ayni vaqtda amaliy maqsad boshqalariga nisbatan ustunlikni saqlab qoladi.

REFERENCES

1. Под ред. Рахманова И. В. Миролубова А. А. Цетлин В. С. –М.: Обьяшая методика обучения иностранным языкам в средней школе. Просвещение, 1967. -С. 19-37.
2. Программы средней школы. Иностранные языки. - М.: Просвещение, 1983. -С. 2.
3. Рогова Г. В. Верещагина И. Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе. - М.: Просвещение, 1985. -С. 34-37.

SHIMOLIY BAQTRIYA BRONZA DAVRI JAMOALARINING DAFN MAROSIMLARI (O‘troq dehqonchilik madaniyati jamoalari misolida)

Odiljonova Parizod Shuxrat qizi

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Ijtimoiy-gumanitar
fanlarni o‘qitish metodikasi (Tarix) 2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Shimoliy Baqtriya Bronza davri va o‘sha davr jamoalarining dafn marosimlarini ot‘roq dehqonchilik madaniyati jamoalari misolida ko‘rib chiqib, ilmiy tadqiqot ishlari asosida fikr-mulohazalar yuritiladi.

***Kalit so‘zlar:** Shimoliy Baqtriya, bronza davri, dafn marosimlari, Sopollitepa manzilgohi, lahad, sopol buyumlar.*

ABSTRACT

In this article, the northern Bactrian Bronze Age and the funeral rites of the communities of this period are considered on the example of the communities of nomadic agricultural culture, and comments are given on the basis of scientific research.

***Key words:** Northern Bactria, Bronze Age, funeral rite, Sapallitepa settlement, lahad, ceramics.*

KIRISH

Ilk davlatchilik va shaharsozlik an‘analari O‘rta Osiyodagi qadimiy Baqtriyada rivojlangan. Qadimgi Baqtriya haqida tarixiy manbalarda juda ko‘p ma‘lumotlar mavjud. Baqtriyaning shimoliy qismlari, ayniqsa, taraqqiyoti jihatidan ajralib turardi. Bu yerda bronza davridan boshlab qishloq xo‘jaligi, hunarmandchilik, savdo-sotiq,

madaniyat va shaharsozlik yuksak darajada rivojlangan bo‘lib, bugungi kunda ham xalqaro olimlarning qiziqishini uyg‘otmoqda.

Qadimgi Baqtriya besh viloyatni bir necha daryo vohalariga birlashtirgan. Bular: Surxon, Balxob, Kofirnixon, Vaxsh, Ko‘kcha-Qunduz vohalari. Baqtriya viloyatlari orasida shimoliy viloyatlar, ayniqsa Surxon vohasi ajralib turardi. Chunki Baqtriyaning ilk dehqonchilik, hunarmandchilik madaniyati, shaharsozlik asoslari aynan Surxon vohasida shakllangan. Hozirgi vaqtda Qadimgi Baqtriya hududida miloddan avvalgi I ming yillikning birinchi yarmiga oid 240 dan ortiq qal‘alar, shaharlar va qal‘alar topilgan. Ulardan Surxon vohasida Kuchuktepa, Beshqutan, Tallashqon, Jondavlat, Bandixon, Buyrachi, Qiziltepa, Obishir, Sho‘rtepa kabi yodgorliklar bor. Bu yodgorliklar mudofaa devorlari va istehkomlar bilan o‘ralgan shaharlar, qishloqlar, qal‘alar va turar-joylardir [11,34]. Surxon vohasining markazi Qiziltepa shahri edi [12,45].

Yurtimizda islom dinidan oldin amalda bo‘lgan otashparastlik va zardushtiylik diniga e‘tiqod qiluvchi ajdodlarimizning o‘ziga xos dafn marosimlari kishi e‘tiborini jalb etadi. Dafn marosimlari misolida o‘sha davr odamlarining umumiy yashash sharoiti, ularning ijtimoiy-iqtisodiy va diniy mafkurasi qanday bo‘lganligini ko‘rish mumkin. Jamiyatdagi turli guruhlarining qarashlari va qayg‘u-alamlari ularning qabrlarida namoyon bo‘lgan diniy marosimlari orqali ifodalanadi. Sopollitepa manzilgohida olib borilgan qazuv ishlari natijasida ushbu yodgorlik shimoliy Afg‘onistonning Dashtli, Marg‘iyonaning Gonur yodgorliklari bilan o‘zaro ijtimoiy-iqtisodiy, etnomadaniy va etnik aloqalar bo‘lganligi aniqlandi [1,23].

Bronza davridan e‘tiboran zardushtiylik dini chorvadorlar orasida ildiz otib, quyosh eng muqaddas, oliy ibtido sifatida qadrlangan. Bu davr aholisi tog‘ tepalarida, ko‘l bo‘ylarida, quyosh yaxshi ko‘rinadigan joylarda quyoshga sig‘inib, yaylovga boy erni so‘rashgan [4,63]. Bronza davrida vujudga kelgan o‘troq dehqonchilik vohalari aholisining diniy qarashlari dastlabki davrda dasht aholisi diniy qarashlari bilan ko‘p jihatdan o‘xshash bo‘lsada, o‘troq aholining keyingi tarixiy taraqqiyotida cho‘l aholisidan keskin farq qila boshlaydi, din jamiyatni boshqarishning ustuvor omiliga

aylanadi. Tabiiyki o'troq dehqon hayotida er, suv, havo, olov (quyosh) muhim o'ringa ega. Tabiat unsurlariga e'tiqod qilish dehqonlar jamoasida tobora uyg'unlashib, aniq tizimga kirib boradi . [4,60].

Sopolli madaniyati aholisining dafn marosimlari va diniy e'tiqodi madaniyatning barcha bosqichlarida o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Masalan, bu madaniyatning Sopolli va Jarqo'ton bosqichlari dafn marosimlarini kuzatar ekanmiz, ular o'rtasida bir-biri bilan uzviy bog'liq, shu bilan birga, ularni bir-biridan ajratib turuvchi o'ziga xos jihatlar ham ko'zga tashlanadi. Sopollitepada olib borilgan qazish ishlari natijasida 138 ta qabr ochib o'rganilgan [2,38]. Bu qabrlarda turli yoshlardagi 158 ta jasad ko'milgan. [3,10]

Qabrlarning tuzilishi asosan ayvonli lahad shaklida. Qabrlar ayvoni odatda to'g'rito'rtburchak shaklida o'ra qazilgan bo'lib, uning chuqurligi 60 sm dan 1 metrgacha bo'lgan. Qabr ayvonining g'arbiy devori ostidan lahadga teshik ochilgan. Shu teshik orqali oval shaklida lahad qazilgan. Lahadning chuqurligi ayvonga nisbatan 40-60 sm gacha chuqurroq qazilgan. Lahad teshigi tuxumsimonoval shaklida, ba'zan to'g'rito'rtburchak shaklida bo'lib, yaxshi saqlangan qabrlarda lahad teshigi xom g'isht bilan berkitilganligini ko'rish mumkin. Lahadning shimoliy-g'arbiy burchagi to'risiga marhum jinsiga qarab o'ng yoki chap yonboshi bilan boshi shimolga qaratib qo'yilgan. Bo'sh qolgan sharqiy va janubiy-sharqiy qismiga mozorga qo'yilishi lozim bo'lgan buyumlar joylashtirib chiqilgan. Shaxsiy buyumlar asosan skelet yaqinida joylashgan. Lahad og'zi teshigi yuqorida ta'kidlaganimizdek, g'ishtlar bilan berkitilgan bo'lib, g'ishtlarning oralariga sopol parchalari terib chiqilgan, so'ng ustidan tuproq tortilgan. [3,14]

Sopollitepa bosqichida dafn etish ikki xil usulda bo'lib, bular qabrga marhum jasadining qo'yilishi va mayitsiz qabrlardir. Qabrga marhum qo'yilishini ham uch turga ajratish mumkin. Bular yakka, juft va odam bilan birga qo'yning ko'milishidir. Shu o'rinda kenotaf qabrlarni ham ikki turga bo'lish mumkin. Bulardan birinchisi, odam o'rni bo'sh (ehtimol u joyda loydan yasalgan marhumning sxematik haykalchasi bo'lgan), ammo idishlarda ovqat qo'yilgan. Ikkinchi holatda odam

o‘rniga kichik bir qo‘y ko‘milgan. Ba‘zan kenotaf qabrlarda hayvonlarning juft ko‘milganlik holati ham uchraydi. Masalan, № 90 qabr, bu erda er-xotin o‘rnida ikkita qo‘yning jasadi dafn etilgan. [7,92]. Bu turdagi qabrlar erkak va ayolga tegishli ekanligini ko‘rsatadi.

Sopollitepadagi dafn etish usuli Sopolli madaniyatining keyingi bosqichlarida [6,29] va qo‘shni hudud madaniyatlari hisoblanadigan Bishkent-Vaxsh madaniyatlari yodgorliklarida ham asosiy dafn etish usuli sifatida kuzatiladi. Ushbu usul u davr uchun shubxasiz, yangilik emas edi. Xuddi shunday holat Janubiy Turkmanistonning ilk dehqonchilik yodgorliklarida, eneolit davriga tegishli Qoratepa manzilgohidagi 26 ta qabrda uchratilib, marhumning boshi janub va janubiy-g‘arbga qaratilgan. Qabrlar asosan manzilgohning poli ostidan topilgan [8,29]. Yashash uyining ostonasi ostiga va poli ostiga dafn etilganlik holati V.I.Sarianidi tomonidan Geoksyur vohasidagi manzilgohlaridan ham topilgan. [9,36]

Sopollitepada o‘rganilgan qabrlarning 8 tasida (14, 15, 22, 32, 10, 36, 37, 45) marhum xum va ko‘zalarga solib dafn etilgan. Ehtimol, bu qabrlar otashparast ruhoniylar va ularning farzandlariga tegishli [3,117] bo‘lishi mumkin. Tuproqni muqaddasligini targ‘ib qiluvchi din vakillari va ularning farzandlari xali ostadonlar kashf etilmagan kezlarda xum va ko‘zalarga solib dafn etish usuli qo‘llanilgan bo‘lishi mumkin. Bunday usulda dafn etish zardushtiylikning ilk ko‘rinishlari paydo bo‘lganligidan dalolat beradi. Taniqli avestoshunos olimi M.Boysning ta’kidlashicha [5,57], tanadan jon chiqishi bilan uni yovuz kuchlar egallaydi. Yovuz kuchlar egallagan jasadni esa, muqaddas hisoblangan erga – tuproqqa qo‘yish mumkin bo‘lmagan. Masalan, marhumning ko‘zaga solib dafn etilganlik holati 10-qabrda kuzatiladi. Bu qabr 1-2 yoshli bolaga tegishli bo‘lib, idish yonboshlatilgan holatda, og‘zi shimolga qaratilgan. Idishning og‘iz qismi biroz singan, skelet g‘ujanak holatda o‘ng tomonga yonboshlatilgan va boshi shimolga qaratilgan. [1,54]

Sopollitepadagi ko‘pgina mozorlarda hatto qabr bo‘shlig‘i mavjud, ya’ni qabrga tuproq o‘pirilib, qabr tuproqqa to‘lmagan. Mozorlar, ularga qo‘yilgan ashyoviy dalillarga juda ham boy. Qabrlardagi ashyoviy buyumlar ularning abadiy o‘limga ishonmaganliklaridan dalolat beradi. Qabrlarda 10 tadan 30-40 tagacha dafn etish

anjomlari qo‘yilgan bo‘lsa, ularning asosan ko‘p qismini sopol buyumlar, undan so‘ng bronzadan ishlangan buyumlar va har xil taqinchoqlar tashkil etadi. Shu bilan birga, T.Shirinov Sopollitepa manzilgohida 4 mingga yaqin toshdan yasalgan mehnat qurollari va qurollar borligini aytib, ularning izohini beradi . [10, 36] Qabrlardagi ko‘mish bilan bog‘liq buyumlar orasida hattoki yumshoq buyumlar – teri, yog‘och, bug‘doy poya va novdalardan to‘qilgan idishlar, kiyim qoldiqlari uchraydiki, bular o‘sha davr odamlarining real hayotini aniq tasavvur etishga yordam beradi . [2,23].

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, hozirgi kunda Bronza davri shimoliy Baxtriya o‘troq va chorvador qabilalarning dafn marosimlari va diniy e‘tiqodi mavzusida ilmiy izlanishlar olib borishda davom etishimiz dolzarb masalalardan biri sifatida hisoblanib kelmoqda .

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Асқаров А. Сапаллитепа – Ташкент, Фан. 1973. – С. 173.
2. Аскарлов А. Древнеземледельческая культура эпохи бронзы юга Узбекистана. Ташкент, 1977. – С. 232.
3. Аскарлов А. Бронзовый век Южного Узбекистана (к проблеме возникновения локальных очагов древневосточных цивилизаций) // Автореф. дис... д-ра. ист.наук. – Москва, 1976. – С.44-54.
4. Алёшин В.А. Социальная структура и погребальный обряд древнеземледельческих обществ. – Ленинград, Наука. 1986. – С. 29.
5. Бойс М. Зороастрийцы: верования и обычаи. –М., 1987. – С. 57.
6. Эсанов М. Авесто жамиятининг археологик материалларда акс этиши. (Қадимги Бахтрия ва Марғиёнанинг бронза даври моддий маданият ёдгорликлари мисолида) // т.ф.н. диссер. Т.: 2007, – Б. 63.
7. Ионесов В.И. Становление и развитие раннеклассовых отношений в оседлоземледельческом обществе Северной Бактрии // дис... канд. ист. наук– Самарканд, 1990. – С. 92
8. Массон В.М. Карадепе у Артыке // Тр. ЮТАКЭ, – Том X, 1961. – Ашхабад, – С. 328-329.
9. Сарияниди В.И. Энеолитическое поселение Геоксюр. Тр. ЮТАКЭ, – Том X, 1961. – Ашхабад, – С. 229- 238
10. Ширинов Т. Орудия производства и оружие эпохи бронзы Среднеазиатского междуречья. – Т., Фан, 1986. – С. 36.
11. Турсунов С., Кабулов Э. Истории Сурхандарьи. Ташкент, 2004.
12. Пугаченкова Г. А., Ртвеладзе Э. В. Северная Бактрия-Тохаристан. Очерки истории и культуры (древность и средневековье). Ташкент, 1990.

THE ROLE OF LINGUISTIC TOOLS IN THE DEVELOPMENT OF ORAL SPEECH IN A FOREIGN LANGUAGE

Dushatova Shohsanam Baxtiyor qizi

FarDU o'qituvchi sh.dushatova@pf.fdu.uz

Qayumjonova Nargiza Bahromjon qizi

FarDU 3-bosqich talabasi

ANNOTATION

This article discusses the problems of teaching and learning a foreign language in modern times. Different approaches for teaching a foreign language, usage of different competencies, and elimination of similar problems were discussed. The role of linguistic tools in language learning is highlighted as linguistics gives language a reasonable persuasive structure when all is said and done properly.

Key words and expressions: communication, competence, pragmatics, semantics, syntax, morphology, effective didactic methods, hierarchical relation.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются проблемы преподавания и изучения иностранного языка в современное время. Обсуждались разные подходы к обучению иностранному языку, использование разных компетенций и устранение сходных проблем. Подчеркивается роль лингвистических инструментов в изучении языка, поскольку лингвистика придает языку разумную убедительную структуру, когда все сказано и сделано правильно.

Ключевые слова и выражения: коммуникация, компетенция, прагматика, семантика, синтаксис, морфология, эффективные дидактические приемы, иерархическая связь.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada hozirgi zamonda chet tilini o'rgatish va o'rganish muammolari muhokama qilinadi. Chet tilini o'rgatishning turlicha yondashuvlari, turli kompetensiyalardan foydalanish va shu kabi muammolarni bartaraf etish masalalari muhokama qilindi. Shuningdek, tilni o'rganishda lingvistik vositalarning roli ta'kidlanadi, chunki tilshunoslik hamma narsa to'g'ri aytilgan va qo'llanganda tildan oqilona foydalaniladi.

***Kalit so'z va iboralar:** muloqot, kompetensiya, pragmatika, semantika, sintaksis, morfologiya, samarali didaktik usullar, ierarxik munosabat.*

INTRODUCTION

Today, English has the largest number of native and non-native speakers in the world, and is given official language status in most countries around the world. In addition, it is being used as a teaching tool in universities among the countries of the world, where universities based on academic, political, social and economic motives are accepted as the main strategy to respond to the impact of globalization.

To this end, linguistics gives language a reasonable persuasive structure when all is said and done. It includes the following subfields: phonetics (production of speech sounds, study of acoustics and hearing), phonology (formation of sounds), morphology (structure of words), syntax (structure of sentences), semantics (meaning), pragmatics (language in context). Due to the fact that of the value and preference given to English in modern times applying it to the existing global language order, the relationship between linguistics and language teaching is described as two-way applications and influences, and the more consistent implementation of English-medium education in higher education Ethiopian universities was a possible place. The purpose of this paper is to evaluate the role of linguistics in teaching English as a foreign language.

MATERIALS AND METHODS

The development of grammatical skills in foreign language communication can lead to a high level of preparation of students, which in the future will give them the ability to competently participate in business meetings, presentations, conversations, telephone conversations. This approach involves involving the student in the

language process, which provides a more natural environment for foreign language comprehension than classrooms dominated by formal grammar. Nevertheless, there is a risk that such an approach to learning a foreign language will lead to the development of a grammatically incorrect form of speech. However, in local methodological literature, the communicative approach is mainly used for the development of oral speech skills, the grammatical aspect of this approach is not clear enough. Work with students of the energy department of a non-linguistic university reliably showed that: - students have difficulties in situational use of grammatical events; - students' skills of using grammatical forms are not sufficiently formed; - Many students learned to use very simple grammatical structures in their speech, which made it difficult to use the language elements that make a foreign language sentence natural. It is possible to solve the problems that have arisen by studying the theoretical foundations related to the mechanism of formation of grammatical skills during the educational process. It is necessary to study the theoretical conditions related to the mechanism of formation of grammatical skills and qualifications. In practice, it is necessary to develop a complex of effective didactic methods of teaching communicative grammar.

RESULTS AND DISCUSSION

The study of grammar within the framework of the communicative approach led to the conclusion that grammatical phenomena are studied and acquired not as separate forms and structures, but as a set of tools for expressing certain thoughts, attitudes, communicative intentions, in the presence of linguistic and communicative competence. interconnected in the speech act. Since the main goal of language learning is communication, the studied grammatical phenomena are limited by the parameters of the situation that take into account social, semantic and discursive factors. The formation of communicative competence, which has an internal structure and includes hierarchical relations between its components, includes many aspects of linguistic knowledge, including the formation of linguistic competence, including grammatical competence. The levels of development of communicative skills have

been developed on the basis of a competence approach to learning, in accordance with the requirements set by the Council of Europe for foreign language teaching programs. The specificity of the formation of communicative grammatical skills is determined by methodological methods and tools.

The main components of this approach were the following rules: - teaching is considered as an active, conscious, creative activity; - the activity of the subject of knowledge is manifested in the educational process; - foreign language serves as a means of communication, this is its communicativeness; - learning a foreign language has a general communicative orientation, focusing on the final result; - mastering foreign language tools is aimed at their practical use in speech activity; - with the help of a foreign language, you can influence the communication partner and get information.

CONCLUSION

Linguistic culture is considered as a method of studying foreign culture through language, an important factor in educating students' feelings of citizenship, internationalism, humanity, and tolerance. In other words, foreign language teaching should be based on the developed linguistic-pedagogical model of organizing the problems of foreign language teaching and integration of cultural, personal-activity, and project approaches.

REFERENCES

1. *Teaching ESP: Best Practices: Published by «Repetitor Multi Media» for the English Language Office of the US Embassy. — Moscow, 2012. 146p.*
2. Dushatova, S. (2022). *LINGUISTIC AND SOCIAL ORIGINATION OF TABOOS. Science and innovation, 1(B6), 318-321.*
3. Dushatova, S., & Tursunaliyev, M. (2022). *CHET TILLARINI O'RGANISHNING INSON RIVOJLANISHIGA TASIRI. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE, 1(7), 133-138.*
4. Dushatova, S., & Azamov, M. (2022, November). *SO'Z TURKUMLARI TASNIFI. In INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS. (Vol. 1, No. 6, pp. 89-95).*
5. Shokhsanam, D., & Makhmudova, M. (2022). *BENEFITS OF DAILY READING. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE, 1(8), 28-32.*

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ КАК ЗАЛОГ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО УСПЕХА

Рахматова Паризода Нусратовна,

студентка 2 курса направления «Русский язык и литература»

НавГПИ. Навои. Узбекистан

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены проблемы грамотности культуры речи и речевая культура рассмотрена в качестве неотъемлемой части подготовки конкурентоспособного специалиста.

***Ключевые слова:** культура речи, правильность, точность, ясность, понятность и чистота речи, коммуникативный портрет, конкурентоспособный специалист.*

Академик Д. С. Лихачёв в своей книге «Письма о добром» писал: «Вернейший способ узнать человека, его умственное развитие, его моральный облик, его характер – прислушаться к тому, как он говорит... Наша речь – важнейшая часть не только нашего поведения, но и нашей личности, наших души, ума...»⁴

Кроме того, в настоящее время сложились условия, когда востребованность специалистов на рынке труда, его конкурентоспособность в значительной степени зависят от наличия грамотной устной и письменной речи. Не секрет, что из проявлений общей сложной ситуации в сфере речевой культуры общества является языковая безграмотность студентов не только технических, но и гуманитарных вузов. Наблюдения показали, что выпускники вузов вынуждены осуществлять свою профессиональную деятельность, не имея

⁴ Лихачёв Д.С. Письма о добром. – СПб. Издательство «LOGOS», 2007.

четких представлений о специфике общения как особого вида взаимодействия людей, об особенностях грамотной речи, стилистике современного русского языка, правилах создания оригинального и научного текстов. Знакомство с их профессиональной деятельностью убеждает нас в том, что низкая языковая подготовка является серьёзной помехой в выполнении ими своих обязанностей и не позволяет максимально реализовать свои возможности.

Культура речи обозначает совершенный уровень владения языком, то есть овладение нормами устного и письменного литературного языка (правилами произношения, словоупотребления, грамматики, ударения, стилистики). Однако культура речи может быть представлена как совокупность ряда многообразных характеристик доминирующих качества, которыми должна обладать речь, чтобы оказать наилучшее воздействие на данного адресата в конкретной обстановке и в соответствие с поставленной задачей. К ним относятся: правильность, точность и ясность речи, понятность, чистота, богатство и выразительность.⁵

Правильность - первое и непереносимое требование к любому общению. Особенно распространённым недостатком говорящих людей являются ошибки в произношении и ударении, которые отвлекают от существа сказанного и создают негативный фон. Правильная речь предполагает соблюдение нормы также в лексике и стилистике. Неоправданное использование отглагольных существительных, жаргонных и диалектных слов, ошибки в словоупотреблении мешают говорящему донести до слушателя свою мысль.

Точность и ясность речи - важнейшее требование к любому общению. Точность возникает тогда, когда говорящий или пишущий адекватно передаёт в своей речи ситуацию общения. Чтобы речь человека была точной, слова нужно употреблять в соответствии с теми значениями, которые за ними закреплены. Если говорящий плохо знает предмет разговора, то он может ошибаться, путать факты, искажать события, нарушать логику повествования. Есть еще причина,

⁵ Панфилова А.П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности

которая делает речь неточной - это недостаточное знание русского языка и его особенностей.

Чистота речи - это незасоренность её внелитературными элементами (слова - «сорняки», слова - «паразиты»). Такие слова не просто засоряют речь говорящих, но и затрудняют её восприятие. Лишние слова - это серьёзный речевой недостаток, они делают речь водянистой, отбирают у неё силу и эмоциональность. Забота о чистоте речи повышает качество речевой деятельности.⁶

Следовательно, для того чтобы состояться как высококвалифицированный специалист, необходимо обладать определёнными коммуникативными навыками, без этого невозможно управлять персоналом, организовать и направлять их работу, вести деловые беседы, переговоры, совещания, оказывать различные услуги и быть востребованным на рынке труда в условиях жесткой конкуренции. Отметим и тот факт, что помимо коммуникативных умений целесообразно развивать гностические (умения выделять главное, формулировать гипотезы, производить анализы, синтез, обобщение), проектировочные (формировать цель, результат речи), конструктивные (составление плана, тезисы предстоящего сообщения, умение делать выводы, обобщения). На наш взгляд, данные умения являются важнейшими составляющими профессиональной культуры человека, поскольку позволяют создавать собственное суждение.

Как же выглядит сегодня коммуникативный портрет конкурентоспособного специалиста? Для успеха в профессиональной деятельности современному специалисту необходимо в совершенстве владеть навыками культуры речи и обладать лингвистической, коммуникативной и

⁶ Русский язык и культура речи: Учебник / Под ред. проф. Гойхмана О.Я. – М.: ИНФРА – М, 2005.

поведенческой компетенциями в профессиональном общении. Для этого необходимы следующие качества:

- знание норм литературного языка и устойчивые навыки их применения в речи;
- умение следить за точностью, логичностью и выразительностью речи;
- владение профессиональной терминологией;
- владение стилем профессиональной речи;
- умение определять цель и понимать ситуацию общения;– знание этикета и чёткость выполнения его правил.⁷

Таким образом, знание русского языка, то есть владение лингвистической, коммуникативной компетенциями – это необходимый инструмент, ключ к достижению профессионального успеха личности. Выбор будущей профессии – это серьёзный и ответственный шаг в жизни каждого человека, требующий основательной подготовки и глубоких знаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лихачёв Д.С. *Письма о добром.* – СПб. Издательство «LOGOS», 2007.
2. Панфилова А.П. *Деловая коммуникация в профессиональной деятельности.* – СПб.: Знание, 2004.
3. *Русский язык и культура речи: Учебник / Под ред. проф. Гойхмана О.Я.* – М.: ИНФРА – М, 2005.
4. Введенская Л.А., Павлова Л.Г., Кашаева Е.Ю. *Русский язык и культура речи для инженеров. Серия «Учебники, учебные пособия».* Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 2003.
5. Баркер А. *Как улучшить навыки общения.* – СПб. Издательский дом «Нева», 2003.

⁷ Русский язык и культура речи: Учебник / Под ред. проф. Гойхмана О.Я. – М.: ИНФРА – М, 2005.

ONOMASTIKA SOHASINI O‘ZLASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS YO‘NALISHLARI

Isroilova Shoxida Dexqonovna

FarDu 2-kurs magistranti

Yusupova Sabohatxon A‘zamjonovna

Fardu Ingliz tili kafedrası kata o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Onomastika (yun. onomastike — nomlash, nom qo‘yish san‘ati) — tilshunoslikning har qanday atoqli nomlarni, ularning paydo bo‘lish va o‘zgarish tarixini o‘rganuvchi bo‘limi, shuningdek, barcha atoqli nomlar yig‘indisi. Ayrim tadqiqotlarda "Onomastika" termini antroponimika ma‘nosida ham qo‘llangan. Onomastika mavjud onomastik tizimlarni aniqlash va o‘rganishni maqsad qilib qo‘yadi.

Kalit so‘zlar: *onomastika, metod, nom, tarix, texnologiya.*

KIRISH

An‘anaviy ona tili ta‘limi tizimida lingvistik mashqlarning, asosan bir vazifasiga – bilimlarni malakaga aylantirish ishiga ko‘proq e‘tibor beriladi. Lingvistik mashqlarning o‘quvchilar faoliyatida bajaradigan barcha vazifalaridan unumli foydalanish bilim, malakalarning yanada takomillashuviga asos bo‘ladi. Lingvistik mashqlarni faoliyatda bajaradigan ishi jihatidan o‘rganish funksional tahlil sanaladi va ular quyidagilardan iborat:

Lingvistik mashq qilish usuli. Qiyinligi mashq qilishning subyektiv tomoni bo‘lib, o‘quvchi berilgan so‘zlarni guruhlariga ajratish yo‘lini bilmasa, mashq qilishda qiynaladi. Masalan, berilgan so‘zlarni ma‘nolari yoki tuzulishi jihatidan guruhlariga

ajratish jarayonini tahlil etaylik. Bu usulni qo'llash paytida, guruhlarga ajratish jarayonida tahlil va sintez, taqqoslash va konkretlashtirish kabi aqliy faoliyat usullari ham ishtirok etadi. Binobarin, lingvistik mashq qilish usullari nutq madaniyatini o'rganish yo'llari va aqliy faoliyat ko'rsatish amallari hosilasi sifatida shakllangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

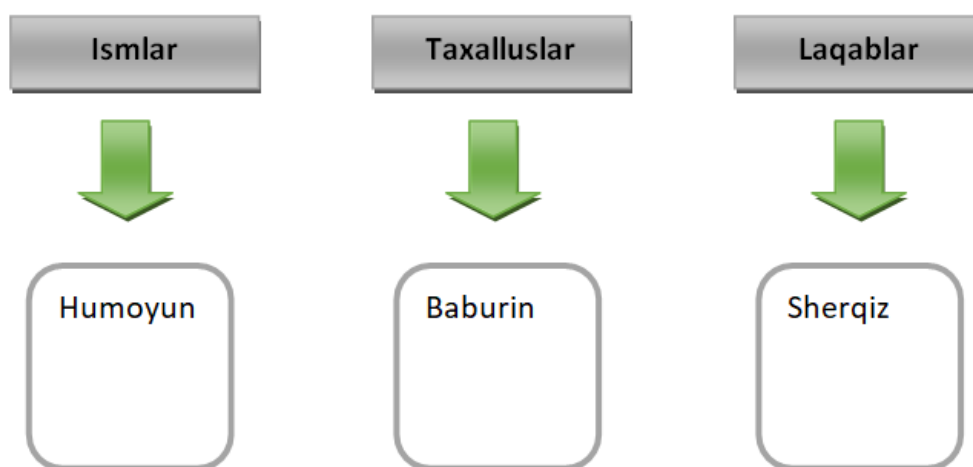
Mazkur maqolada ona tili darslarida onomastik birliklarni Pirimqul Qodirovning "Avlodlar dovoni" asari matni asosida o'qitish xususida fikr yuritamiz. Pirimqul Qodirovning "Avlodlar dovoni" asarining birinchi bobida "Agra. Hamidabonu arosatda" deya nomlangan bo'lib, mazkur bobda qo'llanilgan onomastik birliklarni ko'rib chiqamiz.

Onomastik birliklar mavzusini o'quvchiga batafsil va qiziqarli holda yetkazib berishda "Avlodlar dovoni" asarining mazkur bobidan foydalanish soha vakilidan chuqur izlanish va mahoratni talab etadi. Bu jarayon esa, albatta, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkillashtirish hamda mavzuga doir ma'lumotlar izchilligi va ketma-ketligiga alohida e'tibor qaratish orqali amalga oshiriladi. Xususan, onomastik birliklarga doir ma'lumotlarni dars jarayonining yangi mavzuni mustahkamlash bosqichida o'quvchilarga bir qancha topshiriqlar bergan holda bilimlarni yanada chuqurroq egallashlariga zamin yaratish mumkin. Bunda birinchi topshiriq qilib berilgan badiiy matndagi onomastik biriklarni guruhlarga ajratib chiqish topshirig'i beriladi.

Guruhlarga ajratish usuli. Lingvistik mashq qilishning bu usulidan boshlang'ich sinflardan tortib, yuqori sinflargacha amal qilinadi. Ona tili ta'limining ilk qadamlaridanoq guruhlarga ajratish yo'li bilan mashq o'tkaziladi. Masalan, bunda quyidagi strategiyadan foydalanishimiz mumkin: "**Ajurli arra**" (frantsuzcha "ajour" – bir yoqdan ikkinchi yoqqa o'tgan, ikki tomoni ochiq) strategiyasi o'quvchi (talaba)larga yaxlit muayyan mavzuni bir nechta qismlarga ajratish orqali mohiyatini yoritish imkoniyatini yaratadi. Ushbu metod qo'llanilganda o'quvchi (talaba)lar tayyor matnlar bilan ishlaydi.

Mazkur metodni qo'llash jarayonida o'quvchilar guruhlarga ajatiladi. Tahli etilayotgan material matni bir nechta qismlarga ajratilgan holda alohida qog'ozlarda qayd qilinadi va muayyan topshiriq beriladi. Guruhlar matnli materiallardan foydalanib, topshiriqni bajaradi.

Bunda, "Avlodlar dovoni" asarining "Agra. Hamidabonu arosatda" bobini qismlarga ajratilgan holda guruhlarga tarqatiladi. Topshiriq sifatida leksik-semantik xususiyatlariga ko'ra asarda qo'llangan antroponimlarni quyidagi guruhlarga ajratib chiqish⁴ beriladi:

Alternativ mashq qilish usuli. Mashq qilish jarayonida alternativ usuldan foydalanilganda, tafakkurning tanlay olish xususiyati amal qiladi, berilgan ikki imkoniyatdan to'g'risi tanlanib topshiriq bajariladi. Alternativ mashq qilish usulidan maktablarda ona tilini o'zlashtirishning barcha nuqtayi nazarlariga bog'langan holda foydalaniladi. Xususan, joy nomlari imlosiga doir ma'lumotlarni sinfni ikki guruhga bo'lib, "**Kim chaqqon va savodxon?**" o'yinini tashkil etgan holda bayon etish mumkin. Bunga ko'ra har ikkala guruh o'quvchilari sinf doskasiga navbat bilan bittadan sodda va qo'shma tarkibli joy nomlariga misollar yozadilar. Musobaqa yakunlangach, o'qituvchi doskadagi har bir joy nomi imlosiga, xususan, qo'shma tarkibli nomlarning qo'shib hamda ajratib yozilishiga alohida ahamiyat qaratadi. Qo'shma tarkibli joy nomlari imlosini tahlil qilish barobarida ularning qo'shib hamda ajratib yozilishi bo'yicha asosiy qoidalarni tushuntirib o'tadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Mazkur texnologiyaning afzalligi shundaki, birinchidan, ta'lim oluvchi darslikka qo'shimcha ravishda nomlar tuzilishiga ko'ra sodda (*Agra, Xuroson, Kobul, Chunor, Toshkent, Hindiston,*) va qo'shma tarkibli (*Dashti qipchoq, Tillakori tolor, Qora shirin*) bo'lishi haqidagi ma'lumot bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ikkinchidan, topshiriqni bajarish jarayonida qo'shma so'z shaklidagi birliklarning qo'shib yoki ajratib yozilishiga doir bilimlarga ehtiyoj sezib, joy nomlari imlosida mazkur hodisa muhimligini o'z tajribasida sinab ko'radi. Buning natijasida esa o'quvchi tomonidan imlo bo'yicha aytilgan barcha ma'lumotlarni diqqat bilan tinglash va uni amalda to'g'ri qo'llashga harakat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yusupova, S. A. Z., & qizi Shodiyeva, G. N. (2022, December). *SOZ TURKUMLARI TIZIMINING TURLI TILLARDA TALQIN ETILISHI. In INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS. (Vol. 1, No. 7, pp. 111-114).*
2. A'zamjonovna, Y. S. (2023). *INGLIZ TILI TALAFFUZINING HUDUDIIY VARIANTLARI VA ULARNING FONETIK XUSUSIYATLARI. SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY, 1(5), 60-63.*
3. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). *PRINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).*
4. A'zamjonovna, Y. S., & Murotovna, K. M. (2023). *Second Language Acquisition. Miasto Przyszłości, 31, 5-8.*
5. qizi Akhatova, K. Q., & Yusupova, S. A. Z. (2023). *ACTUAL SPEECH DIVISION IN LINGUISTICS. THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD, 2(4), 39-43.*

6. A'zamjonovna, Y. S. (2023). *KOGNITIV LINGVISTIKADA KONSEPT TUSHUNCHASI*. *Journal of new century innovations*, 12(4), 43-48.
7. Курбонова, Н. С. К., Ходжагельдиева, Ш. Э. К., Тошбадалов, Б. Б. У., & Худоймуродова, Х. М. (2017). *Растениеводство: перспективы Berberis oblonga Schneid*. *European research*, (5 (28)), 8-10.
8. Qizi, Q. N. S., Ugli, K. N. S., & Muhiddinovna, H. H. (2017). *Do schools kill creativity?*. *International scientific review*, (5 (36)), 104-106.
9. Мо'минов, С. (2022). “ЮКСАК МАЪНАВИЯТ–ЕНГИЛМАС КУЧ” АСАРИДА РАҲБАР МАЪНАВИЯТИ, МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИ ҲАҚИДА АЙТИЛГАН ФИКРЛАР. «ФИЛОЛОГИЯНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ» МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН МАТЕРИАЛЛАРИ.
10. Kakharov, K., & Usmonova, M. (2022). *Nonverbal Means of Uzbek and English Speech Etiquette*. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 2(5), 61-65.

KEÑESBAY KARIMOV LIRIKASINDA STILISTIKALIQ FIGURALAR AMPLIFIKACIYA HÁM PARALLELIZMNIŇ KÓRKEMLIK XIZMETI

Aralbaeva Qalbiyke- QMU

Ádebiyattanıw: qaraqalpaq ádebiyatı 2-kurs magistrantı

ANNOTACIYA

maqalada shayır K.Karimovtıń lirikasındaǵı stilistikalıq figuralar, olardıń kórkemlik xızmeti tuwralı pikirler hám analizler ilimiy-teoriyalıq miynetlerge súyenip jazıldı.

Gilt sózler: stilistikalıq figura, amplifikaciya, parallelizm, sintaksislik sinonim, ritorikalılıq, kóp sózlilik, ekspressivlik.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ СЛУЖБА СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ФИГУРЫ: АМПЛИФИКАЦИЯ И ПАРАЛЛЕЛИЗМА В ПОЭЗИИ КЕНГЕСБАЯ КАРИМОВА

АННОТАЦИЯ

в статье на основе научно-теоретических работ написаны стилистические фигуры в поэзии Кенгесбая Каримова, мнения и анализы об их художественной деятельности.

Ключевые слова: стилистические фигуры, амплификация, параллелизм, синтаксический синоним, экспрессивный, многоречием, риторический.

THE ARTISTIC SERVICE OF THE STYLISTIC FIGURES: AMPLIFICATION AND PARALLELISM IN KENGESBAY KARIMOV'S POETRY

ANNOTATION

In the article, the stylistic figures in Kengesbay Karimov's poetry, opinions and analyzes about their artistic service were written based on scientific-theoretical works.

Key words: *stylistic figures, amplification, parallelism, syntactic synonym, expressive, verbosity, rhetorical.*

Lirikaliq shıǵarmalarda pikirdiń kórkemligin, qosıq formasınıń ózgesheligin támiyinleytuǵın, qosıqta hám mazmunlıq, hám formalıq jaqtan obrazlılıqtı támiyinleytuǵın poetikalıq formalardıń bir túri – bul stilistikalıq figuralar. Stilistikalıq figuralardıń birqansha túrleri bar. Olar: anafora, epifora, alliteraciya, assonans, ellipsis, parallelizm, gradaciya hám t.b. Biz bul maqalamızda shayır K.Karimov lirikasında qollanılǵan stilistikalıq figuralardıń, atap aytqanda amplifikaciya hám parallelizmnıń kórkemlik xizmetine talqı jasawdı maqset ettik.

Stilistikalıq figuralardıń ishinde eń ónimli qollanılatuǵın túrleriniń biri bul amplifikaciya. Amplifikaciya (lat: tarqatıw, keńeytiw) – stilistikalıq figura bolıp, ol salıstırıw, obrazlar, sinonimler, mániles frazalar, antiteza, ekspressivlikti asırıwshı bir toparǵa tiyisli birliklerdi óz ishine aladı[1.67].

Ádebiyatshılar bul stilistikalıq figuranı hár qıylı ataydı; birinshi ataması baylanıstırıw, toplaw, jıynaw, taǵı bir ataması arttırıw («нагнетанием» А. П. Квятковский), úshinshi túrdegi ataması ritorikalılıq, kóp sózlilik («многоречием», «велеречием» В.И.Даль). Al, ádebiyatshı V.M.Jirmunskiy amplifikaciyanıń tásir kúshi, lirikalıq sezimlerdi kúsheytiwdegi roli, ondaǵı romantikalıq stilge tán belgiler tuwralı bılay deydi: «Ощущение переизбыточного лирического волнения, нагромождающего все новые и новые образы, ввиду невозможности до конца выразить в словах всю напряженность и яркость этого волнения, есть признак стиля романтического»[2. 408].

Amplifikaciyanıń tiykarǵı xizmeti ekspressivlikti arttırıw. Ol bir pikirdi ańlatıwda mániles, túrles, sinonim sózlerdiń bir shuwmaqta yamasa qatarda

qollanılıwı arqalı jıyı bildiriledi. Shayır qosıqlarında qollanılğan amplifikacijalarğa mısıl keltireyik:

*Bul ájayip máwrit, sıyqırlı súwret,
Ómir dep atalmısh shınjırdıń sebi,
Nesip etkenge gúz taǵı keledi. [3.3]*

Mısalda qosıq gúz haqqında bolıp, onda sóz etilip atırǵan baslı tema, gúz shuwmaqtıń dáslepki qatarında awıspalı mánidegi ájayip máwrit hám sıyqırlı súwret sózleri menen táriyplenip, shuwmaq sońında gúz sózi qollanılǵan. Bunda gúzdiń obrazlılıǵın táminlew maqsetinde shayır onı ájayip máwrit, sıyqırlı súwret dizbekleri, amplifikacijaları menen qayta ataǵan. Bul bolsa gúzdiń tábiyiy qásiyetlerin bayanlawda kórkemlik xızmet atqarıp kelgen. Sonday-aq, amplifikacijalar sinonim sózler hám teńewlerdiń dizbeklesip keliwi arqalı da obrazlılıqtı támiyinleydi. Mısalı:

*Mágar yaratqanǵa qullıq qılsın dep,
Inta, ıqlas berdi, sana jarattı.
Súygen bendesiniń tóǵıp kóz jasın,
Kókiregin appaq, sada jarattı[3.14].*

Dáslepki shuwmaqta táńriniń insandı jaratıwdıǵı káramatın, saqıylıǵın, qúdiretin obrazlı sáwlelendiriwde shayır sinonim sózlerden paydalanǵan. Dáslepki shuwmaqtaǵı inta, ıqlas sózleri óz ara sinonimles bolıp, ol insandaǵı ayrıqsha qásiyetlerden esaplanadı, bul ekewi de sanada sáwlelenedi. Bul eki sóz jeke halında sinonim bola almaǵanı menen, kontekstte sana menen birgelikte úshewi de insanǵa táńri tárepinen berilgen inam, qásiyet sıpatında súwretlenip, insan miyi hám ruwxındaǵı qubılıslardı sáwlelendiriwshi ózgeshelikler etip kórsetiledi. Kókiregin appaq, sada jarattı dizbekleri de óz ara sinonim bolıp kelip, insandaǵı qásiyetler hám jaratılısı haqqında kórkem pikirdi táminlewge xızmet etken. Mısaldaǵı inta, ıqlas, sana, aq kókirek, sada amplifikacijalarınıń dizbeklesip, kontekstlik sinonim bolıp qollanılıwı arqalı, insanniń ruwxı hám sanasındaǵı bir-biri menen óz ara tıǵız baylanısatuǵın ózgeshelikler, olardı jaratıwshınıń saqıylıǵı, káramatı obrazlı súwretlengen.

Amplifikaciyalar jeke sózler arqalı ańlatılmaydı, olar birneshe sózlerdiń dizbeklesip, bir predmetke, obrazǵa yamasa lirikalıq qaharmanǵa teńeliwi arqalı da kórkemlik xizmet atqarıwı múmkin. Mısalı:

*Meyli ol argımaq, meyli algır baz,
Jamalı jaz kibi gózzal sarbinaz,
Basında aylanıp, tolǵanıp bir-az,
Bir kún kelip onı tabadı dáwrán[3.28].*

Shuwmaqtaǵı argımaq, algır baz, sarbinaz sózleri teńestiriwshi xizmetin atqarıp kelip, úshewi de dáwrán sózine baylanıslı qollanılǵan. Avtor dáwrandı argımaqqa, algır baz, gózzal sarbinazǵa teńew arqalı dáwrannıń qımbatlı, qádirli ekenligin kórkem pikir menen ańlatıwdı maqset etken. Obrazlılıqtı táminlewde bolsa amplifikaciya birneshe teńewlik mániidegi sózlerdiń dizbeklesiw arqalı kórkemlik xizmet atqarıp kelgen.

K.Karimov lirikasında pikirdiń kórkemligin táminlewde jıyı qollanılatuǵın stilistikalıq figuralardıń jáne bir túri bul parallelizm. Parallelism – stilistikalıq figura bolıp, tákirarlanıwshı kórinis, qurılısı uqsas bolǵan sintaksislik birlikler, gáp bólekleri; uqsas, jaqın qubılıslardı, sintaksislik parallelizmdi ańlatadı. Sintaksislik parallelism bir model tiykarında gáp yamasa sóz dizbeklerin dúzedi[1.167].

Shayır K.Karimov lirikasında parallelizmler obrazlılıqtı táminlewde, kórkem pikirdi jetkerip beriwde ónimli qollanılǵanın bayqawǵa boladı. Shayır qosıqlarında qollanılǵan parallelizmlerge misal keltireyik:

*Jasıl japraqlardıń sarǵaymaǵı bar,
Shadıqtıń izinen ileser qayǵı.
Suwlar bir dem tınıp turmaydı zınhar,
Urlap ómirimdi jullar zırlaydı[3.7].*

Qosıqta baslı tema waqıt, onıń jeldey ótiwi, insandı balalıq, jaslıq vokzallarınan alıp ótip, sońǵı mánzillerge qaray baǵdarlawı tábiyat qubılısları hám ómir zańların parallel súwretlew arqalı sáwlelendirilgen. Shayır waqıttıń ózine tán

qásiyetin, onıń insan ómirindegi tutqan ornın kórkem bayanlaw maqsetinde birneshe qubılıslardı parallel súwretleydi.

*Súyrikler erjetip qamısqa dóndi,
Ballar jigit bolıp namısqa dóndi
Súyrik barmaq qızlar qushaqqa endi,
Neni eslerime saldıń súyrikler[3.24].*

*Adam úmit etti,
Aspanğa qarap:
– Bulaq dárya bolsa,
Daraq – baǵ bolsa.*

*Waqt samalları esti bir tınbay
Bulaq tındı,
Quwradı daraq,
Adam óldi. Úmit
ólmedi biraq[3.48].*

Joqarıdaǵı mısallardıń dáslepkesinde suwda ósetuǵın shóplerdiń biri súyriktiń erjetiwı menen awıl balalarınıń erjetiwı turmıslıq qubılıs, waqt zańı fonında obrazlı súwretlengen bolsa, ekinshi mısaldaǵı qosıq, «Úmit» allegorıyalıq usılda jazılǵan bolıp, onda insannıń úmiti, isenimi, onıń gumanistlik ideyaları ólmeytuǵınlıǵı haqqında aytıladı. Qosıqta insan, daraq hám bulaq tábiyattıń bir bólegi sıpatında súwretlenedi. Insannıń niyet penen ekken teregi quwraydı, bulaǵı aǵıwdan toqtaydı, sońında adamnıń ózi de óledi. Shayır insan úmiti, jaqsı niyet, gumanistlik ideyalar mángi jasaytuǵınlıǵın, sol ideyalardı ámelge asırıw jolında tábiyat perzentleri bolǵan adam, bulaq, terekti parallel súwretlew arqalı qosıq ideyasın kórkem bayanlawǵa háreket etken.

Juwmaqlap aytqanda K.Karimov lirikasında stilistikalıq figuralar qosıqtıń kórkemligin arttırıwda, avtor ideyasın, pikirin kórkemlep jetkerip beriwde sheber

qollanilgan. Maqalamızda sóz etken amplifikaciya hám parallelizm shayır lirikasında jıyı ushırasadı. Amplifikaciyalar shayır qosıqlarında kóbirek sinonim hám teńewlerdiń dizbeklesiwi arqalı qollanilgan bolsa, parallelizmler kóbirek waqıt obrazın, onıń qásiyetlerin sáwlelendiriwde birneshe predmetlerdi, qubılıslardı parallel súwretlew arqalı qollanilganlıgına shayır qosıqların tallaw barısında gúwa boldıq. Bul bolsa shayırdıń stilistikalıq figuralardı qollanıwdağı sheberligin hám ózine tán stilin kórsetedi.

PAYDALANILGAN ÁDEBIYATLAR

- 1. Рыжкова-Гришина Л. В., Гришина Е. Н. Художественные средства. Изобразительно-выразительные средства языка и стилистические фигуры речи. Москва. «Флинта», 2015.*
- 2. Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. – Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1977.*
- 3. Каримов К. Қарақалпақ елим мениң. Ташкент. «Янги китоб», 2020.*

QARSHI SHAHRI SHAROITIDA INTRODUKSIYA QILIGAN *HIBISCUS SYRIACUS* L. NING BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI

A.L. Raximov, N. Yu. Xudoyqulova

Qarshi davlat universiteti. Qarshi. O‘zbekiston.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Hibiscus syriacus L.ning tabiiy va madaniy holda tarqalishi, introduksiya sharoitida gullashi, forma va navlarining ekologik omillarga bardoshligi, yorug‘sevarlik, issiq va sovuqqa bardoshlilik, zararli mikroorganizmlarga, tuproqdagi qurg‘oqchilikka bardoshlilik o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Gulxayridoshlar, Malvaceae Juss., Hibiscus syriacus L., suriya gibiskusi, bioekologik, forma, nav, genetik, mikroorganizm, tuproq, qurg‘oqchilik, manzaralilik, atmosfera, ekstremal, Introduksiya.

O‘simlik doimiy ravishda muhit omillarining ta’sirida bo‘ladi. Uning tashqi muhitga chidamliligi turning genetik belgilari bilan mustahkamlangan bo‘lib, u ekstremal sharoitda aniq namoyon bo‘ladi [1; 42-77-b.]. O‘simlikning issiq va sovuqqa bardoshi uning muayyan sharoitda o‘stirish istiqbolini belgilaydigan asosiy ko‘rsatkichlardan biri [2; 7-67-b.].

Tadqiqotimiz obyekti Gulxayridoshlar (Malvaceae Juss.) oilasiga mansub Siriya gibiskusi (*Hibiscus syriacus* L.), bo‘yi 5-6 m balandlikdagi buta yoki kichikroq daraxt. Tabiiy holda Xitoy, Hindiston va Kichik Osiyoda tarqalgan [3; 736-b.]. Madaniy holda Yer sharining tropik va subtropik mintaqalarida o‘stiriladi. Jumladan, Afrika, Amerika, Yaponiya, Xitoy, Hindiston, MDH da keng tarqalgan. Ilmiy ma’lumotlarga ko‘ra *H. syriacus* L. Siriya atirguli, Siriya malvasi, Ketmiya kabi nomlar ataladi [3; 736-b.].

Eramizgacha yoki eramizning boshida O'rta Osiyo va Tibet orqali Shimoliy Xitoydan Yevropaga keltrilgan [4; 28-29-b.]. O'zbekistonga jumladan Samarqandga 1894 yildan, Janubiy O'zbekistonga dastlab 1930 yillarda Denov dendrariysida iqlimlashtirilgan. Qashqadaryoga 1980 yillarda Qarshi cho'lini o'zlashtirish davrida keltirilgan. Ayni paytda Janubiy O'zbekistonning barcha iqlimiy zonalari quruq subtopik, cho'l, dasht, tog' oldi rayonlarida o'stiriladi [5; 122-123-b.].

Hibiscus syriacus L.- bizning sharoitimizda 2 ta forma va 10 ta navi o'stirilmoqda. Madaniy holda o'stirilgan hududlarda ularning ekologik omillarga bardoshligi, iqlim ko'rsatkichlari bir-biridan keskin farq qiladigan turli regionlarda ham o'zining ekologik plastikligi yuqori bo'lganligi sababli bemalol o'sishi qayd qilindi.

Suriya gibiscusining yorug'sevar o'simlik ekanligi, ochiq joyda o'stirilganda u juda yaxshi o'sishi, Qarshi shahrida gullashni 22-25 maydan boshlashi va oktyabr va noyabr oylarigacha, 150-155 kun gullashi, quyoshning yuqori harorati ta'siriga ham bemalol bardosh berishi qayd qilindi.

H. syriacus ning zararli mikroorganizmlarga, tuproqdagi qurg'oqchilikka bardoshli ekanligi, lekin sug'oriladigan joylarda manzaralilik darajasi yuqori ekanligi qayd qilindi.

Tadqiqotlarda sanoat korxonalarini va magistral yo'l yoqalarida ekilgan *H. syriacus* chang va chiqindilarni ushlab qolish qobiliyati va bunday salbiy ta'sirlarga bardoshi juda yuqori ekanligi isbotlandi. Shahardagi ifloslangan atmosfera havosi va tuprog'i ta'sirida o'zining manzarasini yo'qotmasligi qayd qilindi. Natijada bunday joylarda suriya gibiskusi nafaqat manzarali o'simlik sifatida, balki atrof-muhit ekologiyasini yaxshilashga ham xizmat qilishi aniqlandi.

Bizning tadqiqotlarimizda *H. syriacus* ning barcha navlari O'zbekiston sharoitida namsevar va issiqsevar, jazirama issiq va sovuq haroratga bardoshlilik aniqlandi. Yoz mavsumida har hafta qondirib sug'orishni talab qiladi. Yozning jaziramasida bemalol o'sadi va rivojlanadi. Qarshi sharoitida esa barglarining cheti

issiqdan qisman zararlanadi. Toshkentda bu holat kuzatilmaydi. Ekstremal davrda gullarining ochilishi sekinlashadi, jazirama issiq tugagach, ular qaytadan bo‘liq gullaydi.

Introduksiya sharoitida *H. syriacus* ning sovuqqa bardoshi bo‘yicha aniq xulosaga kelish imkoniyati yaratildi. 2007/2008 yillar qishida Toshkentda havo harorati -28°C , Qarshida esa -30°C , ayrim joylarida -34°C gacha tushib ketdi.

Qarshi shahri sharoitida uzoq yillardan buyon o‘stirilayotgan va urug‘idan ko‘paytirilib mahalliyashgan *Oq gulli forma* va *Siyohrang gulli* formalar sovuq -28°C gacha tushganda yillik novdalarining bir qismi, -30°C gacha tushganda esa ko‘p yillik novdalari sovuqdan zararlanadi. Ular orasida eng bardoshlisi *Speciosus* navi bo‘lib -28°C haroratda ham mutlaqo zararlanmaydi. Qolgan barcha navlar ham odatdagi qishda zararlanmasligi va qattiq sovuq bo‘lgandagina bir yillik novdalari zararlanishi qayd qilindi.

Shunday qilib, *H. syriacus* bizning sharoitimizda issiq va sovuq haroratga to‘liq bardoshli deyishga barcha asoslar yetarli.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Бородина Н.А. Математическая модель роста молодого древесного растения в течение вегетативного периода //Исследование древесных растений при интродукции. -М.: Наука, 1982. – С. 42-77.
2. Латин П.И., Сиднева С.В. Оценка перспективности интродукции древесных растений по данным визуальных наблюдений //Опыт интродукции древесных растений. - М.: Наука, 1973. – С. 7-67.
3. Деревья и кустарники СССР. ИВ том.М.Л-1958, 736-с.
4. Вильданова К.Д. Декоративные кустарники. Шарк. Ташкент. 2006. – С.28-29.
5. Набиев М.М., Казакбоев Р.Ю. Определитель декоративных деревьев и кустарников Узбекистана. –Ташкент. 1975. -С. 122-123

BOSHQARUV USLUBLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI

Po‘latov Otabek Oybekovich

O‘zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi

Pulatovotabek38@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshqaruv uslublari va ularning xususiyatlari haqida ma’lumotlar keltirilgan. Shuningdek maqolada boshqaruv uslublariga xos bo‘lgan psixologik jihatlar ham yoritib o‘tilgan. Avtoritar, demokratik va liberal boshqaruv uslublarining yutuq va kamchiliklari haqida kerakli xulosalar berilgan.

Kalit so‘zlar: *Rahbar, xodim, boshqaruv, jamoa, ananaviy boshqaruv, avtoritar, liberal, demokratik uslublar, qattiq nazorat, jazolash, erkinlik, tenglik, rasmiy norasmiy liderlik,*

MANAGEMENT METHODS AND THEIR CHARACTERISTICS

Pulatov Otabek Oybek-ugli

Pulatovotabek38@gmail.com

International Islamic academy of Uzbekistan

ABSTRACT

In this article a brief overview on management techniques and their features are given. The psychological aspects of management style are also discussed in the article. Necessary conclusions are drawn about the advantages and disadvantages of authoritarian, democratic and liberal methods of governance.

Key words: *Leader, employee, management, collective, traditional management, authoritarian, liberal, democratic methods, strict control, punishing, freedom, equality, formal and informal leadership.*

Rahbar va xodim munosabatlari, guruhdagi psixologik muhit, mehnat jamoasi faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan rahbar qo'llaydigan boshqaruv uslubiga bog'liq. Boshqaruv uslubi –rahbarning o'z xodimlariga nisbatan, ular orasida ishni tashkil etish bo'yicha qo'llaydigan odatiy xatti-harakatlari majmuasidir. Hozirga kelib boshqaruv fanida boshqaruv uslubini farqlashga turli yondoshuvlar mavjud bo'lib, ularning hech biri boshqaruv vaziyatiga mos keluvchi mukammal bir uslubni tavsiya etolmaydi. Har bir uslub albatta bironta cheklanishga ega. Quyida rahbarlik uslubiga turli yondoshuvlar haqida qisqacha izoh berib o'tamiz va bu matndan rahbar o'z faoliyatida uchraydigan vaziyatdan kelib chiqqan holda, muvofiq keluvchi usullar majmuasidan birontasini qo'llash haqida xulosa chiqarishi mumkin. Tizimli yondoshuv tamoyiliga asoslanish boshqaruv uslubi mavzusiga bir muncha to'la tahlil berishi mumkin. Bunga binoan, qo'llanilayotgan boshqaruv uslubi tashkilot hayoti, uning oldiga qo'ygan maqsad va birlamchi ravishda amalga oshirilayotgan vazifalariga mos kelishi kerak. Tizimli yondoshuvga binoan rahbar o'zi boshqarayotgan tizimni yaxshi bilishi, uning holatini to'g'ri baholashi, kelajakdagi qiyofasini tasavvur eta olishi hamda o'zgarishlarni amalga oshirishda ishtirok etuvchi xodimlarni faollikka jalb eta olishi lozim.

Zamonaviy boshqaruvga oid fanlarda rahbarlik uslubini turli nuqtayi-nazarlarda turib yoritiladi. Quyida ularning qisqacha izohini berib o'tamiz. An'anaviy yondoshuv. Boshqaruv uslubini farqlashdagi an'anaviy yondoshuvlardan biri Kurt Levin tomonidan kiritilgan tipologiyaga asoslanib, bunda rahbarlikning avtoritar, demokratik va liberal uslublari farqlanadi.

Avtoritar uslubda rahbar hamma boshqaruv qarorlarini o'z qo'liga oladi, qaror ijrosini qattiq nazorat ostiga oladi va yo'l qo'yilgan xatolar yuzasidan

beshafqat jazolash shahdini namoyish etadi, xodimga inson sifatida qiziqish bilan qaramaydi.⁸ Bunday sharoitda, doimiy nazoratning mavjudligi iqtisodiy jihatdan yuqori ko'rsatkichni ta'minlaydi. Lekin, psixologik nuqtayi- nazardan bunday uslubda qator kamchiliklar kuzatiladi. Bunday uslub rahbar va xodim orasidagi kasbiy malakalar farqi kattaligida, qattiq intizom va itoatgo'ylik zarur bo'lgan sharoitda maqsadga muvofiq va o'zini oqlashi mumkin (avariya holatlari, inqirozli, urush sharoitlari va h.k.). Yangi xodimlar ishlaydigan jamoada bunday boshqaruv uslubi moslashuv jarayoniga salbiy ta'sir etadi, yosh xodimda kasbiy malakalar sekin shakllanadi.

Demokratik uslub, ba'zan sheriklik, hamkorlikka asoslangan boshqaruv uslubi ham deb ataladi. Bunday uslub hukm surgan jamoada boshqaruv qarorlari xodimlar bilan muhokama qilish orqali, ularning fikri va tashabbusini hisobga olgan holda qabul qilinadi. Shuningdek, qaror ijrosining nazorati ham rahbar, ham xodimlar tomonidan amalga oshiriladi, rahbar xodimga shaxs sifatida qaraydi, uning ehtiyoj, manfaat va qiziqishlarini inobatga oladi.⁹ Boshqaruv pog'onalarida qaror qabul qilish "pastdan tepaga" qarab boradi, ya'ni avval quyi bo'g'in rahbarlaridan yig'ilgan fikrlar asosida yuqori bo'g'inda qaror ishlab chiqiladi. Rahbar jamoadagi norasmiy liderga tayanadi va kezi kelganda uning faolligi uchun ham imkoniyat yaratadi. Hamkorlik tamoyiliga asoslangan rahbar vazifani bajarishning aniq ko'rsatmasiga nisbatan umumiy yo'nalishni belgilashni ma'qul ko'radi, hamda xodimning o'zi ijro etish rejasini ishlab chiqishi uchun imkoniyat yaratadi. Demokratik uslub eng samarali boshqaruv vositalaridan hisoblanib, uni qo'llashda to'g'ri qaror qabul qilish ehtimoli oshadi, mehnat samaradorligi ta'minlanadi, bajarilayotgan ishdan va jamoaga a'zolikdan qoniqish o'sadi, guruhning ahilligi oshib psixologik muhit ijobiylashadi. Bunday jamoada odatda mavjud echimlarga tanqidiy ko'z bilan qarovchi, xatoliklarni aniqlovchi xodim va bu xatoliklarni bartaraf etish yo'llarini taklif etuvchi mutaxassis hamkorligi mavjud.

⁸ Zayniddinov SH.N. —Menejmentl. O'quv qo'llanma./ - T.: Cho'lpon, 2011. - 320 bet.

⁹ Narzulla Boymurodov. -"Rahbar psixologiyasi".O'quv qo'llanma.-T.: Yangi asr avlodi, 2007.

Liberal uslubda jamoada demokratik tamoyillar hukm suradi, xodimga butkul erkinlik beriladi, u o'z xizmat vazifalarini belgilaydi va ijro etish vositasini tanlaydi, guruhda xulqni nazorat etish deyarli kuzatilmaydi.¹⁰ Bunday uslub yuqori ijodiy kuchga ega bo'lgan va ishlab chiqarish jarayoni benuqson yo'lga qo'yilgan jamoada qo'llanishi mumkin. Ammo, bunday uslub noo'rin qo'llanilganda guruhning har bir a'zosi tashabbuskor bo'lishi bilan birga, ularni ma'lum maqsad sari yo'naltiruvchi kuch jamoada bo'lmaydi, qabul qilingan qarorlar nazorati sust bo'lgani uchun ular bajarilmay qolib ketishi ham mumkin. Natijada xodimlar o'z mehnatidan va rahbariyatdan qoniqmaydi, ish samaradorligi past, jamoada hamkorlik yo'q, birbiri bilan kirishmaydigan guruhlariga bo'linish ehtimoli ko'payadi va guruhlararo ochiq yoki yashirin nizo yuzaga keladi.

Yuqorida sanab o'tilgan rahbarlik uslublari har bir rahbar faoliyatida u yoki bu darajada namoyon bo'ladi va ayrim rahbarda bu uslublarga xos belgilar aniq ko'rinsa, ikkinchisida sust ko'zga tashlanadi. Ba'zi bir rahbar biron uslubga moyilligini anglasa, ikkinchisi o'z xulqida aniq bir uslub belgilarini ajrata olmaydi. Shunga muvofiq ravishda psixologik tavsiyalarda rahbar shaxs sifatida uslubdan o'zini ajrata olishi va uslubdan foydalanishni ixtiyoriy darajaga olib kela olishi maslahat beriladi.

Boshqaruv uslublarining kommunikativ imkoniyatlari. Rahbar avtoritar boshqaruv uslubini qo'llar ekan, u tashkilotning rasmiy tizimini ta'minlashga asosiy e'tiborini qaratadi. Bu uslubda ma'lumot faqat vertikal yo'llar orqali keladi, xodimning mas'uliyat chegarasi aniq bo'lib, har qanday xato qattiq jazolanadi, shaxsiy munosabatlar iloji boricha rasmiy tus oladi va hissiyotga o'rin qolmaydi.

Demokratik boshqaruv uslubida jamoadagi do'stona munosabatlar rivojlanadi, rahbar guruh faolligi tarafdori, rasmiy tizimda shaxsiy manfaatlar xam nazarda tutilib, muloqot yuritishga keng yo'l ochib beriladi. Liberal boshqaruv uslubida esa rahbar jamoadagi norasmiy tizimni rivojlantiradi va muvaffaqiyatga erishishda rasmiy, ma'muriy shakldan ko'ra jamoaning norasmiy munosabatlari ustun

¹⁰ www.psyworld.ru/students

qo'yiladi. Tashkilotda yangi kommunikatsiya tarmoqlari yaratilishiga keng yo'l ochiladi va hatto bunday tashabbus ijobiy baholanadi. Xodimlar ish me'yorini o'zlari o'rnatishadi va uning bajarilgani uchun o'zlari mas'uldirlar. Xodimlar o'rtasida hamkorlik munosabati ustun turadi. Jamoa tavakkalga mushohada bilan bemalol boradi, har qanday qiyin vazifani ham yengil bajaradi.¹¹

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak jamoaga rahbarlik qilish katta san'at. Rahbar — ustoz, murabbiy, rahbar — millat tarbiyachisi, abadiyatga daxldor shaxs. rahbarlik lavozimidagi kishidan yuksak ong va tafakkur, hushyor idrok talab etiladi. Tarixiy tafakkur va siyosiy ongning qay darajada shakllanishi esa, avvalo, jamiyatning taraqqiyoti, undagi ichki va tashqi shart-sharoitlarga bo'yliq holda kechadi. Yana bir muhim masalalardan biri — rahbarning siyosiy madaniyati. Madaniyat, avvalo, ma'naviy boylik hosilasidir. Siyosiy madaniyati yuksak rahbar millat, davlat, xalq manfaati nuqtai nazaridan ish tutadi, umum manfaatini o'z shaxsiy ehtiyoj va manfaatlaridan ustun qo'yadi. Bugungi kunda mamlakatimiz hayotida yuksak siyosiy madaniyatli rahbarlar muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Базарова Т.Ю. — *Управление персоналом. Учебник. М.: «Центр кадровых технологий - XXI век», 2012.стр 315.*
2. Эдершайм Э. *Стратегия, лидерство, создания управленческого консалтинга. Учебник. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. – 278 с.*
3. Zayniddinov SH.N. — *Management. O'quv qo'llanma./ - T.: Cho'lpon, 2011. - 320 bet.*
4. Narzulla Boymurodov.- *“Rahbar psixologiyasi”. O'quv qo'llanma.-T.: Yangi asr avlodi, 2007.*
5. www.psyworld.ru/students
6. www.reformed.org.

¹¹ www.reformed.org.

GRIPP VIRUSLARNINI INSON ORGANIZMIGA TASIRI VA RIVOJLANISHI

Ahmedova Saodat Toshboltayevna

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Mikrobiologiya, jamoat salomatligi va menejment kafedrası: Mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya fani katta o‘qituvchisi

Aminova Mohinur Normurod qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son Davolash fakulteti 2-bosqich talabasi

Rahmatullayeva Shahlo Sherzod qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 2-son Davolash fakulteti 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Gripp viruslarining tasnifi ancha murakab hisoblanadi chunki ular antigen tuzulishini vaqti vaqti bilan o‘zgartirib turadi. Gripp virusi bugungi kunga kelib juda ommalashib yani keng miqyosda tarqalib ketgan virus hisoblanadi. Bu yuqumli kasalik simptomlari og‘ir va yengil bo‘lishi mumkin eng keng tarqalgan alomatlar o‘z ichiga oladi yuqori istima, tumov tomoq og‘rig‘i, mushak va qo‘shma og‘riq, bosh og‘rig‘i yo‘tal va o‘zini holsiz his qilish va boshqalar... gripp virusini o‘ziga tez yuqtirish immun tizimiga bog‘liq inson organizmini.

***Kalit so‘zlar:** gripp, immun, virus, limfa tugunlar, taloq, tarqalishi, keltirib chiqaradigan sabablar, oldini olish choralari.*

Mavzuning maqsadi: Gripp virusini inson organizmiga yuqish yo‘llarini oldini olish va uning tarqalishiga qarshi kurashish.

Asosiy qism: Gripp — virus tabiatli o‘tkir infeksiyon respirator (nafas yo‘llari) kasalligidir. Gripp virusi juda yuqumli — ya’ni, uning ko‘p hollarda inson tanasiga kirishi kasallikning rivojlanishiga olib keladi. Kasallik tana haroratining ko‘tarilishi bilan birga kechadi va ko‘pincha 3-5 kundan umumiy holat yaxshilanadi.

Intoksikatsiya natijasida hosil bo‘ladigan gripp alomatlariga:

- Juda tez (3-4 soat davomida) intoksikatsiya belgilarining o‘shishi;
- Tana haroratining ko‘tarilishi — 39°C va yuqori;
- Kuchli titroq;
- Holsizlik;
- Mushaklar va bo‘g‘imlardagi og‘riq;
- Qattiq bosh og‘rig‘i
- Ko‘zning yoshlanishi;
- Yorug‘likka sezuvchanlik.

Intoksikatsiya bilan birga parallel ravishda respirator alomatlar kuzatiladi:

- Tomoq og‘rishi;
- Quruq yo‘tal;
- Burun oqishi.

Ba‘zida qorin og‘rig‘i va ich ketishi kuzatiladi. Grippda yuqori tana harorati bir necha kungacha davom etishi mumkin, ko‘pincha isitma tushiruvchi dorilar ta’siri natijasida pasaymaydi. Kasallik asoratlarsiz bo‘lsa gripp 7-10 kun davom etadi. Bu vaqt davomida gripp alomatlari asta-sekin yo‘q bo‘lib ketishi mumkin, ammo umumiy holsizlik ikki haftagacha davom etishi mumkin.

Grippning boshqa [o‘tkir respirator virusli infeksiyalar](#) kabi yengil, o‘rta, og‘ir va juda og‘ir shakllari bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, kasallikning asoratlarsiz va asoratli shakllari farqlanadi.

Kasallikning yuzaga kelishi sabablari yuqori nafas olish yo‘llari shilliq qavatini gripp viruslari tomonidan shikastlanishidir. Infeksiya (kasallik) manbai gripp bilan kasallangan odam. Kasallik yuqishining asosiy yo‘nalishi havo-tomchi yo‘llari: yo‘talish, aksa urish, gapirish va hatto oddiy nafas olish. Lekin virus maishiy yo‘l bilan yuqishi mumkin — ro‘molcha, taomlar, choyshab orqali. Gripp virusi juda yuqumli.

Grippni tashxislash odatda klinik ko‘rikka asoslangan. Haroratning keskin ko‘tarilishida imkon qadar tezroq shifokorga murojat qilish kerak. Gripp bo‘lganda shifokorning nazorati juda muhimdir, chunki bu mumkin bo‘lgan bakterial

asoratlarning boshlanishini o‘z vaqtida aniqlash imkonini beradi. Asoratlarning paydo bo‘lishi haroratning qayta ko‘tarilishi, yo‘talning kuchayishi va umumiy holatning biroz yaxshilangandan keyin yana yomonlashishi kabi belgilar bilan namoyon bo‘ladi va odatda kasallikning 4-5 kuniga to‘g‘ri keladi. Bu holatda qo‘shimcha tahlillarni o‘tkazish kerak — [umumiy qon tahlili](#), ko‘krak qafasi va sinuslar rentgenogrammasi.

Grippni davolash kompleks muolajalarni talab qiladi, lekin gripp bilan kurashishda va organizmning tiklanishida immun tizim katta rol o‘ynaydi va shuning uchun immunitetni rag‘batlantirish chora-tadbirlarini qabul qilish zarur. To‘liq dam olish, ko‘p suyuqlik ichish ([detoksikatsiya](#) qilish uchun), spirtli ichimliklar va chekishni cheklash tavsiya etiladi. Ayni paytda samarali antivirus dorilar grippning davomiyligini, [isitma](#) va boshqa alomatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Boshqa qo‘llanadigan dori vositalariga:

- Simptomatik davolovchi preparatlar (isitmani tushiruvchi, balg‘am ko‘chiruvchi);
- Immunostimulyatorlar — bunday xususiyatlar ayniqsa vitamin C da ko‘p;
- Interferon;
- Kasallikning turli bosqichlarida virusga qarshi preparatlar;
- Antigistaminlar.

Antibiotiklar faqat ikkilamchi bakterial kasalliklar mavjud bo‘lgandagina buyuriladi, ular viruslarga qarshi umuman samara bermaydi, lekin ko‘pincha xalq orasida shamollash yoki gripp almatlari kuzatilganda shifokor ko‘rsatmasiz antibiotiklarni qabul qilish keng tarqalgan. Antibiotiklarni viruslarga qarshi qabul qilish nafaqat samara bermaydi, balki bakteriyalarning antibiotiklarga qarshiligini oshiradi.

Grippning oldini olishning uchun eng samarali yo‘li — o‘z immun tizimini butun yil davomida yaxshi holatda saqlash hisoblanadi. Immunitetni mustahkamlashning turli yo‘llari bor, bular o‘z ichiga oladi:

- Tanani chiniqtirish;
- Faol hayot tarzi;

- To‘g‘ri va muvozanatli oziqlanish;

Boshqa asosiy tibbiy usul bu emlash bo‘ladi. Vaktsinatsiya gripp mavsumi boshlanishidan 2-3 oy oldin (odatda oktyabr-noyabr oylarida) virus muayyan turiga (shtamm) qilinadi. Vaktsinatsiya qancha ko‘p virus shtammlariga qarshi bo‘lsa va qanchalik ko‘p kishiga qilinsa, shuncha samarali hisoblanadi. Bunday holda, bu aholining katta ijtimoiy guruhlarini himoya qilishga imkon beradi. Shuningdek, epidemiya davrlarida profilaktik chora-tadbir tarzida antivirus preparatlardan foydalanish tavsiya etiladi. Gigiyena qoidalariga rioya qilish, kasallangan odamlardan yiroq yurish, maxsus niqoblar taqish, oila a‘zolari kasallanganda tozalikka e‘tibor qilish va xonani tez-tez shamollatish kasallanish ehtimolini kamaytiradi

Xulosa: Shamollash tibbiy tilda aytadigan bo‘lsak O‘RK (o‘tkir respirator kasalliklar), barcha tipdagi o‘tkir bakterial va virusli kasalikdarni o‘z ichiga oladi. Odatda bu tashxis hech qanday klinik laborator tekshiruvlarsiz qo‘yiladi. Kasallik belgilari odatda yengil holsizlik va yuqorigi nafas yo‘llari yallig‘lanishi bilan kechadi. Shunday qilib gripp xam shamollashni bir turi ekan. Shamollash esa yallig‘lanish jarayonlarni o‘z ichiga oluvchi, organizm intoksikatsiyasi bilan kechuvchi har qanday infeksiyon jarayonni namoyon bo‘lishi ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *gripp — alomatlari, shakllari, sabablari, tashxislash, davolash va oldini olish*
2. *Эпидемиология гриппа. Распространенность гриппа. Морфология вирусов гриппа.*
3. *Источник: <https://meduniver.com/Medical/Microbiology/648.html?ysclid=ld05b95rj606765762> MedUniver*
4. *Mikrobiologiya immunologiya virusologiya I.Muhammedov*

INSON ORGANIZMIDA IMMUN SISTEMANING TUTGAN O'RNI, VAZIFASI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ahmedova Saodat Toshboltayevna

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Mikrobiologiya, jamoat salomatligi va menejment kafedrası: Mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya fani katta o'qituvchisi

Aminova Mohinur Normurod qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son Davolash fakulteti
2-bosqich talabasi

Mardonqulova Gulnora Karim qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Pediatriya fakulteti
2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Immun sistemasi organizmni kasalliklardan himoya qiluvchi biologik jarayonlar tarmog'idir. U viruslardan tortib parazit chuvalchaglarga qadar turli xil patogenlar, shuningdek, saraton hujayralari, hatto yog'och qirindilarigacha taniydi, ularga immunologik javob qaytaradi va ularni organizm sog'lom to'qimalaridan ajratib turadi. Ko'pgina biologik turlarda immun sistemasi ikkita asosiy kichik guruhdan iborat. Tug'ma immun sistemasi xilma-xil holatlar va ta'sirlarga oldindan shakllantirib qo'yilgan immun javoblar orqali himoyani ta'minlaydi. Adaptiv immun sistemasi oldin o'zi duch kelgan molekulalarni osonlik bilan tanib olish orqali keyingi har bir stimulgacha moslashtirilgan javob qaytaradi. Ikka sistemalar ham o'z funksiyalarini bajarish uchun molekulalar va hujayralardan foydalanadilar.

Kalit soʻzlar: *Immunitet, OITV, OIV, Roʻli, Vazifasi, Xususiyatlari, Vitamin*

Mavzuning maqsadi: Inson organizmining immun sistemasini kuchaytirishga boʻlgan chora tadbirlarni ishlab chiqish va uni takomillashtirish

Asosiy qism: Odamlar va boshqa tirik organizmlarning yashash muhiti juda agressivdir. Turli xil viruslar va bakteriyalar armiyasi bizni har tomondan oʻrab oladi va ular doimo bizga hujum qilish imkoniyatini kutishadi. Shunday ekan, bunday dushmanga qarshi kurashda mudofaa tizimimiz – immunitetimiz faollashadi. Bular dushmanga qarshi kurashda mudofaa chizigʻining baʼzi chegaralari - virus va bakteriyalarga qarshi jismoniy (jismoniy) toʻsiqni tashkil etuvchi sof anatomik himoya va zararli mikroblar undan tashqariga oʻtolmaydi. Masalan, teri va shilliq pardalar bunday funktsiyani bajaradi. Agar virus yoki bakteriya bu jismoniy toʻsiqni yengib oʻtib, tanaga kirsa, u holda organizm unga qarshi yalligʻlanishga qarshi hujumni boshlaydi, natijada tananing taʼsirlangan qismiga qon oqimi kuchayadi. Qon oʻzi bilan leykotsitlarni olib yuradi. Ular kapillyar tomirlarning devorlaridan oʻtib, tanaga kirgan dushmanni yoʻq qiladi. Sizning kesmangiz atrofidagi qizarish tananing bu reaksiyasidan kelib chiqadi. Immun sistemasi organizmni kasalliklardan himoya qiluvchi biologik jarayonlar tarmogʻidir. U viruslardan tortib parazit chuvalchanglarga qadar turli xil patogenlar, shuningdek, saraton hujayralari, hatto yogʻoch qirindilarigacha taniydi, ularga immunologik javob qaytaradi va ularni organizm sogʻlom toʻqimalaridan ajratib turadi. Koʻpgina biologik turlarda immun sistemasi ikkita asosiy kichik guruhdan iborat. Tugʻma immun sistemasi xilma-xil holatlar va taʼsirlarga oldindan shakllantirib qoʻyilgan immun javoblar orqali himoyani taʼminlaydi. Adaptiv immun sistemasi oldin oʻzi duch kelgan molekulalarni osonlik bilan tanib olish orqali keyingi har bir stimulgacha moslashtirilgan javob qaytaradi. Ikka sistemalar ham oʻz funksiyalarini bajarish uchun molekulalar va hujayralardan foydalanadilar. Immun sistemasining disfunktsiyasi autoimmun kasalliklar, yalligʻlanish kasalliklari va saratonga olib kelishi mumkin. Immunitet tanqisligi immun sistemasi odatdagidan kuchsiz boʻlganida yuzaga keladi, natijada takroriy va hayot uchun xavfli infeksiyalar yuqishi mumkin. Odamlarda immunitet

tanqisligi og'ir kombinatsiyalangan immunitet tanqisligi kabi irsiy kasallik, OIV/ OITS kabi orttirilgan kasalliklar yoki immunosupressiv dorilarni qo'llash natijasida kuzatilishi mumkin. Autoimmunitet giperaktiv immunitet tizimining normal to'qimalarga xuddi begona organizmlarga hujum qilishi kabi javobi natijasida yuzaga keladi. Keng tarqalgan autoimmun kasalliklarga Hashimoto tiroiditi, revmatoid artrit, 1-tur qandli diabet va tizimli qizil yuguruk kiradi. Immunologiya immunitet sistemasining barcha jihatlarini o'rganadi.

Deyarli barcha organizmlar qaysidir bir turdagi immunitetga ega. Bakteriyalar virusli infeksiyalardan himoya qiluvchi fermentlar ko'rinishidagi rudimentar immunitetga ega. Boshqa sodda immunitet mexanizmlari qadimgi o'simliklar va hayvonlarda rivojlangan va ularning zamonaviy avlodlarigacha saqlanib kelmoqda. Ushbu mexanizmlar fagotsitoz, defensin deb ataladigan antimikrob peptidlar va komplement tizimini o'z ichiga oladi. Jag'li umurtqalilar, shu jumladan odamlar, yanada murakkab mudofaa mexanizmlariga, patogenlarni yanada samaraliroq aniqlashga adaptatsiya qilish qobiliyatiga ega. Adaptiv (yoki orttirilgan) immunitet immunologik xotirani hosil qiladi, bu esa xuddi shu patogen bilan keyingi to'qnashuvlarga kuchliroq javob berish imkonini beradi. Shu kabi orttirilgan immunitet jarayoni emlashning asosini tashkil etadi.

Biroq, immunitet tizimining faoliyati boshqacharoq tamoyillarga tayanadi. Bunda, maxsus molekulyar strukturalar ishga solinadi va ular maxsus nishonni yo'q qilishga yo'naltiriladi. Bunday maxsus molekulyar strukturalardan eng muhimi – Y-simon molekullardan tuzilgan antitelalar lardir. Y-molekulalarning uchida turli shakldagi aminokislotalar yig'ilgan bo'ladi. Ushbu aminokislotalar shaklining har bir formasi muayyan turdagi virusga, boshqacha aytganda, o'ziga mos keladigan antigenga qarshi kurashadi. Katta yoshdagi odamning organizmida shaklan har xil bo'lgan 100 millionga yaqin antitelalar turi mavjud bo'ladi. Boshqacha aytganda, odam immunitet tizimini istalgan o'lcham va fason uchun istalgan vaqtda doimo tayyor kiyim topsa bo'ladigan yirik do'konga o'xshatish mumkin. Organizmga yot narsa kirib qolganida, katta ehtimollik bilan o'sha 100 million xil antitela dan aqalli bittasi unga qarshi

kurashish va uni bartaraf qilish qobiliyatiga ega bo‘ladi deb umid qilish mumkin. Antitelaning organizmda qay tarzda sirkulyatsiyalanishi Y-simon molekulaning uchlaridagi aminokislotalarning aynan qanday joylashganiga bog‘liq bo‘ladi. Masalan, ayrim antitelalar qonda aylanib yuradi va bakteriya va viruslarni juda samarali bartaraf qiladi; yana ayrim antitela turlari esa teri va ichakdagi shilliq qatlamlardagi maxsus shilliq qatlamlar bilan bog‘langan holda turadi.

Muhokama va natijalar: *Olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishimizda kaliforniya qizil chuvalchangidan olingan zardobning laboratoriya tekshiruv usullari tahlili immunologik ko‘rsatkichlarini reaktivlari, reagentlar yordamida tekshirildi va izlandi. Bu izlanishning asosiy obekti kaliforniya qizil chuvalchangi va uni yetishtirish texnologiyasi, geologiyasi bo‘lib maxsus analizator, distiliatorlarda, gemotologik ko‘rsatkichlar asosida tekshiruvlar o‘tkazildi. Bu tekshiruv tadqiqotidan maqsad limfa tuguni joylashgan barcha azolarda limfa suyuqligi ishlab chiqilishi va uning tasirida qon suyuqligiga xos bo‘lgan qonning o‘rnini bosuvchi a‘zo bo‘lib bu a‘zo immun tizimni rag‘batlantiradi. Tashqaridan kirayotgan teloga qarshi antitelo ishlab chiqiladi. Bu esa bevosita ximoya, regulator, operator gen bilan hamkorlikda ish olib boriladi. Buning natijasida insonning immun tizim oshadi immunited rag‘balantiriladi, odamning faolligi oshadi, ATF sinteaza vujudga keladi, energiya shakllanadi, mudroq bo‘lmaydi va odamning gemopoez xususiyati oshadi.*

Xulosa: Surunkali vitaminlar tanqisligi holati tushmaslik uchun vitamin komplekslaridan qabul qilish kerak. Albatta, vitamin preparatlari tabiiy holda qabul qilinadigan vitaminlar o‘rnini bosa olmaydi. Ammo, organizmga ayrim holatlarda qo‘shimcha vitaminlar kerak bo‘ladi, masalan kasallik vaqtida. Vitamin komplekslari tarkibida barcha vitaminlar ma’lum bir dozada saqlanadi. Bu kabi preparatlar tayyorlanayotganda organizm tomonidan so‘rilishga tayyor holda bo‘ladi. Vitamin preparatlari qabul qilishda ularning ko‘p miqdorda organizmda to‘planishi jiddiy asoratlarga sabab bo‘lishini ham unutmash kerak. Shu sababli vitamin komplekslari mustaqil ravishda emas, balki shifokor mutaxassis tomonidan buyurilgan holatda qabul qilinishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *Immunitet pasayishi belgilari va vitamin tanqisligi holati - Immunologiya (avitsenna.uz)*
2. *IMMUNOLOGIYA.doc (ziyouz.com)*
3. *Immun sistemasi - Vikipediya (wikipedia.org)*
4. *Mikrobiologiya immunologiya virusologiya 2006*

OSHQOZON YARASINING KLINIK VA PATOLOGIK BELGILARI VA UNI OLDINI OLIISH CHORA TADBIRLARI.

Choriyeva Zulfiya Yusupovna

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Anatomiya va klinik anatomiya kafedrası: Anatomiya fani katta o'qituvchisi: choriyevazulfiya014@gmail.com

Aminova Mohinur Normurod qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son Davolash fakulteti
2-bosqich talabasi: aminovamohinur133@gmail.com

Shukurova Barchinoy Abdulhofiz qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 2-son Davolash fakulteti 2-bosqich talabasi: barchinoyshukurova018@gmail.com

ANNOTATSIYA

Bugungi kunga kelib oshqozon yarasi kasalligi yoshu qarini ham ayamayapti. Ya'ni bu kasallik insonning noto'g'ri ovqatlanishi yuzasida kelib chiqadi. Oshqozon yarasi bu o'zi nima, u qanday paydo bo'ladi, uni oldini olish choralari qanday, qanday qilib davolasa bo'ladi. Bu savollarga javob va davo choralari ushbu maqoladan topasiz.

***Kalit so'zlar:** Oshqozon yarasi, Paydo bo'lishi, Rivojlanishi, Oldini olish choralari, Profilaktikasi, Davolash usullari.*

Mavzuning maqsadi: Oshqozon yara kasalliklarini tarqalishini oldini olish va uni davolash usullarini ishlab chiqish.

Mavzuning asosiy qismi: Oshqozon yarasi qanday paydo bo'ladi? Oshqozon shilliq qavatiga doimo ikki agressiv omil: xlorid kislota va fermentlar ta'sir qilib

turadi. Bu moddalar oshqozonga tushgan ovqat mahsulotlarini hazm qilishda ishtirok etadi. Ushbu moddalar shilliq qavatni zararlamasligi uchun ximoya mexanizmi sifatida shilliq qavatda maxsus shilliq ajralib turadi, uning tarkibi bikarbonatlardan iborat.

Agressiv faktorlarning ortiqcha ajralib chiqishi hamda himoya funksiyasining pasayishi shilliq qavatning zaralanishiga olib keladi. Avvaliga eroziya, so'ngra yara paydo bo'ladi. Oshqozondagi kislotali shira o'n ikki barmoq ichakka o'tadi va yallig'lanish jarayoni boshlanadi (duodenit), sekin asta eroziya hamda yara ham rivojlanadi. Kasallik kelib chiqishida eng kata rolni *Helicobacter pylori* egallaydi.

Yara kasalligining surunkali ko'rinishida kasallik belgilarining vaqti vaqti bilan huruj qilishi hamda remissiya davrlari farqlanadi. Huruj odatda jismoniy va ruhiy zo'riqishdan keyin, dieta buzilganda hamda zararli odatlar ta'siri natijasida yuzaga chiqadi. Kasallik ko'pincha erkaklarda uchraydi. Bundan tashqari yara kasalligi o'rta yoshli odamlarda uchrashi, kasallikning ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarishini alohida ta'kidlab o'tish zarur.

Ayrim dori preparatlarini uzoq muddat qabul qilish. Ayniqsa nosteroid yallig'lanishga qarshi vositalarni qabul qilish shilliq qavat devorini zararlantirishiga olib keladi. Yuqoridagi sabablardan tashqari kasallikning rivojlanishida stress, jismoniy zo'riqish, spirtli ichimliklari ichish, tamaki mahsulotlarini chekish, ovqatlanish ratsionida doimiy achchiq, o'tkir, qovurilgan, dudlangan mahsulotlarning bo'lishi hamda ovqatlanish ratsionining buzilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

OSHQOZON YARASI KASALLIGIDA KUZATILADIGAN BELGILAR

Kasallikning klinik belgilari odatda tipik ko'rinishda paydo bo'ladi va kasallikni tashxislashda qiyinchilik tug'dirmaydi. Asosiy klinik belgilardan biri bu – og'riq hisoblanadi. Yara kasalliklarida og'riq odatda qorin och bo'lganda paydo bo'ladi yoki ovqatlangandan 2-3 soat o'tib seziladi.

Oshqozoning kardial qismida yara paydo bo'lsa og'riq quyosh tutamiga yaqin sohada, ovqatlangandan 20 daqiqa o'tib namoyon bo'ladi. Og'riq yuqoriga ya'ni

ko'krak qafasiga ham tarqalishi mumkin. Bu esa ko'pincha oshqozon yara kasalligi va yurak hurujlarida paydo bo'luvchi og'riqlar bilan diagnostika qilishda qiyinchilik tug'diradi. Yaraning kardial qismida joyashuvida og'riq jismoniy zo'riqishdan keyin paydo bo'lmaydi.

Pilorik qismda paydo bo'lgan yara belgisi uzoq muddat davom etuvchi og'riqdir. Ba'zida og'riq davomiyligi 40 daqiqadan 1 soatgacha cho'zilishi mumkin. Og'riq asosan ovqatlanganda so'ng 40-60 daqiqa o'tib boshlanadi. Odatda tunda namoyon bo'ladi. Bundan tashqari bemorlarda dispeptik sindromlar – ko'ngil aynishi, qayt qilish, holsizlik, qorin dam bo'lishi ham kuzatilishi mumkin. Ushbu sohada paydo bo'lgan yara 5-10 % holatlarda salbiy asoratlarga olib keladi (penetratsiya, qon ketishi, teshilish, stenoz).

10-15 % holatlarda yara oshqozonning antral qismida uchraydi. Kuchli og'riq odatda tunda, chap qovurg'a osti sohasida namoyon bo'ladi. Og'riq oshqozon bo'shlig'idagi ovqat massasi hazm bo'lib parchalangunga qadar davomiy bo'ladi. Yara oshqozoning katta egirligida rivojlansa jiddiy asoratlarga olib kelishi mumkin, bunday holat ko'pincha qari yoshdagi insonlarda uchraydi va bunday yaralarni tashhishlash ancha qiyinchilik tug'diradi.

O'n ikki barmoq ichak yarasi odatda 40 yoshgacha bo'lgan insonlarda uchraydi. Kasallik kelib chiqishida irsiy moyillikning o'rni katta. Kasallikda og'riq sindromi ovqatlangandan so'ng 1,5-2 soat o'tgach namoyon bo'ladi, dispeptik belgilar kam kuzatilsada, bemorlar ich qotishiga shikoyat qiladilar.

OSHQOZON YARASI KASALLIGINI DAVOLASH

Bemorlarga dieta qilish, zararli odatlardan vos kechish, stress holatlariga tushmaslik va qat'iy kun tartibiga rioya etish tavsiya qilinadi. Davo muolajalari odatda 14 kun davomida olib boriladi. Har bir bemor uchun alohida davo buyuriladi, bunda bemorning holati, yoshi, kasbi va yondosh kasalliklari inobatga olinadi. Yara kasalligi jiddiy kasallik bo'lib, o'z vaqtida davolanmaslik kasallikning asoratlanishiga bu esa hatto o'lim holati qayd etilishigacha olib borishi mumkin.

Medikomentoz davo quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Antibacterial preparatlar – organizmdagi H. pylori ni yo‘qotish uchun;
- Antiasid preparatlar – oshqozon shirasi sekretiysini kamaytirish maqsadida;
- Proton pompa ingibitorlari – xlorid kislotaning sekretiysiga ta’sir qiladi va uning “agressivlik” xususiyatini pasaytiradi;
- H2-gistaminbloktorlari – oshqozon shirasi “agressivligi”ni pasaytiradi;
- Spazmolitiklar – og‘riq vaqtida simptomatik davo sifatida buyuriladi.
- Buyurilgan dori preparatlarini o‘z vaqtida va buyurilgan muddat davomida qabul qilish zarur. Kasallik belgilarining kamayishi preparatlarni qabul qilishni to‘xtatish kerakligini bildirmaydi.

YARA KASALLIGINING JARROHLIK USULI BILAN DAVOLASH (YARANI OLIB TASHLASH)

Jarrohlik amaliyoti uzoq muddat davomida olib borilgan konservativ davoning foydasizligi hamda yaraning bitmaslik holatida rejali yoki shoshilinch ravishda o‘tkazilishi mumkin. Shoshilinch operativ muolaja yaraning asoratlangan ko‘rinishida o‘tkaziladi. Umuman olganda jarrohlik yo‘li bilan oshqozon yara kasalligi hozirgi kunda juda kam holatlarda qo‘llaniladi. Chunki zamonaviy tibbiyot kasallikni davolashda konservativ yo‘l bilan kutilgan natijaga erishish mumkinligini isbotladi. Uzoq yillik tajribaga ega bo‘lgan RUSTAMOV’S klinikasida faoliyat olib boruvchi shifokorlar aynan yara kasalligidan aziyat chekuvchi bemorlarni davolash va ularning hayot sifatini oshirishda katta hissa qo‘shib kelmoqdalar.

Xulosa: Bemor parhezga amal qilish va taqiqlangan ovqatlarni iste’mol qilmasligi muhim ahamiyatga ega. Ochiq havoda uzoq sayr qilish, sanatoriylarda davolanish ham foydali. Shifokorning tavsiyasiga ko‘ra, antisekretor dori-darmonlarning davomli kursi belgilanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

<https://mymedic.uz/kasalliklar/gastroenterologiya/oshqozon-yarasi>

<https://rustamovs.uz/uz/gastroenterologiya/oshqozon-yarasini-davolash>

<https://yuz.uz/uz/news/oshqozon-yarasi-oz-vaqtida-davolanmasa-saratonga-aylanishi-mumkin>

SPECIFIC ASPECTS OF CLAUDE ACHILLE DEBUSSY'S WORK IN PIANO PERFORMANCE (FOR EXAMPLE, "FANTASIA FOR PIANO AND ORCHESTRA")

Axmedova Dilnura Baxtiyor qizi

Master of Navoi State Pedagogical Institute

Arziqulova Ozoda Abdurazzoq qizi

Teacher of Navoi Specialized Culture School

Saburova Umida Maulenbergovna

Master of the State Conservatory of Uzbekistan

ANNOTATION

Elucidation of the important performance technology in the performance of the piano instrument on the example of the specific aspects of the work of Claude Achille Debussy and his fantasy for piano and orchestra.

Key words: *dynamics, accompaniment, genre, form, harmony, fantasy, impressionism.*

For a piano player, the formation of musical-auditory imagination is extremely important. Musical-auditory imagination is the ability to hear the movement of sound and to embody it in the brain. The concept of inner hearing and musico-auditory imagination is associated with the ability to hear and experience music without relying on external sounds. This ability is the basis of musical memory and musical imagination.

Claude Achille Debussy is a French composer, pianist, conductor born in Paris in 1862. He is the founder of musical impressionism. While studying at the Paris

Conservatory (1872-84), he was awarded the Rome Prize. He lived in Rome in 1885-86, and in Paris from 1887. He performed in several countries as a pianist and conductor. The style, formed under the influence of Impressionism and Eastern music, is distinguished by the brightness and elegance of musical and visual tools, the novelty of harmony and instrumentation methods, and the delicate and beautiful melodies.

"Fantasia for Piano and Orchestra" by the great French composer K. Debussy is among the large-scale works, it has an unconventional character and contains a theme of harmonic proportion. Because in the work of K. Debussy, the place and importance of impressionism musical flow is great. Impressionism (French impression - impression) is a direction in art that prevailed in the late 19th and early 20th centuries. Impressionism in music is distinguished by the variety of timbre and harmony of works, the freedom of form development, and the instability of rhythm. The performance technology of K. Debussy's "Fantasia for Piano and Orchestra" is based on the finger positions directly related to the light, correctly formed, precise, convenient application system and requires important theoretical and performance stages such as knowing the harmonic analysis of the work and being able to delimit its structures, does:

In "Fantasia for Piano and Orchestra" by K. Debussy, it is extremely important to correctly follow the technology of left-hand performance, and the basic harmonic basis, texture and essence of the work depend on it.

Free and smooth playing of the first finger is important in playing the accompaniment with the left hand. The first finger should be taken prepared in a lowered position. Representatives of Impressionism strived to depict the existing being in movement and change in a more natural way, to express their momentary impressions, and achieved liveness and truthfulness of the image.

Debussy's most significant instrumental work in the early 1890s was *Fantasia for Piano and Orchestra* (1889-1890). There are two parts to this Fantasy (but actually three, as the second part breaks into a long slow section and a fast finale). The monothematic principle drawn through the entire work is indicative.

The composition of *Fantasia* was for Debussy, as it were, a field of struggle between the old and the new beginnings of form. He has not yet departed from the classical divisions, but has already accomplished much in the construction of the whole on the basis of free changes of impressions and sensations.

REFERENCES

1. *Liberman Y. "Rabota nad fortepiannoy texnikoy", – M., "Klassika-XXI", 2003.*
2. *Qodirov R. "Musiqqa psixologiyasi", -T., 2005.*
3. *Neygauz G. "Ob iskusstve fortepiannoy igri",- M., «Muzika», 1988.*

TYPOLOGICAL STAGES AND ERGOLOGICAL BASIS OF MUSICAL INSTRUMENT PERFORMANCE

Saburova Umida Maulenbergenovna

Master of the State Conservatory of Uzbekistan

Tulayeva Madhiya Berdimuradovna

Teacher of Navoi Specialized Culture School

Alimbayeva Maftuna Komiljonovna

Master of the State Institute of Culture and Art of Uzbekistan

ANNOTATION

The typological development and ergological basis of musical instrument performance are explained practically and theoretically.

Key words: *baroque, classicism, romanticism, impressionism, dynamics, composers, harmony.*

In the years of independence, special attention is being paid to the content of education, which is considered extremely important for the development of the young generation growing up in our country, to the aesthetic upbringing of students through national values, traditions and centuries-old musical heritage. Due to the fact that the world music culture is extremely rich in many masterpieces written at a professional level, which have a delicate, emotional content and essence, which have high aesthetic views and the history of their formation goes back to certain periods, the field of musical instrument performance has developed in almost all countries of the world, is developing.

It is worth noting that, on the basis of the progress of the musical education system, the faith, dreams and goals of our selfless young people who are serving for the development of the country will be formed, and the great people who will introduce the greatness of our country to the world will mature.

Declaring the education of the young generation and the effectiveness of education as a priority area of state policy in our country, in turn, leads to the development of perfect people with high consciousness, who can think independently, and these important goals and tasks acquire special relevance.

The advanced methods of studying the specific complexity aspects of the works written for musical instruments are large in terms of size and form, and they are important because they cover the goals and tasks based on organic connection. On the basis of the correct formation of the skill of working on works of various technical complexity in the performance of musical instruments, the ability to hear music, the quality of musical intuition, the speed of performance, duration, timbre coloration, the resounding power of dynamics, and the feeling of music in general. related elementary lessons - begin to appear in the student's performance.

Works with a complex form in terms of texture, structure, harmony, works of different genres (large form, polyphony, play, etude, concert) with a unique shape and color are of great importance because they require a musical and artistic approach. is enough.

In the book of musical books, the piano works of the composers who lived and created in the musical currents of baroque, classicism, romanticism, impressionism, which require a high level of professional performance, their structure, ergology and typological factors, and the performance technologies of artistic performance tools are covered.

In addition, information related to the life and work of the composer, who created works in genres of various technical complexity in the art of musical instrument performance, is presented on the basis of specific dates and events, and full monographic facts are cited.

It is extremely important to carry out purposeful performance training aimed at step-by-step performance of the piano instrument in connection with other musical disciplines, i.e. music history, music literature, theory, harmony, analysis of musical works, concert performance practice. In this process, musical ability is also strengthened. Ability is an individual characteristic of a person, which is considered a subjective factor of successful implementation of a certain activity.

It is important to develop hearing skills in children. Bella Bartók is one of the composers who made a significant contribution not only to the Hungarian but also to the world music culture and piano performance. The perfection related to the work is related to how precisely the nuances of the work are performed. Because these European and Eastern composers' methods of teaching works bring about the full expression of the theme of the work in the images of the musical artistic genres, the goals, emotions and temperament of the performance with its musical expressiveness.

For this reason, the composer's piano works are literally one of the masterpieces of the world piano art, and it is important that they are also recognized by the representatives of the piano field who are working and creating in our country today.

References:

1. Liberman Y. "Rabota nad fortepiannoy texnikoy", – M., "Klassika-XXI", 2003.
2. Qodirov R. "Musiqqa psixologiyasi", -T., 2005.
3. Milich B. "Vospitaniye uchenika- pianista", –M., "Kifara", 2002.

SANOAT MIKROBIOLOGIYASINING BIOTEKNOLOGIYADAGI AHAMIYATI

Shodiyeva Dildora

SamDTU, Mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya kafedrası assistenti

E-mail: dildoraannayeva786@gmail.com

ANNOTATSIYA

Dunyo aholisi kundan-kunga ko'payib bormoqda bu esa o'z navbatida oziq-ovqat va boshqa kommunal kunlik ehtiyojlarning oshishiga sabab bo'ladi. Bu esa an'anaviy qishloq xo'jaligi usullarini va texnologiyalarining samaradorligini sezilarli darajada qoniqarsiz ekanligini isbotlaydi. Biotexnologiya esa ishlab chiqarish jarayonida bu samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: Biotexnologiya, "yashil maydon", tabiiy fermentatsiya, bioinsektitsidlar.

АННОТАЦИЯ

Население земного шара увеличивается день ото дня, что, в свою очередь, вызывает увеличение ежедневных потребностей в продуктах питания и других коммунальных услугах. Это свидетельствует о существенной неудовлетворительной эффективности традиционных агротехнических приемов и технологий. А биотехнология значительно повышает эту эффективность в производственном процессе.

Ключевые слова: Биотехнология, «зеленое поле», естественное брожение, биоинсектициды.

ABSTRACT

The world's population is increasing day by day, which in turn causes an increase in the daily needs of food and other utilities. This proves the effectiveness of traditional agricultural methods and technologies to be significantly unsatisfactory. And biotechnology significantly increases this efficiency in the production process.

Key words: Biotechnology, "green field", natural fermentation, bioinsecticides.

Kirish: Mavzu dolzarbligi: Biotexnologiya biologik agentlarni inson manfaati uchun qo‘llash texnologiyalari haqidagi fan hisoblanadi. Biotexnologiya o‘simliklar, hayvonlar va mikroorganizmlardan foydalanadi. Bioo‘g‘itlar, biopestitsidlar, biogerbitsidlar kabi mahsulotlarning barchasi mikrobiologiya va biotexnologiya fanlari natijasi hisoblanadi. Dunyo aholisi kundan-kunga ko‘payib bormoqda bu esa o‘z navbatida oziq-ovqat va boshqa kommunal kunlik ehtiyojlarning oshishiga sabab bo‘ladi. Bu esa an’anaviy qishloq xo‘jaligi usullarini va texnologiyalarining samaradorligini sezilarli darajada qoniqarsiz ekanligini isbotlaydi. Biotexnologiya esa ishlab chiqarish jarayonida bu samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. 20-asrga kelib qishloq xo‘jaligi texnikalarining jadal rivojlanishi “yashil maydon”larni ko‘paytirgan bo‘lsa-da, ammo bu iqtisodiy va ekologik jihatdan o‘zini oqlamadi. Natijada havoga ko‘plab zararli moddalar ajralishi, iqtisodiy inqiroz noqulay iqlim o‘zgarishi, global ifloslanish va biologik xilma-xillikni yo‘qolishiga sabab bo‘ldi. Hozirgi kunda biotexnologiya jamiyatdagi qishloq xo‘jaligi, farmatsevtika sohalari kabi bir qancha yo‘nalish muammoning yechimi sifatida yuzaga chiqmoqda. Yevropa Biotexnologiya Federatsiyasi esa Biotexnologiya bu integratsiya deya ta’rif berib, bunda tirik organizmlar, tirik tizimlar va texnologiyalarning uyg‘unlashuvini ko‘radi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligida chidamli navlarni yaratish va genetik modifikatsiya qilingan, zararkunandalarga va begona o‘tlarga chidamli navlarni yaratish bugungi kunda biotexnologiya orqali o‘z yechimini topmoqda.

Mavzu yuzasidan adabiyotlar tahlili va metodologiya

Sanoat mikrobiologiyasi biotexnologiyaning bir tarmog‘i bo‘lib , mikrobiologiya fanini keng miqyosda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun qo‘llaydi, ko‘pincha mikrob hujayralari fabrikalaridan foydalanadi . Mahsulot hosildorligini oshirish uchun mikroorganizmni manipulyatsiya qilishning ko‘plab usullari mavjud. Mutatsiyalarni organizmga kiritish ularni mutagenlarga kiritish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ishlab chiqarishni ko‘paytirishning yana bir usuli – genlarni kuchaytirish, bu plazmidalar va vektorlardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Plazmidlar va vektorlar ma’lum bir genning bir nechta nusxalarini o‘z

ichiga olishi uchun ishlatiladi, bu esa ko‘proq fermentlarni ishlab chiqarishga imkon beradi, bu esa pirovardida ko‘proq mahsulot hosil bo‘lishiga olib keladi. [1] Tibbiyotda mikroblar bakterial kasalliklarni davolash uchun antibiotiklar tayyorlash uchun ishlatilishi mumkin. Mikroorganizmlar oziq-ovqat sanoati uchun ham ishlatilishi mumkin. Mikroorganizmlar odamlar iste‘mol qiladigan ommaviy ishlab chiqarilgan mahsulotlarning bir qismini ishlab chiqarishda juda foydali samarali sanaladi. Kimyo sanoati mikroorganizmlardan aminokislotalar va organik erituvchilarni sintez qilish uchun ham foydalanadi. Mikroorganizmlar o‘simliklarni ko‘paytirishga yordam berish uchun xavfli kimyoviy moddalar va emlash vositalaridan foydalanish o‘rniga biopestitsidlar sifatida foydalanish uchun qishloq xo‘jaligida ham qo‘llanilishi mumkin.

Natija va muhokama

Tabiiy fermentatsiya. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari mahsuldorligini oshirishga xizmat qiladi. Bunda bir qancha o‘simliklarning mahsuldorligida mikroorganizmlarning samarali faoliyati tufayli ularning hosildorligi oshganligini ko‘rish mumkin. Misol tariqasida, tuproqda yashovchi mikroorganizmlar o‘simliklarning o‘shishiga yordam beradi. Zaruriy energiya manbalari bilan ta‘minlaydi. Ushbu mikroorganizmlar bioo‘g‘itlar olish uchun foydalaniladi. *Bioinsektitsidlar.* Biotexnologiya, shuningdek, hasharotlarning zararkunandalariga qarshi kurashda muqobil variantlar ishlab chiqishi mumkin. Tuproqdagi o‘simliklarning ildizida yashab, kasalliklarga sabab bo‘ladigan, viruslar, bakteriyalar, zamburug‘larga qarshi kurashda ham bioinsektitsidlar samarali hisoblanadi. Bioinsektitsidlar shuningdek, atrof-muhitda uzoq vaqt saqlanmaydi, saqlash muddati qisqaroq, odamlar va hayvonlarga zararsiz, ko‘pincha ular hasharotlarning aynan faqat bitta turiga tanlab ta‘sir qilish xususiyatiga ega, o‘ziga xos yo‘nalishiga ega bo‘lib, ularni qo‘llashda asosiy e‘tibor ishlatilish muddatlariga qaratilgan. *Qishloq xo‘jaligidagi ahamiyati.* Turli o‘g‘itlar va pestitsidlarga bo‘lgan ehtiyoj tufayli qishloq xo‘jaligi mahsulotlariga talab muttasil ortib bormoqda. Kimyoviy o‘g‘itlar va pestitsidlardan ortiqcha foydalanish uzoq muddatli ta‘sir

ko'rsatadi. Kimyoviy o'g'itlar va pestitsidlardan ko'p foydalanish natijasida tuproq unumdor bo'lib qoladi va ekinlar yetishtirishda yetarlicha foydalanilmayapti. Buning uchun bio-o'g'itlar, bio-pestitsidlar va organik dehqonchilik yordamga keladi.

Xulosa

Aminokislotalar va organik erituvchilar sintezi mikroblar yordamida ham amalga oshirilishi mumkin. L-metionin, L-lizin, L-triptofan va muhim bo'lmagan aminokislotalar L-glutamik kislota kabi muhim aminokislotalarning sintezi bugungi kunda asosan oziq-ovqat, oziq-ovqat va farmatsevtika sanoatida qo'llaniladi. Ushbu aminokislotalar *Corynebacterium glutamicum* tomonidan va fermentatsiya tufayli ishlab chiqariladi. *C.glutamicum* ko'p miqdorda L-lizin va L-glutamik kislota ishlab chiqarish uchun ishlab chiqilgan. [7] L-glutamik kislota ishlab chiqarish uchun yuqori talabga ega edi, chunki bu aminokislota mononatriy glutamat (MSG), oziq-ovqat xushbo'ylashtiruvchi vositani ishlab chiqarish uchun ishlatiladi. L-glutamik kislotaning umumiy ishlab chiqarilishi 2018 yilda 2,2 million tonnani tashkil etdi va *C.glutamicum* Suv ostida fermentatsiya texnologiyasidan foydalangan holda ishlab chiqariladi. L-lizin dastlab diaminopimelik kislotadan (DAP) *E.coli* tomonidan ishlab chiqarilgan, ammo bir marta *C.glutamicum* L-glutamik kislota ishlab chiqarishi aniqlangan. [7]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Шайкулов Х. Ш., Муратова З. Т. Анализ стартовой антибактериальной терапии острых тонзиллитов в условиях поликлиники у детей //Педиатр. – 2017. – Т. 8. – №. 5.

2. Annayeva, D. G. Y., Azzamov, U. B., & Annayev, M. (2022). *ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) O'SIMLIGIDAN ENDOFIT MIKROORGANIZMLAR AJRATIB Olish. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 963-972.

3. Azimovich, A. U. B., G'iyosovna, S. D., & Zokirovna, M. M. (2022). *XLAMIDIYANING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRINI MIKROBIOLOGIK*

TAHLILLI VA DIOGNOSTIKASI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(11), 153-161.

4. 13. Юсупов М. И., Одилова Г. М., Шайкулов Х. Ш. ОБ ИЗМЕНЕНИИ СВОЙСТВ КИШЕЧНЫХ ПАЛОЧЕК ПРИ ПОНОСАХ У ДЕТЕЙ // *Экономика и социум*. – 2021. – №. 3-2. – С. 611-616.

5. Annayeva, D. (2022). CICHORIUM INTYBUS LISOLATION OF ENDOPHYTIC MICROORGANISMS FROM PLANTS AND IDENTIFICATION OF BIOTECHNOLOGICAL POTENTIAL. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 2(6), 54–61. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/1755>

6. 14. Юсупов, М. И., Х. Ш. Шайкулов, and Г. М. Одилова. "Антигенное сходство *e. coli*, выделенных от матерей и их детей." *Доктор ахборотномаси* 4 (97) (2020): 129.

7. Dildora G'iyosovna, S. . (2023). ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) O'SIMLIK QISMLARIDAN ENDOFIT BAKTERIYALARNING SOF KULTURALARINI AJRATISH USULLARI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 387–393. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/3573>

8. Azimovich, A. U. B., Sultonovich, B. K., & Zokirovna, M. M. (2022). STREPTOKOKK AVLODIGA MANSUB BAKTERIYALARNING PATOGENLIK XUSUSIYATLARINING TAHLILI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(13), 95-101.

NEMIS TILIDAGI „MORGENSTUNDE HAT GOLD IM MUNDE“ MAQOLINING ETIMOLOGIYASI

Ibragimova Mashxura

O‘zMU, XFF, Lingvistika (Nemis tili)

Mutaxassisligi 2- kurs magistranti

Ilmiy rahbar – professor **Sh.S. Imyaminova**

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘tgan asrlarda maqollarning turlari to‘g‘risida bayon etilgan. Bundan tashqari nemis tilidagi „Morgenstunde hat Gold im Munde“ maqolining kelib chiqishi va uning turli davrlardagi qanday ahamiyat kasb etganligi yoritib berilgan.

***Kalit so‘zlar:** tarix, tilshunoslik, nazariya, etimologiya, qiyosiy metod, ekvivalent, bo‘yoqdorlik.*

DIE ETYMOLOGIE DES SPRICHWORTES „MORGENSTUNDE HAT GOLD IM MUNDE“ IM DEUTSCHEN

ANOTATION

Dieser Artikel beschreibt die Arten von Sprichwörtern in den vergangenen Jahrhunderten. Außerdem wird die Herkunft des deutschen Sprichworts „Morgenstunde hat Gold im Munde“ erklärt und wie es in verschiedenen Epochen an Bedeutung gewann.

***Schlüsselwörter:** Geschichte, Linguistik, Theorie, Etymologie, Vergleichende Method, Äquivalent, Färbung.*

Aller Anfang ist schwer

aber

Frisch gewagt ist halb gewonnen

Yuqoridagi maqolimizga nazaringiz tushgani aniq, "Hamma ishning boshlanishi qiyin", ammo "bir harakat yarim barokat", "yangi tashabbuslar yarmi yutadi". Ba’zilar buni qadimgi zamonlarning qoldiqlari deb o‘ylashlari mumkin, ammo hozirgi zamonda esa bu gaplarga hech qanday o‘rin yo‘q. Biz faqat bobo-buvilarimizdan eshitishimiz mumkin bo‘lgan qandaydir hikmatlar bor. Lekin bu

haqiqatmi? Haqiqatan ham biz endi maqollarni ishlatmaymizmi? Biz ularni kundalik hayotimizda uchratmaymizmi? Aksincha, hozirgi tadqiqotlar ham maqolning o'zi munosib e'tirof va e'tiborga sazovor bo'layotganini ko'rsatmoqda. Maqol va matallarning o'ziga xos qayta tiklanish davri haqida gapirish mumkin. Uning sohalari va foydalanish turlari biroz o'zgarib, hozirgi zamonga moslashgan bo'lsa-da, avvalgi asrlarda bo'lgani kabi yana o'z o'rnini egalladi.

Xalqimiz boy ma'naviy merosining ajralmas bir bo'lagi sifatida yashab kelayotgan maqol, matal va iboralarni o'rganish, ularda aks etgan xalq hayotini, insoniy tuyg'ular tasvirini ko'rsatish har doim dolzarflik kasb etib kelgan.¹² Ba'zan u yoki bu maqolning qanday paydo bo'lganligi qiziq, albatta. Etimologiya esa aynan bizga qiziq bo'lgan savolga javob beradi. Etimologiya odatda, so'zlarning kelib chiqishi va tarixini, balki vaqt o'tishi bilan ularning ma'nosi va shakllari evolutsiyasini o'rganishga intiladi. Bundan tashqari u alohida so'zlarni emas, balki kattaroq bo'lgan leksik birliklarni, masalan, idiomalar, maqol va matallarni ham tadqiq qiladi.

Biz bilamizki, ko'pgina maqol va matallar Injil va Antik davrda Yunon va Rim mualliflari tomonidan kelib chiqqan. Ulardan ba'zilar esa nemis tiliga tarjima qilish orqali nemis xalqi ongi va tiliga yo'l topadi. Vaholanki, maqol va matallarning aksariyati avlodlarga hikmat, ogoh va nasihatlarini yetkazish maqsadida xalqning o'zida paydo bo'lgan. Shuning uchun maqollarning katta qismi o'sha davrdagi hayotning uchta asosiy sohasi:

- a. uy – ro'zg'orga oid bo'lgan maqollar; *Gebranntes Kind scheut das Feuer* (Kuygan bola olovdan qo'rqqar)
- b. dehqonchilikka oid bo'lgan maqollar; *Auch ein blindes Huhn findet mal ein Korn* (Hatto ko'r tovuq ham donini topib yeydi)
- c. hunarmandchilikka oid bo'lgan maqollar; *Übung macht den Meister* (mashq odamni usta qilar)

¹² Sh. Mirziyoyev. "O'zbek tili xalqimiz uchun milliy o'zligimiz va mustaqil davlatchilik timsoli, bebaho ma'naviy boylik, buyuk qadriyatdir" deb nomlangan o'zbek tiliga davlat maqomi berilganining o'ttiz yilligiga bag'ishlangan marosim nutqidan

Shu o‘rinda yana bir maqolimizga nazar tashlaydigan bo‘lsak, *Morgenstunde hat Gold im Munde* – eng mashxur nemis maqoli hisoblanib, so‘ngi bir necha o‘n yilliklarda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, aholi orasida keng tarqalgan va mashxur nemis maqolidir. Biroq bu maqol 16 – asrdan beri mavjud deya hujjatlashtirilgan. Bordiyu, biz qanchadan qancha nemis maqollarini o‘rta asrlar va antik davrlarga borib taqalganligini hisobga olsak, ushbu maqol nisbatdan yosh, ammo bu maqoldan bitta maqsadning uzatilishi qanchalik murakkab va boy ekanligini ko‘rsatish mumkin. W. Mieder ushbu maqol yuzasidan o‘zining amaliy ishida bu haqida alohida to‘xtalib o‘tgan.¹³

Am Anfang sollte aber vielleicht noch eines gesagt werden: Obwohl die Umfragen bewiesen haben, dass dieses Sprichwort wirklich den meisten Leuten - ungeachtet des Alters, Sozialstandes oder Bildungsgrades bekannt ist, und dass es auch am häufigsten benutzt wird, heißt es noch längst nicht, dass sich die Leute nach ihm richten und dass die Deutschen irgendwelche Frühaufsteher sind. Das bekannteste Sprichwort muss ja nicht unbedingt auch die akzeptierteste Sprichwortweisheit beinhalten. (Yana bir narsani aytish kerak: so‘rovlar shuni ko‘rsatdiki, bu maqol yoshi, ijtimoiy mavqei yoki ta’lim darajasidan qat’i nazar, haqiqatan ham ko‘pchilikka ma’lum va u eng ko‘p qo‘llaniladi., qiziqarli jihati shundaki, hali ham odamlar unga ergashadi va nemislar erta turuvchi xalq ekanligi esa bejiz emas)

Robert Geete (1881) bu maqol qanday o‘ziga xos shaklda paydo bo‘lganligi haqidagi birinchi filologik jihatdan ishonchli tushuntirishni taqdim etdi. U lotin tilidagi *os Mund* (og‘iz) so‘ziga emas, balki lotin tilidagi *manus* ya’ni *Hand* (qo‘l), *Ahd* (eng qadimgi asrlarda)da *munt/munti/mundi/mundet/munta* va *Mhd* (o‘rta asrlarda) *munt* “qo‘l” ma’nosi bilan birga berilgan. Shunda “ertalabgi tonging qo‘lingdagi oltin” maqolining zamonaviylashtirilgan matni hosil bo‘ladi – bu ertalabki mehnatning arzigulikligini ifodalovchi mutlaqo bir ma’noli formuladir.

¹³ Röhrich L., Mieder W. Sprichwort, Stuttgart, Metzler, 1977. S. 29

Ushbu maqolning ilk ko‘rinishi “*Die Morgenröte ist die Freundin der Muse*” (*Tong - bu ilohiyotning do‘sti*”) deb taxmin qilinadi. Bu lotincha matn birinchi marta Erazmusning Rotterdamdan yozgan maktubida uchraydi. *Die Morgenstundt hat die Arbeyt im Mündt* degan nemis maqolining dastlabki dalillari 1582 yilga borib taqaladi va bugungi kunda keng tarqalgan *Die Morgenstunden hat (das) Gold im Munde* varianti faqat 1585 yildan beri hujjatlashtirilgan. Richard Jente (1927) bu eng qadimgi maqolni bugungi kunga qadar olib kelgan. Bir muncha vaqt maqolning turli shakllari ham mavjud bo‘lib, taxminan 100 yil o‘tgach esa ushbu ko‘rinishlarga ega bo‘lgan.

Die Morgenstunde hat die Arbeyt im Mündt. (1582)

Die Morgenstunde hat das Gold im Munde. (1585)

Morgenstund bringt Brot und Gold im Munde. (1605)

Die Morgenstund hat das Brod im Mund. (1669)

Morgenstunde hat Gott im Munde. (1669)

Ammo 500 yildan oshmagan bu maqol nega bugungi kunda bunchalik keng tarqalgan va mashhur, degan savol haligacha qolmoqda. Buni quyidagicha izohlash mumkin: Umuman maqol 19-asrda o‘qitishda katta rol o‘ynagan. Ayniqsa, *erta turganning rizqi unar*, ko‘pincha bu maqol axloqiy insho mavzusi sifatida ishlatilgan, talabalar erta turishning afzalliklarini taqdim etishlari kerak bo‘lgan. Natijada, bu maqol tobora ommalashib ketdi. Ko‘rinishidan, u 19-asrdan bizgacha etib kelgan bir qator boshqa evfemizmlar va anti-maqollar tomonidan ko‘rinib turganidek, qiyinchilik darajasiga qadar yanada keng tarqalgan bo‘lib qoldi.

Xulosa sifatida shuni aytish joziki, biz qo‘llayotgan maqol va matallarning avvalo kelib chiqish tarixiga bir nazar solsak ayni muddao bo‘lardi, sababi nutqimizda uni bilib, ong bilan tafakkur qilib qo‘llaganimizda tinglovchining ham qalbiga yetkaza olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Röhrich L., Mieder W. *Sprichwort, Band 154. Metzler, 1977.*
2. *Imyaminova Sh. S. Nemischa – o‘zbekcha maqol va matallar lug‘ati. Toshkent, Mumtoz so‘z, 2013*

MUNAQQID HECH QACHON O‘LMAYDI YOHUD UMARALI NORMATOVNI XOTIRLAB

Mamatova Muqaddas G‘uzorovna

O‘zMU 2-boqich magistranti muqaddasmamatova85@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotshunosligi yorqin namoyondasi, tanqidchi olim Umarali Normatovning hayoti va ilmiy faoliyati haqida to‘xtalinib, xotirlaniladi. O‘zbek olimning o‘zbek adabiy tanqidchiligi sohasidagi mehnati va uning yaratgan asarlari va boy me‘rosi to‘g‘risida ma‘lumotlar berilishi shu yo‘sinda yaratilgan tadqiqotlarga qo‘shimcha manba sifatida ko‘rilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Umarali Normatov, tanqid, tanqidchi, qori, munaqqid, eruditsiya, muallim, adabiyotshunoslik, adabiy tanqid, tanqidchilik.

Yozuvchi hayot orqali kitobga boradi.

Tanqidchi kitob orqali hayotga kiradi.

Bugungi kunda o‘zbek adabiyotshunosligini Umarali Normatov qoldirgan asarlarini o‘rganmasdan tasavvur qilib bo‘lmaydi. Chunki, avvalo muallim, olim, ijodkor u kishining xarakteridagi muloyimlik, bilimdonlik, sermulohazakorlikning ildizi ota-onasining savodxonligiga bog‘liq. Munaqqid 1931-yili 3-yanvarda Farg‘ona viloyatining Rapqon qishlog‘ida tavallud topgan olim adabiyotimiz maydonida haqiqiy ma‘noda bosh harflar bilan yoziladigan, adabiyot oldidagi burchini, vazifasini halol bajarib, tinimsiz ijod qilib kelgan shaxslardan edi O‘zining serqirra ijodi bilan el-yurt hurmatiga sazovor bo‘lgan adabiyotshunos asarlari o‘zbek adabiyotining barcha davrlaridan so‘zlaydi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Normat qori buva nafaqat Rapqonda balki Farg‘ona muzofotidagi Qur‘onni yod biladigan savodli, insofli, adolatli insonligi bilan ham keng xalq ommasi hurmat-e‘tiborga sazovor bo‘lgan.

Bunday ziyoli oilada tug‘ilgan bolani o‘qimishli, savodli bo‘lmasligi mumkin emas edi.

Muallimga eruditsiya suv va havodek zarur. Lekin tanqidchini eruditsiyasiz mutlaqo tasavvur qilib bo‘lmaydi. Eruditsiya etilgandagina tanqidchi yetiladi” – degan edi O‘zbekiston san‘at arbobi, adabiyotshunos Ibrohim G‘ofurov. Umarali Normatov – ustozlari G‘ulom Karimov, Ozod Sharafiddinov, Subutoy Dolimov, Laziz Qayumov, Izzat Sulton, Matyoqub Qo‘shchanov, Ahmad Aliyev singari olim, muallim, ma’naviyatchi, ma’rifatchi, adabiyotshunos – tanqidchi bo‘lishni orzuladi va bu orzusiga yetishdi. Mamlakatimizning bu ulug‘ olimlari bilan bir qatorda turib faoliyat ko‘rsatdi, ular bilan adabiyot muammolari haqida bahslar olib bordi. Ha, Umarali Normatov adabiyot atalmish mo‘jiza ichida yashab, ajoyib mo‘jizalar yaratmoqda. Ozod Sharafiddinov domla aytganlaridek, “Umarali Normatov haqida gapirish ma’lum ma’noda bugungi o‘zbek tanqidchiligi haqida gapirmoq demakdir”.¹⁴ U. Normatovning shiori bu – to‘g‘riso‘zlik edi. Har kuni adabiyot sohasidagi yangiliklar bu inson nazaridan chetda qolmas edi. So‘z san‘atini bu darajada yuqori baholab, adabiyotshunoslik sohasida yetuk izlanishlar olib borish faqatgina U. Normatovga xos edi. U. Normatov hayotining ko‘p qismi qodiriyshunoslik bilan o‘tdi. Qodiriy hayoti va ijodiga oid o‘ndan ortiq asarlari orasida “Qodiriy mo‘jizasi” tadqiqoti alohida o‘rin tutadi.

Adabiyotshunos olim Umarali Normatovning xizmatlari davlatimiz tomonidan munosib baholandi. U “O‘zbekiston Respublikasi Fan arbobi” unvoni, Hamza nomidagi O‘zbekiston davlat mukofoti laureati, “El-yurt hurmati” ordeni sohibi bo‘ldi. Filologiya fanlari doktori, professor Umarali Normatov hozirgacha ellikka yaqin adabiy-ilmiy, tanqidiy kitoblar, yigirma beshta darslik, o‘quv qo‘llanmalari, etti yuzdan ortiq adabiy tanqidiy maqolalari mamlakatimizdagi va xorijdagi nufuzli jurnallarda e’lon qilingan. Olimning, ayniqsa, “Go‘zallik bilan uchrashuv”, “Umidbaxsh tamoyillar”, “Yetuklik”, “Qalb inqilobi”, “Qodiriy bog‘i”, “Qahhorni anglash mashaqqati”, “Ijod sehri” kabi ellikka yaqin kitoblari yosh

¹⁴ Шарафиддинов О. Умарали Норматов ҳақида билганларимдан бир шингил // Домлалар. –Т.:Маънавият, 2009. –Б. 237

adabiyotshunoslar, tanqidchilar, muallimlar uchun darslik, o'quv qo'llanmasi vazifasini bajarib kelmoqda. "Umarali Normatov adabiy suhbatlarida davr adabiy badiiy tafakkurining takrorlanmas belgilari aks etgan. Bu suhbatlar davr adabiy hayoti, adiblar tarjimai holi, ular qarashlarining takrorlanmas qimmatli hujjatlaridir...Ularda adiblarning o'ziga xos qarashlarigina emas, tanqidchi Umarali Normatovning printsiplari, axloqi, ijodkor sifatidagi qiziqishlari aks etadi".¹⁵ U. Normatov O'rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgu O'zMU) filologiya fakultetini tugatgan (1952–1957), aspiranturasida ta'lim olgan (1959–1962). 1962-yildan hozirgi kunga qadar o'zbek adabiyoti kafedrasida katta o'qituvchi, dotsent, professor, mudir bo'lib ishlagan edi. Adabiy tanqidchilik faoliyatini 1957-yildan boshlagan.

Tanqidchi 1957 yildan matbuotda ko'rina boshladi, 500 dan ortiq maqolalari, 50 dan ortiq adabiy-tanqidiy asarlari, darslik, o'quv qo'llanmalari chop etilgan. Adabiyotshunos-olimning adabiy-tanqidiy ishlari yaxlit holda zamonaviy adabiy jarayon hamda yangi o'zbek adabiyoti tarixi, taraqqiyoti masalalariga bag'ishlangan; uning qalamiga mansub milliy adabiyotimizning nodir asarlari tahlili, o'ziga xos talqini, bu adabiyotning o'nlab namoyandalari adabiy portretlari, nihoyat, yangi o'zbek adabiyotining o'ziga xos xususiyatlari, taraqqiyot tamoyillariga oid ilmiy-nazariy ishlari ahamiyati adabiy jamoatchilik tomonidan e'tirof etilgan. U 1962-yilda filologiya fanlari nomzodi, 1978-yilda filologiya fanlari doktori ilmiy darajasini olgan.

Munaqqidning "Nasrimiz ufqlari" (1974), "Yetuklik" (1982), "Qalb inqilobi" (1986), "Qodiriy bog'i" (1996) kitoblari zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligining yutug'idir.

Umarali Normatov 1991 yildan umumta'lim maktablari uchun tubdan yangilangan adabiyot dasturi va darsliklari yaratish bo'yicha mualliflar guruhiga rahbarlik qildi, 5,9, 11-sinflar uchun darslik, qo'llanmalar muallifi sifatida qatnashdi; uning ishtirokida oliy o'quv yurtlari uchun "XX asr o'zbek adabiyoti tarixi", "Yangi

¹⁵ Гафуров И. Муҳаббатли одамнинг хайратлари / Норматов У. Ижод сеҳри. Т., 2007,- Б.11.

o‘zbek adabiyoti” kitoblari yaratildi. U. Normatovning adabiyotshunoslik, ta’lim-tarbiya sohasidagi xizmatlari munosib taqdirlangan. U O‘zbekiston Respublikasi Fan arbobi (1981), O‘zbekiston Davlat mukofoti laureati (1989); O‘zbekiston Respublikasi Xalq maorifi a’lochisi nishoni (1992), “ToshDU mohir pedagogi”(1998) unvoni sohibi. Adabiy-tanqidiy maqolalari uchun “Sharq yulduzi”, “Guliston”, “Tafakkur” jurnallari mukofotlarini olgan.

26 iyun O‘zbekiston Milliy universitetida ustoz U.Normatov tavalludining 90 yilligiga bag‘ishlangan katta ilmiy anjuman bo‘lib o‘tdi. U.Normatovning tanqidchilikdagi prinsiplaridan biri yangilik izlash, yangilik olib kirish, yangilikni qutlash. U ijodining boshlanishidanoq, adabiyot va yozuvchilar ijodida novatorlikka alohida e’tibor bilan qaragan” deya haq so‘zni e’tirof etdi.

Anjumanda U.Normatovning tabarruk 90 yoshi munosabati bilan ustozning shogirdlari tomonidan nashrga tayyorlangan “Umarali Normatov” biobibliografiyasi va munaqqidning “Abdulla Qahhor: shijoat va mahorat jozibasi” kitoblari taqdimoti ham bo‘lib o‘tdi.

Anjumanda “Jahon adabiyoti” jurnali bosh muharriri Ahmadjon Meliboyev, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Adabiyot o‘qitish metodikasi kafedrasida professori Qozoqboy Yo‘ldoshev, O‘zMU professori Yormat Tojiyev, “Sharq yulduzi” jurnali bosh muharriri Sirojiddin Rauf va yozuvchi Luqmon Bo‘rixonlar so‘zga chiqib, Yozuvchilar uyushmasi nomidan domlaga uzoq umr tiladilar. Shuningdek tadbirda O‘zbekiston Respublkiva Oliy majlisi Qonunchilik palatasi qo‘mita boshlig‘i, prof. Xurshid Do‘stmuhammad, yozuvchilar Abbas Said, Isajon Sulton, TDO‘TAU professori Bahodir Karimov so‘zga chiqib, ustozning adabiyotshunos va munaqqid faoliyati haqida so‘z yuritdilar. 29-yanvar 2022-yilda o‘zbek adabiyoti o‘zining buyuk vakili, adabiyotshunos olimi, munaqqididan ayrildi. Ayni kunlarga ham ustozimiz mamlakatimiz adabiyotshunoslari, O‘zbek tili va adabiyoti fani o‘qituvchilari uchun ustozlik vazifalarini bajarib kelmoqda edilar. Biz yaqinda shogirdlari ustozimiz, maslahatgo‘yimiz, mehribonimiz Umarali Normatov tavalludlarining 91 yilligi bilan

samimiy tabriklagan edik. Uzoq umr, sog‘-salomat tilagan edik. Adabiy anjumanlarda, uchrashuvlarda so‘zga chiqib, birinchi kalomini: “*Azizlarim, qadrdonlarim, do‘stlarim*”, kabi, mehr ufurib turgan so‘zlar bilan boshlaydigan ustozimiz Allohning qadar-qismati bilan, buyuk olim inson Umarali Normatovdan ayrildik. Alloh oxiratlarini obod qilsin. Fidoyi ustoz va zahmatkash olim Umarali Normatovning porloq xotirasining o‘zi ham hamma uchun *azizu mukarram va qadrdon* bo‘lib qolayotir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1. Шарафиддинов О. Умарали Норматов ҳақида билганларимдан бир шингил // Домлалар. –Т.:Маънавият, 2009. –Б. 237.*
- 2. Фафуров И. Муҳаббатли одамнинг ҳайратлари / Норматов У. Ижод сеҳри. Т., 2007,- Б.11.*

RESPUBLIKAMIZ HUDUDIDAGI JAMI EKIN MAYDONLARI TARKIBI

Qo'ziboyev Shuhratjon Tursunaliyevich

(barcha toifadagi xo'jaliklar)

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar institute Dexqonchilik va o'rmon melioratsiyasi kafedراسи katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yurtimiz ekin maydonlarining tarkibi, sug'orma dexqonchilik tarixiy taraqqiy etganligi, donli ekinlar qaysi hududlarda ekish maqsadga muvofiqligi haqida ilmiy ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: *sug'orma dexqonchilik, ekin maydonlari, yerlarning taqsimlanishi, texnik ekinlar, paxta yetishtirish, agrotexnik tadbirlar.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье приведены научные сведения о составе посевных площадей нашей страны, историческом развитии орошаемого земледелия, а также о площадях, на которых следует сажать зерновые культуры.

Ключевые слова: *орошаемое земледелие, посевные площади, землеотвод, технические культуры, возделывание хлопчатника, агротехнические мероприятия.*

ANNOTATION

This article provides scientific information about the composition of cultivated areas of our country, the historical development of irrigated agriculture, and the areas in which grain crops should be planted.

Key words: *irrigated agriculture, cultivated areas, land distribution, technical crops, cotton cultivation, agrotechnical activities.*

KIRISH

Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 28-yanvardagi Oliy Majlisga qilgan murojaatnomasida qishloq xo'jaligidagi muammolarni bartaraf qilish, ekin maydonlarini to'g'ri tanlash hamda yangi ser-hosil navlardan foydalanish bo'yicha topshiriq berdi. O'zbekiston Respublikasi ulkan mehnat resursi va qishloq xo'jalik yerlariga ega davlatdir. Bu hududda uzoq asrlar davomida o'troq yashab kelayotgan aholi tomonidan yangi yerlar o'zlashtirilib kelingan. O'zbekiston hududida 3-3,5 ming yil avval birinchi sug'orish inshootlari qurila boshladi. Dehqonchilik qilinadigan va aholi yashash manzilgohlariga yaqin bo'lgan joylarda dastlabki suv omborlar, kanallar qazilishi boshlandi. Yurtimizda sug'orma dehqonchilikning eng qadimgi hududlariga Movarounnahrni misol qilib keltirish mumkin. Bu yerda sug'orma dehqonchilik deyarli 5 ming yillik tarixga ega. O'zbekiston Respublikasi hozirgi kunda jahonda sug'oriladigan yerlar maydoniga ko'ra 11-o'rinda turadi. Hududda asosiy dehqonchilik sug'orma (obikor),qisman lalmikor holatda olib boriladi. O'zbekistonda sug'oriladigan yerlar maydoni 4,2 mln gektar, lalmikor yerlar esa 734 ming gektarni tashkil qiladi. Quyida ekin maydonlarining yillar kesimida o'zgarib borishi haqida ma'lumot beramiz.

Don ekinlari (ming gektar hisobida)

2017-yil 1655,6

2018-yil 1643,2

2019-yil 1578,3

2020-yil 1646,2

Bug'doy (ming gektar hisobida)

2017-yil 1411,1

2018-yil 1386,3

2019-yil 1316,1

2020-yil 1359,1

Makkajo'xori don uchun (ming gektar hisobida)

2017-yil 37,8

2018-yil 40,8

2019-yil 44,1

2020-yil 51,9

Sholi (ming gektar hisobida)

2017-yil 73,1

2018-yil 46,8

2019-yil 71,0

2020-yil 64,2

Dukkakli don (ming gektar hisobida)

2017-yil 28,0

2018-yil 56,1

2019-yil 49,2

2020-yil 52,7

Texnik ekinlar (ming gektar hisobida)

2017-yil 1253,3

2018-yil 1150,5

2019-yil 1099,5

2020-yil 1062,3

G'oz (ming gektar hisobida)

2017-yil 1201,2

2018-yil 1108,2

2019-yil 1050,6

2020-yil 1062,3

Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, donli ekinlar maydonida yillar kesimida o'zgarishlar bo'lmoqda. Bunga sabab zahiradagi bo'lgan don mahsulotlari hajmi hamda donga bo'lgan ehtiyojga qarab turlicha maydonlarda ekib kelinmoqda. Shuni aytib o'tish lozimki, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng don mustaqilligini ham qo'lga kiritdi. Mustaqillikkacha yurtimizda 20 foiz ekin maydonlariga donli ekinlar ekilgan bo'lsa, hozirda bu ko'rsatkich 50 foizga yetdi. Shuningdek, bug'doy lalmikor hamda tuproq sharoiti qulay bo'lgan yerlarga, makkajo'xori chorvachilik va

parrandachilik rivojlangan rayonlarda, sholichilik esa daryo va suv omborlar mavjud bo'lgan suv resursiga boy bo'lgan hududlarda ekib kelinmoqda. Aytib o'tish lozim bir tonna bug'doy yetishtirish uchun 1500 tonna, bir tonna paxta yetishtirish uchun 12000 tonna, bir tonna sholi yetishtirish uchun 15000 tonna suv talab qilinadi. Shuning uchun suv resursini e'tiborga olgan holda ekin turi tanlanib olinsa, dehqonchilikda unumdorlik bo'ladi. Suv taqchilligi oldini olinadi.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiyoti rivojlanib, aholi soni ko'payib borayotgan O'zbekistonda qishloq xo'jalik sohalarida bor imkoniyatlarni ishga solish, agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish,

-ekin maydonlarini ishdan chiqib ketishini oldini olish,

-maydon birligida hosildor navlarni yaratish va ularni amaliyotga tadbiriq qilish,

-oziiq-ovqat va meva-sabzavot importiga barham berib, ichki ehtiyojni qondirish aholi yashash sharoitini yanada yaxshilash qishloq xo'jaligi sohasining asosiy ustuvor vazifasi bo'lib turibdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 28-yanvardagi Oliy Majlisga qilgan murojatnomasi.

2. O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasining 2021-yildagi statistik to'plami.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING MEVA-SABZAVOTLAR EKSPORTI GEOGRAFIYASI

Qo‘ziboyev Shuhratjon Tursunaliyevich

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar institute Dexqonchilik va o‘rmon
melioratsiyasi kafedrasida katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada meva-sabzavotchilikning istiqbollari, qaysi hududlarda uzumchilik rivojlanganligi, shuningdek, O‘zbekistonning meva-sabzavotchilik sohasida asosiy eksportyor davlatlar va prezidentimizning Oliy majlisga meva-sabzavotchilik bo‘yicha murojaatnomasi haqida ilmiy ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: *Meva-sabzavotchilik, eksport miqdori, ming tonna hisobida, uzumchilik, hosildor navlar.*

АННОТАЦИЯ

В статье приведены научные сведения о перспективах плодовоовощеводства, в каких регионах развито виноградарство, а также об основных странах-экспортерах плодовоощной отрасли Узбекистана, а также письмо нашего президента в Олий Мажлис о выращивание фруктов и овощей.

Ключевые слова: *Плодовоовощеводство, объем экспорта, тыс. тонн, виноградарство, продуктивные сорта.*

ANNOTATION

The article provides scientific information about the prospects of fruit and vegetable growing, in which regions viticulture is developed, as well as the main exporting countries in the fruit and vegetable sector of Uzbekistan, and the letter of our president to the Oliy Majlis on fruit and vegetable growing.

Key words: Fruit and vegetable growing, export volume, thousand tons, viticulture, productive varieties.

KIRISH

Meva-sabzavotchilik klasterlarini samarali tashkil qilish bo'yicha vazifalar belgilandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2020-yil 14-fevral kuni meva-sabzavotchilik klasterlarini samarali tashkil qilish, paxtachilik klasterlari faoliyatini takomillashtirish hamda davlat ehtiyojlari uchun paxta va g'alla yetishtirish tizimidan bosqichma-bosqich voz kechish masalalari bo'yicha videoselektor yig'ilishi o'tkazildi. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyot rivoji, aholi bandligi va daromadlari o'sishini ta'minlaydigan eng muhim sohalardan biri. Shu bois uni zamon talablari, strategik yondashuvlar asosida taraqqiy ettirish choralari, ko'rilmoqda.

Davlatimiz rahbarining 2019-yil 23-oktabrdagi farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi qabul qilindi. Oliy Majlisga Murojaatnomada barcha sohalar qatori qishloq xo'jaligi bo'yicha ham aniq yo'nalishlar ko'rsatib o'tildi. 2025-yilgacha mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti hajmini 100 milliard dollar, yillik eksportni 30 milliard dollarga yetkazish maqsad qilingan.

Bu ko'rsatkichlarga erishish uchun qishloq xo'jaligi sohasida ham juda katta rezerv va imkoniyatlar bor. Meva-sabzavot eksportini tizimli tashkil qilish, mahsulot ishlab chiqaruvchi bilan eksportyor o'rtasida o'zaro munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish maqsadida meva-sabzavotchilik va uzumchilikda ham klaster tizimi joriy qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasida hozirgi kunda bir yilda 1 mln 485,0 ming tonna meva-sabzavot eksport qilinmoqda. 1 mlrd 8600 dollar qiymatga teng narxda eksportdan yurtimizga mablag' kirib kelmoqda. Eksportning asosiy qismi sabzavotlarga to'g'ri kelmoqda. 2020-yilda 768,3 ming tonna sabzavot eksport qilindi. 400 mln dollar eksport sabzavotning hissasiga to'g'ri keladi.

Eksport tarkibida ikkinchi o'rinda uzum o'rin egallaydi. 2020-yil ko'rsatkich bo'yicha 181,4 ming tonna uzum mahsulotlari chet davlatlarga eksport qilindi.

Bu valyutada 188,3 mln dollarlik chetga eksport qilingan demakdir.

O‘zbekiston Respublikasi chetga meva-sabzavotlarning eng ko‘p qismini Rossiya Federatsiyasiga yo‘naltirmoqda. 2020-yilda 355,2 ming tonna (255,4 mln dollar) aynan shu davlatga to‘g‘ri keldi. Meva sabzavotlar eksporti hajmi bo‘yicha keying o‘rinlarda quyidagi davlatlar o‘rin egallaydi.

Davlat nomi.	Ming tonna	Mln.AQSH dollar	Ulushi,%
Qozog‘iston	625,1	251,4	24,9
Qirg‘iziston	136,8	181,4	18,0
Pokiston	48,5	75,5	7,5
Xitoy	90,8	70,1	7,0
Afg‘oniston	67,9	49,4	4,9
Turkiya	14,4	19,4	1,9
Ukarina	27,5	15,3	1,5
Turkmaniston	21,5	10,7	1,1
Tojikiston	17,3	10,6	1,0
Belarus	13,4	10,4	1,0

Yuqorida berilgan ma’lumotlardan kelib chiqib xulosa qilinganda, O‘zbekiston ulkan iqlim resursiga ega ekanligi hamda yer resursi bilan yetarli ta’minlanganligi meva-sabzavotchilik sohasini yanada rivojlantirishga imkon beradi. Bog‘dorchilik klaster xo‘jaliklarini tashkil qilinishi mevachilikni rivojlantirishga juda katta imkoniyatlar beradi. Uzumchilik bo‘yicha Oltiariq, Adnijon, Samarqand juda katta salohiyatga va tajribaga egadir. Har yili Oltiariqdan katta miqdorda O‘rta osiyo va Yevropa davlatlariga eksport qilinmoqda. Meva-sabzavotchilikda yangi hosildor navlardan foydalanish, agrotexnik tadbirlarni uzviy olib borish yanada katta miqdorda hosildorlikni oshirishga imkon yaratib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 14-fevraldagi Oliy Majlisga qilgan murojatnomasi.*

2. *O‘zbekiston Respublikasi davlat statistika qo‘mitasining 2021-yildagi statistik to‘plami.*

УЎТ 632.595.727

**ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АГРОЦЕНОЗЛАРИДА ЗАРАРЛИ
ЧИГИРТКАЛАРНИНГ ДОМИНАНТ
ТУРЛАРИНИ ЎРГАНИШ**

Санжарбек Пахлавонович Усманов

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар
институти. қ.х.ф.ф.д.(PhD), доцент

АННОТАЦИЯ

Мақолада Фарғона водийси агроландшафтларда тарқалган якка холда яшовчи чигиртка турлари сони ва зичлиги келтирилган. Ўрганилган маълумотларга асосан чигирткалар кўзачаларидаги тухумлар сони ва массаси ўрганиб анализ қилинган.

Калит сўзлар: чигирткалар, доминант турлари, тарқалиши, агроценозлар, худудлар, ўлчами ва оғирлиги.

АННОТАЦИЯ

В статье представлена численность и плотность одиночно обитающих видов саранчовых в агроландшафтах Ферганской долины. На основании изученных данных были изучены и проанализированы количество и масса яиц в кубиках саранчи.

Ключевые слова: саранчовые, доминирующие виды, распространение, агроценозы, регионы, размеры и масса

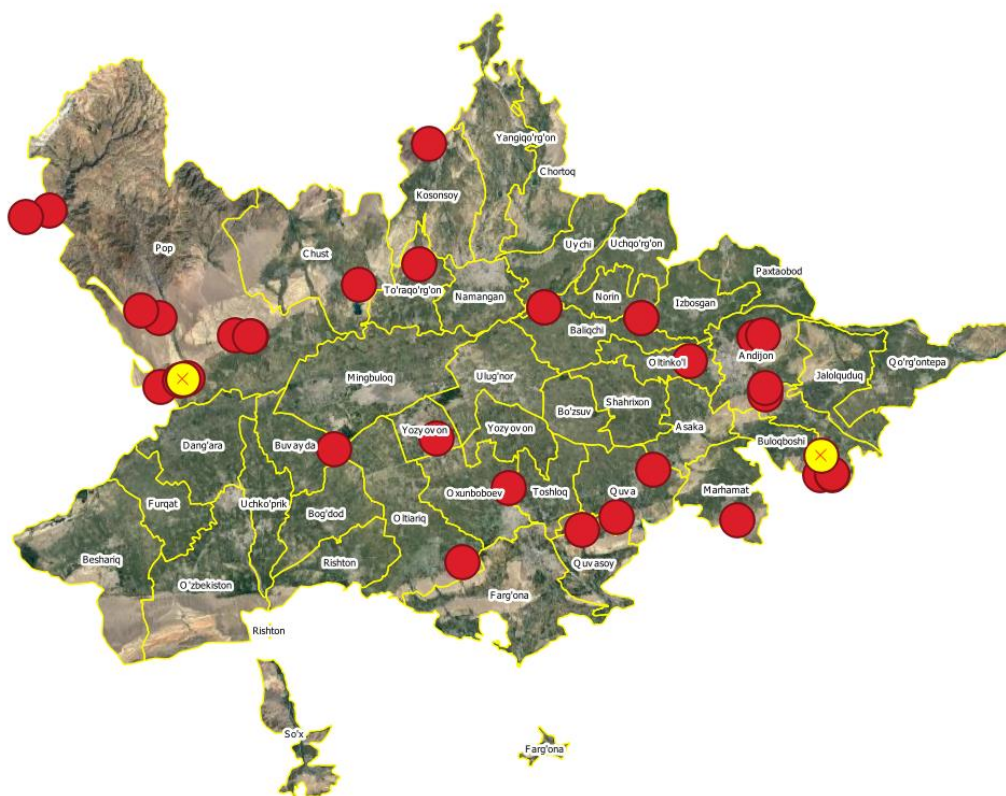
ABSTRACT

The article presents the number and density of solitary locust species in the agricultural landscapes of the Fergana Valley. Based on the studied data, the number and weight of eggs in locust cubes were studied and analyzed.

Key words: locusts, dominant species, distribution, agrocenosis, region, size and weight.

Кириш. Дунёда чигирткаларнинг ўнлаб турлари озик-овқат хавфсизлиги учун жуда катта муаммолар келтириб чиқармоқда. Уларнинг авж олиб ривожланиши Антарктидадан ташқари ҳар бир қитъада содир бўлиб, дунё аҳолисини 10 фоизини ҳаётига хавф солмоқда. Уларнинг ялпи кўпайиши оқибатида қишлоқ хўжалигида мисли кўрилмаган даражада экологик муаммоларни ҳал этиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Бугунги кунда дунёда зарарли чигирткаларга қарши кураш ишлари кенг миқёсда йўлга қўйилган. Бу ҳолат уларни ўрганиш бўйича эришилган ютуқларга қарамадан, бу борада анча муаммолар мавжудлиги, чигирткаларнинг қишлоқ хўжалиги экинлари ва яйловларга зарари кўзга ташланмоқда. Фарғона водийси чигирткалари тур таркибини аниқлаш, уларнинг тарқалиши ва айрим экологик хусусиятларини мониторинг қилиш учун 2017-2021 йиллар давомида Андижон вилоятининг Хўжаобод, Балиқчи, Олтинқўл, Булоқбоши туманлари, Наманган вилоятининг Поп, Фарғона вилоятининг Қува, туманларининг ҳудудидан чигиртка турлари намуналари йиғилди. Материал йиғиш ишлари асосан чигирткаларнинг тўлиқ ривожланиш муддатлари давомида қисман баҳор ва куз ойларида ва асосан ёз фаслининг июль ойида ўтказилди. Ялпи ривожланувчи турларнинг биологик ва экологик хусусиятларини ўрганиш учун иккита стационар майдон танланди (1-расм).

1 – расм. Фарғона водийси чигирткалари мониторинги бўйича тадқиқот ишлари ўтказилган ҳудудлар харитаси

Тўда ҳосил қиладиган турларнинг табиий ўчоқларини аниқлаш учун эса Андижон вилоятининг 7 та, Наманган вилоятининг 4 та, Фарғона вилоятининг 5 та туманлари ҳудудларида улар миқдори ва зичлиги, ривожланиш муддатлари ўрганилди. Тўда ҳосил қилмайдиган турларнинг маҳаллий ўчоқларини аниқлаш учун улар тарқалиши мукин бўлган ҳудудлар шароити таҳлил қилинди

Ҳашаротлар намуналарини таҳлил қилиш ишлари Г.Я. Бей-Биенко (1953), бўйича, унга айрим умумий энтомологик ўзгартиришлар киритилган ҳолда ва Ф.М. Правдин (1978) бўйича олиб борилди. Йиғилган материаллар асосида коллекция таёрланиб, турлар А.В. Лачининский ва б., (2002) бўйича М.Ж. Медетов томонидан аниқланди. Турлар йиғилган майдонлар координатлари Гармин GPS навигатори ёрдамида аниқланди. Стациялар бўйича турлар ўқшашлиги (Жаккар) индекси ҳисобланди. Зарарли турлар зичлигини аниқлаш Циценков (1974) бўйича ҳисобга олинди. Турлар миқдори, зичлиги ва улар тарқалиш майдонлари бўйича статистик маълумотлар Microsoft Excel 2016

дастури асосида амалга оширилди. Илмий тадқиқотлар Фарғона, Андижон, Наманган вилоятларининг чигирткалар тарқалган тоғолди, яйлов ва чўл ҳудудларида ва Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялари институтининг лабораториясида олиб борилди.

Тадқиқотлар давомида Google.earth дастури ёрдамида сунъий йўлдошдан олинган тасвирларни QGIS дастурида қайта ишлаб чигирткалар тарқалиш ўчоқларини белгилаб олдинди [1; 881-890 б.].

Фарғона водийси вилоятлари экин майдонларида тарқалган чигирткалар тур таркибини аниқлаш мақсадида 2017-2021 йиллар давомида олиб борилган тадқиқотлар натижасида, бу ҳудудда 76 чигиртка турлари тарқалганлиги аниқланди. Жумладан агроценозларда 36 та, тоғ ва тоғ олди ҳудудларда 42 та, чўлли типдаги ландшафтларда 22 та ва адирларда 10 та чигирткаларнинг турлари учраган. Ўрганилган чигиртка турларининг ландшафтлараро ўхшашлиги аниқлаш учун ўтказилган таҳлил натижаларига кўра Жаккар бўйича агроценоз ва чўлда тарқалган турлар ўхшашлиги 23,0 %, агроценозларнинг тоғ ва тоғ олди ҳудудларда ва адирларда тарқалган чигирткалар турлари билан яқинлиги 18,0 % ни ташкил қилиши аниқланди (1-жадвал). Олинган маълумотларга кўра, Фарғона водийси чигирткалари турлари ландшафтларо ўхшашлиги жуда кам бўлиб, ўрганилаётган ҳудуд чигирткалар фануаси турли туман эканлигини англатади ва ҳар қайси ландшафтнинг ўзига ҳос бўлган чигиртка турлари популяциялари шаклланган. Жумладан, тоғ ва тоғ олди ҳудудлар учун 25 авлодга мансуб, агроценозлар учун 27 авлодларига мансуб турлар ўзига хослиги билан ажралиб туради. Агроценозларда ўтказилган тажриба маълумотларига кўра 26 та чигиртка турлари бошқа турларга нисбатан кенг тарқалганлиги аниқланди. Йиғилган намуналар таҳлил қилинганда, ғўза далаларида 16 тур, буғдойда 10, шолিপояда 10 тур, бедапояда 17, маккажўҳори даласида 8, дон-дуккакли экинларда 9 тур, сабзавот ва полиз экинларида 12, боғларда 17 тур, чигирткалар тарқалган. Аниқлаган чигиртка

турларидан энг кўп тарқалган 14 тури зичлиги жиҳатдан доминант турлар сифатида аниқланди.

1-жадвал.

Ландшафтларда тарқалган турлар мослигининг Жаккар индекси.

	Агро	Тоғ	Чўл	Адир
Агро	1	-	-	-
Тоғ	0,18	1	-	-
Чўл	0,23	0,1	1	-
Адир	0,18	0,13	0,23	1

1. Доминант сифатида аниқланган турларнинг асосий қисми тўда ҳосил қилмайдиган турлар ҳисобланади. Уларга *Pyrgomorpha bispinosa deserti* Mistsh., *Acrotylus insibiricus* Scop., *Calliptamus turanicus* Serg.Tarb., *Calliptamus barbarus cephalotes* Fisch., *Duroniella kalmyka* (Ad.), *Aiolopus oxianus* Uv., *Aiolopus thalassinus* (F.), *Oedaleus decorus* (Germ.), *Heteracris adspersa* (Redt.), *Dociostaurus tartarus* Uv., *Sphingoderus carinatus* (Sauss.) турлари бўлиб, уларнинг тажриба олиб борилган майдонларда зичлиги 10-45 дона/соат эканлиги маълум бўлди. Жумладан, *P.bispinosa deserti* Mistsh., *A.insibiricus* Scop., *D.kalmyka* (Ad.) каби турларининг экинзорлардаги зичлиги 8-32 дона/соат. Ўзбекистонда тарқалган тўда ҳосил қилувчи осие (*Locusta migratoria* L.), марокаш (*Dociostaurus maroccanus* Thunb.) ва воҳа (*Calliptamus italicus italicus* L.) чигирткаларининг Фарғона водийси ҳудудларида тарқалганлиги маълум. Уларнинг экинзорлардаги зичлиги анча баланд бўлиб, ўртача 35-90 дона/соат миқдорда бўлди (2-жадвал). Олинган маълумотлар асосида Фарғона водийси вилоятларида чигиртка доминант турларининг айрим агроценозларда тарқалиш миқдорини таҳлил қилинди. Фарғона водийси вилоятлари шароитида, қишлоқ хўжалик ўсимликлар учун зарар келтирувчи турлар сифатида аниқланган чигирткаларнинг энг кўп миқдори яъни 17 тадан тури (65,38%) боғ

ва бедапояларда, 16 тури ёки 61,53% ғўза далаларида тарқалганлиги аниқланди. 2[299-303 б.].

2-жадвал

Фарғона водийсида тарқалган зарарли чигирткаларнинг тур таркиби

№	Турлар номи	Агроценозлар							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	<i>P. bispinosa deserti</i> B.-ien.	++	++	+++	++	++ +	++ +	++	+++
2.	<i>An.aegyptium</i> (L.)	-	-	-	-	-	-	-	++
3.	<i>Tr. turanica turanica</i> Uv.	-	-	-	-	++	-	-	-
4.	<i>Cal.italicus italicus</i> (L.)	+++	+++	-	-	-	++ +	++ +	+++
5.	<i>Cal. turanicus</i> Serg.Tarb.	-	+	-	++ +	-	++ +	++ +	-
6.	<i>Cal.barbarus cephalotes</i>	+++	++	+++	++	++ +	++	++ +	+++
7.	<i>Heteracris littoralis</i> Ramb.	++	-	++	-	-	-	-	+
8.	<i>Heteracris adspersa</i> Redt.	++	-	+++	-	-	-	++	-
9.	<i>Het. pterosticha</i> (F.d.W.)	-	+	-	++	-	-	-	++
10.	<i>Eypr. unicolor</i> Serg. Tarb.	++	-		--	-	-	-	-
11.	<i>Acrida oxycephala</i> (Pall.)	+	-	++	++	++ +	++	+	+++
12.	<i>Truxalis eximia</i> Eichw	++	-	-	++	-	++	-	-
13.	<i>Duroniella gracilis</i> Uv.	++	++	++	+	+	-	+	+++
14.	<i>Duroniella kalmyka</i> (Ad.)	++	++	-	++	-	-	-	-
15.	<i>A. thalassinus thalassinus</i>	+++	++	++	++	++	++	++	++
16.	<i>Aiolopus oxianus</i> Uv.	++	-	-	++	++	-	++	++

17.	<i>Locusta migratoria L.</i>	+++	-	-	++	-	++	++	-
					+		+	+	
18.	<i>Oedaleus decorus (Germ.)</i>	-	-	-	-	-	-	-	++
19.	<i>Acrotylus insubricus Scop.</i>	+	-	++	++	++	-	++	++
20.	<i>Sphin.s carinatus Sauss.)</i>	++	-	-	++	-	-	-	++
21.	<i>Ramburiella foveolata Tar.</i>	+	-	-	+	-	-	-	+
22.	<i>Dociostaurus tartarus Uv .</i>	-	+	-	+	-	-	-	-
23.	<i>Doc. maroccanus (Thnd)</i>	-	+++	-	++	-	++	-	-
					+		+		
24.	<i>Chort. (s. str.) karelini</i>	-	-	+	+	-	-	-	++
25.	<i>Ch. (s. str.) dichrous Evers</i>	-	-	-	-	-	-	-	++
26.	<i>Oxya fuscovittata Marsch.</i>	-	-	++	-	-	-	+	++
Жами:		16	10	10	17	8	9	12	17

Изох* 1 – Ғўза; 2- Буғдой; 3- Шоли поя;4 –Беда; 5- Маккажухори; 6 - Дуккакли ўсимликлар; 7 –Полиз; 8 – Боғ. - - чигиртка учрамаган; + кам тарқалган; ++- доимий тур; +++- кенг тарқалган турлар.

Ўрганилган бошқа агроценозларда чигирткаларнинг 50,0% дан кам улуши тарқалганлиги, бундай экин майдонларида асосан кенг тарқалган турлар, яъни тўда ҳосил қилувчи ва шунингдек, *C. turanicus* Serg.Tarb., *C. barbarus cephalotes*, *Het. pterosticha* (F.d.W.), *Duroniella gracilis* Uv., *Duroniella kalmyka* (Ad.), *A. thalassinus thalassinus* каби турларнинг тарқалиши билан белгиланади (3-жадвал).

Фарғона водийси агроценозларда тарқалган чигирткалар турлари бўйича улар тур таркибини ўхшашлигини Жаккар усули бўйича таҳлил қилинди. Олинган маълумотларга кўра, тур таркиби турли туманлиги бўйича дуккакли ўсимликлар далаларида ва полиз экинларида учрайдиган турлар ўхшашлиги энг

кўп, яъни 62,0 % ташкил қилган бўлса, буғдой, дуккакли экинлар ва шоли плантацияларида тарқалган чигирткалар тур таркибига асосан энг катта фарқ қилиниши билан ажралиб туриши маълум бўлди.

3-жадвал

Фарғона водийси зарарли чигирткаларнинг турли агроценозларда

тарқалган турлар миқдори

№	Агро-ценоз	Чигиртка турлари	Сони/%
1	2	3	4
1	Ғўза	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>C.italicus italicus</i> L., <i>C.barbarus cephalotes</i> , <i>Heteracris littoralis</i> Ramb., <i>Heteracris adspersa</i> Redt., <i>Eypr. unicolor</i> Serg. Tarb., <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Truxalis eximia</i> Eichw, <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>Duroniella kalmyka</i> (Ad.), <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Aiolopus oxianus</i> Uv., <i>Locusta migratoria</i> L., <i>Acrotylus insubricus</i> Scop., <i>Sphin.s carinatus</i> Sauss., <i>Ramburiella foveolata</i> Tar.	16: 61,53%
2	Буғдой	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>C.italicus italicus</i> L., <i>C. turanicus</i> Serg.Tarb., <i>C. barbarus cephalotes</i> , <i>Het. pterosticha</i> (F.d.W.), <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>Duroniella kalmyka</i> (Ad.), <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Dociostaurus tartarus</i> Uv, <i>Doc. maroccanus</i> (Thnd).	10: 38,46%
3	Шолипоя	<i>P. bispinosa deserti</i> B. Bien., <i>C. barbarus cephalotes</i> , <i>Heteracris littoralis</i> Ramb., <i>Heteracris adspersa</i> Redt., <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Acrotylus insubricus</i> Scop., <i>Chort. (s. str.) karelini</i> , <i>Oxya fuscovittata</i> Marsch.	10: 38,46%
4	Бедапоя	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>C. turanicus</i> Serg.Tarb., <i>C.barbarus cephalotes</i> , <i>Het. pterosticha</i> (F.d.W.), <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Truxalis eximia</i> Eichw, <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>Duroniella kalmyka</i> (Ad.), <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Aiolopus oxianus</i> Uv.,	17: 65,38%

		<i>Locusta migratoria</i> L., <i>Acrotylus insubricus</i> Scop., <i>Sphin.s carinatus</i> Sauss.), <i>Ramburiella foveolata</i> Tar., <i>Dociostaurus tartarus</i> Uv ., <i>Doc. maroccanus</i> (Thnd), <i>Chort. (s. str.) karelini</i> .	
5	Макка- жўҳори	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>Tr. turanica turanica</i> Uv., <i>C.barbarus cephalotes</i> , <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Aiolopus oxianus</i> Uv., <i>Acrotylus insubricus</i> Scop.	8: 30,76%
6	Дуккак лилар	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>C. italicus italicus</i> L., <i>C. turanicus</i> Serg.Tarb., <i>C. barbarus cephalotes</i> , <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Truxalis eximia</i> Eichw., <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Locusta migratoria</i> L., <i>D. maroccanus</i> (Thnd).	9; 34,61%
7	Полиз	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>C.italicus italicus</i> L., <i>C. turanicus</i> Serg.Tarb., <i>C. barbarus cephalotes</i> , <i>Heteracris adspersa</i> Redt., <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Aiolopus oxianus</i> Uv., <i>Locusta migratoria</i> L., <i>Acrotylus insubricus</i> Scop., <i>Oxya fuscovittata</i> Marsch.	12: 46,13%
8	Боф	<i>P. bispinosa deserti</i> B.Bien., <i>A.aegyptium</i> L., <i>C.italicus italicus</i> (L.), <i>C. barbarus cephalotes</i> , <i>Heteracris littoralis</i> Ramb., <i>Het. pterosticha</i> (F.d.W.), <i>Acrida oxycephala</i> (Pall.), <i>Duroniella gracilis</i> Uv., <i>A. thalassinus thalassinus</i> , <i>Aiolopus oxianus</i> Uv., <i>Oedaleus decorus</i> (Germ.), <i>Acrotylus insubricus</i> Scop., <i>Sphin.s carinatus</i> Sauss.), <i>Ramburiella foveolata</i> Tar., <i>Chort. (s. str.) karelini</i> , <i>Ch. (s. str.) dichrous</i> Evers, <i>Oxya fuscovittata</i> Marsch.	17: 65,38%
	8	100	26/100

Олинган маълумотларга кўра, Фарғона водийси вилоятлари агроценозлари чигирткалари тур таркиби билан жуда яқин кўрсаткичларга эга бўлиб, фақат буғдой ва шоли далаларида чигирткалар тур таркиби бошқа агроценозларда учрайдиган чигирткалар тур таркибидан анча фарқ қилиши кузатилди (4-жадвал).

4-жадвал

Агроценозларда турлар мослигининг Жаккар индекси

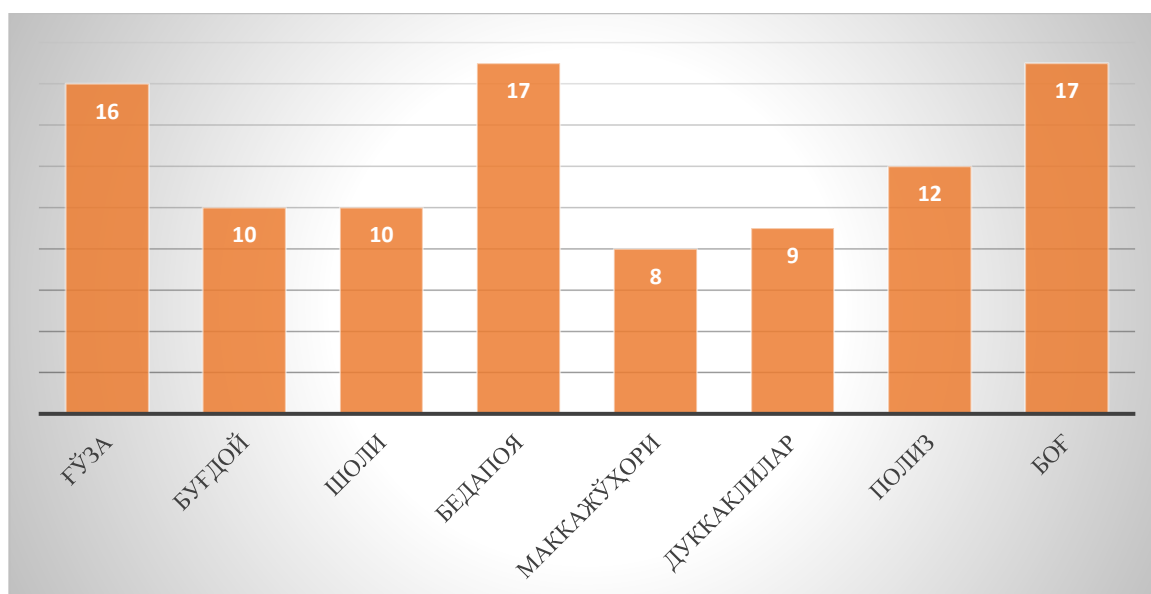
Агроценоз	Ѓўза	Буғдой	Шоли	Бедапоя	Макка-жўхори	Дуккак-лилар	Полиз	Боғ
Ѓўза	1							
Буғдой	0,24	1						
Шоли	0,44	0,25	1					
Бедапоя	0,57	0,5	0,35	1				
Маккажўхори	0,41	0,29	0,5	0,39	1			
Дуккаклилар	0,39	0,36	0,27	0,44	0,31	1		
Полиз	0,47	0,29	0,47	0,45	0,43	0,62	1	
Боғ	0,5	0,23	0,5	0,48	0,39	0,24	0,45	1

Полиз экинларида чигирткаларнинг 12 (46,13%), буғдой ва шоли далаларида уларнинг 10 (38,46%) тадан, дуккакли ўсимликлар экилган далаларда 9 (34,61%), ва маккажўхори даласида 8 (30,76%) тури тарқалган (2-расмга қаранг).

Илмий адабиётларда келтирилган маълумотларга кўра, агроландшафтларда тўғриқанотлиларнинг тарқалиши турлича. Қорақолпоғистон Республикасида уларнинг тарқалиши анча тўлиқ ўрганилган ва таҳлил қилинган.

Жумладан, Жанубий Оролбўйи агроландшафтлар тўғриқанотлиларнинг 49 турини аниқланган, шундан 16 тури буғдой далаларида, 35 тури - ғўзада, 12 тури - шолিপояда, 7 тури - сабзавот ва полизда, 8 тури - боғларда ва 14 тури – экилмаган майдонларда учрайди. Фарғона водийси агроландшафтлардаги тўғриқанотлиларнинг эса жами 47 тури маълум ва боғларда уларнинг 30 тури (63.8%), ғўза агробиоценозида 25 тури (53.2%), ғалла агробиоценозида 18

(38.3%), шолিপояда 18 (38.3%), бедазорларда эса 23 (49%), маккажўхорида 17 (36.1%), дуккакли экинлар агробиоценозида 15 та (32%), полизда 21 (44.6%) ва дарё, коллектор, ариқ сув бўйларида эса 12 (25.5%) тур тарқалганлиги аниқланган.

2-расм. Фарғона водийси чигиртка турларининг агроценозлар бўйича тақсимланиши.

Фарғона водийси вилоятларида чигиртка доминант турларининг айрим агроценозларда тарқалиш миқдорини таҳлил қилинди. Жумладан, Андижон вилоятининг Хўжаобод туманида олиб борилган тажрибаларда буғдой даласида учрайдиган чигиртка турлари аниқланди (5-жадвал).

Келтирилган маълумотлардан маълумки, буғдой даласида 11 чигиртка тури тарқалган. Тўда ҳосил қилувчи иккита тур - *Dociostaurus maroccanus* (Thnd), *Calliptamus italicus italicus* ҳам бу майдонда учраши аниқланган. Бу ҳудудда *Heteracris*, *Dociostaurus*, *Tetrix*, *Calliptamus* авлодларига мансуб иккитадан тур ва *Acrida*, *Truxalis*, *Pyrgomorpha* авлодларининг биттадан тури тарқалган. Ҳашаротлар зичлиги бўйича воҳа чигирткаси - *Calliptamus italicus italicus*, *Heteracris adspersa* ва *Tetrix sudulata* турлари доминант. Июнь ойда бу далада 6 турнинг фақат имаголари, 3 турнинг имаго ва личинкаси ва 2 турнинг фақат личинкаси тарқалганлиги аниқланди.

5-жадвал

Чигирткаларнинг ғалла даласида учраган турлари ва уларнинг миқдори. (Андижон вилояти, Хўжабод тумани 08.07.2018 й. дона /соат)

№	Турлар	Экология				
		Имаго, экз.		Личинка , экз.	Ҳамма си	%
		♀	♂			
1	<i>Heteracris pterosticha</i> (F.d.W.)	6			6	2,5
2	<i>Heteracris adspersa</i> (Redt.)			33	33	13,9
3	<i>Dociostaurus tartarus</i> Uv .		3		3	1,3
4	<i>Dociostaurus maroccanus</i> (Thnd)	9	9		18	7,6
5	<i>Acrida oxyccephala</i> (Pall.)	3		12	15	6,3
6	<i>Truxalis eximia</i> Eichw			9	9	3,8
7	<i>Pyrgomorpha bispinosa deserti</i> .	3			3	1,3
8	<i>Tetrix sudulata</i> Saulcy.	12	6	6	24	10,1
9	<i>Tetrix tartara tartara</i> Saulcy.	6		9	15	6,3
10	<i>Calliptamus turanicus</i> Serg.Tarb	15	6		21	8,9
11	<i>Calliptamus italicus italicus</i>	51	39		90	38,0
Жами:		105	63	69	237	100

Изоҳ: Фарғона водийси чигирткалари тур таркибини ўганиш ФА Зоология институти илмий ходими б.ф.д. М.Ж.Медетов ва КДУ таянч докторанти М.Қ. Бегжанов билан ҳамкорликда олиб борилди.

Келтирилган маълумотлардан маълумки, аниқланган чигиртка турларидан фақат воҳа чигирткасининг экинлар учун хавф келтириши мумкин, чунки унинг даладаги имаголари зичлиги 90 дона/соат бўлиб, уни ҳашаротлар иқтисодий зарар келтириши мезонига яқин деб ҳисоблаш мумкин. Бошқа турларнинг эса экинларни қисман зарарлаши кузатилади.

Олиб борилган тажрибалар натижасида Наманган вилоятининг Поп туманида ғўза далаларида чигирткаларнинг 15 тури тарқалганлиги аниқланди (6-жадвал). Бу далада ҳам тарқалиш зичлиги ва миқдори жиҳатдан воҳа чигирткаси доминантлик қилиши кузатилди. Унинг имаго ва личинка ривожланиш босқичида бўлган 31 индивиди аниқланди ва бу ялпи ҳашаротлар миқдорининг 21,1 % ини ташкил қилди. Шунингдек, *Acrotylus insubricus*, *Pyrgomorpha bispinosa deserti*. турлари миқдори 10% дан ортиқ, марокаш чигирткаси - *Dociostaurus maroccanus* (Thu.) миқдори эса 9,5% га тенг. Бу далада тарқалган чигиртка турлари тур таркиби ва миқдорини хўжалик аҳамияти нуқтаи назардан таҳлил қилиш натижасида, тўда ҳосил қилувчи турларнинг бу ҳудудда тарқалганлиги ва улар имаголари миқдорининг, айниқса воҳа ва марокаш чигирткаларининг ғўза далаларида тарқалиши, қишлоқ хўжалиги экинларига яқин бўлган ҳудудларда уларнинг ривожланиш табиий ўчоқлари жойлашганлигидан далолат беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

2. Бей-Биенко Г.Я., Мищенко Л.Л. Саранчовые фауны СССР и сопредельных стран. Определитель по фауне СССР, издаваемый ЗИН. – М.:Л., 1951 г. – №38. - ч. 1-668 с.
3. Гар К. А. Методы испытания токсичности и эффективности инсектицидов. – М., 1963 г. 1-288 с.
4. Гончаров Н. Р. и др. Методические указания, по экономической оценке, эффективности внедряемых мероприятий и завершенных научно-исследовательских работ по защите растений. –Л.; 1981 г. - 46 с.
5. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: Агропромиздат, 1985 г. – 432 с.

6. Курдюков В.В. Методические рекомендации по испытанию инсектицидов способом наземного ультрамалообъёмное опрыскивания в борьбе с саранчовыми. – Л., 1985 г. 1– 13 с.
7. Курдюков В.В., Васильев С.В., Бунин Л.Д. Методические рекомендации по учёту численности и оценке биологической эффективности инсектицидов, применяемых в борьбе с саранчовыми. – Л., 1986 г. 1– 22 с.
8. Цыпленков Е.П. Методические указания по борьбе с вредными саранчовыми. – М.: Колос, 1979 г. 1– 31 с.
9. Latchininsky A. V. *Locusts and remote sensing: a review. J. of Applied Remote Sensing*, 7(1), (2013). P 1-24.
10. Sanjar, U., Fozilbek, N., & Nodirbek, T. (2022). *Using chemicals to control locusts in the fergana valley. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(5), 881-890.
11. Usmanov, S., & Gapparov, F. (2020). *Biological Efficiency Of New Insecticides Against Harmful Locusts In Uzbekistan. The American Journal of Applied sciences*, 2(09), 299-303.

UDK:632

MEVALI BOG‘LARDAGI TANGA QANOTLI HASHAROTLARINING BIOLOGIYASI VA ULARGA QARSHI UYG‘UNLASHGAN KURASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdullayev Bahodir Olimjon o‘g‘li

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti assistenti

ANNOTATSIYA

Mevali bog‘larda zarar yetkazayotgan Lepidoptera turkumiga mansub zararli hasharotlarga qarshi kurashda samarali hisoblangan uyg‘unlashgan kurash choralarini ishlab chiqish va uning biologik samaradorligini aniqlashdan iborat.

Kalit so‘lar: Karantin tadbirlar, uyg‘unlashgan qarshi kurash, Olma qurti, Sharq mevaxo‘ri, Olma kuyasi, o‘simlik bitlari, kanalar, trixogramma, brakon, biologik samaradorlik, zararkunanda zichligi, iqtisodiy zarar miqdor mezon, fumigatsiya, zarar, mikroiklim, preparat, ishchi suyuqligi qarshi kurash.

АННОТАЦИЯ

Заключается в разработке комплексных мер борьбы, считающихся эффективными в борьбе с вредными насекомыми семейства чешуекрылых, наносящих вред садам и определяющих их биологическую эффективность.

Ключевые слова: Карантинные мероприятия, комплексная борьба, совка яблоневого, плодожорка восточная, плодожорка яблоневого, тля, клещи, трихограмма, бракон, биологическая эффективность, плотность вредителя, количественный критерий экономического ущерба, фумигация, вред, регулирование микроклимата, препарат, жидкость лечение.

ABSTRACT

It consists in the development of integrated control measures that are considered effective in the fight against harmful insects of the Lepidoptera family that damage gardens and determine their biological effectiveness.

Key words: *Quarantine measures, complex control, apple scoop, eastern codling moth, apple codling moth, aphids, mites, trichogramma, bracon, biological effectiveness, pest density, quantitative criterion of economic damage, fumigation, damage, microclimate control, drug, liquid treatment.*

Er yuzida iqlimning global o‘zgarishi, aholi miqdorining shiddat bilan o‘shishi, ishlab chiqarish jarayonining jadallashishi kuzatilayotgan bir davrda, barcha sohalar kabi oziq-ovqat etishtirish sanoatida qator muammolar ko‘paymoqda. Ushbu muammolarni faqatgina ilmiy asoslangan yangi innovatsion texnologiyalar yaratish va ularni joriy qilish natijasida olingan manbalar orqali hal etish mumkin. Butunjaxon oziq-ovqat tashkilotining (FAO) ma’lumotga ko‘ra faqatgina er yuzida etishtirilayotgan ekinlarning o‘rtacha 20 foizdan 40 gacha mo‘lgan miqdori zararkunanda va kasalliklar tufayli nobud bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoevning 2017-2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi” da 3.3. bandida “tarkibiy o‘zgartirishlarni chuqurlashtirish va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakatimiz oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, agrar sektorning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirish” ustvor masala belgilangan bo‘lib, bunda oziq -ovqat havsizligini ta’minlash dolzarb qilib belgilangan.

Tanga qanotli hasharotlar yer yuzida keng tarqalgan. Qanotlari mayda, rangli tangachalar bilan qoplangan. Og‘iz organlariso‘ruvchi xartumdan iborat. Qurtlarining ko‘krak oyo‘qlari bilan birga 3-5 juft soxta qorin oyo‘qlari ham bo‘ladi. Qorin oyo‘qlar bo‘g‘imlari bo‘lmasligi bilan haqiqiy ko‘krak oyo‘qlardan farq qiladi. Bosh qismida bir juft mo‘ylovlari va murakkab ko‘zlari bor. Uzun xartumi boshining ostida spiral shaklida taxlanib turadi. Ko‘pchilik turlari, ayniqsa tropik kapalaklar juda chiroyli bo‘ladi. Qanotlarining rangi tangachalardagi pigmentlar bilan bog‘liq bo‘ladi. Voyaga yetgan kapalaklar asosan gul nektari bilan oziqlanadi. Gulga

qo'ngan kapalak xartumini yoyib gulning ichiga botiradi va nektar so'ra boshlaydi. Ayrim kapalaklar voyaga yetganda oziqlanmaydi.

Kapalaklar qurtlarining og'iz organlari kemiruvchi tipda tuzilgan. Qurtlar o'simlik to'qimasi bilan oziqlanadi. Ular orasida mevali daraxtlar va ekinlarga katta ziyon etkazadigan turlari ko'pchilikni tashkil etadi. Bir qancha kapalaklar qurtlari g'alla, un, yung, mum va boshqa qimmatbaho mahsulotlar hamda materiallar bilan oziqlanadi.

Olma mevaxo'ri – *Laspeyresia (Cydia, Carpocapsa) pomonella* L. Tropik mintaqadan tashqari hamma joyda tarqalgan. Zararkunanda olma, nok, o'rik, olxo'ri, grek yong'og'i va boshqa mevali daraxtlarni zararlaydi. Qurtlari ipaksimon yuqa pillalarda qishlaydi. Kapalaklari tuxumini dastlab barglarga, keyinchalik esa meva tugunchalariga qo'yadi. Qurtlari gullashdan 2-3 hafta o'tgach tuxumdan chiqadi, meva ichiga kirib, o'rtasigacha yo'l ochadi va urug' bilan oziqlanadi. Oziqlanishni tugatgach, mevani tashlab g'umbaklanish uchun pana joyga ketadi. Bir yilda 2 dan 5 tagacha avlod berib rivojlanadi.

SHarq mevaxo'ri – *Grapholitha (Laspeyresia) molesta* Busck., O'zbekistonning muayyan qismida, shuningdek Markaziy Osiyo davlatlarida tarqalgan. Asosan shaftoli va behini, ba'zan esa o'rik, olxo'ri, nok, olma, olcha va do'lanani ham zararlab, yangi novdalarda o'ziga xos yuqoridan pastga qarab yo'l ochadi. Bir yilda bitta avlod beradi

Olma kuyasi (*Hyponomeuta malinellus* Z.), barcha joyda tarqalib, faqat olmani zararlaydi. Qurtlari ingichka shohlardagi qalqonchalar ostida qishlaydi. Bahorda gullashdan bir hafta oldin oziqlana boshlaydi. Ular minalarda yashaydi, gullash davrida esa guruh bo'lib to'plangan va yuqorigi barglarni o'rgimchak bilan o'rab olgan holda barglarni tashqi tomondan eydi. Qurtlari to'shalgan inda, ammo har biri alohida pillada g'umbaklanadi

O'simliklarni zararli organizmlardan uyg'unlashgan holda himoya qilishdan maqsad – zararkunanda va kasallik qo'zg'atuvchilarning iqtisodiy zararini me'yor darajasida saqlashning imkoni bo'lgan barcha (agrotexnik, fizik, mexanik, biologik,

karantin va hokazo) usullaridan samarali foydalanishdan iborat.

Uyg'unlashgan himoya qilishdagi asosiy vazifa hosil mo'l bo'lishiga erishish, ekologik jihatdan toza bo'lishiga va ishlatilgan kimyoviy vositalarning o'simlik mahsulotlarda qoldiq miqdori talab darajasida bo'lishiga erishishdir. Bu kurash yo'llari oldingilaridan shu bilan farq qiladiki, pestitsidlar bilan ishlov berish ko'pgina zararkunandalarning aniq miqdorini hisoblamay turib qirib tashlash choralarini 200 o'tkazmaslikni, u chora-tadbirlarni faqat hasharotlar me'yoridan yuqori bo'lgan taqirdagina qo'llashni taqozo etadi. Ba'zihollarda chora-tadbirlar dalalarning faqat zararkunanda miqdori o'ta ko'p bo'lgan joylaridagina amalga oshiriladi.

Zamonaviy uyg'unlashgan kurash chorasi insonning, agrobiotsenozdagi turlarning rivojlanishiga, iqtisodiy va atrofmuhit nuqtayi nazaridan me'yor darajasida yondashishini taqozo qiladi. O'simliklarni uyg'unlashgan kurash sistemasida himoya qilishda, ayniqsa, kimyoviy kurash choralarini qo'llashda zararkunandalarning iqtisodiy xavfli sonini va foydali hasharotlarga ularning soni nisbatini hisobga olish lozim. Bog' zararkunandalariga qarshi kurash chorolari meva daraxtlarining rivojlanishi davrida hisoblanib amalga oshiriladi. Hosil yig'ishtirib olingandan so'ng havo harorati 10°C ga tushganda, olma qurti va boshqa zararkunandalarni yig'ish va hisobga olish uchun tutqich belbog'lar yig'ib olinadi va qaynoq suvda qaynatib quritiladi. Daraxtlarning yo'g'on shoxi va asosiy tanasi ko'chgan po'stloqdan tozalanib, 20% li ohak suvi bilan oqlanadi. Bog'lar zararkunandalar bilan qattiq zararlanib, qurigan daraxtlar va novdalardan tozalanadi. Yerlar ishlanib, o'simliklar qoldig'i yo'qotiladi.

Bahorda qurtlar uyg'onishidan oldin havoning o'rtacha sutkalik harorati +4°C dan past bo'lmaganda shiralarning tuxumini, kaliforniya va boshqa qalqondorlarni, kanalar, olma bitlari, meva g'iloqli kuyalarining qishlovchi qurtlarini yo'qotish uchun yog'insiz ochiq kunlarda meva daraxtlariga nitrofenning 60% pastasidan 2–3% li ishchi eritma tayyorlanib purkaladi yoki bo'lmasa, gektariga 40–100 l hisobidan №30 preparatining neft moyi emulsiyasi ishlatiladi. Hosilni yig'ib-terib olishda ishlatilgan barcha yashiklar va meva saqlanadigan omborxonalar yaxshilab dezinfeksiyanadi

yoki oltingugurt gazi bilan zararsizlantiriladi. Olma qurtiga qarshi biologik kurash maqsadida trixogramma tuxumini qo‘llash yaxshi samara beradi. Bunda har bir daraxtning pastki yo‘g‘on shoxlari asosiga 1000 dona trixogramma g‘umbaklari qo‘yiladi yoki voyaga yetgan formasi tarqatiladi. Bitta feromon tutqichga olma qurtining 5 ta kapalagi tushganda (taxminan kechki olma gullab bo‘lgach) tuxumdan chiqayotgan yosh qurtlarga qarshi biologik va kimyoviy preparatlarni qo‘llash yaxshi samara beradi.

Kimyoviy preparatlardan: gektariga 2,3–4,6 l/ga; BI-58 40% em.k. gektariga 0,8–2,0 l/ga; desis 2,5% em.k gektariga 0,5–1,0 litr/ga (shaftoliga – 0,5 l/ga, nokda 0,6 l/ ga, olmaga – 0,5–1,0 l/ga), karate 5% em.k. suvli emulsiya lari yoki suspenziyalarini purkash ko‘pchilik sanchib so‘ruvchi va kemiruvchi zararkunandalarga qarshi kurashda yaxshi samara beradi. Pestitsidlar, albatta, zararkunandalarning soni iqtisodiy xavfli chegaradan oshgandagina, ehtiyotkorlik choralari va ekologik talablarga rioya qilgan holda qo‘llaniladi. Pestitsidlarni qo‘llashda zararkunandalarning rivojlanish fenologik kalendarini, ob-havo sharoitini ham hisobga olish lozim. Pestitsidlar, asosan, kunning salqin vaqtida ishlatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azimov D.A., Bekuzin A.A., Davletshina A.G., Kadyrova M.K. *Nasekomye Uzbekistana.* – Tashkent: Fan, 1993. – S. 129-205.
2. Berdiev J., Eshmatov O.T. *YAngi kimyoviy dorilarning olma qurtiga qarshi kurashdagi samaradorligi //O‘simliklarni zararli organizmlardan himoya qilishning uyg‘unlashtirilgan usuli va atrof-muxit himoyasi.* – Tashkent, 1994. – S. 67-70.
3. Berdiev J. *Usovershenstvovanie mer borby protiv yablonnoy plodojorki i miniruyuyux moyey na primere Kashkadarinskoy oblasti /Avtoref. diss. na soiskanii uchyonoy stepeni kand. s/x nauk.* – Tashkent, 2000. – 21 s.
4. Bichina T.I., Goncharenko E.G. *Sadovye listovyortki i ix entomofagi.* – Kishinyov: «Kartya Molodovenske» - vrediteli sadov. – Kishinyov: Gosizdat, 1981. – 81 s.
5. Vasilev V.P., Livshits I.V. *Vrediteli plodovyx kultur.* – M.: Kolos, 1984. – 398s.

“ PUQARALÍQ HÁM PUQARALÍQ JÁMIYET QURIW TIYKARLARÍNÍN ÓZINE TÁN ÁHMIYETI ”

Shakuova Nursulw Bayrambay qızı

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti Milliy ideya, ruwxıylıq
tiykarları hám huqıq tálimi qániygeligi studenti

ANNOTACIYA

Bul maqala Ózbekstan Respublikasında puqaralıq jámiyet qurıwdaǵı alıp barılıp atıǵan is -ilajlar haqqında, O‘bekstan Respublikasında puqaralıq negizleri,puqaralardıń huqıq hám erkinlikleri, puqaralıqqa iye bolıw hám onı joǵaltıw tiykarları.

Gilt sózler: *Puqaralıq, demokratiya, xalıq, mámleket hám jámiyet, Nızam, Puqaralıq jámiyet.*

Mámleket óz ótmishi bolǵan burınǵı totalitar dúzimnen waz keship, demokratiyalıq puqaralıq jámiyetke qaray umtılmaqta. Bunday jaǵdayda, konstituciyalıq huqıqtın ózi bir tárepten reforma, jańalanıw obyektı bolsa, ekinshi tárepten demokratiyalıq reformalarǵa huqıqiy tiykar puqaralardıń tınıshlıǵı, párawanlıǵı hám milliy tatıwlıqqa kepillik berilmekte. Usılardan kelip shıǵıp eń aldı menen puqaralıq ne degen túsinikke toqtalıp ótiwimiz kerek.

Puqaralıq – bul shaxstın mámleket penen siyasiy-huqıqiy baylanısı. Ol bul adamǵa suverenli mámleketlik hâkimiyattı, barlıq huqıqlardı, erkinliklerdi hám minnetlerdi beredi, óz aymaǵında da, onıń tısqarısında da mámlekettiń onıń qorgawın tâmiyinleydi.

Puqaralıq konstituciyalıq institut, onıń tiykarları konstituciyada belgilengen. Konstituciyanıń 6-babı puqaralıq dep atalǵan.

Ózbekstan Respublikası puqaralığı shaxs penen mámlekettiń turaqlı siyasıy-huqıqıy baylanısın belgileydi, bul baylanıslar olardıń óz ara huqıqları hám minnetlerin bildiredi. Ózbekstan Respublikasında hár bir shaxs puqaralıq huqıqına iye. İnsanniń puqaralıqtan yáki puqaralıqtı ózgertiw huqıqınan óz basımshalıq penen ayırılıwı, kemsitiliwi nızam menen qadağan etiledi [1]- dep kórsetilgen.

«Ózbekstan Respublikasınıń puqaralığı oğan qanday tiykarlarda iye bolıwına qaramastan, hámme ushın teń bolıp esaplanadı. Soğan tiykarlanıp Ózbekstanda puqaralıq máseleleri «Ózbekstan Respublikasınıń Puqaralığı haqqında»ğı

1992-jılı 2-iyulda qabıl etilgen 632-XII-sanlı nızamı menen tártipke salınadı. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev óziniń 2020-jıl 24-yanvarda Oliy Majliske qılğan múrájatnamasında “Puqaralıq máselelerine tiyisli Nızamshılıqtı jetilistiriw arqalı insan huqıqların támiynlew barısında gezektegi áhmiyetli qádem qoyıw zárúrligin turmistiń ózi talap etpekte”- degen edi.

Puqaralıq hár bir shaxsqa Respublikanıń ekonomikalıq, siyasıy, huqıqıy hám mádeniy turmısında múmkin bolğanınsha tolıgıraq qatnasıw imkaniyatın beredi. Sonday-aq shaxs Ózbekstan Respublikası puqaralığın qabıl eter eken, bunıń menen ol Konstituciyamız hám basqa nızamlarımızda bekkemlenip qoyılğan huqıq hám erkinliklerge iye boladı. Sonday-aq ol belgili bolğanınday minnetlerdi de orınlawğa májbúr. Belgili bolğanınday Ózbekstan mámleketi puqaralardıń mápleri hám erkinliklerin qorgaw minnetlemesin óz juwapkershiligine aladı» . Puqaralıq-huqıqıy jaǵday bolıp tabıladı, sebebi adamnıń mámleket penen baylanısınıń huqıqıy sıpatı onıń yurisprudenciyalıq rásmiylestiriliwinde kórinedi, mámleket penen qatnasıqlardı payda etedi. Mámleket adamnıń puqaralıqqa qatnasınıń tiykarların belgileydi (mäselen, puqaralıq haqqındaǵı nızam kúshine kirgen waqıtta bul mámlekettiń puqaralığındaǵı jaǵday mámlekettiń aymaǵında jasawı), ol sonday-aq puqaralıqtan ayırıw tártibin de belgileydi. Ózbekstan Respublikası házirgi dáwirde demokratiyalıq reformalardı tereńlestiriw processin bastan keshirmekte.

Ózbekstan Respublikasında demokratiyalıq, insanparwar puqaralıq jàmiyette puqaralardıń konstituciyalıq huqıq hám erkinlikleri úsh toparǵa bólinedi:

1. Jeke huqıq hám erkinlikler;

2. Siyasiy huqıqlar;

3. Ekonomikalıq hám sociallıq huqıqlar.

Màmleket puqaralardıń Konstituciya hám nızamlar menen bekitilgen huqıqların jàne erkinliklerin tàmiyinleydi.

Nızam ústinligin, insanniń huqıq hám erkinlikleri qorǵalıwın tàmiyinlemesten turıp, puqaralıq jàmiyetin qurıw haqqında sóz júritiwge hesh qanday tiykar qalmaydı. Ózbekstan Respublikasınıń birinshi Prezidenti I.A.Karimov aytqanıday «Nızamınıń ústinligi - huqıqıy mámleket jumıs alıp barıwınıń zàrúrli shárti esaplanadı» [2] atap ótedi. Xalqımızdıń siyasiy – huqıqıy oy-pikirińiń joqarı úlgesi bolǵan Konstituciyamız elimizde demokratiyalıq mámleket hám puqaralıq jàmiyet qurıw, Ózbekstanniń xalıqaralıq maydanda múnàsip orın iyelewinde bekkem tiykar bolıp xızmet etpekte.

Tiykargı nızamımız negizinde islep shıǵılǵan Háreketler strategiyası búgingi kúnde janajan Watanımızdıń rawajlanıwın jańa basqıshqa kóteriwde, innovaciyalıq rawajlanıwǵa qaray qàdem taslawda àhmiyetli rol atqarmaqta. Konstituciya zamanagóy demokratiyalıq jàmiyettiń huqıqıy sistemasında ayrıqsha dàrejeli orındı iyelewshi normativ-huqıqıy hújjet esaplanadı. Óziniń yurisprudenciya tábiyatı hám mazmunına kóre, konstituciya basqa huqıqıy aktlerden tówendegi àhmiyetli tärepleri menen ajralıp turadı: birinshiden, konstituciya arnawlı subekt tärepi menen yáki onıń atınan shıǵarıladı; ekinshiden, konstituciyalıq qaǵıydalar jàriyalawshı, baǵdarlawshı birlemshi àhmiyetke iye; úshinshiden, konstituciyalıq tártipke salıw kóleminiń keń kólemlilik ekenligin óz ishine alǵanlıǵı menen xarakterlenedi, yaǵnıy ol júdá àhmiyetli hám keń kólemlilik jàmiyetlik qatnasıqlar qatarına tásir kórsetedi; tórtinshiden, konstituciya ayrıqsha yurisprudenciya ózgesheliklerge yaǵnıy basqa nızamlardan ústin turıwshı, joqarı yurisprudenciya kúshke, ózine say qorǵaw usılına, arnawlı túrde

qabillanıw hám ózgeritiliw tǎrtibine iye. [3] Usı usıllardı qollay otırıp gárezsiz Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyası joqarı dǎrejedegi nızam sıpatında mámleketimizdiń kórinisin, onıń jámiyetlik, ekonomikalıq, siyasiy dúzimin, basqarıwdıń demokratiyalıq principiardin, jámiyet rawajlanıwınıń strategiyalıq baǵdarların, puqaralar huqıq hám erkinliklerine kepillik berilgenligin hám de ruwxıy qádiriyatlarımız tiykarların bekkemlep berdi.

Puqaralıq jámiyetin rawajlandırıw wazıypası demokratiyalıq institutlardı, puqaralıq

jámiyeti institutları iskerligin jánede jetilistiriw, mámleket penen mámleketlik emes shólkemler qatnasıǵın jańasha túrde shólkemlestiriw, jámiyetlik sheriklikti jolǵa qoyıw, mámleketlik uyımlardıń jumısı ústinen jámiyetlik qadaǵalawdı ornatiw, puqaralardıń huqıq hám erkinliklerin sud arqalı qorǵawdı jánede keńeytiw sıyaqlı konstituciyalıq huqıq pǎni aldına da jańa wazıypalar qoyadı. Bul wazıypalar tereń izertlew islerin alıp barıw zárúrligin tuwdıradı [4] dep atap ótilgen. Bunnan belgili bolǵanınday puqaralardıń teńligi – demokratiyanıń eń tiykarǵı elementi hám de dúnya konstituciyaları rawajlanıwınıń eń áhmiyetli principi esaplanadı. Nızam aldında teńlik shaxstıń huqıq hám erkinliklerinen paydalanıwda da teń ekenligin sonday-aq minnetlerdi orınlawda da teńlik bolıwın názerde tutadı. Hámde usı puqaralıq jámiyetti rawajlandırıw ushın alıp barılıp atırǵan is-ilajlar nátiyjesinde kóplep shárt-sharayatlar jaratıldı. Atap aytqanda, aqırǵı tórt jılda mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkemleri hám puqaralıq jámiyeti basqa institutlarınıń 1 270 ten artıq joybarların qollap-quwatlaw maqsetinde Mámleketlik byudjetten 117 milliard swm muǵdardaǵı aqshalar ajratıldı. Usı jaratılǵan imkaniyatlardan paydalana otırıp ámelge asırılǵan ilajlar nátiyjesinde mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkemleriniń huqıqiy kepilliklerin támiyinleytuǵın, zamanagóy demokratiyalıq talaplarǵa hám xalıq aralıq standartlarǵa juwap beretuǵın normativlik-huqıqiy vaza jáne de jetilistirildi. Bunıń nátiyjesinde 20 ǵa jaqın nızam, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń hújjetleri hám Húkimettiń qararları qabıllandı. Mámleketlik emes

kommerciyalıq bolmağan shólkemleri máplerin ańlatıw, mámleket menen olar ortasındaǵı kópır wazıypasın orınlawǵa qaratılǵan Ózbekstan Respublikası Prezidenti janındaǵı Jámiyetshilik palatası jaratıldı, sonıń menen birge, xalıq menen ashıq baylanıs aparıwdıń jańa nátiyjeli quralların engiziw maqsetinde mámleket shólkemleri janında jámiyetshilik keńesleri iskerligi jolǵa qoyıldı. Mámleketimizde erkin puqaralıq jámiyetin qalıplestiriw hám rawajlandırıw, insan huqıqların, nızamlı máplerin, demokratiyalıq qádiriyatlardı qorǵaw, xalıqtıń siyasiy mádeniyatı hám huqıqıy sanasına asırıwǵa múnásip úles qosqan mámleketlik emes kommerciyalıq bolmağan shólkemleri wákillerin xoshametlew maqsetinde “Puqaralıq jámiyetin rawajlandırıwǵa qosqan úlesi ushın” tós nıshanı shólkemlestirildi hám de tarawdıń 126 dana aktıvleri bul joqarı sıylıq penen xoshmetlendi.[5]. Bunnan kórinip turǵanıday hárqanday demokratiyalıq mámleket bolar eken eń aldı menen bul jerde insan mápi yaǵnıy puqaranıń talapları,qálewleri tiykarında olardıń pikir hám usınısları negizinde jaratıladı. Juwmaqlap aytqanda búgingi kúnde Ózbekstanda júz berip atırǵan demokratik jańalawnıwlar hám mámleketti modernizaciyalaw processleri, siyasiy hám ekonomikalıq turmıs mámleketimizdiń barlıq tarawların, demokratiyallastırıw hám erkinlew,ǵárezsiz sud sistemasın bekkemlew, puqaralardıń siyasiy ekonomikalıq aktivliligini arttırıw kúshli mámleketimizden kúshli puqaralıq jámiyetke izshil hám basqıshpa-basqısh ótiw bul dáwirdeń ozgesheligi hám tiykarǵı wazıypası bolıp esaplanadı

ÁDEBIYATLAR

1. *Ózbekstan Respublikası Konsituciyası. T.; 2022*
2. *Karimov. I.A “Ózbekston bozor munosabatlariga o‘tishning o‘z yo‘li” T-1993. 63-bet.*
3. *Shavkat Mirziyoyev. O‘zbekstan Respublikasın jánede rawajlandırıw boyınsha “Háreketler strategiyası” 2017j. 7-fevral PF-4947*
4. *Хусанов. О.Т “Konsituciyalik huqıq” Darslik. Toshkent-Adolat. 2013. 66-bet.*

5. *Shavkat.Mirziyoyev. "2021-2025yillarda Fuxorolik jamiyatni rivojlandirish konsepciyasi" 2021y. 7 mart.*

6. *GA Alimbetova. THE ESSENCE OF THE CONTENT OF POLITICAL IDEOLOGY. International Bulletin of Applied Science and Technology 2 (12), 102-106, 2022*

7. *A Gulparshin. The essence and features of political processes in political science. International bulletin of applied science and technology 1 (1), 268-273, 2022*

8. *АГ А. Сиёсий гоя ва мафкуранинг сиёсий жараёнларга таъсири. Бердақ атындагы Қарақалпақ Мәмлекетлик Университетиниң Хабарысы 3 (1), 137-140, 2022*

9. *АГ А. Сиёсий жараёнларда мафкурани таджик этишининг назарий методлогик асослари. Бердақ атындагы Қарақалпақ Мәмлекетлик Университетиниң Хабарысы 2 (1), 177-179, 2022*

10. *A Gulparshin. ISSRA Journal of Arts, Humanities and Social Studies. ISSRA. Journal of Arts, Humanities and Social Studies 1 (1), 1-4, 2021*

11. *A Gulparshin. Socio - Ethical Problems of Development National Idea. Journal of Pedagogical Inventions and Practices 1 (1), 33-39, 2021*

THE SIGNIFICANCE OF RUSSIAN FOLKTALES IN THE FORMATION OF CHILD'S PERSONALITY IN MODERN WORLD

Kodirova Zarina Bakhodirovna

A teacher of Bukhara State Pedagogical Institute

zarinakadirovaa@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada rus xalq ertaklarining xususiyatlari tahlil qilinadi, ertaklarning zamonaviy davrda shaxs shakllanishidagi o'рни va ahamiyati ochib beriladi, bolalarning axloqiy ma'naviy dunyosi, ijodkorligi va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydigan ertaklarning asosiy o'ziga xos xususiyatlari ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: *Xalq ertaklari, ertaklar, psixologik jihatlari, ma'naviyati, bola shaxsi, tanqidiy tafakkuri, ertak qahramonlari, xalq og'zaki ijodi.*

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются особенности русских народных сказок, раскрываются роль и значение сказки в формировании личности в современном мире. Более того, выделяются основные особенности сказки, играющие важную роль в развитии духовно-нравственного мира детей, творчества и аналитического мышления.

Ключевые слова: *Народные сказки, волшебные сказки, психологические аспекты, духовное развитие, личность ребенка, критическое мышление, герои и героини, фольклор*

ABSTRACT

The article analyses features of Russian folktales, revealing the role and significance of fairy tales in the formation of personality in modern era, underlines main peculiarities of fairy tales that play important role in developing children's moral spiritual world, creativity and critical thinking.

Key words: *Folktales, Fairy tales, psychological aspects, spiritual, child's personality, critical thinking, heroes and heroines, folklore.*

Introduction. A fairy tale is an example of oral national Russian art that has its deepest roots in the psychology, perception, culture and language of the nation. Oral folk art is characterized as the basis in the poetics of master's creativity in art literature, as an inexhaustible source of national identity, folk worldview.¹⁶ The fantasy of fairy tales was created by the collective creative efforts of the people. It reflects the life of ordinary people and their individuality that through a fairy tale the history of thousand years is revealed. Fiction of fairy tales was created on a real basis. Any changes in the life of the people inevitably led to a changes in the content of fantastic images and their forms. There are two worlds in fairy tales and everything is ordinary here, everyday life, the weak and the strong, the rich and the poor are contrasted. The tale respects good, skillful workers, ridicules the incompetent, loafers. In a fairy tale, a person communicates with creatures that you will not meet in life: Koshchei the Immortal, Baba Yaga, the many-headed Serpent, giants, dwarf sorcerers. The ancient rulers of the nature, natural forces help or try to obstruct a person: the Sun, the Month, the Wind, the Frost, the water, the sea king, sorcerers and witches.¹⁷

Main part. Folktales consist symbolic mystery, adventures and lifelong experience that builds emotional barrier from negative impact of mental and spiritual side of society. Genre of folktale activates children's capacity of creating and dreaming, develops the ability of acting in difficult types of situations and gives them logical thinking in chains of events. Child becomes psychologically defended living in the atmosphere surrounded with love and fantasy that creates an ideal world or helps to overcome the obstacles. First - lullabies, then - pestushki¹⁸, poems and

¹⁶ Киреева Н. В. Роль фольклорного начала в прозе Гульчеры Быковой [Электронный ресурс]. URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2015_2-1_26.pdf (дата обращения: 30.04.2015)

¹⁷ <https://mylandrover.ru/salon/rol-i-znachenie-skazki-v-sovremennom-mire-znachenie-skazok-v-zhizni.html>

¹⁸ A nursery rhyme is a traditional poem or song for children

jokes.¹⁹ Listening to them, the baby stays with them for life. Here, starting from a children's fairy tale begins his acquaintance with the world of literature, with the world of human relationships and with the world around him as a whole. But, why a fairy tale? When it is more logical to introduce children the real world and instructive stories "from life". Surprisingly, a fairy tale serves as a necessary stage in the mental development of a child as well as games.

Psychologists say that reading fairy tales supports children to conceive surrounding reality because of the reason that they are written in easy simple language for conception as they still do not know how to think logically, and the fairy tale does not bother with serious logical arguments. For example, children hate instructions, whereas a fairy tale does not teach him directly and has closed impact. A children's fairy tale offers colorful images that are very interesting to him, so vital information is absorbed by its imperceptibly way.

Folklore and literature are two autonomous artistic systems that have distinctive properties and at the same time closely interact with each other, forming "a certain community - literature, verbal art".²⁰ Through a fairy tale, it is easiest to explain main concepts of morality as differences between "good" and "bad". Consequently, heroes are always either good or evil, so this factor creates feeling of sympathies of the child, who identifies himself with the positive hero. Moral concepts that vividly represented in the portraits of heroes are depicted in real life and relationships with parents. For instance, if villains in fairy tales are always punished in the end, then the only way to avoid punishment is not to be a villain. The concept of good appears in a fairy tale not in the form of laws and rules, but in the form of images of strong and brave heroes, knights, princes, in the form of a kind sorceress or fairy, always ready to help. Moreover, folktales can be considered as a way of relieving anxiety of a child that can help overcome the negative aspects emerging every day.²¹ As well as, fairy

¹⁹ Ха Дык Нгюк Народная художественная культура как фактор воспитания: Дис. ... канд. пед. наук /Ха Дык Нгюк. - Мурманск, 2005.

²⁰ Медриш Д. Н. Литература и фольклорная традиция. Вопросы поэтики 2015.

²¹ Абрашина И.В. Русские народные подвижные игры как средство воспитания нравственного поведения в процессе обучения: дис....канд. пед.наук. - СПб, 2005.

tales expand child's vocabulary, help to build a dialogue correctly, develop coherent logical speech and form the ability to ask questions. If fairy tales are read with good diction, clearly pronouncing all the sounds, then we have no need to visit a speech therapist.

Conclusion. Russian proverb says: "A fairy tale is a treasure of folk wisdom." Joining the fairy tale, the kid acquires a completely new type of mental activity for himself - the ability to mentally act in imaginary circumstances, and this ability is the basis for any creative activity. Fairy tales tell a ready-made fantastic story, but at the same time leave room for the imagination. A fairy tale is one of the most accessible means for developing a child's emotions, which has been used by teachers and parents at all times. In the developed modern world having digital options of books it has been forgotten that the fairy tale plays a very strong role in the developing children's personality that is why culture, traditions and language should be valued firstly. No knowledge could come ahead of the moral development of the child!

REFERENCES

1. *Абрашина И.В. Русские народные подвижные игры как средство воспитания нравственного поведения в процессе обучения: дис.канд. пед.наук. - СПб, 2005.*
2. *Алексеева О.И., Русская народная песня как этнокультурный концепт : дис. ... канд. филос. наук./ О.И. Алексеева.- Белгород, 2006. – С.125*
3. *Киреева Н. В. Роль фольклорного начала в прозе Гульчеры Быковой [Электронный ресурс]. URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2015_2-1_26.pdf (дата обращения: 30.04.2015)*
4. *Медриш Д. Н. Литература и фольклорная традиция. Вопросы поэтики [Электронныйресурс].URL:http://www.ereading.club/bookreader.php/38273/Medri sh__Literatura_i_fol%27klornaya_tradiciya%2C_Voprosy_poetiki.html(дата обращения: 12.05.2015).*

5. Ултургашева И. Г.. *Культурологический анализ этнохудожественного образования: история и современность* : дис. ... канд. культуролог. наук / И.Г. Ултургашева. - Кемерово, 2006.
6. Ха Дык Нзок *Народная художественная культура как фактор воспитания: Дис. ... канд. пед. наук* /Ха Дык Нзок. - Мурманск, 2005.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-vzaimodeystviya-folklora-i-literatury-v-sovremennom-literaturovedcheskom-diskurse/viewer>
8. <https://mylandrover.ru/salon/rol-i-znachenie-skazki-v-sovremennom-mire-znachenie-skazok-v-zhizni.html>
9. <https://infourok.ru/user/velieva-emine-edemovna/blog/rol-skazki-v-zhizni-cheloveka-105510.html>
10. <http://doshkolnik.ru/psihologiya/8922-znachenie-skazki.html>
11. <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-russkih-narodnyh-skazok-v-formirovanii-nravstvennyh-osnov-lichnosti-zhitelya-sovremennogo-megapolisa>

OTA-ONALARGA BOLA TARBIYASI HAQIDA MA'LUMOT BERISH

Usanov Sherzod

(Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi
"Pedagogika, psixologiya va ta'lim texnologiyalari" kafedrasida katta o'qituvchisi)

ANNOTASIYA

Maqolada ota-onalarga bola tarbiyasi haqida ma'lumot berish ilmiy-pedagogik jihatdan asoslanib, bola tarbiyasini yanada yaxshilash va takomillashtirishga oid tavsiyalar berilgan.

Tayanch so'zlar: Oila, ota-ona, bola, tarbiya, ma'lumot, tarbiyani yaxshilash, takomillashtirish, amaliy tajriba, kelajak, pedagoglar, ruxiyat, bilim.

АННОТАЦИЯ

В статье даны рекомендации, как донести до родителей информацию о воспитании детей на основе научно-педагогических аспектов, а также по дальнейшему совершенствованию воспитания детей.

Ключевые слова: Семья, родители, ребенок, воспитание, информация, совершенствование образования, совершенствование, практический опыт, будущее, педагоги, дух, знания.

ABSTRACT

The article provides recommendations on how to provide information to parents about child rearing based on scientific and pedagogical aspects, and to further improve and improve child rearing.

Key words: Family, parents, child, education, information, improvement of education, improvement, practical experience, future, pedagogues, spirit, knowledge.

Kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixiy tajribasidan ma'lumki, bola kamoloti asosan oilada shakllanadi. Oila jamiyat hayotini olg'a suruvchi, kelajak avlodlarni tarbiyalab yetishtiruvchi, kamol toptirish uchun ma'sul bo'lgan tarbiya o'chog'idir.

Yangi O'zbekiston rivojlanishining bosh mezonida aholisi orasida umumiy hamda pedagogik madaniyatni oshirish maqsadida, ma'rifiy ishlar takomillashtirilib borilishi belgilangan. Shu nuqtai nazardan oila tarbiya muammolari ichida, ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirish eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari bag'oyat keng va ko'p tarmoqli. Ota-onalar o'z oilasining tarbiyaviy va moddiy imkoniyatlaridan to'la foydalana olsalar oilalar iqtisodiy, ma'naviy, ijtimoiy jihatdan barqaror, mustahkam bo'ladi. Bunday ijtimoiy maqsadga erishish uchun oilada ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish zarur.

Shuning uchun ham ota-onalarga oilada bolalar tarbiyasi haqida bilim va tarbiya uslublari bilan qurollantirish g'oyat amaliy va ijtimoiy ahamiyatga ega. Atoqli pedagoglar oilada tarbiyani maqsadga muvofiq tashkil etish shartlaridan biri ota-onalarning tarbiyaviy savodxonligini oshirish deb hisoblangan va shunday bo'lib qoladi.

Buning uchun avvalo ota-onalar bola tarbiyasi haqida bilim berishning maqsad va vazifalarini bilishlari kerak. Avvalo ota-onalarga bola tarbiyasi haqida ilmiy ma'lumotga ega bo'lmay, bolani to'g'ri tarbiyalash mumkin emasligini tushuntirish, anglatish kerak. Natijada ota-onalarda ana shu ilmiy bilimlarga tayanib bolani to'g'ri tarbiyalash bilan bog'liq amaliy ko'nikma, malaka va tajriba tarkib topadi.

Xususan mashhur rus pedagogi K.D.Ushinskiyning «Pedagogik adabiyot sohasida»gi risolasida: "Ota-onalar uchun pedagogik bilim dastlabki adabiyotlar o'rganishdan boshlanadi. Bola tarbiyasidagi bilim xalq ruhi bilan sug'orilgan xalqchilik g'oyasiga asoslangandagina ota-ona bilimdon, tarbiyachilik san'atiga ega bo'la oladilar"[1], -deb bolani milliy tarbiyalashga da'vat etgan.

K.D.Ushinskiy oila tarbiyasiga yuqori baho berib, oila tarbiyasi ota-onalarning xususiy ishi emas, balki ularning fuqarolik burchi deb hisoblagan. U bolalar tarbiyasi va ta'limi haqida g'amxo'rlik qilishni butunlay maktab zimmasiga yuklab qo'yishga intiladigan ota-onalarni qoralagan. Ushinskiy ota-onalar bola ta'lim-tarbiyasiga oid bilimlar olishlari zarur deb hisoblagan va uni quyidagicha ifodalagan: «Ota-onalar o'z bolalaridan nimalarni talab etishlari mumkinligi haqida to'g'ri va aniq tushunchalarga ega bo'lmoqlari kerak». Ular «tarbiyaning bo'lajak muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklarining dastlabki urug'larini sochadilar. Bunda ular uchun ta'lim-tarbiyaga doir bilim olishning qanchalik muhim ekanligini tushuntirib o'tirishning hojati yo'q»[1], -deb e'tirof etgan.

Haqiqatdan ham ba'zi ota-onalar farzandlaridan ular uchun juda zarur bo'lgan narsalarni ham talab qila olmaydi. Bunday hol bola tarbiyasida muammolar kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, bugungi kunda oilada bolalarni milliy tarbiyalash borasida ba'zi ota-onalarning bilimi yetarli emas.

Onalarning bola tarbiyasidagi o'rni to'g'risida mashhur pedagog Faxr-ul Banot Subg'atulloh qizi «Oila saboqlari» asarida: «...Bir bola dunyoga keluvi birla, uning eng avvalgi tarbiya maktabi onaning quchog'idir. Avvalgi tarbiya naqadar tubli bo'lsa, shunga qarab boshqalarning ham komil darajada o'rganiluvi aniq bo'lgandan bolalarning tarbiyasi komil bo'lishi uchun qizlarimizning, xotunlarimizning go'zal tarbiya ko'rgan bo'luvlari, xususan tarbiyali, fikrli bo'luvlari lozimdir. Bolalar tarbiyasi xotunlarga maxsus bir vazifa bo'lgani uchun bu tarbiya qiluvchilarning bilim darajalari yuqori bo'lmog'i lozim»[2] -deb bildirgan fikri bag'oyat qimmatli va hayotiydir.

Taniqli tatar pedagogi Rizouddin ibn Faxruddin "Oila" asarida onalarning bilimli bo'lishi haqida: «...Bir mamlakatni idora qilmoq uchun naqadar ko'p usullar qo'llashga zarurat bo'lsa, oilani idora etish mushkulligi bundan yengil ish emas. Shuning uchun xotunlar ilmi bo'luvlari zarur. Shunga ko'ra xotunlar ona-yu, xotun bo'lish uchun shu ilmlarni o'rganish lozim bo'ladi». «Insonlarning saodatlari tarbiyaga bog'liq bo'lib, tarbiya ham xotunlar qo'lidadur. Shuning uchun, umuman

xalqni tarbiyali qilish uchun xotunlarni tarbiyalamoq hamda shu tarbiyani bolalarga ham bera oladigan darajaga olib borish lozim»[3], -deb ta'kidlagan fikrlari oila tarbiyasida hayotiydir.

Turk pedagogi Aliy Nazimo «Qizlar tarbiyasi» asarida onaning bilimdon bo'lishi haqida: «yurt jamoalarining yaxshi tarbiya qilinuvi, salomatligi va onalikning, zavjalikning ado qilinuvi, yurt ishlarining ko'rkam suratda yuritiluvi uchun qizlarga mustahkam va to'g'ri bir ravishda ilmu-tarbiya o'rgatuv lozimdir. Endi xonim qizlarga aytamiz: tirishingiz, vaqtni o'tkazmay, aqlu zehningizni o'tkir qilingiz, qaysiki ikki shart birladir. Birinchisi: ishlarning birinchi darajalisi qizlik, xotunlik, yosh onalik kabi ishlaringizga hech bir kamchilik keltirmasin. Ikkinchisi shuldirki, bilgan narsalaringiz uchun hech bir vaqt mag'rur bo'lmangiz va uni hamon o'rganishga tirishingiz. Bu ikki shartni o'rniga qo'ya olsangiz, ilmu-kamol egalari bo'lursiz va buning uchun hech kim sizni ayb etmas»[4] -deb o'rinli ta'kidlagan.

Yuqorida bildirilgan fikrlarning barchasida oilada ota-onalarning bola tarbiyasi haqida to'la va mukammal bilimga ega bo'lish kerakligi e'tirof etilgan va oilada bola tarbiyasi uchun asos, negiz bo'la oladi. Ayniqsa onalarning bilimdon bo'lishi alohida ta'kidlanayapti. Chunki onalar bola tarbiyasida ko'p vaqtni birga o'tkazadi va hal qiluvchi ta'sir ko'rsata oladi. Bu tabiiy hol albatta.

Ota-onalarni tarbiyaga oid pedagogik va psixologik bilimlar bilan qurollantirmasdan turib, oilada bola tarbiyasini to'g'ri tashkil etish mumkin emas. Demak, oila hayotini to'g'ri tashkil qilish uchun olimlar, o'qituvchilar, psixologlar, keng jamoatchilik oila pedagogika fani orqali ota-onalarga amaliy yordam berish tizimini ishlab chiqishlari lozim.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, oilada ota-onalarga tarbiyaga oid bilimlar berish va ularning tarbiyachilik mahoratini oshirishda yechimini kutayotgan muammolar ko'p. Uning samaradorligi asosan xalq xo'jaligi barcha mehnatkashlarning bir yoqadan bosh chiqarib maqsad asosida birlashishlariga bevosita bog'liq. Hayotda nima bo'lmoqda? Amalda esa bu masala bilan faqat xalq maorifi va ta'lim-tarbiya muassasalari shug'ullanmoqda.

Bizningcha, ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirishda sinf, maktab ota-onalarining munozarali baxslarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Bu ishga pedagogikani chuqur o'zlashtirgan tajribali o'qituvchilarni jalb qilish uning samaradorligini yanada oshiradi.

Yuqoridagi tadbirlarga yana qo'shimcha «Onalar maktabi», «Otalar maktabi» ilg'or yoki oilalardagi noxush tajribalarni o'rganish bo'yicha konferentsiyalar, oilalararo musobaqalarni tashkil etish, xalq pedagogikasi talablari va an'analar asosida tarbiyalash kabi tadbirlar ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirishga, to'ldirishga va takomillashtirishga bevosita amaliy yordam beradi.

Yana ilmiy, ruhshunoslar jamiyati, maktab ota-onalar qo'mitasi, oilaga yordam beruvchi jamoat tashkilotlari, gazeta, jurnal, teleradio eshittirish va ko'rsatuvlari, ijtimoiy tarmoqlar ham bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ota-onalarga pedagogik ma'lumot berishda olimlarning tavsiyalari, xalq pedagogikasi g'oyalari, tajribalar, ilg'or mehnat jamoalari, faxriylar maslahatlari, rivoyat, hikmat, xadis, maqol va din materiallaridan maqsadli foydalanilsa, uning samaradorligi yanada ortadi.

Shuning uchun ham oilada ota-onalarning bola tarbiyasi haqida ma'lumotini tashkil qilish, oshirish, to'ldirib borish va takomillashtirish bolani etuk qilib tarbiyalashning tarkibiy qismi bo'lmog'i darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *Ushinskiy K.D. Pedagogik adabiyot sohasida. 2-tom, M.: PFA nashriyoti, 1984. 15-41-b.*
2. *Faxr-ul Banot Subg'atulloh qizi. Oila saboqlari. - Toshkent: «Mehnat», 1991. 70-b.*
3. *Rizouddin ibn Faxruddin. Oila. - Toshkent: «Mehnat», 1991. 37-b.*
4. *Aliy Nazimo. Qizlar tarbiyasi. - Toshkent: «Kamalak», 1994. 46-b.*

CHO‘LLANISH JARAYONINI BELGILOVCHI AYRIM INDIKATORLARNI TAVSIFLASH (QUYI AMUDARYO MISOLIDA)

Abdulloyeva Go‘zal Xidirboy qizi

JDPU Tabiiy fanlar fakulteti 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Dunyo qamrab olayotgan cho‘llanish muommosi barcha hududlarga ham xos emas. Inson tomonidan o‘zlashtirilgan vohalar, jumladan Quyil Amudaryo ham cho‘llanish indikatorlarining eng ko‘p salmog‘iga ega hudud sifatida belgilangan.

***Kalit so‘zlar:** BMT, cho‘llanish, ekotizim, qurg‘oqchilik, namlik, yer osti suvlari, tuproq, biologik xavf*

DESCRIPTION OF SOME INDICATORS DETERMINING THE PROCESS OF DESERTIFICATION (SUB IN THE CASE OF AMUDARYA)

ABSTRACT

The problem of desertification that covers the whole world it is not specific to regions. Man-made oases, including sub in the case of Amudarya also has the highest weight of desertification indicators designated as an area.

***Key words:** UN, desertification, ecosystem, drought, moisture, groundwater, soil, biohazard*

Cho‘llanish hozirgi kunda butun jaxon hamjamiyatiga xavf solayotgan global ekologik muomolardan biridir. Xo‘sh ushbu muommo qaysi davrdan global bo‘lishga ulgurdi va qanday yo‘llar bilan? Aynan shunga o‘xshash savollar yechimi bilan butun dunyo olimlari qiziqishmoqda.

Cho'llanish muommosi bu tuproq unumdorligini yo'qotilishi, cho'l holatiga kiradigan tuproqlarning degretatsiyasi hamda biomass avvalgi unumdorligi past bo'lgan quruq ekotizim paydo bo'lishidir. Cho'llanish atamasi 1949 yilda Afrikaning quvq'oqchil mintaqalarida atrof-muhitining buzilishini o'rganishda, o'rmonlarning savannalarga aylanishini tahlil qilishida paydo bo'ldi. Keyinchalik BMT 1977 yilgi konferensiyasida cho'llanish xavfi to'g'risida ilk bor qattiq ogohlantirdi.

Arid va sub arid hududlarda tuproqning fizik, kimyoviy, biologik sifatini pasayishiga olib keladigan geologik, iqlimiy, biologik hamda inson omillari cho'llanishning asosiy indikatorlari sifatida belgilangan. Bular oqibatida eng ko'p biologik ayniqsa insoniyat uchun katta xavf kutmoqda. Aynan Quyi Amudaryo cho'llanishga moyil quruq maydonli yog'ingarchilik hamda harorat nisbati indikatorlari hisobga olinishi lozim. Shu bilan birga namlik, bug'lanish, yer osti suvlari, tuproq holati kabi indikatorlar Quyi Amudaryo hududida cho'llanish paydo qiluvchi sabablar sifatida o'rganilmoqda.

Cho'llanishga moyil bo'lgan quruq maydonlarni faqat yog'ingarchilik miqdori bo'yicha aniqlash mumkin emas, lekin haroratni ham hisobga olish kerak. O'z navbatida, haqorat bug'lanish ham.

BMT ning Atrof muhit dasturi (UNEP) cho'llanishning asosiy indeklari deb maxsus ko'rsatkichlar ishlab chiqdi. Bu yillik yog'ingarchilikni yillik bug'lanish potensialiga bo'lish bilan hisoblanadi. Cho'llanish muommosiga yaqin hududlar ko'rsatkichlari 0,65 ga teng yoki undan kam va shu asosda yer yuzining 10% quruq cho'llanish muommosiga zabt etgan hududlar deb belgilandi. Bundan tashqari 18% yarim quruq 12% quruq cho'l va 8% o'ta cho'llashgan hududlar deb belgilangan. Quyi Amudaryo hududida o'rtacha yog'in 100mm atrofda. mumkin bo'lgan bug'lanish 3000mm Bundan ko'rinib turibdiki aynan 10% hududga Quyi Amudaryo hududlari xam kiradi. Yer osti suvlari sathi 3-5 m ga ko'tarilganda tuproqlarining mavsumiy iqlim sharoitida degretatsiyaga uchrashi natijasida biologik muhit tobora zavol topmoqda. Cho'llanishda bir-biriga bog'liq bo'lgan qator omillar kompleks ravishda aralashib, tuproq unumdorligi va fizikasiga ta'sir qiladi, shu bilan hosildorlik

pasayadi, natijada o'simlik qoplami yo'qoladi, eroziya kuchayadi. Cho'llanish Quyi Amudaryoda tabiiy quruq ekzotizimlarning shakllanishiga taalluqli emas, chunki ular og'ir sharoitlarda, tuproq va iqlim beqarorligi bilan rivojlangan. Shu sababli, hududda muvozanat buzilish xattiyoji katta va ekotizim keskin o'zgarishiga qisqa vaqtning o'zi yetadi. Ko'rinib turibdiki, Quyi Amudaryoda ch'ollanish indikatorlari ayniqsa yaqqol ko'zga ko'rinadigan O'zbekistonning hududlaridan biri sifatida ajratsak bo'ladi. Hududning ekosistemalari so'ngi 20-30 yil davomida dinamik tahlil qilinganda suv resurslari 70%, tuproq resurslari 50%, zoo hamda fito olamiga esa qariyb 60% zarar ko'rgani va qayta tiklanish qobiliyati toboro pasayishi kuzatilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Adilov A. A. *Injenerno-geologik issledovaniya*. - T., TGTU 2016. - 156 s.
2. Gofurova L. A., va boshqalar. *Degradatsiya pochv. Uchebnoe posobie*. - Tashkent. NU, 2012. - 218 s.
3. Berezin P. M. *Fizicheskaya degradatsiya pochv / P. M. Berezin, I. I. Gudima // Degradatsiya i ohrana pochv*. - M.: Izd-vo MGU 2002. - S. 168-196.
4. Axmedov A. U., Parpiev G. T. *Oroshaemye pochvy Syrdarinskoy i Jizakskoy oblastey*. - Tashkent, FAN, 2005. - S. 122-157.
5. Axmedov A. U., Gofurova L. A. *Otsenka sovremennogo pochvennomeliorativnosostoyaniya Golodnoy stepi // Vladimirskiy zemledelets. Vladimir. 2019. - № 4. - S. 7-12.*
6. *Degradatsiya i ohrana pochv / Pod red. G. V. Dobrovolskogo*. - M.: Izd-vo MGU, 2002. - 654 s.
7. Zakirov M. M., Xudoyberdiyev T. M., Agzamova A. I., Begimkulov D. K., Ochilov G. E. *Osobennosti izmenchivosti gidrogeoximicheskogo rejima uchun osenke sovremennogo meliorativnosostoyaniya gruntovyx usloviy golodnoy stepi / Konferentsiya_____ - Tash GTU 2020.*
8. Zatenatskaya N. P. *Zakonomernosti formirovaniya svoystv zasolennyh glin*. - M., Nauka, 1985. - 145 s.
9. Kovda V. A. *Problemy opustynivaniya i zasoleniya pochv aridnyx regionov mira* - M.: Nauka, 2008. - 415 s.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОЙ ИММУННОЙ СИСТЕМЫ В СИСТЕМАХ ОБНАРУЖЕНИЯ ВТОРЖЕНИЙ

Бекматов Акмал Курбонмахматович, Кутдусова Эльмира Рауфовна,
Эгамбердиев Хожиакбар Салохитдинович

Ташкентский университет информационных технологий им.
Мухаммада ал-Хоразмий

АННОТАЦИЯ

Безопасность жизненно важна для эффективного функционирования компьютерных сетей. IDS (системы обнаружения вторжений) являются одним из важных строительных блоков безопасной и надежной сети и широко используются вместе с другими программами и концепциями безопасности. Со временем их важность только растет. В последнее время было проведено много интересных исследований биологических иммунных систем как модели для обнаружения вторжений. В этой статье мы рассмотрим IDS, включая обзор его типов и методов, и исследуем различные конструкции IDS, основанные на концепции искусственного интеллекта, вдохновленной биологией: искусственная иммунная система (AIS), которая может стать будущим направлением в области проектирования IDS.

***Ключевые слова:** системы обнаружения вторжений; IDS; Искусственная иммунная система; АИС; Компьютерная сетевая безопасность; Безопасность; Теория опасности*

I. ВВЕДЕНИЕ В IDS

1. IDS (Intrusion Detection System — Система обнаружения вторжений)

IDS играют важную роль в сетевой безопасности путем мониторинга, обнаружения и реагирования на несанкционированные действия и вторжения

[1], и существуют в различных формах уже около двадцати пяти лет [2]. IDS были охарактеризованы как «единственное проактивное средство обнаружения и реагирования на угрозы, исходящие как внутри, так и за пределами корпоративной сети» [1].

2. Типы. По сути, существует два типа IDS: на основе хоста и на основе сети (или трафика). IDS на основе хоста фокусируются на изучении данных (обычно данных журнала и активности системы) на отдельных компьютерах, в то время как IDS на основе сети анализируют данные, которые передаются по сети (обычно сетевая IDS будет подключена к сетевому маршрутизатору, межсетевому экрану или подобному точка управления в сети) [1].

3. Роль. Очень важно четко понимать роль и место IDS в сетевой безопасности. Сетевой администратор должен знать, где и как использовать IDS, имея в виду, что IDS считается устройством мониторинга, а не устройством управления (таким как, например, межсетевой экран). Термины IDS и Firewall не следует рассматривать как два разных названия для одной концепции. По аналогии, если рассматривать брандмауэр как забор вокруг дома, то IDS будет системой охранной сигнализации [1].

4. Пассивная и реактивная IDS. IDS обычно характеризуются как «пассивные» или «реактивные». При обнаружении вторжения пассивная система регистрирует информацию и отправляет сигнал тревоги администратору или консоли. Реактивная IDS (также известная как IPS или система защиты от вторжений) [3] способна выполнять действие в ответ на вторжение [4]. Однако использование IPS не получило широкого распространения из-за сложности отличить реальные угрозы от нормального поведения (проблема «ложного срабатывания») [8]. Е. Методы IDS используют ряд методов для обнаружения вторжений, в том числе: обнаружение сигнатур, мониторинг цели, обнаружение аномалий и скрытые зонды. «Обнаружение сигнатуры» использует сведения о ранее идентифицированных схемах вторжений для обнаружения подобных вторжений. Это также называется

«обнаружением злоупотреблений». «Целевой мониторинг» фокусируется на системных ресурсах. Это скорее корректирующий элемент управления, который обнаруживает любые изменения в диапазоне помеченных ресурсов. Системы мониторинга могут попытаться обратить вспять любое обнаруженное вторжение, вернув файлы / ресурсы, которые были изменены в результате вторжения, к их предыдущей форме [1]. «Обнаружение аномалий» - еще один, менее распространенный метод, используемый при обнаружении вторжений. В этом методе IDS определяет нормальное поведение отслеживаемой системы (которое в основном определяется путем сканирования поведения сети в течение определенного периода времени), а затем любое аномально поведение будет помечено как возможное вторжение, объединяя обнаружение сигнатур и обнаружение аномалий для обнаружения вторжения. Этот подход пытается обнаружить атаки, при которых злоумышленник пытается осуществить вторжение в течение длительного периода времени [1]. На этом этапе важно ввести понятие «ложные срабатывания». Ложные срабатывания - это количество ложных срабатываний системы IDS. Другими словами, IDS отмечает поведение у нас есть надежная IDS, так как неправильная сигнализация может отвлечь администратора или консоль от реальных угроз. Они также снижают скорость системы из-за потребления ресурсов. А это приведет к увеличению уязвимости системы [2].

II. HIDS и NIDS

1. HIDS (Host Intrusion Detection System), IDS на основе хоста, также называемая HIDS, отслеживает и собирает данные на главном компьютере. Затем эти данные могут быть проанализированы локально или агрегированы на другом компьютере для аналитических операций. HIDS, как правило, очень хорошо обнаруживает внутренние злоупотребления, а также может обнаруживать неавторизованных пользователей, которые вошли в систему. Слабые стороны HIDS в том, что он может стать громоздким и очень ресурсоемким, а также, если программа-злоумышленник или человек каким-то

образом отключит процесс сбора данных на хосте, тогда HIDS не сможет полностью выполнить свою задачу [2].

2. NIDS (Network Intrusion Detection System) - Сетевые системы обнаружения вторжений (или NIDS) работают посредством мониторинга сетевого трафика. Они сканируют сетевые потоки, чтобы обнаружить возможные вторжения. Эта система потенциально очень хороша в обнаружении неавторизованных пользователей еще до получения доступа к компьютеру. Если сеть использует зашифрованные пакеты или высокоскоростную сеть, то метод NIDS может оказаться неэффективным. К сожалению, эти два (шифрование и высокоскоростные сети) все чаще используются [1]. Конечно, стоит упомянуть, что вторая проблема может быть решена с помощью высокоскоростных сетевых ответвителей, которые представляют собой устройства, обеспечивающие доступ к данным, передаваемым в сети, но все еще существуют проблемы, такие как цена на это сетевое оборудование [2].

3. Характеристики этих двух HIDS и NIDS полностью различаются данными, которые они анализируют, но их можно использовать в качестве дополнений. Если NIDS является слабым, полезен HIDS, а там, где HIDS не подходит, можно использовать NIDS. Сильная система безопасности - это система, в которой используются оба метода [1]. Будущее IDS может быть объединением как NIDS, так и HIDS, работающих как система, а не только одной из них. Другими словами, граница между этими двумя исчезает. Также считается, что распределенные вычисления будут играть большую роль в будущих IDS. Не будет центрального компьютера, который проверяет все пакеты и затем принимает решение о соответствующих действиях. Все компьютеры будут сканировать свой собственный трафик, а затем отправлять результаты на центральный компьютер. Центральный компьютер (или его администратор) просмотрит результаты и затем примет решение. Это сэкономит время и сократит усилия по борьбе со вторжениями [2].

III. IDS основанные на AIS.

AIS (Artificial immune systems - Искусственные иммунные системы) - это алгоритм машинного обучения, который способен обнаруживать атаки, сохраняя оригинальные функции без какого-либо вмешательства со стороны внешней среды. Идея метода состоит в том, чтобы включить био-вдохновленный элемент иммунной системы человека, который, как было доказано, успешно решает различные проблемы, особенно в компьютерной области.

Проводится много работы и обсуждений IDS и связанных областей. Об одном из них мы поговорим в следующей части: Биологическая модель для IDS.

1. Новый подход к IDS Биологические системы выжили миллиард лет благодаря интеллектуальным и уникальным способам. В последнее время использование биологических моделей, таких как нейронные сети и генетические алгоритмы, при моделировании и решении вычислительных задач было чрезвычайно успешным [9]. Многие традиционные методы IDS способны обнаруживать и предотвращать только известные вторжения и в большинстве своем статичны. Они не могут реагировать на новые вторжения в сеть. AIS (аббревиатура от «Искусственная иммунная система»), который представляет собой новую горячую точку для исследований, кажется потенциальным решением этой проблемы, поскольку и сетевая безопасность, и безопасность организма должны отражать реакции на постоянно меняющуюся среду [5] [16].

2. Обзор AIS (HIS) «Иммунная система - это совокупность биологических процессов в организме, которые защищают от болезней путем выявления и уничтожения патогенов и опухолевых клеток [6]». «Эпитоп» - это узнаваемая характеристика молекулы с точки зрения иммунной системы. Одно из больших преимуществ иммунной системы - способность различать «своих» и «чужих» [15], то есть то, что является эндогенным (своим) для хозяина, а что - чужим. Теперь мы представим два других важных понятия: антиген и антитело. Антигены - это чужеродные молекулы на «злоумышленниках», то есть

эпитопы, которые иммунная система распознает как чужеродные. Антитела - это часть иммунной системы, которая отвечает за обнаружение антигенов и связывание с ними. Количество антител намного меньше количества антигенов. Фактически возможное количество антигенов близко к бесконечному; но возможное количество антител - нет. Таким образом, очевидно, что у нас не будет однозначного соответствия антигена и антитела или идеального совпадения из-за неравенства в количестве антигенов и антител. Вдохновленные успехом биологических иммунных систем, системы на основе AIS пытаются разработать систему, в которой небольшое количество антител может обнаруживать большое количество антигенов, даже те антигены, с которыми система сталкивается впервые. Кроме того, иммунная система многослойна, первый из которых (и, возможно, самый эффективный) - это физический барьер кожи [15]. Несколько антигены не могут даже пересечь этот первый слой. Данный патоген (который представляет собой организм, способный вызывать заболевание и отличный от антигена, который может быть обнаружен на поверхности патогена [17]), который может проникать через кожный барьер, может быть устранен комбинацией плотности и температуры. Патогены, которые могут выжить и пересечь предыдущие два слоя, затем столкнутся с двумя компонентами иммунной системы, сначала с «врожденной иммунной системой», которая имеет неспецифический ответ и демонстрирует максимальный немедленный ответ и не имеет памяти, то есть не является антигеном. конкретный. Врожденная иммунная система присутствует почти во всех формах жизни [16]. Если патоген пересекает все эти слои, о нем позаботится вторая часть иммунной системы, которая является «адаптивной иммунной системой», которая демонстрирует специфические ответы на отдельные антигены. Как правило, существует задержка между воздействием антигена и максимальной реакцией на этот антиген. Адаптивная иммунная система в основном основана на двух типах лимфоцитов: Т-клетках и В-клетках [6]. «Иммунная система имеет четыре основных свойства: обнаружение,

разнообразии, обучении и толерантности» [5]. Обнаружение происходит, когда «фрагменты патогена и рецептор на поверхности лимфоцитов химически связываются» [5]. Существует разнообразие рецепторов клеток, поскольку иммунная система должна быть уверена, что по крайней мере группа рецепторов обнаружит вторжение. Что наиболее важно, адаптивная иммунная система обладает памятью и будет гораздо более энергично реагировать на антигены, с которыми она ранее сталкивалась - отсюда концепция «иммунитета» и основа иммунизации [5]. Иммунная система должна обнаруживать и устранять патогены как можно скорее, поэтому клетки должны учиться и адаптироваться к патогену. Также они должны уметь запоминать патогены, чтобы иметь возможность справиться с повторным вторжением [5]. Процесс, при котором иммунная система становится «невосприимчивой» к определенному набору эпитопов, известен как «толерантность». Фактически, можно сказать, что иммунная система «толерантна» ко всем эндогенным эпитопам, то есть ко всем молекулам, присущим организму [7]. AIS вдохновлен этими характеристиками биологической иммунной системы. По сути, AIS относится к адаптивным системам, которые «изучают», что является родным, а что чуждым системе или сети. Можно сказать, что это новый вычислительный искусственный подход после генетических алгоритмов, нейронных сетей и эволюционных вычислений в области искусственного интеллекта [5].

3. Использование AIS в разработке IDS.

Очевидно, что между AIS и IDS есть общие черты. Оба они используют распознавание образов и обнаружение аномалий, чтобы защитить систему, которая зависит от них (соответственно, организм и компьютерная сеть), от сбоев, связанных с безопасностью. Следовательно, IDS может быть спроектирована на основе AIS. Исследователи предложили IDS на основе AIS, которые используют обнаружение сигнатур и аномалий по сравнению с традиционными, которые почти все используют одну из техник IDS. Часть обнаружения сигнатур обнаруживает известные вторжения, а часть

обнаружения аномалий используется для обнаружения новых типов вторжений [5]. Мы можем идентифицировать положительный отбор, отрицательный отбор и клональные алгоритмы как варианты для системы искусственного иммунитета [9]. Самыми популярными моделями AIS, которые использовались для разработки IDS, являются модели отрицательного отбора [5]. Алгоритм отрицательного отбора - это алгоритм обнаружения изменений, представленный С. Форрестом посредством анализа функций Т-клеток [12].

Ряд исследователей выдвинули идеи относительно IDS на основе AIS. «Хофмейр» представила модель LISYS, которая использует отрицательный отбор, период толерантности, порог активации, срок службы детекторов, совместную стимуляцию, уровень чувствительности, динамические детекторы, зрелые детекторы и детекторы памяти для разработки адаптивной динамической системы обнаружения аномалий с более низким уровнем ложных срабатываний. [10]. CDIS - еще одна модель, которая использует отрицательный отбор плюс созревание аффинности («созревание аффинности - это процесс, с помощью которого В-клетки продуцируют антитела с повышенной аффинностью к антигену в ходе иммунного ответа» [18]). Концептуальная модель Кима - это еще одна модель, которая сочетает отрицательный отбор с клональным отбором (который определяет, как иммунная система реагирует на злоумышленников, используя В- и Т-клетки) и эволюцией библиотеки генов для достижения распределенной, самоорганизованной и легкой IDS. В дополнение к этим моделям и многим другим существует новая модель, в которой используется оператор вакцины, который отправляет выделенную информацию о конкретной проблеме в клетки, чтобы сэкономить время и вычисления [10].

4. Распределенные IDS и AIS

Если мы разработаем распределенную IDS, у нас будет распределенная сеть, в которой каждый компьютер позаботится о себе сам. Таким образом, если один хост выйдет из строя при обнаружении вторжений, другие части сети

будут продолжать работать. Кроме того, поскольку каждый компьютер имеет свои собственные правила IDS, настроить IDS проще. Кроме того, поскольку у нас есть распределенная система, в наших системах могут быть разные операционные системы[17]. Также у нас не будет центрального компьютера, который должен заботиться об обнаружении вторжений во всей сети, и, следовательно, процесс IDS больше не будет слишком затратным по времени и ресурсам, и в очереди обработки не будет больших файлов журналов. Также у нас могут быть определенные узлы в нашей сети, которые поддерживают безопасность системы. Теперь интересно знать, что иммунная система в организме человека распределена до некоторой степени; Антитела вырабатываются определенными типами клеток и циркулируют в крови. Т-клетки продуцируются в узкой кости. Затем отдельные клетки, вырабатывающие антитела, обслуживают все тело. Таким образом, IDS, основанные на иммунной системе, будут самоорганизованными[18]. Такие процессы, как обновление сигнатур вторжений, будут выполняться хостами без вмешательства администратора. Таким образом, сеть будет актуальной, несмотря на любые изменения в среде. Другие полезные аспекты IDS, основанная на AIS, будет многоуровневой, как мы описали ранее. Это означает, что злоумышленник не может добиться успеха, преодолев только один уровень IDS. Несколько уровней будут контролировать одну конкретную точку компьютерной сети, в то время как каждый из них имеет свою архитектуру, что затрудняет атаку злоумышленника. Более того, успешное вторжение на один или несколько хостов не поможет злоумышленнику получить доступ ко всем хостам (потому что они используют разные конфигурации, и IDS будут разными), и, таким образом, скорость атаки будет снижена. Также будет одноразовая IDS на основе AIS. Это означает, что он не зависит от одного компонента, и его компоненты могут быть легко заменены другими компонентами [5].

Как мы уже упоминали, ведется большая работа над системами обнаружения вторжений на основе AIS. Текущие алгоритмы IDS, использующие AIS, основаны на категоризации «я» и «не-я», поскольку они полагаются на классическую иммунологию. Но иммунологи обнаруживают проблемы с классическим методом самодискриминации, поэтому возникает новая теория под названием «Теория опасности». Теория опасности (Danger theory или коротко DT) основана на корреляции сигналов и обеспечивает «обоснованность» иммунного ответа. Таким образом уменьшается количество ложных срабатываний. Фактически, DT предлагается в качестве дополнительного компонента в AIS [8] [13].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ В этой статье мы обсудили IDS, важную часть современных систем сетевой безопасности, а также рассмотрели современные типы, компоненты и методы в IDS. По нашему мнению, в IDS и сетевой безопасности открылись новые горизонты, вдохновленные биологическим моделированием и искусственным интеллектом. Так биологические иммунные системы и системы обнаружения вторжений имеют некоторые общие характеристики, и подходы к IDS, вдохновленные иммунными системами, вполне могут оказаться плодотворными.

Процесс эволюции посредством клонирования и мутации - важные аспекты предложенного алгоритма для получения качественного решения в процессе обучения.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Paul Innella, Oba McMillan, "An Introduction to Intrusion Detection Systems", *An Introduction to IDS*, Tetrad Digital Integrity, LLC, SecurityFocus, December 6, 2001. [Online]. Available: <http://www.securityfocus.com/infocus/1520>.
2. Matthew Tanase, "The Future of IDS", *The Future of IDS*, SecurityFocus, December 4, 2001. [Online]. Available: <http://www.securityfocus.com/infocus/1518>.

3. Leslie T. O'Neill, "Future of IDS and IPS", *Future of IDS and IPS, Network Security Journal*, May 29, 2007. [Online]. Available: <http://www.networksecurityjournal.com/features/future-of-ids-ips-052907>.
4. "Intrusion detection system", *Intrusion detection system, Wikipedia, the free encyclopedia*. [Online]. Available: http://en.wikipedia.org/wiki/Intrusion-detection_system#Passive_system_vs._reactive_system
5. Lu Hong, "Immune Mechanism Based Intrusion Detection Systems," *nswctc, vol. 2, pp.568-571, 2009 International Conference on Networks Security, Wireless Communications and Trusted Computing, 2009*.
6. "Immune System", *Immune System, Wikipedia, the free encyclopedia*. [Online]. Available: http://en.wikipedia.org/wiki/Immune_system.
7. "Immune Tolerance", *Immune Tolerance, Wikipedia, the free encyclopedia*. [Online]. Available: http://en.wikipedia.org/wiki/Immune_tolerance.
8. U. Aickelin, P. Bentley, S. Cayzer, J. Kim, and J. McLeod, "Danger theory: The link between AIS and IDS". In *Proceedings of the ICARIS-2003, LNCS 2728, pp. 147-155, 2003*.
9. N.V. Truong, C.V. Loi, "Intrusion Detection and Artificial Immune System", *The Second NC Scientific Workshop on Computational Intelligence, 2009*. [PowerPoint Presentation (.ppt)].
10. Xianjin Fang, Longshu Li, "An Artificial Immune Model with Vaccine operator for Network Intrusion Detection", *2008 IEEE Pacific-Asia Workshop on Computational Intelligence and Industrial Application, vol. 1, pp. 488-491, 19-20 Dec. 2008*.
11. Andy Cuff, "Intrusion Detection Terminology (Part One)", *SecurityFocus, 2003-09-03*. [Online]. Available: <http://www.securityfocus.com/infocus/1728>.
12. Yingfeng Chen, Lianying Zhou, "An Innovative IDS immune System Model", *2004 IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics, vol.5, pp. 4810-4814*.

13. Haidong Fu, Xiguo Yuan, Liping Hu , “Design of a Four-layer Model Based on Danger Theory and AIS for IDS”, pp. 6337-6340, 21-25 Sept. 2007.
14. Бекматов А.К., «Система обнаружения вторжений на основе биологически вдохновленной иммунной системы: врожденной и адаптивной» Эл. журнал. Образование и наука в 21 веке. Май 2022. Том 4 (2) 1158
15. Саламатова Т.А., Пугачев С.С., Жуков В.Г. «Обнаружение сетевых вторжений эволюционным иммунным алгоритмом клональной селекции.» Вестник SibGAU 2014, No. 4(56), P. 41-47
16. Саламатова Т.А. «О применении искусственных иммунных систем в системах превентивной защиты информации.» URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-primenenii-iskusstvennyh-immunnyh-sistem-v-sistemah-preventivnoy-zaschity-informatsii/viewer> (дата обращения: 16.03.22).
17. Чернышев Ю.О., Григорьев Г.В., Венцов Н.Н., «Искусственные иммунные системы: обзор и современное состояние» Журнал «Программные продукты и системы» 2014 г. 136-141с.
18. В.И.Васильев, Р.Р.Шамсутдинов «Интеллектуальная система обнаружения сетевых атак на основе механизмов искусственной иммунной системы» Научный журнал «Моделирование, оптимизация и информационные технологии.» 523-530с. 2019г.

NAMES OF GEOGRAPHICAL PLACES RELATED TO PROFESSIONS IN SURKHANDARYA REGION

Jurayev Erali Xoliyar o'g'li

Graduate student of Geography Department of Termiz State University

eralijurayev0615@gmail.com

ANNOTATION

This article talks in detail about the breads of the Surkhandarya region, a geographical place related to the profession, according to their origin. We will also study the specific features of these names, even the place names formed during the daily activities of the population. As you read this article, you will learn about several place names.

Key words: *profession, craftsman, farmer, pot, saddle, market, Kumkurgan, bow*

INTRODUCTION

An important factor in the naming of toponyms is the economic lifestyle, occupation, and economic activity of the people living in a certain area. This factor is little expressed in the place names of Uzbekistan, including the Surkhandarya region. Such place names are especially common in the microtoponymy of Sherabad, Denov and Boysun districts, where handicrafts have developed on a large scale.

LITERATURE ANALYSIS AND METHODOLOGY

In the study of this article, the monograph "Geographic aspects of the study of toponyms of Surkhandarya region" by M.Kh Umarova, a senior teacher of Termiz State University, was widely used. This monograph contains excellent information about the origin, formation, and classification of toponyms in the Surkhandarya region.

The development of our national crafts, such as coppersmithing, blacksmithing, tailoring, and weaving, is little reflected in the toponymy of the regions. Many neighborhoods, neighborhoods, and streets are marked with words representing professions. Among these are such names as Jiyakchilik, Tarakchilik, Misgarlik, Postindoz, Chinnisoz, Egarchilik, Bakhmalbaf, Boyrabob, Boyrachi, Zhuvozzgar, Degrezlik.

DISCUSSION AND RESULTS

Summarizing the names of places in this direction in Surkhandarya region, it is possible to divide them into groups according to the following professions:

a) place names associated with the names of metalworking craftsmen and the products they produce: such as Zargarguzar (Boysun district), Degrez (Oltinsoy district), Choyanchi (Sherabad district); There is a place called Zargarguzar Guzar in Boysun District. In this way, there was also a place where artisans and craftsmen live, who make jewelry from metal gold, silver, copper, etc.

The name of a village in Degrez-Sherabad District (Seplan), Altinsoy District. They were called degrez, i.e. pot pourers, because of their profession of melting pot and making household items and work tools such as pots, plow teeth, pans. Deg+rez in Persian-Tajik means deg-cauldron, rez-cast, i.e., the master of cast iron. In the sixties, the ancestors of most of the residents of this place were engaged in making agricultural and food items from cast iron, for example, plow teeth, hoes, shovels, shovels, as well as making cauldrons. There are many types of pots made by them, and they are known as doshkozon, kir pot, holwa pot, thai pot, two-eared pot, three-eared pot, tortukulli pot, chaksaki pot. In fact, the Degrezlik icon is composed of the Persian-Tajik verb deg-kazan, rez-rekhtan (to pour) in the present tense, and it means: "cauldron pourer".

The profession of potter or potter has existed in Uzbekistan since ancient times, and they made weapons of war, handicrafts, agricultural and household tools.

Craftsmen engaged in the craft of degrez used to live as a separate group, neighborhood. The place where they lived was named after this profession.

b) place names associated with the names of clay craftsmen and their products: such as Kulolon, Kololchi, Sopolli, Chinnisoz;

c) place names related to the names of crafts in the field of weaving and tailoring; Like Telpakchiyan (Sariosiyo district), Boyrabof (Kumgorgon district), Boyrachi (Denov, Sherabad district), Gilambof (Kiziriq district);

Boyrabab is a village in Kumkorgon district. Bob (bof) is the present tense form of the Persian verb baftan (to knit). Boyra is a tashama made of dense reeds and reeds of a certain length and tied with a thread (ribbon) in two or three places. Boyraposh means a weaver. The name of the village was created based on the profession of a group of people. Boyrachi-Denov is the name of a village in Sherabad district, and the name is based on the profession of boyra weavers.

g) place names related to the activities of craftsmen engaged in the profession of leather processing: Charmgar (Termiz), Charm guzar (Denov etc.); The name of the neighborhood in the cities of Charmgar-Termiz, Denov. This is the name of the neighborhood where a group of people lived in the 19th century engaged in leather processing, dyeing, and leather preparation. Charmgar is a miner, owner of a profession.

d) names of places related to the production of food products: Egarchi (Sherabad t), Egarchi-Sherabad district name of the village. A saddle is a wooden device that is put on a horse. Pronounced as edar in Old Turkic language. In Mahmud Kashgari's work "Devonu lugotit turk" -eyar-egar is written in song-egar style from the 14th century. Historically, it was a composite word, eg+ar, the base of the verb to bend, and the suffix -ar made a weapon noun. A saddler is a master saddle maker. The name of the place was named after the occupation of Guzar residents. The ancestors of the residents of the neighborhood called Egarchilik in the district were engaged in the work of making saddles, which were put on horses and adapted for riding. Saddles differed

from each other in their size, design, and material selection. The saddle is mainly made of hardwoods such as cypress, walnut, walnut, mulberry, and maple. Different patterns are drawn to make the saddles more attractive. Special attention was paid to the decoration of the saddle brow. The craft of saddlery has been handed down from generation to generation. That's why this neighborhood was called Egarchilik after its profession.

Place names related to agriculture are also found in the system of names of settlements. In the province

There are also villages such as Sariosiyo (Tegirmonboshi), Koshosiyu (Koshtegirmon), Objuvoz, Zhuvozgar, which are related to the name of local production enterprises that process agricultural products.

Lalmikor is the name of the population center of Kumkorgon district. In Persian-Tajik, it is made from the combination of lalmi and kor ozak. Depending on the type of farming and the method of using water, farming is divided into types such as semi-arid and semi-arid. Lalmikor is a method of growing agricultural products without using irrigation facilities (ditch, canal, dam) and with the help of natural soil moisture and rain. This settlement was established as a collective farm named "Lalmikor" in the 1940s, and after its expansion, it was preserved as a village name. Zhuvozgar is the name of Guzar in Oltinsoy district. Juvozgar is the driver and owner of this machine, and the person's profession was the basis for the name Guzar.

Objuvoz is the name of a place in Uzun district. Objuvoz is a water-powered device that makes the husk of rice suitable for consumption. The name of the village was called Objuvoz because it was built next to this production machine.

Tirgaron is the name of a village in Sariosia district. Persian-Tajik tir+gar+on. The word Tir has several meanings; - bow, crossbow, projectile; - home bolor, column; - Atorud sayère; -autumn season (Tiramo); -bièbon; - contribution, share. The affix -gar is a suffix that forms a noun of profession, and the affix -on indicates the plural. There were artisans who made Tirgaron bows, rifles, and their whites, and the name of the village came from their profession. Tirgaron also means carpenters.

Khoshman is the name of a village in Muzrabot district. As written in Tarikhi Narshakhi, brick-brick. The word "brick" in Sogdian is mein~mein-village, combined with the word "ovul", the variant "khisht+main>khishman>khoshman" is formed, meaning a village where bricks are made.

The importance of trade in the economic life of people in the region has been high since ancient times. Trade has influenced the prosperity of this area and the well-being of the population. That is why the term "market" is widely used in toponyms. Sometimes they gave names to the villages depending on the market day.

Toponyms in Surkhandarya region include Jumabozor, Chorshanbabozor, Payshanbabozor and Shanbabozor. Some place names consist of trade terms, such as Molbozor, Yilkibozor, Yangibozor, Bozormahalla, and the names of villages and neighborhoods were created in this way.

In the region, toponyms related to the phrase "market" may also be related to a person's name. An example of this is the name of the village of Handalbazor (Taipan) in Boysun district. The village was founded in 1975 by Handalbazor Eshkurbonov and was later named after him.

CONCLUSION

In conclusion, it should be said that when we study place names, their origin is related to various factors. The most important issue is to divide the current place names into groups and types. Geographical place names are very different - district, and some names are very strange. Their origins are also very different. It is also very difficult to classify them into species. It is often divided into types in terms of language rules. Above, we considered the influence of factors such as people's daily activities, profession, and craft on the emergence of place names in Surkhandarya region, the southernmost region of Uzbekistan. . We got information and knowledge about them.

REFERENCES

1. Umarova M. Kh. *Geographical aspects of studying toponyms of Surkhandarya region. Monograph. Tashkent "Innovation-Ziya" 2021*
2. Mirakmalov M.T. *Folk natural geographical terms. - T.: Science and technology, 2009.*
3. Karayev S, Gulomov P, Rahimbekov R. *Explanatory dictionary of geography Tashkent "Teacher" 1979.*
4. Karayev S. *Tashkent toponyms Tashkent "Fan" 1991*
5. Karayev S. *The meaning of geographical names Tashkent "Teacher" 1978.*
6. Nafasov T. *Explanatory dictionary of toponyms of Uzbekistan.-T: Teacher, 1988*
- 2.21. Okhunov N. *Interpretation of place names.-T: Uzbekistan, 1994.*
7. Karayev S. *Toponymy. - T.: Publishing House of the National Society of Philosophers of Uzbekistan, 2006.- 320*
8. Hakimov Q. *Toponymy. Textbook. -T.: —Classical word, 2016.*
9. Karaev S. *Toponymy Uzbekistana s toponymicheskim slovarèm. - T.: 2015*
10. Mirakmalov M.T. *Folk natural geographical terms. - T.: Science and technology, 2009.*

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA TERMINNING SOHAVIY VA ILMIY-TEXNIK YO‘NALISHLARDA QO‘LLANILISHI

Tilloyeva Namuna

SamDCHTI o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola shu haqidakim ingliz va o‘zbek tillarida sohaviy termin tushunchasi haqida va shu bilan birga ilmiy-texnik yo‘nalishlarda sohaviy terminning ahamiyati haqida so‘z boradi.

***Kalit so‘zlar:** Ingliz va o‘zbek tillarida termin tushunchasi, sohaviy terminning amaliy ahamiyati, ilmiy texnik yo‘nalishlarda sohaviy terminning qo‘llanilishi.*

ANNOTATION

This article will talk about the concept of sectoral terminology in English and Uzbek, and at the same time about the importance of sectoral terminology in scientific and technical areas.

***Key words:** The concept of the term in English and Uzbek, the practical significance of the sectoral term, the application of the sectoral term in scientific technical areas.*

O‘zbekiston Respublikasining turli xorijiy davlatlar bilan hayotning barcha jabhalarida o‘zaro manfaatli hamkorligi jamoatchilikning tarjimashunoslikka bo‘lgan qiziqishini oshirdi. Tarjima interlingua aloqasining eng muhim vositalaridan biri bo‘lib, barcha darajadagi jahon hamjamiyatiga integratsiya jarayonida ajralmas hisoblanadi. O‘zbekistonning shahar va shaharlari jadal o‘sib, qiyofasini butunlay o‘zgartirmoqda. Xorijiy kompaniyalar bilan tuzilgan ikki tomonlama shartnomalar doirasida mamlakatimiz alohida yangilanish jarayonini amalga oshirmoqda. Ilmiy-texnik taraqqiyotning tezlashishi va yangi tushunchalarning paydo bo‘lishi yangi atamalar va qisqartmalarni yaratishga to‘g‘ri keladi. Binobarin, ushbu sohadagi

nazariy tadqiqotlar va tadqiqotlar juda muhimdir. Termin lotincha: terminus — „chegara“, „had“ — bilim yoki faoliyatning maxsus sohasiga doir tushunchani ifodalovchi soʻz yoki soʻz birikmasi. Termin umumxalq tilida muayyan terminologik tizim orqali oʻtadi, binobarin, termin va umumisteʼmoldagi soʻzlar bir-birini toʻldiradigan leksik birliklardir. Biologiya, matematika, tilshunoslikda qoʻllanadigan „funksiya“ soʻzini koʻp maʼnoli termin sifatida emas, balki terminologik omonimlar, sohalararo sodir boʻlib turadigan reterminologik jarayon yaʼni bir soha terminining ikkinchi soha termini sifatida qoʻllanishi hosilasi tarzida qaralmogʻi lozim. Umumxalq leksikasiga doir qonuniyatlar termin hosil qilishda ham kuzatiladi. Soʻz bilan termi ning umumiy va xususiy tomonlari yetarli darajada ochib berilgan emas; kundalik turmushda keng isteʼmolda boʻlgan soʻzlar ayni paytda turli sohalarga doir terminlar hamdir. Masalan, quloq, burun, tomoq — anatomiya va tibbiyot; gilam, sholcha, palos — gilamdoʻzlik; kitob, ruchka, daftar — pedagogik soha terminlari boʻlish bilan birga umumxalq tilida faol qoʻllanadi. Hozirgi kunda „termin“ soʻzi bilan bir qatorda „atama“, „istiloh“ soʻzlari ham ayni maʼnoda qoʻllanilmoqda. Lekin ular „termin“ soʻzining hozirgi maʼnosini toʻliq ifoda eta olmaydi. „Atama“ soʻzi keng maʼnoda boʻlib, geografik obyektlar, atoqli otlarga nisbatan qoʻllanadi. Sanoat terminologiyasi-bu maʼlum bir davrda va maʼlum bir joyda maʼlum bir bilim yoki faoliyat sohasiga tegishli boʻlgan maxsus tushunchalar uchun belgilar toʻplamidir. Ushbu taʼrif ajratilgan xususiyatlar va terminologiyalarning qoʻshni turlari va til vositalarining qoʻshni turlariga qarama-qarshilik nuqtai nazaridan izohlarni talab qiladi. Birinchidan, shuni taʼkidlash kerakki, obʼekt va hajm boʻyicha sanoat terminologiyasi - bu fan yutuqlari asosida aniq ajratilgan sohani nazarda tutadigan lingvistik belgilar toʻplamining bir turi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda bu mustaqil fan, obʼektlar, usullar va tuzilishga ega boʻlgan fan va texnologiya sohalari, masalan, kimyo fanining ilmiy sohasi, uning boʻlimlari bilan fizika, qurilishning texnik sohasi, raketa fanining texnik sohasi, sotsiologiyaning ijtimoiy sohasi va boshqalar. Shu nuqtai nazardan, OTL predmeti va obʼektlari qatʼiy belgilangan sohaga ega boʻlmagan umumiy ilmiy va umumiy texnik terminologiyadan, tabiiy, texnik,

ijtimoiy fanlarning ko'p tarmoqli terminologiyasidan (Kedrov 1980) farq qiladi, ularga yaqinda gumanitar va metodologik fanlar guruhi qo'shildi, tor tarmoq terminologiyalaridan masalan, ichki sohada shakar ishlab chiqarish texnologiyasi sohasi kabidir. Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish texnologiyalari; Voronejda yaratilgan shakar ishlab chiqarish texnologiyasining 12 ta lug'atlari prof. Ivanov Anyushkin,(Ivanov 1970). Ilm-fan va texnika sohalari soni bir asrdan ikkinchisiga o'zgarib turishi aniq. Turli olimlarning hisob-kitoblariga ko'ra, so'nggi o'n yil ichida fanlar soni ikki baravar ko'paydi, shu munosabat bilan RL soni ikki baravar ko'paydi [Grinev 1993,82-84]. Ilmiy RL bilan bir qatorda zamonaviy ijtimoiy hayotning murakkab tuzilishiga mos keladigan texnik va iqtisodiy, xususan, savdo va tibbiy, ijtimoiy-siyosiy va gumanitar RL mavjud. Biz u yoki bu terminologiyani, shu jumladan yangi yoki yangilanadigan terminologiyani shakllantirish tamoyillari haqida gapiramiz. Ushbu tamoyil mantiqiy, lingvistik va terminologik jihatlarni o'z ichiga olgan murakkab va terminologiyadir. Quyida uning ichki va tashqi tabiatning turli sabablari va omillariga bog'liqligi ko'rsatiladi. Taqdimotning qulayligi uchun siz yangi terminologiya holatidan boshlashingiz kerak. Yaqinda paydo bo'lgan va tegishli ma'lumotlarning ozmi-ko'pmi yopiq tizimini o'z ichiga olgan bunday sohani yangi bilim sohasi deb atash mumkin. Bilim sohasini uning ob'ektlarini, ularning xususiyatlari va jarayonlarini tavsiflovchi va tushuntiradigan kamida bitta nazariyani shakllanishigacha yangi deb hisoblash mumkin. Bilim sohasining yangiligi tushunchasi tubdan nisbiydir, yangilik davrining davomiyligi bir qator ob'ektiv va sub'ektiv omillar bilan belgilanadi:

- 1) yaratilish davri zamonaviy kimyo taxminan 80 yil ichida, XVIII asr oxirida shakllangan; kibernetika-XX asrning 40-yillarida. Olti yil ichida shakllangan;
- 2) ijtimoiy ehtiyoj kosmonavtika asoslari XX-asrning 40-yillarida yaratilgan. XX asr 20 yil davomida;
- 3) Bilim sohasi yaratuvchisining intellektual ma'lumotlari glossematika L.Yelmslev tomonidan 8 yil davomida ishlab chiqilgan [glossematika.1960,215-462].

Yangi bilim sohasining paydo bo'lishi va shakllanishi bilan birgalikda ushbu sohaning maxsus tushunchalarini, aniqrog'i, u tasvirlangan va tushunilgan nazariyalarni bildiruvchi atamalar to'plami shakllanadi. Yangi bilim sohasini yaratish singari, uning atamaları to'plamini shakllantirish ham ozmi-ko'pmi uzoq davom etadigan jarayondir. Kanadalik olim G.Rondo atamaning mavjud bo'lishining uchta davrini aniqladi: yangilik bosqichi, foydalanishni aniqlash bosqichi va qarish bosqichi [Rondo 1980,1-7,maxsus.4-5]. Bundan tashqari, atamalar to'plamining shakllanishi yangi bilim sohasining oldingi sohalar bilan bog'liqligining katta yoki kichik darajasiga bog'liq: masalan, tibbiyotda anatomiya va farmatsiya atamaları [Chernyavskiy 1984, 410-425]. D.S.Lotte o'z maqolalaridan birida "1907-yilda nemis uchuvchilari Ittifoqining til komissiyasi aviatsiya bo'yicha ishlab chiqilgan atamalar allaqachon o'rnatilgan mutaxassisliklar, asosan dengizchilik atamaları asosida bo'lishi kerak degan qarorga keldi" degan edi [Lotte 1961,45,1-izoh]. Darhaqiqat, aeroportlar va samolyotlarni jihozlash bilan bog'liq atamalar navigatsiya atamalariga o'xshashdir: dengiz kemasi ekipaji - havo kemasi ekipaji, samolyot uchuvchisi, dengiz porti - aeroport, dengiz kemasida - havo kemasida, konduktor-styuardessa va boshqalar. Bilimlarning tubdan yangi sohasi yaratilgan taqdirda, atamalarni tizimlararo qarz olish ham mumkin, ammo atamalar yangi ma'noga ega bo'ladi yoki ilgari ishlatilgan semantik omonimlarga aylanadi. Atamalar to'plamini shakllantirishga ta'sir qiluvchi ekstralingvistik omillardan biri bu yangi bilim sohasini kashf etish va rivojlantirishning ustuvor omilidir: Agar ikkinchisi terminologiya yoki atama tizimi shakllangan mamlakatda yaratilmagan bo'lsa, unda atamalarni tanlashda ularni tildan qarz olish ehtimoli mavjud bo'ladi. Hozirgi kunga qadar ko'plab tadqiqotlar, shu jumladan dissertatsiya, sanoat terminologiyalari, qoida tariqasida, ushbu terminologiyalarga kiritilgan birliklarni lingvistik tahlil qilish bilan cheklangan atamalar so'zlar va iboralarni ajratish, atamalarni shakllantirishning metaforik usullari, turli xil tuzilmalar atamalarini statistik hisoblash va boshqalar. Ushbu savollarga zamonaviy yondashuvlar, xususan, kognitiv yondashuv atamalar va ularning agregatlariga nisbatan qo'llanilganda javob berish mumkin bo'ladi. Ushbu

yondashuv dastlab psixologlar tomonidan XX-asrning o‘rtalarida qo‘llanilgan, ammo keyinchalik o‘z mavzusi va usullarini kengaytirib, tilshunoslikka ham tarqaldi. Britaniya va Amerika ingliz tillarida O‘zbekcha so‘z qadoqlangan juda ko‘p equivalentlarga ega. Baliq konservalari-qadoqlangan baliq konservalangan ananas-qadoqlangan ananas qadoqlangan sut-qadoqlangan sut Punnet qulupnay-qadoqlangan qulupnay boksli svetkorn-qadoqlangan shirin makkajo‘xori har qanday tarjima manba matnining mazmuni, funksiyalari, stilistik va kommunikativ qiymatini saqlab turishi kerak. Oziq-ovqat sanoati hujjatlarini/matnlarini tarjima qilishda umuman to‘g‘ri tarjima qilishning o‘zi etarli emas. Tarjima-bu ma’lumotni barcha tafsilotlarni va hatto alohida so‘zlarning ma’nosini o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, manba matni uchun haqiqiy bo‘lishi kerak. Oziq-ovqat texnologiyasi matn maxsus ichimlik katta sonini o‘z ichiga oladi, ovqat, gazak termin. So‘zlashuv, takrorlash, arxaik til, uzun jumlar, formulaning noto‘g‘riligi, nomutanosiblik (shartnoma moddalari o‘rtasida) va subjektiv kayfiyatdan foydalanishdan qochish kerak. Hujjatlarni tarjima qilish ancha murakkab jarayon. Tarjima qilish hujjatning manba matni tuzilishini saqlab turish kerak. Bir tilning turli xil variantlari mavjud. Ingliz tili buyuk Britaniya, AQSh, Avstraliya, Kanada va boshqa mamlakatlarning oziq-ovqat sanoati tillarini qamrab oladi. Ularning barchasi sintaktik, leksik va semantik jihatdan farq qilishi mumkin. Shuning uchun ko‘rsatkichlarga e’tibor berish orqali hujjat matnini talqin qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. *Loesche, V. (1991). Tuebingen: Guten Narr. Nyumark, P. (1988a).*
2. *Xertfordshir: Prentice Zali. Nyumark, P. (1988b).. Xertfordshir:*
3. *Prentice Zali. www.foodprocessing.com*
4. *Гуламова, H. A. Oziq-ovqat sanoati terminologiyasining ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish xususiyatlari.— 2018. — № 14 (200). — C. 73-75.- URL: <https://moluch.ru/archive/200/49277/> (O‘zbekiston: 09.01.2023).*
5. www.ziyo.net
6. www.ziyo.com

**BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINING ANALITIK TAFAKKURINI
SHAKLLANTIRISHDA O‘QISH SAVODXONLIGINI
SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI.**

Qoraboyev Husniddin Kamolovich

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga
o‘rgatish milliy markazi katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflar o‘quvchilarida analitik tafakkurini shakllantirishning pedagogik shart- sharoitlari tahlil qilingan. O‘quvchilarda analitik tafakkurni shakllantirishda o‘qish savodxonligini shakllantirishning didaktik imkoniyatlari asoslab berilgan. Boshlang‘ich sinflar o‘quvchilarining analitik tafakkurini shakllantirish yuzasidan metodik tavsiyalar berilgan.

***Kalit so‘zlar:** boshlang‘ich ta’lim, analitik tafakkur, tahlil qilish, tasavvur, o‘qish savodxonligi, o‘zaro hamkorlik, samaradorlik.*

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentyabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5538-son Farmoni, 2017 yil 12 yanvardagi “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida”gi farmoyishi, “O‘zbekiston respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirish orqali o‘quvchi yoshlarni boshlang‘ich sinflardan o‘qish savodxonligi ko‘nikmalarini oshirishning didaktik imkoniyatlari ortadi.

Bugungi kunda xorijiy mamlakatlarda ham kichik yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalalariga alohida ahamiyat berilmoqda. Jahon ta'lim amaliyotida boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarni badiiy matni tushunish, uning mazmunini anglash va idrok etishning nazariy asoslari ilmiy, ilmiy-metodik jihatdan tadqiq etilmoqda. Finlandiyada kitobxonlik darajasini oshirishda otanonaning mas'uliyatini kuchaytirish, AQShda badiiy-estetik tafakkur tarbiyasi, Germaniyada bolalar adabiyotida dramaga oid tushunchalarni shakllantirish yuzasidan ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida adabiy tahlil ko'nikmalarini tarkib toptirish va ularni innovatsion yondashuv asosida takomillashtirish bo'yicha ilmiy-metodik ishlar amalga oshirilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini shakllantirish masalalari Q.Abdullayeva, S.Matchonov, B.Makulova, T.G'afforova; yuqori sinf adabiyot darslarida o'quvchilarning adabiy-nazariy tushunchalarini shakllantirish masalalari A.Zunnunov, Q.Yo'ldoshev, M.Mirqosimova, U.M.Marasulova, R.X.Niyozmetova, Q.P.Husanbayevalarning ilmiy ishlarida tahlil etilgan; bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish masalalari K.Qosimova, Sh.Yo'ldosheva, X.G'ulomova, A.Q. Nisanbayevalar tomonidan tadqiq qilingan.

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarda bolalikdan badiiy adabiyotga havas uyg'otish, ularning obrazli tafakkurini o'stirish, ko'p jihatdan ta'lim tamoyillari va metodlarining to'g'ri qo'llanilishiga bog'liq. Ilmiy asosda to'g'ri tanlangan metod o'quvchi shaxsini rivojlantirish, aqliy faoliyatini faollashtirish va mustaqil ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda asosiy o'rin egallaydi.

Muammoning hayotiy ildizi shundaki, tadqiqotchi N.Jo'rayev haqli ravishda ta'kidlaganidek, "Hozirgi kunga kelib, bilim berish texnologiyalarining uzluksiz ortib borishi bilan o'quvchilarda o'qishga nisbatan munosabat o'zgarib, bu bilimlarning barchasini o'zlashtirib olish imkoniyati kamaymoqda, o'qishga nisbatan qiziqish so'nmoqda.[1.123] Shuning uchun ularga bu bilimlardan foydalanish, ularni qayta tiklash, o'qishni takomillashtirish, qayta ishlash strategiyasini o'rgatish maqsadga muvofiqdir"[2.123].

O'qitishning mohiyati ham o'quvchilarni tushunchalar bilan qurollantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishdan iboratdir. Voqelikdagi narsa va hodisalar to'g'risidagi tushunchalar har bir kishining ongida bolalikdan boshlab to umrining oxirigacha takomillashib boradi. Shuning uchun ham o'quvchilarda boshlang'ich sinflardan boshlab adabiy tushunchalarni shakllantirish – sinfda va sinfdan tashqari o'qish darslarining asosiy vazifalaridan biri, deyish mumkin.

O'qish darslari boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'rganiladigan badiiy asarlarni bir-biridan farqlash, yozuvchining hayotiy voqealarni qanday vositalar yordamida aks ettirgani, qanday adabiy qahramonlar yaratganini tushunish, asar qahramonlarining xatti-harakatiga o'z munosabatini bildirish, ularni baholay olish va tegishli xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.[3.21] O'qituvchi adabiy tushunchalarni o'rgatish jarayonida ifodali o'qish, matnni yod olish, qayta hikoya qilish, savol-topshiriqlar ustida ishlash, ijodiy yozma ishlar yozdirish usullaridan foydalanadi.

Nutq madaniyatini shakllantirish bilan bog'liq adabiy tushunchalar yuzasidan hosil qilinadigan elementar bilimlar orqali o'quvchilar kishilarning fikrlari, his-tuyg'ulari va ichki dunyosini ifodalashda badiiy nutqning ahamiyatini anglab boradilar. O'quvchilarda adabiy tushunchalarni hosil qilishda ularning badiiy adabiyot san'atning bir turi ekanini anglashlariga erishish lozim. Buning uchun badiiy asarda tasvirlangan voqea-hodisalarning rasmda ranglar orqali ifodalanishini namoyish qilish orqali badiiy adabiyot tasviriy san'at kabi san'at turi deb tushuntirish mumkin.[4.23] Har ikkisida hayotiy voqealar aks etishi, tasviriy san'atda ranglar orqali, badiiy adabiyotda so'zlar orqali tasvirlanishi haqida ma'lumot berish foydadan xoli bo'lmaydi. Asar yaratish uchun yozuvchi so'zga boy bo'lishi lozim ekanligi, bunga o'qish-o'rganish orqali erishish mumkinligini o'quvchilar ongiga yetkazish zarur. Boshlang'ich sinflarda adabiy tushunchalarni o'quvchilar yaxshi o'zlashtirishlari uchun o'qituvchi adabiyot nazariyasidan ilmiy tushunchalarga ega bo'lishi, asar tahlilida nimalarga e'tibor berilishini ajratib olishi, o'qitish usullarini yaxshi bilishi, tahlilga ijodiy yondashishi, o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olishi o'qish darslarida badiiy asarni o'qitish sifatini belgilovchi omillardandir.

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida so'z san'atini bevosita idrok etish qobiliyatining rivojlanishi asar syujetining o'ziga manzur jihatlarini aniqlash, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash, o'z xulosalarini umumlashtirib bayon qilish tarzidagi adabiy tahlil ko'nikmalarini egallay borishiga bog'liq. Boshlang'ich sinflarda o'qish ta'limi o'quvchilarning savodxonligi, kitobxonlik malakasini shakllantirish va shu orqali ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga xizmat qilishdek birdan-bir vazifasini bajarishda adabiy tushunchalarga tayanadi. Shunga ko'ra, adabiy tushunchalar nafaqat nazariy ahamiyat kasb etadi, balki juda muhim amaliy mohiyatga ham egadir. Globallashtirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda adabiy tushunchalar vositasida o'quvchilarning kitobxonlik va mutolaa madaniyatini shakllantirishning test, qiyosiy tahlil, suhbat, mustaqil ish bilan bog'liq interfaol usullardan foydalanish o'qish ta'limi samardorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qish darslarida o'quvchilarni badiiy matnni tushunish, undan kelib chiqadigan tarbiyaviy g'oyani anglashga o'rgatishda PIRLS - tadqiqot metodlaridan foydalanish bevosita adabiy tushunchalar bilan bog'liq tarzda amalga oshirilishini talab etadi. Bu esa boshlang'ich sinflar bitiruvchisining Xalqaro baholash dasturlari bo'yicha yuqori natijalarga erishishi uchun zamin hozirlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. To'xliyev B. *Adabiyot o'qitish metodikasi*. – T.: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi, 2012. – 144 b.

Uzluksiz adabiy ta'lim yo'rig'i (konsepsiyasi). – T.: O'zPFITI, 1995. – 22 b

2. Shukurov Yo. *So'z san'ati so'zligi*. – T.: Zarqalam, 2006. – B 7-10.

3. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva SH., Sariyev SH. *Ona tili o'qitish metodikasi*. – T.: Noshir, 2009. – 424 b.

4. SILVA, Ezekiel Tan of. *The Act of reading: psychological foundations for a pedagogy of reading*. 10 ed. – Sgo Paulo: Cortez, 2007. – p 95.

BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASH OILA INSTITUTINI MUSTAHKAMLASHNING MUHIM OMILI

Tuxtayev Olimjon Xalmuradovich

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga
o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada oila institutini mustahkamlashning shakl, metod va vositalari sharhlangan. Jamiyatda barkamol avlod tarbiyasining falsafiy jihatlari o'rganilgan. Barkamol avlod tarbiyasi orqali oila institutini mustahkamlashning imkoniyatlari tahlil qilinib, uslubiy tavsiyalar keltirilgan.

***Kalit so'zlar:** Oila instituti, barkamol avlod tarbiyasi, jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, falsafiy tahlil, natija, hamkorlik.*

Dunyoda yuz berayotgan har qanday o'zgarishlar, iqtisodiyot yoki ma'naviy-siyosiy sohalarda bo'lmasin, o'z ta'sirini dastavval oila muhitida namoyon etadi. So'nggi yillarda jamiyatimizda globallashuv jarayonlarining faollashuvi, ma'naviyat va ahloqiy tarbiyada g'arb ma'naviyatiga xos bo'lgan individualizmning kuchayishi hayotimizning barcha jabhalariga va ayniqsa, oila muhitiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Darhaqiqat mamlakatimizning ertangi porloq istiqbolini ta'minlashda boshqa ijtimoiy institutlar bilan bir qatorda oila omiliga ham katta e'tibor qaratilayotganligi barcha sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosi ham shu muammolarni yechishga qaratilgan.

Bizning mamlakatimizda ham ushbu masalaning dolzarb muammo ekanligini hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev tomonidan 2018 yil 2 fevralda "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan

takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5325-sonli Farmoni qabul qilindi. Ushbu Farmon mamlakatimizda oila masalalariga ixtisoslashgan va shu sohada faoliyat olib borayotgan tashkilotlarning imkoniyatlarini yana bir karra oshirdi. Shuningdek shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning barkamol avlodni tarbiyalash - bu nafaqat oilaning, balki jamiyat va davlatning muhim vazifasi ekanligi to'g'risidagi quyidagi fikrlarini keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir: "Bag'rikenglik va insonparvarlik madaniyatini rivojlantirish, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik va totuvlikni mustahkamlash, yosh avlodni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, O'zbekistonda davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilandi"[2.10].

Vatanga, ota-onaga sodiqlik va fidoiqlik o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Bular zaminida yoshlarga oilada, ta'lim maskanlarida, mahallalarda berilayotgan ta'lim-tarbiya yotadi. Oilada singdirilgan tarbiya – Vatanga muhabbat, mehr-oqibat, o'zaro hurmat kabi yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bularning 70% ona tarbiyasi orqali singdirilishi esa, allaqachon isbotlangan.

Ona – dunyoda eng aziz inson. Barcha yaxshi fazilatlarimiz bizga eng qimmatli hayotni baxsh etgan onadandir. Onalik mehri, tinimsiz mehnati, sabr-toqat, tashvishlari hayotimizning birinchi kundan boshlab bizni qamrab oladi. Shunday ekan, ayol - hayot boshi, farzand ijodkori. Ona – inson tafakkurining gullashi, fazlu kamolining mehriboni.

Kishilik tarixini yaratgan ma'naviy boyliklar bisotida donishmandlar pand-nasixati va o'giti faxrli o'rin egallaydi. Buyuk muhaddis Imom Buxoriy: "Farzandlarni diqqat-e'tibor bilan tarbiya qiling. Fazilat, odob va axloq o'rgatish, xulqlarini go'zallashtirib, ust-boshlaridan ziyoda aql-idroklarini tarbiya qiling" deydi. Demak, avvalo oilada ayol farzandiga anashu go'zal xulqni o'rgatadi. Bu yerda onalarning pedagogik donishmandligi, ularning boy madaniyati yuzaga chiqishi kerak. Shu o'rinda misol sifatida "Ijtimoiy fikr"

jamoatchilik markazining [1.101]“O‘zbekiston yoshlarining ma’naviyati va hayotiy e’tiqodi” mavzusida o‘tkazilgan sotsiologik tadqiqoti natijalarini keltirish mumkin. Masalan, “Yoshlarning ma’naviyatini rivojlantirishda nima eng katta rol o‘ynaydi?” degan anketa savoliga oila – 90,4%, mahalla – 53,2%, o‘quv muassasalari – 47,8%, televideniye – 28,2%, jamoatchilik – 22,5%, adabiyotlar -5,5%,internet – 2,5%, radio – 1,6%, kino – 1,4%, teatr – 1,3% va boshqalar – 0,1% deb tadqiqotda qatnashgan yoshlar javob berishgan. Yuqoridagi ko‘rsatilgan tadqiqot natijalaridan ko‘rinib turibdiki, ko‘pchilik yoshlarimiz barkamol avlodni tarbiyalashda oilaga yetakchi o‘rinni bergan. Shuningdek, ushbu tadqiqotda yoshlarni “Milliy g‘oya” asosida komil inson qilib tarbiyalashda - buyuk ajdodlarimizning asarlarini chuqur o‘rganish zarur deb - 49,2 %, oila va tarbiyaviy ishlar sifatiga e’tibor berish kerak deb - 45,1 % respondentlar qayd etishgan [3.29]. Shundan ko‘rinib turibdiki, hozirgi kunda Vatanimizga sodiq va davlatimiz rivojida o‘z hissasini qo‘shadigan barkamol avlodni shakllantirishda ajdodlarimiz o‘g‘itlari va oiladagi tarbiyaviy ishlarning qanchalik ulkan ahamiyatga ega ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

Har qaysi millatning, har bir insonning ma’naviyatini shakllantirishda oilaning o‘rni beqiyos. Insonga xos bo‘lgan eng samimiy va beg‘ubor tuyg‘ular, hayot to‘g‘risidagi dastlabki tasavvurlar, atrof-muhitga munosabat, eng avvalo, oilada shakllanadi. O‘sib kelayotgan yosh avlodning kelajakda komil inson sifatida shakllanishi uchun muhim bo‘lgan dunyoqarashini, harakterini belgilab beradigan ma’naviy mezonlar – oliyjanoblik, insonparvarlik, mehr-oqibat, ezgulik, or-nomus, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi yuksak tushunchalarning barchasi oilada tug‘iladi.

Odam bolasi pok, aqlan barkamol bo‘lish uchun teng imkoniyat bilan tug‘iladi. Biroq ota-onalarning farzand tarbiyasi to‘g‘risidagi bilim, hafsala va mas’uliyatlari turlicha. Shu sababli ayrim ota-onalar farzandlarini o‘zlari, el-yurtimiz, davlatimiz kutayotganidek tarbiyalab, voyaga yetkaza olmaganlaridan achchiq pushaymon bo‘lish o‘rniga turli bahonalar bilan boshqa

aybdorlarni qidirishga harakat qiladilar.[1.98] Bola tarbiyasida u yashab turgan sharoit, muhit, kishilarning roli katta bo'lishi bilan bir qatorda, asosiy o'rinda oila va ta'lim muassasalarining sharoiti g'oyat muhim ahamiyatga ega. Ta'lim va tarbiyani o'rgatishdan maqsad ham, natija ham aniq bo'lishi kerak. Ta'lim-tarbiya sohasida insoniyat, shu jumladan, ulug' ajdodlarimiz yaratgan bilimlar majassamlashtirilsa, komil inson sifatleri, asosan, ezgu niyat, hur fikrlilik, ezgu so'z, xushmuomalalik, ezgu ish, ezgu faoliyatdan iboratligini ko'ramiz.

Tarbiya masalasida oilaning muhim ma'naviy, madaniy xususiyatlaridan biri - uning milliyligidir. Shu tufayli u o'zida muayyan milliy ma'naviyat, milliy tarbiya madaniyatini u yoki bu darajada aks ettiradi. Ota-onaning oilada farzandlar tarbiyasi bilan maqsadli, tizimli shug'ullanmasdan, e'tiborsizlik bilan qarashi ayrim salbiy holatlarga olib kelishini hayotiy misollarda ko'rish mumkin. Ota-ona obro'sini, aslida ularning farzandi shaxsi bilan qiziqishi, o'sib borayotgan ehtiyojlarini o'rganib, boshqarib, qondirib borishi va shu tarzda uning tarbiyasini to'g'ri yo'naltira olishi oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarimiz tarbiyasini turli niqobdagi mafkuraviy tahdidlardan asrash uchun oila va ta'lim muassasalarida milliy tarbiya jarayonini tashkil etishning pedagogik xususiyatlarini va uni faol ma'naviy himoya omiliga aylanishida ota-onalar, pedagoglarning bu boradagi bilim, ko'nikma va malakalarini uzluksiz takomillashtirish davr talabidir. Shuningdek mamlakatimizda oila masalalari bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar faoliyatini yanada faollashtirish hamda ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishni davom ettirish maqsadga muvofiq bo'lar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Холматова М.Х. *Оилавий муносабатлар маданияти ва соғлом авлод тарбияси*. -Т.: «Ўзбекистон». 2000. 217-бет.
2. Тиллаева Г *Оила муҳитини соғломлаштириш - давр талаби*. -Т: *Фалсафа ва ҳуқуқ*, 2006. 10-11-бетлар.
3. Ubaydullayeva R.A. «*Sotsiologiya obshestvennogo mneniya*» -Т.: *Ijtimoiy fikr*, 2010, 130 s.

MAMLAKATIMIZ QISHLOQ XO‘JALIGINING ASOSIY KO‘RSATKICHLARINING TAVSIFLARI

Bekzod Umarov Baxtiyorjon o‘g‘li

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyaar instituti assistenti

Begijonova Mahmuda Ma‘rufjon qizi

Andijon davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada davlatimiz rahbarining qishloq xo‘jaligi masalalari bo‘yicha oliy majlisga murojaatnomasi, dehqonchilik va chorvachilik tarmoqlarida yillar kesimida maydonlar va olinayotgan mahsulotlar hajmining o‘zgarish ko‘rsatkichlari hamda agrar sohaning rivojlantirish yo‘llari haqida ilmiy ma‘lumotlar berilgan.

***Kalit so‘zlar:** Qishloq xo‘jaligi, mehnat unumdorligi, dehqonchilik va chorvachilik, paxta maydonlari, eksport-import aylanmasi.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье обращение главы нашего государства к Верховному Собранию по вопросам сельского хозяйства, показатели изменения площадей и объемов продукции, полученной в областях земледелия и животноводства по годам, а также научная информация о путях развития аграрного сектора.

***Ключевые слова:** Сельское хозяйство, производительность труда, земледелие и животноводство, хлопковые поля, экспортно-импортный оборот.*

ANNOTATION

In this article, the address of the head of our state to the Supreme Assembly on agricultural issues, the indicators of changes in the area and the volume of products received in the fields of agriculture and animal husbandry over the years, and scientific information about the ways of development of the agrarian sector are given.

***Key words:** Agriculture, labor productivity, agriculture and animal husbandry, cotton fields, export-import turnover.*

KIRISH

Joriy yilning 6-sentyabr kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev qishloq xo‘jaligini 2020-2030 yillarda rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan yig‘ilish o‘tkazdi. Keyingi yillarda qishloq xo‘jaligini islox qilish va bozor mexanizmlarini joriy etish bo‘yicha qator ishlar amalga oshirildi. Davlat xarid narxlari qariyb 3 barobarga ko‘paytirilgani natijasida manfaatdorlik oshdi. Paxtachilik va g‘allachilik hashar emas, chinakam daromad manbaiga aylandi. Yangi texnologiya va innovatsiyalarni joriy qilish, mehnat unumdorligi va ish haqini oshirish maqsadida 76 ta paxta-to‘qimachilik klasterlari tashkil etildi. Joriy yilning o‘zida 25 ming gektar paxta maydonlarida suv tejoychi yangi sug‘orish tizimi joriy qilindi. Foydalanishdan chiqqan 1 million 100 ming gektar yerni qayta ishga kiritish bo‘yicha sa’y-harakatlar boshlandi.

Bular, albatta, yaxshi natijalar, lekin mazkur ishlar – islohotlarning birinchi bosqichi. Prezident faqat bugunni emas, balki ertangi kunni ham o‘ylab, uzoqni ko‘zlab islohotlarni yangi bosqichga ko‘tarish vazifasini qo‘ymoqda. Shu maqsadda qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasi ishlab chiqilmoqda. Bu iqtisodiyotning asosiy o‘sish nuqtasi, “drayveri” bo‘ladi. Ming-minglab ish joylari yaratiladi, odamlarning daromadi oshadi deb aytdi mamlakatimiz rahbari. Yaqin yillar ichida yerlar maydonini o‘zgarish tendensiyasini kuzatadigan bo‘lsak quyidagi xulosaga kelamiz.

Qishloq xo‘jaligi ekinlari ekilgan maydoni (ming gektar hisobida)

2017-yil 3474,5

2018-yil 3396,0

2019-yil 3309,4

2020-yil 3396,1

Yuqorida ko‘rib turganimizdek yurtimizda qishloq xo‘jalik yerlari ko‘payish emas balki kamayish holatida bormoqda. Chunki yildan-yilga ekin maydonlari o‘nida aholi yashash manzilgohlari, avtomobil yo‘llari, korxonalar va muhofazaga olingan

hududlar tashkil qilinmoqda. Buning evaziga unumdorligi yuqori bo'lgan ekin maydonlari qisqarib bormoqda. Quyida beriladigan ma'lumotlarda dehqonchilik va chorvachilik tarmoqlarida yillar negizida olinayotgan daromadni ko'rishingiz mumkin.

Dehqonchilik hajmi (mlrd so'm) hisobida

2017-yil 83303,4

2018-yil 98406,4

2019-yil 111904,8

2020-yil 123556,0

Chorvachilik hajmi (mlrd so'm) hisobida

2017-yil 64895,9

2018-yil 89019,2

2019-yil 104378,3

2020-yil 126198,5

Berilgan ma'lumotlardan xulosa qilib aytsak, O'zbekistonda qishloq xo'jalik sohasi bo'yicha tubdan o'zgartirishlar kiritilmoqda. Ekin navlari yangilanmoqda, chorvachilik yo'nalishida chetdan zotdor, mahsuldorligi yuqori bo'lgan qoramollar, echki, baliqlar, tuyaqush, parrandalar va boshqa turdagi hayvonlar olib kelib O'zbekiston sharoitiga moslashtirilmoqda. Qishloq xo'jaligi mahsulot unumdorligi qanchalik yuqori bo'lsa chetdan keltirilayotgan oziq-ovqat mahsulotlari importiga barham beriladi. Ehtiyojdan ortgan mahsulotlarni chetga eksport qilinsa, yurtimizda hosil bo'layotgan yalpi ichki mahsulot hajmini yanada ko'payishiga olib keladi va O'zbekiston taraqqiyotiga juda katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. *Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 6-sentyabrdagi Oliy Majlisga qilgan murojatnomasi.*

2. *O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasining 2021-yildagi statistik to'plami.*

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTINING ASOSIY KO‘RSATKICHLARI

Bekzod Umarov Baxtiyorjon o‘g‘li

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyaar instituti assistenti-

Begijonova Mahmuda Ma‘rufjon qizi

Andijon davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada respublikamiz iqtisodiyotini rivojlantirivchi tarmoqlar va ularning yillik o‘shish tendensiyasi, iqtisodiyot tarmoqlarida aholining bandlik ko‘rsatkichlari hamda iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari haqida ilmiy ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: *Iqtisodiyot tarmoqlari, meva-sabzavot, fan-texnika taraqqiyoti, qishloq xo‘jaligi, yalpi ichki mahsulot*

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена научная информация об отраслях, развивающих экономику нашей республики и их годовой динамике роста, показателях занятости населения в отраслях экономики, приоритетных направлениях развития экономики.

Ключевые слова: *Отрасли экономики, плодоовощная продукция, развитие науки и техники, сельское хозяйство, валовой внутренний продукт.*

ANNOTATION

This article provides scientific information about the sectors that develop the economy of our republic and their annual growth trend, employment indicators of the population in economic sectors, and the priority directions of economic development.

Key words: *Economic sectors, fruits and vegetables, science and technology development, agriculture, gross domestic product*

KIRISH

O‘zbekiston suverenitetini jahon hamjamiyati e’tirof etib, u bilan 130 dan ortiq davlat diplomatik aloqalar o‘rnatgan. O‘zbekiston Respublikasi ulkan mehnat resursi va tabiiy boyliklarga ega davlatdir. Kishilarning mehnat faoliyati ikki sohaga–moddiy ne‘mat ishlab chiqaruvchi va moddiy ne‘mat ishlab chiqarmaydigan sohalarga bo‘linadi. Fan va texnikaning rivojlanishi bilan moddiy ne‘mat ishlab chiqarmaydigan sohaning roli va bu sohada ishlovchilar soni ortib boradi. Buning uchun, avvalo, ishlab chiqaruvchi sohada mehnat unumdorligi o‘shishi zarur. Faqat shundagina ishlab chiqaruvchi sohadagi mehnatga yaroqli aholining bir qismi ishlab chiqarmaydigan sohalarga o‘tishi mumkin. Mehnatga yaroqlilarning soni va malakasi qatori ma’naviy yetukligi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda:

O‘zbekiston iqtisodiyoti hozirgi kunda avvalgi holatdan tuzilishi butkul o‘zgarmoqda. Yaqin o‘tmishdagi qishloq xo‘jaligi yetakchi bo‘lgan mamlakatimizda sanoatning, xususan, og‘ir sanoatning salmog‘i oshmoqda. Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq qishloq xo‘jaligida paxta yakkahokimligini bartaraf etishga kirishildi. Sanoat esa avtomobilsozlik, kompyuter texnikasi, mobil telefonlar, keng turdagi maishiy elektrotexnika mahsulotlari ishlab chiqaradigan yangi tarmoqlar hisobiga ko‘p tarmoqli bo‘la boshladi. Mamlakatimizda 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha

Harakatlar strategiyasi qabul qilingach, milliy iqtisodiyot tarkibini takomillashtirish yangi bosqichga ko‘tarildi.

Jumladan, Harakatlar strategiyasining «Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish» deb nomlangan uchinchi ustuvor yo‘nalishida milliy iqtisodiyotning mutanosibligi va barqarorligini ta‘minlash, uning tarkibida sanoat, xizmatlar ko‘rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ulushini ko‘paytirish vazifasi qo‘yilgan. Shu sababli mamlakatimizda sanoatning, birinchi navbatda og‘ir sanoatning ulushi jadal o‘tib bormoqda. Ana shunday o‘zgarishlar natijasida yalpi ichki mahsulot tarkibida sanoatning ulushi 30,6 foizdan ziyodni tashkil etmoqda. Holbuki, bu ko‘rsatkich 2000-yilda 14,2 foizdan iborat edi. Endilikda mamlakatimiz iqtisodiyoti o‘zaro bog‘langan sanoat, qishloq xo‘jaligi, transport, qurilish, aloqa, savdo, fan, ta‘lim, sog‘liqni saqlash kabi tarmoqlarni o‘zida birlashtiradi. O‘zbekistonda yillar kesimida iqtisodiyotning rivojlanish ko‘rsatkichlarini tahlil qiladigan bo‘lsak, quyidagi ko‘rsatkichlarni keltirib chiqaradi.

1. Yalpi ichki mahsulot hajmi yillar kesimida (mlrd so‘m hisobida)

2017-yil 317476,4 mlrd so‘m

2018-yil 424728,7 mlrd so‘m

2019-yil 529391,4 mlrd so‘m

2020-yil 602551,4 mlrd so‘m

2. Asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar

2017-yil 72155,2 mlrd so‘m

2018-yil 124231,3 mlrd so‘m

2019-yil 195927,3 mlrd so‘m

2020-yil 210195,1 mlrd so‘m

3. Qishloq xo‘jaligida qishloq xo‘jaligining ulushi

2017-yil 6110,6 mlrd so‘m

2018-yil 7991,9 mlrd so‘m

2019-yil 12199,1 mlrd so‘m

2020-yil 14776,8 mlrd so‘m

4.Qishloq,o‘rmon va baliq xo‘jaligining ulushi yalpi qo‘shilgan qiymati

2017-yil 90983,9 mlrd so‘m

2018-yil 113660,7 mlrd so‘m

2019-yil 130306,9 mlrd so‘m

2020-yil 151250,9 mlrd so‘m

5.Meva-sabzavot mahsulotlari eksporti,jami eksportga nisbatan foizda

2017-yil 5,1 %

2018-yil 6,3 %

2019-yil 6,9 %

2020-yil 6,7%

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak,O‘zbekiston Respublikasida istiqlool yillaridan buyon yildan-yilga har bir sanoat tarmoqlarida ijobiy o‘shish sur‘atlari kuzatilmoqda.Bunga albatta fan-texnikaning rivojlanib borishi,aholi sonining har yili yarim milliondan ortiqqa ko‘payishi va har bir iste‘mol tovarlariga bo‘lgan talabning ortib borishi asosiy sabab bo‘lmoqda.Yurtimizda iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarning tadrijiy olib borilishi,tadbirkorlarga va fermer-klasster xo‘jaliklariga beriladigan yengillik,imtiyozlar yildan-yilga mamlakat yalpi ichki mahsulotlar tarkibiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.Mamlakatda import hajmi kamayib,eksport miqdori tendensiyasi oshib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1.Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 28-yanvardagi Oliy Majlisga qilgan murojatnomasi.

2.O‘zbekiston Respublikasi davlat statistika qo‘mitasining 2021-yildagi statistik to‘plami.

УДК 611.019

**NAMANGAN VILOYATIDA YASHOVCHI KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI
(7-12 YOSH) BOLALARNING JISMONIY RIVOJLANISHI**

Xaydarov R.R. Sattiboev I.I. Qodirova.M.N.

Andijon davlat tibbiyot instituti

REZUME

Namangan shaxrida va Chust tumanida yashovchi 7-12 yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishini o'rganish. Shaxar va tuman sharoitida yashovchi kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishidagi yutuqlarni va kamchiliklarni o'rganish. Namangan shaxri va Chust tumanida kelajakda kuzatilishi mumkin bo'lgan jismoniy rivojlanishdagi salbiy oqibatlarni oldini olishga tafsiyalar berish.

***Kalit so'zlar.** Antropometriya, analitik, kraniometrik, ko'krak aylanasi, tana uzunligi.*

**ФИЗИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА (7-12) ЛЕТ, ПРОЖИВАЮЩИХ В ГОРОДЕ НАМАНГАНЕ, И
НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ С ЦЕЛЬЮ ОБСЛЕДОВАНИЕ
ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВЫТИЯ**

Хайдаров Р.Р. Саттибоев И.И. Qodirova.M.N.

Андижанский государственный медицинский институт

РЕЗЮМЕ

Были обследованы дети, проживающие в городе Намангане, и Чустском районе Наманганской области, возрасте от 7 до 12 лет, с целью выявления недостатков и достижений, а также обследования их в будущем, профилактики задержки роста и физического развития эт детей.

***Ключевые слова.** Антропометрия, анализ, краниометрия, объём грудной клетки, рост.*

PHYSICAL DEVELOPMENT OF CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE (7-12 YEARS) LIVING IN NAMANGAN REGION

Khaydarov R.R. Sattiboev I.I. Qodirova.M.N.

Andijan State Medical Institute

RESUME

To determine the physical development of children aged 7-12 years living in Namangan and Chust district. Identify achievements and shortcomings in the physical development of small school-age children living in urban and district settings. To make recommendations on how to prevent the negative consequences of physical development that may be observed in the future in the city of Namangan and Chust district.

Key words. *Anthropometry, analytical, craniometric, chest circumference, body length.*

Mavzuning dolzarbligi

Bizga malumki har bir davlatning kelajagi istiqboli o'sib kelayotgan yoshlarga bog'liq. Inson salomatligining eng odil, obyektiv ko'rsatkichlari uning jismoniy rivojlanish darajasidir. Namangan viloyati Namangan shahar va Chust tumani sharoitida yashovchi maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanish darajasi hozirgi kungacha antropometrik tekshirish usullarida o'rganilmagan.

Ilmiy tahlil maqsadi. Namangan shahrida va Chust tumanida yashovchi 7-12 yoshdagi bolalarda antropometrik o'lchovlarni olib bo'rish. Shahar va tuman sharoitida yashovchi kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishidagi yutuqlarni va kamchiliklarni aniqlash. Bu izlanishimiz Namangan viloyatining turli aholi punktlarida (Namangan shahar va Chust tumani) istiqomat qiluvchi kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishini yagona mintaqaviy standartlar

bo'yicha baholashga va noqulay sharoit omillarining bolalar jismoniy rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga imkon beradi.

Material va usullar

Ushbu izlanishda material sifatida Namangan viloyati Namangan shaxri va Chust tumanidan 7-12 yosh oralig'ida bo'lgan 300 nafar o'g'il va 300 nafar qiz bolalarning jismoniy rivojlanishini 9 ta antropometrik ko'rsatkichlar (tana uzunligi, tana og'irligi, ko'krak va bosh aylanasi, o'tirgandagi bo'yning uzunligi, teri osti yog' qatlami, bel aylanasi, erkin harakatchan qo'l uzunligi, erkin harakatchan oyoq uzunligi) orqali o'rganish. antropometrik ko'rsatkichlar o'rganiladi. Farg'ona vodiysida 2010-2021 yillar davomida maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va jisniy rivojlanishi hamda antropometrik ko'rsatkichlari ustida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarni o'rganamiz.

Tumani	Yoshi	Jinsi		Umumiy
		O'g'il	Qiz	
Namangan shaxri	7-12	150	150	300
Chust tumani	7-12	150	150	300
Jami		300	300	600

Kutilayotgan natija

Ilk bor Namangan shaxrida va Chust tumanida yashovchi kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishini retrospektiv tahlil yordamida olinadi. Tekshirilgan bolalarlarining antropometrik ko'rsatkichlari bo'yicha yangilangan ma'lumotlar yosh va jins xususiyatlarini hisobga olgan holda olinadi. Ilk bor Namangan shaxrida va Chust tumanida yashovchi kichik maktab yoshidagi bolalar jismoniy rivojlanishining asosiy antropometrik ko'rsatkichlari (tana uzunligi, tana og'irligi, ko'krak va bosh aylanasi o'tirgan holatdagi bo'yi, tana massa indeksi, bel aylanasi, erkin xarakatchan qo'l uzunligi, erkin xarakatchan oyoq uzunligi)

o'rganilganligi va olingan natijalar tuman va shahar (Namangan shaxri va Chust tuman) misolida solishtirib taqqoslanadi.

Xulosalar;

1. Namangan shaxri va Chust tumanida kelajakda kuzatilishi mumkin bo'lgan jismoniy rivojlanishdagi salbiy oqibatlarni oldini olishga tafsiyalar berish mumkin

2. Namangan viloyatida qiladigan ilmiy tadqiqotimiz natijasi orqali kichik maktab yoshidagi bolalar jismoniy rivojlanishidagi akselleratsiya jarayonlarini aniqlaymiz va ularning rivojlanishidagi kamchiliklarni bartaraf etishda foydalanishimiz mumkin.

3. Yengil sanoatda bolalar bolalar kiyim boshlari o'lchovlarini aniqlashda foydalanish.

4. Olingan ko'rsatkichlar asosida bolalarni sportga yo'naltirishda tafsiya sifatida foydalanish mumkin.

5. Sud tibbiyoti fanida foydalanish mumkin

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. *Abramovich M. A. Shahar maktab o'quvchilarining morfologik va funksional ko'rsatkichlari / M. A. Abramovich, V. N. Jdanovich, D. Yu. Andreichikov // Probl. sog'liq va ekologiya. - 2015. - №1 (43). - S. 96-100.*

2. *Averyanov A. P. Bolalikda semirib ketish / A. P. Averyanov, N. V. Bolotova, S. A. Zotova // Ishtirok etuvchi shifokor. - 2010. - № 2. - S. 52-63.*

3. *Aleshina E.I. Sankt-Peterburg bolalaridagi antropometrik ko'rsatkichlarning mintaqaviy xususiyatlari / E.I. Aleshina, L.V. Vorontsova, K.A. Klikunova [va boshq.] // Bolalar kasalxonasi. - 2014. - № 2. - S. 17-21.*

4. *Anisimova N.V. Maktabgacha ta'lim muassasalari bitiruvchilarining jismoniy rivojlanishi / N.V. Anisimova, O. N. Oparina, V. O. Peshkova // XIX Xalqaro ilmiy-uslubiy konferentsiya "Universitet ta'limi (MKUO-2015)". Penza, 09-10 aprel 2015 yil - Penza, 2015 yil. -- S. 174-175.*

5. Antonova A.A. *Bolalarning jismoniy rivojlanishining qiyosiy xususiyatlari* / A.A. Antonova, S.N. Chentsova, V.G. Serdyukov // *Astraxan.med. jurnal.* - 2012. - № 4. - S. 26 - 29.
6. Axtimankina A.V. *Irkutsk shahrining sanoat korxonalarini tomonidan havoning ifloslanishi* / A.V. Axtimankina, A.V. Arguchintseva // *ISU yangiliklari.* - 2013. - №1 (6). - S. 3 - 19.
7. Bakiyev N. Z. *Maktabgacha yoshdagi bolalarning antropologik va fiziologik xususiyatlari* / N. Z. Bakiyev, N. N. Grebneva // *Vestn. Tyumen. davlat un-emasi.* - 2011. - № 6. - S. 116-122.
8. Bakiyev N. Z. *Maktabgacha yoshdagi bolalarning morfologik va funksional xususiyatlari* / N. Z. Bakiyev // *XXI asrda sog'liq va ta'lim.* - 2011. - № 2. - P. 201.
9. Baranov A.A. *Zamonaviy sharoitda bolalar va o'spirinlarning morfologik va funksional rivojlanishining asosiy qonunlari* / A.A. Baranov, V.R. Kuchma, N.A. Skoblin [va boshq.] // *Vestnik Ross.akad. asal fanlar.* - 2012. - № 12. - S. 35-40.
10. Bashkirov P. N. *Insonning jismoniy rivojlanishi haqidagi ta'limot* / P. N. Bashkirov. - M.: Moskva davlat universiteti, 1962.- 340 p. Bezatyayn M. A. *XX va XXI asr boshlarida o'smir bolalarning jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilish* / M. A. Bezatyayn, A. A. Vinogradov // *Ilmiy. bayonotlar Belgorod.gos. un-emasi. Ser. Tibbiyot. Dorixona* - 2013. - № 25, yo'q. 24/1. - S. 154-157.

**ЎЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ САЛЫҚ КОДЕКСИНИҢ 381
СТАТЬЯСЫ БОЙЫНША ФИЗИКАЛЫҚ ШАХСЛАР
ДӘРАМАТЛАРЫНА 12 ПАЙЫЗЛЫҚ САЛЫҚ СТАВКАСЫНЫҢ
ҚОЛЛАНЫЛЫҰЫНЫҢ АЗ АЙЛЫҚ АЛЫҰШЫЛАР УШЫН ҲӘМ КӨП
АЙЛЫҚ АЛЫҰШЫЛАР УШЫН ТӘСИРИ.**

Жаримбетов Ажинияз Курбанбаевич

Қарақалпақстан Республикасы тарыйхы ҳәм мәденияты

мәмлекетлик музейи бас есапшысы

Ajiniyaz.jarimbetov@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Бул мақалада 2019-жыл январ айындагы физикалық шахслар ушын енгизилген жаңа өзгерислердиң хызметкерлер ис хақысына тәсирин анализлеу ҳәм бул өзгеристиң ҳәмме хызметкерлер ис хақысына теңдей тәсир етиуи ушын усыныслар келтирилген.

Таяныш сөзлер: *Орташа арифметикалық есабы, салық ставкалары, дәрәмат салығы, физикалық шахслар, дөңгелеклеу. өсиу пәт пенен есаплаушы, бюджеттен тысқары пенсия фонды*

ABSTRACT

This paper provides about analysis of the impacts the employees' salaries when approved new changes in tax for an individual in January, 2019 year and some offers in order to same impact the employees' salaries after the new changing tax for an individual.

Ҳәммемизге белгили, 2019-жылдан бәслап хәзирги күнге шекем
Өзбекистан Республикасы Салық кодексине өзгерислер киргизилиуи

нәтижесінде бұрынғы өсіу пәт пенен есаплайшы 0-7,5-16,5-22,5% салық ставкалары бийкар етилип қатты белгиленген 12% салық ставкасы енгизилди. Бул дәрәмат салығы ставкаларының өзгериуіне итибар берип қарасақ 12% бул бұрынғы 0-7,5-16,5-22,5% салық ставкаларының орташа есабы болып есапланады. Мысалы, 0-7,5-16,5-22,5% салық ставкаларының математикалық орташа арифметикалық есабы 11,625 яғный дөнгелеклеу нәтижесінде 12 ге туура келеди.

$$(0+7,5+16,5+22,5)/4=11,625$$

Демек, 0-7,5-16,5-22,5% салық ставкалар орнына орташа муғдары қолланылыуы, бул орташа айлық алыушылар ушын өзгериссиз, аз айлық алыушылар ушын көбейгенлиги, ал көп айлық алыушылар ушын азайғанлығынан дерек береді. Буны анализлеуимиз ушын төмендеги кестеге итибар берейик.

Бир айлық муғдары сум	2018-жыл январ айы ушын есапланған дәрәмат салығы	2019-жыл январ айы ушын есапланған дәрәмат салығы	2019-жылдағы дәрәмат салығын 2018-жылдағы дәрәмат салығына салыстыруу
700000	39582	84000	44 418 сумға көбейген
800000	47082	96000	48 918 сумға көбейген
900000	58074	108000	49 926 сумға көбейген
1000000	74574	120000	45 426 сумға көбейген
1200000	107574	144000	36 426 сумға көбейген
1400000	140574	168000	27 426 сумға көбейген
1600000	173574	192000	18 426 сумға көбейген
1800000	211230	216000	4 770 сумға көбейген
1900000	233730	228000	5 730 сумға кемейген
2000000	256230	240000	16 230 сумға кемейген
2200000	301230	264000	37 230 сумға кемейген
2 400 000	346230	288000	58 230 сумға кемейген

Жоқарыдағы кесте арқалы биз дерлик 1 900 000 сумға шекем айлық алыушылар ушын дарамат салығының көбейгенлигин, ал 1 900 000 сумнан көп

айлық алыұшылар үшін дарамат салығы азайғанлығын көриұимиз мүмкин. Усыларды есапқа алған халда, аз айлық алыұшылар үшін қайтадан 0% ли ямаса 7,5% ставкаларды қайта енгизиұди мақул көремиз, көпшилик қәнийгелер хәр қыйлы дәрәмат салығының ставкаларының қолланылыұы кәрхана есапшылары үшін қолайсызлықлар туұдырады деп есаплайды, бирақ негизинде қатты белгиленген салық ставка болсын, ямаса өсиұ пәт пенен есаплаұшы хәр түрли салық ставкалардың болыұы кәрхана есапшыларына хеш қандай қыйыншылықлар ямаса жеңилликлер келтирип шығармайды. Себеби, хәзирги турмыста барлық кәрхана есапшылары, бухгалтериялық есапты жүритиұде бухгалтериялық программалардан пайдаланғанлығы себебинен барлық салық түрлерин программалар арқалы автомат формада есаплайды. 2019-жыл январь айынан баслап аз айлық алыұшылар үшін дәрәмат салығының көбейгенлиги хеш бир хызметкер ис хәқысының азайыұына тәсир етпеди, себеби 2019-жыл январь айынан баслап бюджеттен тысқары пенсия фонды үшін мәжбурий 8% төлем бийкар етилди. Бирақ бул бийкар етилген 8% төлем аз айлық алыұшылар үшін ис хәқысының 8% көбейиұин тәмийинлемеди.

Мысал етип, төмендеги кестеге және итибар берейик.

Бир айлық мұғдары сум	2018 жыл бир айы үшін бюджеттен тысқары пенсия фондына төлем 8%	2018ж бир айы үшін берилиұ керек ис хәқы дәрәмат салығы хәм 8% пенсия фондын шегирген халда	2019ж январь айы үшін берилиұ керек ис хәқы дәрәмат салығын шегирген халда	2018-жыл менен 2019ж январь айына салыстырғанда %те көбейгенлиги
700000	56000	604418	616000	1,916%
800000	64000	688918	704000	2,189%
900000	72000	769926	792000	2,867%
1000000	80000	845426	880000	4,090%
1200000	96000	996426	1056000	5,979%
1400000	112000	1147426	1232000	7,371%
1600000	128000	1298426	1408000	8,439%
1800000	144000	1444770	1584000	9,637%
1900000	152000	1514270	1672000	10,416%
2000000	160000	1583770	1760000	11,127%
2200000	176000	1722770	1936000	12,377%
2400000	192000	1861770	2112000	13,440%

Бул кесте арқалы биз 1 600 000 сумға шекемги айлық алыўшылар ушын 2018-жыл ҳәм 2019-жыл арасында айлық көбейиўи 8% лы бюджеттен тысқары пенсия фондына төлем бийкар болыўына қарамастан айлықлар 8% көбеймегенлигин көремиз, ҳәм усыларды есапқа алған халда бюджеттен тысқары пенсия фондына 8% төлем бийкар болыўына қарамастан айлықлары 8%ға көбеймеген ис хақылар ушын 12% дан төменирек салық ставкаларын қоллаў мақсетке муўапық деп есаплаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЯТЛАР

1. *Өзбекистан Республикасы Салық кодекси.*
2. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 29.12.2017 йилдаги ПҚ-3454-сон*

AFFIXOIDATION AS A PRODUCTIVE WAY OF WORD FORMATION IN MODERN ENGLISH AND UZBEK.

Abdurashidova Sayyora Sirojiddin qizi

The teacher of Karshi institute of irrigation and agrotechnologies

ANNOTATION

The article is about affixoids, which are word-building elements that have some of the features of both affixes and word stems. One of the main features that usually belongs to affixes is their ability to produce new semantic and grammar categories. This is what affixoids do by helping to develop new words. Language users' actions, not automated, predictable processes, are what cause morphological change. They have an open structure. Successive successful reinterpretations may serve as the foundation for new derivations. When a process like that for forming derivative words starts. Additionally, this article demonstrates how language changes of the distinction between morphological categories and distinct morphological processes like compounding and derivation. Most of the examples are from English and Uzbek, but there are also a few words from other languages that are discussed.

Keywords: *language change, reinterpretation, bidirectionality, affixoid, prefiksoid, suffiksoid, derivation, word formation.*

Word formation is the main topic of this article. The topic of reinterpretation is covered morphological change could result from the use of opaque data. It also has that in addition demonstrates how language change erodes the distinction between distinct morphological procedures, including compounding and derivation, as well obscures the distinction between morphological categories.

There are four sections to the article, each of which is introduced in the preamble. This section will look at the differences between affix and affixoid in

English and Uzbek. The four components are as follows: introduction, affixoids in English, affixoids in Uzbek and conclusion. It may be useful to define the differences between affixes and affixoids.

In Uzbek, some words function as affixes, following morphemes even if it is approaching, it has not yet become an affix. All these are also known as **Affixoids**: qabulxona, choyxona, darsxona, ishxona, ruxsatnoma, talabnoma, tabriknoma. For example, “bu uyda to‘rt xona bor”- “biz ishxonada uchrashdik”. It seems that “Xona” is a word instead of a word is also used as an affix. It is a root morpheme in one place and a suffix in another comes as a morpheme: molxona, muzxona.²²

Affixes are abstractions and intellectual tendencies in linguistics. The introduction of new word streams, new meanings into the language in a very short period of time has led to major changes in the model of word formation increase in affix construction. The current research focuses on linguistic investigations aimed at elucidating affix phenomena in Romanian neologism mechanisms. Vocabulary creation corresponds to a universal dimension of the conscious creativity of the scientist and names the expertise increasingly used in specialized language.

This was an attempt to explain the phenomenon of affixing in the embryo by identifying sources for completing the affix inventory, including abbreviations, symbol names, letter names, eponyms, and Greek-Latin. It represents an intermediate connection between a root and an affix.

To determine the potential properties of an affix, Stevens proposes five criteria: paraphrased and summarized

- (a) Affixoids can participate productively in new formations;
- (b) Affixoids are formally identical and usually coexist with free "parent" morphs.
- (c) The meaning of an affix is more general and abstract than that of its parent morpheme.

²² Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M., Hojiyev A. and others. "Hozirgi o‘zbek adabiy tili". Part I. Tashkent: Uqituvchi, 1980.

(d) In the original morphogenesis that gave rise to the affix, two parts of the formation.

(e) Affix propagates in conflict with or in complement to affix.²³

The article looks at affixes that are used to create words that have a middle status. These affixes have both a suffix and a root. This research is important because it focuses on a problem that has not been studied extensively in linguistic literature—the affixoid in Uzbek. This is important because it will help to define the volume of the term “affixoid”, work out principles of classification and typology, and explore the possible semantic changes if affixoids are compared with independent root morphemes and component words in compound words.

The phrase "semi-affixation" was proposed by M.D Stepanova in the 1950s, root morphemes, which frequently take part in the word-formation process and maintain all formal and semantic ties to the corresponding, to the root. They:

- indicate, like affixes, a broad word-forming category: people, objects, such as characteristics;
- They produce a lot and frequently contribute to the development of new words.
- Can compete with "real" affixes when it comes to carrying out their main purpose.²⁴

In the 90s of the twentieth century, Yu. A. Zatsny also touched upon the problem of alternative word-building, using the term a “pseudo-compound” word.²⁵

Affixes are considered to be a component of words in Uzbek linguistics (“attached” in Latin), a morpheme used to create a word or grammatical expression in contrast to a root. As a result, it is separated into two categories: word generators and form generators. It appears at the start of the word (affix), in the middle of the

²³ Stevens, Ch. (2005). Revisiting the affixoid debate: On the grammaticalization of the word.

In T. Leuschner, T. Mortelmans, and S. De Groot, eds., *Grammatikalisierung im Deutschen*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, pp. 71–83.

²⁴ Stepanova M.D. (1953). “Slovoobrazovanie sovremennogo nemetskogo yazyka [Word-building of modern German]”. Moscow: Izdatel'stvo literatury na inostrannykh yazykakh. (in Russian)

²⁵ Zaczny Ju.A. (1999). “The development of English vocabulary in the 1980s and 1990s of the XXc, (PhD Thesis). Kyiv: Kyiv University named after T.H. Shevchenka.

1page

word (infix), or at the end of the word (suffix), depending on where it is in relation to the root. Words are divided into root and formed words in the Uzbek language dictionary. For example: “paxta” - root word, but “paxtakor” - formed word.

There are mainly two ways of forming words in modern Uzbek:

- 1) affixation (or morphological) method;
- 2) composition (or syntactic) method;²⁶

Affixoids, they are also called word-affixes are rare in the Uzbek language.

“Ham-“ affixoid in the language, the adverb is used in the meaning of the word and work understood from the base, it forms a personal noun with the meaning of being related to something: hamshahar, hamsuhbat, hamkurs, hamkasb.²⁷ With what the base of this affixoid “noma” represents dependent letter and forms a noun with the meaning of a document: guvoh-noma, shart-noma, taklif-noma, baxt-noma, ayb-noma, tashakkur-noma, arz- noma.

This is what the base of affixoid “parvar” construction means, an attribute denoting a sign, condition, characteristic related to action makes: vatan-parvar, sulh-parvar, ma’rifat-parvar, taraqqiy- parvar.

The affixoid “bad” is the basis of making affixoid persons and things adjective indicating a negative sign related to the meaning: had-jahl, bad-bashara, bad-qovoq, bad-hazm, bad-fe’l, bad-nafs, bad-mast, bad-axloq.

Forms expressing the meaning of caressing are made with the affixes - jon, -xon. These are independent words in addition to declension, personal pronouns and related nouns also to express the meaning of joining, caressing. They are akajon, ukajon, xolajon, Hakimjon, Olimjon, Zohidjon, Asalxon, Zulfiyaxon, Lolaxon, Anorxon.

Affixoids in English. A first example from Marchand (1969: 211) will show how libfixing may work: English scape, landscape, seascape, mindscape, moonscape, soundscape, dreamscape, memoryscape.

²⁶ Rahmatullayev Sh. “Hozirgi adabiy o‘zbek tili”. I va II qismlar. Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010.

²⁷ Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. T., 2005. 85 page.

Landscape is the opaque form by which English speakers recognize the existing word “land”²⁸. Subsequent reinterpretations have led to the analysis as if landscape was a compound word. So “scape” should be given a certain morphological status that it can be used productively like . Recent mint soundscapes, dreamscapes, and memoryscapes show that the process is still productive.

Another similar example offers forms derived from the English forms “watergate” and “hamburger”. Gate: watergate, closetgate, nipplegate, donutgate.

Burger: hamburger, cheeseburger, fishburger.

In summary, throughout this article, it is argued that there is an intermediate category between stems and affixes: the affixoid. Indeed, the process of affixing is a chronological process that interacts with the morphological system that accepts stems and affixes as inputs to word-forming processes, namely compounding and derivation. Modern word construction exhibits an affixoidation tendency; compound words are created using preexisting sentences and word combinations, but they are constructed using preexisting word-building patterns simply by adding root morphemes. These morphemes are thus peculiar and near to affixes.

As word-units of intermediate status, affixoids have the following significant qualities: productivity, the ability to express a specific lexical meaning, the potential to develop an abstract meaning, the ability to refer to an object as belonging to a particular class or subclass, and the capacity to be combined with various word-building components.

REFERENCES

1. *Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M., Hojiyev A. and others.* “Hozirgi o‘zbek adabiy tili”. Part I. Tashkent: Uqituvchi, 1980.
2. *Stevens, Ch. (2005).* *Revisiting the affixoid debate: On the grammaticalization of the word.* In *T. Leuschner, T. Mortelmans, and S. De Groot, eds., Grammatikalisierung im Deutschen.* Berlin/New York: Mouton de Gruyter, pp. 71–83.

²⁸ Marchand, H. 1969. The categories and types of Present-Day English word-formation. München: Beck. 211-page

3. *Stepanova M.D. (1953). "Slovoobrazovanie sovremennogo nemetskogo yazyka [Word-building of modern German]". Moscow: Izdatel'stvo literatury na inostrannykh yazykakh. (in Russian)*
4. *Zacnyj Ju.A. (1999). "The development of English vocabulary in the 1980s and 1990s of the XXc, (PhD Thesis). Kyiv: Kyiv University named after T.H. Shevchenka. P 11.*
5. *Rahmatullayev Sh. "Hozirgi adabiy o'zbek tili". I va II qismlar. Toshkent: Mumtoz so'z, 2010.*
6. *Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. T., 2005. P 85*
7. *Marchand, H. 1969. The categories and types of Present-Day English word-formation. Munchen: Beck. P 211*

PSYCHOANALYTICAL FEATURES OF “ALCHEMIST”

BY PAOLO COELHO

Muhabbat Qayumovna Baqoyeva

BSU Psc , professor

master student Ergasheva Nazokat Azimjon qizi

n.a.ergasheva2022@buxdu.uz

ABSTRACT

This thesis states information about psychoanalytical method and its use in “ Alchemist “ by Paolo Coelho. Interrelationship between psychology and literature are exposed in this thesis. Psychologists who emphasize inner world of characters in their works,

Key words: psychology, psychoanalytic method, Muslims religious background, Santiago , Egypt, destination, feelings, sensations

Psychologism in literature is the transfer by the author to the reader of the inner world of his characters. Other types of art also have the ability to convey sensations and feelings. But literature, thanks to its imagery, has the ability to depict the state of mind of a person to the smallest detail. The author, trying to describe the hero, gives details of his appearance, the interior of the room. Often in the literature, a technique such as a landscape is used to convey the psychological state of characters.[]

Psychoanalytic criticism adopts the methods of "reading" employed by Sigmund Freud and later theorists to interpret texts. It argues that literary texts, like dreams, express the secret unconscious desires and anxieties of the author, that a literary work is a manifestation of the author's own neuroses. One may psychoanalyze a particular character within a literary work, but it is usually assumed that all such characters are projections of the author's psyche.

One interesting fact of this approach is that it validates the importance of literature, as it is built on a literary key for the decoding. Freud himself wrote, "The dream-thoughts which we first come across as we proceed with our analysis often strike us by the unusual form in which they are expressed; they are not clothed in the prosaic language usually employed by our thoughts, but are on the contrary represented symbolically by means of similes and metaphors, in images resembling those of poetic speech" . Like psychoanalysis itself, this critical endeavor seeks evidence of unresolved emotions, psychological conflicts, guilts, ambivalences, and so forth within what may well be a disunified literary work. The author's own childhood traumas, family life, fixations, and such will be traceable within the behavior of the characters in the literary work. But psychological material will be expressed indirectly, disguised, or encoded through principles such as "symbolism" , "condensation" , and "displacement". [2]

Literature psychology means "the effects of literature upon its readers or audience psychology". The correlation between psychology and literature is strong as literature could have an influence to the reader's feeling and personality. The reason is to aim writing as a literary work of psychological opinions about the life and writers who make a novel or story. Through this, authors can give motivation and support to thereaders till their feelings get better.

"Alchemist" by Paulo Coelho. It can be said that the whole work connects with psychology. The story is all about Santiago who travels cross many countries till he reaches his destination which is Egypt aiming to find treasure, while facing a lot of struggles that could not stop him from continuing to follow his dream. When Santiago faced any difficulties, every time he discovered new essence and value of life for himself.

In literary work, writer must state characters mood , and behavior create clear picture in their mind. This demands from writers or authors to have some knowledge on psychology to describe effectively characters situations climate, and athmosphere of the work. There is strong correlation between psychology and literature. Because

both of them deal with people's emotion , fear, wish, desire, perception and etc. Having read this book, you can turn positively your mental and behavioral characters. For instance:

-The novel has a strong religious background, Muslim readers would feel that their religion is supported by some ideas were written in the novel. According to the novel the whole universe would conspire to support your dream , And the same concept was mentioned in the Quran.

-The overall experience and moral are incredibly inspiring the reader to find the light in a dark path.

-The novel leaves a positive impact in the reader mind, after reaching the end it influences the reader perspective of life.

-The words and the ideas were suitable for everyone, in different ages.

-Multiple Religious perspective, the novel mentioned that there is one god, but everyone interprets differently, this explanation is a descent simplification for different religions idea which help the reader to be more open minded and acceptable.

-Humanity has commonalities, which reduced the cultural and religious gap between different characters in the novel

-The writer simple manner of storytelling allows the reader to discern deeper meaning from what he is saying.

But some researchers' point of views, it is not true to say just benefits of the work, drawbacks are also not disclaimed in the work. For instance:

Alchemist novel is imaginary. However, the strong meaningful ideas the novels represent but it is not realistic. The reasons why He started this journey till the end , was not real enough for readers to imagine.

The novel main ideas were not easily to understand, it could be considered as wisdom as well as it could cause a confusion to the reader due to the mixed thoughts and beliefs.

The only female character in the novel was Fatima, However, the novel was about equality and acceptance women role was not an interesting idea for Coelho, which disagree with the overall idea.[3]

Here are given some impressive phrases from the work:

But in his heart he knew that it did matter. And he knew that shepherds, like seamen and like traveling salesmen, always found a town where there was someone who could make them forget the joys of carefree wandering.

As Santiago muses about the Moorish girl he has met, he makes the first of many connections between his own Personal Legend, or destiny, and that of many others. Santiago recognizes that his unique narrative follows a pattern he has seen before in the lives of itinerant workers. He draws the conclusion that the love of another can outweigh the loss of freedom. Santiago derives support from placing the personal into a universal context.

It's the possibility of having a dream come true that makes life interesting, he thought, as he looked again at the position of the sun, and hurried his pace.

Santiago reflects on what it means to travel and discover. Early in the novel, wanderlust combined with his attraction to the merchant's daughter begin to take hold of his soul. His Personal Legend is at the point of departure. The sun's course in the sky marks the passage of time, and Santiago feels the anxious anticipation of arriving at his destination.

If someone isn't what others want them to be, the others become angry. Everyone seems to have a clear idea of how other people should lead their lives, but none about his or her own.

Santiago muses about how people judge others' choices in life, recalling the opposition he experienced in the seminary. The people who were part of his life wanted him to change and he compared their ideas for him with their own choices. He resisted such pressure by leaving the settled seminary existence and choosing an itinerant lifestyle [4].

Conclusion. To sum up, Coelho is the writer of the alchemist novel which based on the psychological analysis. The main idea about a guy named Santiago who started his journey from Indonesia to Egypt to find treasure, no matter what he faces through his journey the spirit inside him never fade. The moral is to inspire millions of readers, motivate them, offer different aspect of life and use humanity as a common language despite different cultures.

REFERENCES

1. *femininefresh.ru*
2. <https://public.wsu.edu>
3. *edubirdie.com*
4. www.sparknotes.com
5. Akhriyah, U. (2008). *The Struggle of Santiago to Find the Treasure in Paulo Coelho 's The Alchemist*.
6. Harb, mohammed mahmound. (2015). *The Influence of Classical Arabic Narrative on Paulo Coelho 's The Alchemist, International Journal of Humanities and Social Science*.
7. Hasnah, Lily. (2008). *Decision Making in Paulo Coelho 's "The Alchemist*.
8. Nursecha, Nanang. (2014). *Spiritual Journey in Paulo Coelho 's Novel The Alchemist (1993): An Individual Psychology Approach. Publication artical .*
9. Nurul, A. (2015). *Positive and Negative Interpretations by Readers from Seven Countries on The Alchemist Novel by Paulo Coelho. Journal of literature*.
10. Ramadhona, Nuri Aprillia. (2012). *Analysis of persuasion 5 strategies at identity of Santiago 's character in The Alchemist novel: an approach of critical discourse analysis*.
11. Utomo, danang setyo. (n.d.). *Translation Analysis of Directive Utterances in Novel of The Alchemist into Sang Alkemis (Pragmatic Approach)*.
12. Wijayanti, Oktavida. (2007). *The Influence of Setting towards Santiago 's Characteristics as seen in Paulo Coelho 's The Alchemist*.

XIZMAT SIFATI TALABLARI ASOSIDA TELEKOMMUNIKATSIYA TARMOQLARINI OPTIMALLASHTIRISH

Sharifova Shahlo Faxriddin qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

E-mail: sharifovashah@gmail.com

Yo'ldoshev Avazxo'ja Ma'ruf o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

E-mail: avaz1919191@gmail.com

ANNOTATSIYA

Telekommunikatsiya tarmoqlarida topologiyaning optimal tanlovi keltirilgan. Xizmat sifatini ta'minlaydigan axborot oqimlarining marshrutlash modellari keltirilgan. Ikki mezon - xizmat narxi va sifati bo'yicha axborot oqimlarini yo'naltirish uchun telekommunikatsiya tarmog'i topologiyasining optimal loyihalash modellari taklif etiladi.

***Kalit so'zlar:** xizmat ko'rsatish sifati, kompyuter tarmog'ining hayotiyligi, optimal marshrutlash, telekommunikatsiya tarmoqlari.*

OPTIMIZATION OF TELECOMMUNICATION NETWORKS BASED ON SERVICE QUALITY REQUIREMENTS

ABSTRACT

The optimal selection of topology in telecommunication networks is presented. Routing models of information flows are presented that ensure the quality of Service. Two criteria - optimal design models of telecommunication network topology are proposed to direct information flows in terms of cost and quality of Service.

Key words: *quality of Service, viability of a computer network, optimal routing, telecommunication networks.*

Telekommunikatsiya tarmog‘i elementlarining ishlashida berilgan xatolarga bardoshlik darajasiga erishilganda, ko‘rsatilayotgan xizmatlarning kafolatlangan sifatini ta‘minlashning asosiy muammolaridan biri QoS talablarini qondiradigan yo‘nalishlarni aniqlashdir [1-7]. Biroq, tanlangan eng qisqa yo‘l har doim ham maqbul emas. Amalda, telekommunikatsiya yo‘lining uzunligi emas, balki axborot oqimi birligini uzatishning minimal qiymati bilan kanallarning ma‘lum o‘tkazish qobiliyatini ta‘minlaydigan yo‘lni tanlash juda muhimdir. Shu bilan birga, telekommunikatsiya tarmoqlarining QoS talablari belgilangan o‘tkazish qobiliyatini va axborot uzatishning minimal narxini ta‘minlash talablariga qo‘shiladi. Bunday sharoitda manba va oxirgi tugun o‘rtasida optimal yo‘lni topish muammosi, unda ma‘lum bir xizmat ko‘rsatish sifati ta‘minlanadi va shu bilan birga oqim birligini uzatish narxi minimal bo‘ladi, mutaxassislar yetarlicha to‘liq o‘rganilmagan.

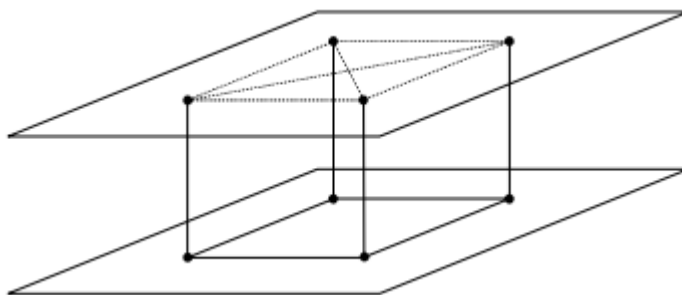
Ma‘lumotlar tarmoqlari uchun ko‘plab mumkin bo‘lgan texnologiyalar ham berilgan. Cheklangan resurslar sharoitida quyidagilarni bajarish kerak. Topologiyani tanlash tarmoqlarning ma‘lum bir sinfida amalga oshirilishi kerak: yulduz shaklidagi, daraxtga o‘xshash, ierarxik, ya‘ni tuzilish turini tuzatish zarur. Keyinchalik, ushbu muammoni hal qilish uchun bitta matematik modeldan foydalanish mumkinligi ko‘rsatilgan. Telekommunikatsiya tarmoqlarini loyihalashda asosiy talab quyidagicha: tarmoq ishonchli bo‘lishi, arzon narxga ega bo‘lishi, ishlashi oson bo‘lishi, so‘nggi tugunlar orasidagi prognoz oqimlarini (talablarini) qondirishi, taqdim etilayotgan xizmatlarning belgilangan sifatini ta‘minlashi kerak (xizmat sifati – QoS).

Loyihalashtirilgan telekommunikatsiya tarmog‘ining barcha tugunlari to‘plami bo‘lsin, ya‘ni v to‘plami mantiqiy telekommunikatsiya tarmog‘ining tugunlaridan iborat (stantsiyalar, marshrutizatorlar, kalitlar, ko‘priklar, xost tizimlari, tashqi tarmoqlar, sun‘iy yo‘ldosh aloqa vositalari va boshqalar) [8].

$H=(V, D)$ [8] talablar grafigi berilgan bo'lib, s va t oralig'ida ma'lumotlarni uzatish talabi mavjud bo'lganda chekka $(s, t) D$ ni o'z ichiga oladi. H grafigining har bir talabi $(s,t) D$ uchun musbat son $d(s, t) \mathbb{Z}^+$ berilgan, u harakat funksiyasi deb ataladi va s va t tugunlari orasidagi ma'lumotlarning o'rtacha umumiy miqdori axborot oqimlarining o'sishi prognozi asosida sifatida statistik tarzda aniqlanadi. [8]. Tarmoq topologiyasini loyihalash muammosida talablar grafigi bo'yicha H topologiya grafigini aniqlash kerak: $G=(V, E)$ (1-rasm.). Ikkala grafikdagi tepaliklar - to'plamlari bir-biriga to'g'ri keladi deb taxmin qilishimiz mumkin. G grafigining tepalari telekommunikatsiya korporativ tarmog'ining tugunlariga to'g'ri keladi va qirralarning potentsial ishlatilishi mumkin bo'lgan ko'plab aloqa kanallari mavjud (hozirda mavjud yoki yotqizilishi mumkin); masalan, optik tolalar, mis chiziqlar,

radio to'lqin liniyalari, sun'iy yo'ldosh kanallari va boshqalar.

graf talablar

graf topologiyasi

Shakl. 1. Muammoni bayon qilish

$e \in E$ kanalining $y(e)$ o'tkazish qobiliyati liniyalarning mumkin bo'lgan jismoniy o'tkazuvchanligini (tarmoq tugunlari orasidagi nuqtadan nuqtaga ulanishlarni amalga oshirish uchun ajratilgan va kommutatsiya qilingan aloqa liniyalaridan foydalanganda) va ulanish tezligini anglatadi. Axborot tarmoqlarida har bir aloqa kanali ma'lumot uzatishda yo'naltirilgan: bitta tugun ma'lumotni uzatadi, ikkinchisi esa qabul qiladi. i va j o'rtasidagi aloqa liniyasining o'rnatilishi i va j orasidagi vaqt birligiga ma'lum miqdordagi ma'lumotni va agar ulanish sinxron bo'lsa, j va i o'rtasidagi bir xil miqdordagi ma'lumotni va agar ulanish asenkron bo'lsa, ma'lumotlarning umumiy miqdorini o'tkazishga imkon beradi.

Shakllangan muammoning ikkita holati mavjud: telekommunikatsiya tarmog'ining topologiyasi va texnologiyasini loyihalash va topologiyani modernizatsiya qilish va mavjud tarmoq texnologiyasini tanlash. Aytish joizki, quyida ko'rsatilgandek, ikkala holatda ham keng tarqalgan matematik modellar mavjud. Buning uchun grafikning har bir qirrasini deb taxmin qilish mumkin. G topologiyasiga dastlab dastlabki o'tkazuvchanlik berilgan $C_0(e) \in \mathbb{Z}^+$, $e \in E$. E chekka bilan bog'langan tepaliklar orasidagi aloqa kanallarining hozirgi holatini aks ettiradi. Agar bugungi kunda bunday aloqa kanallari bo'lmasa, biz $C_0(e)=0$ deb hisoblaymiz.

Har bir kanal $(s, t) \in E$ barcha $1 \leq i \leq m$ [8, 9] uchun $w_i(s, t) \geq 0$ qo'shimchali QoS-kanal tarozilarining m komponentlari bilan mos keladigan og'irlik vektori orqali aniqlansin. Qo'shimcha QoS parametrlari uchun h tugunlaridan (kanallaridan) tashkil topgan $P = n_1 \rightarrow n_2 \rightarrow \dots \rightarrow n_{h+1}$ yo'lining og'irligi vektorga teng-uni tashkil etuvchi kanallarining og'irliklari yig'indisi, bu erda n -hop uzunligi, h -yo'ldagi xoplar soni:

$$\vec{w}(P) = \sum_{j=1}^h \vec{w}(n_j, n_{j+1}). \quad (1)$$

Bundan tashqari, [1] QoS mezonlariga javob beradigan ba'zi bir manbadan so'nggi tugungacha bo'lgan bir nechta eng qisqa yo'llarni tanlash amalga oshiriladi va keyin bitta mezon – xarajat bo'yicha optimallashtirish amalga oshiriladi. Ushbu tadqiqot va [1] da keltirilgan natijalar o'rtasidagi farq shundaki, yo'l tanlashni optimallashtirish bir vaqtning o'zida ikkita mezon bo'yicha amalga oshiriladi – xarajat va belgilangan xizmat ko'rsatish sifatini ta'minlash nazarda tutiladi.

Telekommunikatsiya tarmog'ining topologiyasi va texnologiyalarini tanlash vazifalari yoylarning o'tkazish qobiliyatining quyidagi xususiyatlariga ko'ra tasniflanishi mumkin:

- o'tkazish qobiliyatiga cheklovlarsiz (standart aloqa liniyalarining o'tkazish qobiliyati yetarli bo'ladi deb taxmin qilinadi);
- uzluksiz tarmoqli kengligi, ya'ni $y \in [x_{\min}, C_{\max}]$ oralig'idan qiymatlarni oladi;

- diskret tarmoqli kengligi, ya'ni ye cheklangan C_0, C_1, \dots, C_k to'plamlaridan birini oladi;

- ko'p tarmoqli kengligi, ya'ni $\{C_0, c_0, k_2C_0, k_3C_0, \dots\}$

Zamonaviy texnologiyalarda uzluksiz o'tkazuvchanlik amalda kamdan-kam uchraydi. Ko'pincha aloqa kanallari diskret yoki ko'p tarmoqli kengliklariga ega [8]. Ko'p texnologiyalar berilgan $T = \{\tau_1, \dots, \tau_n\}$ (kommutatsiya qilingan chiziq, ajratilgan chiziq, optik tolali liniya, umumiy tarmoqqa ulanish). Har bir texnologiya $\tau \in T$ ga mos keladi asosiy tarmoqli kengligi esa C_t ga teng.

Biz $P(u; s, t)$ orqali s dan t gacha bo'lgan barcha yo'llarning to'plamini belgilaymiz (u tarmoqning operatsion holatini ko'rsatadi, $u=0$ da barcha tugunlar va qirralar ishlaydi) $G=(V, E)$ ustunida. Muayyan yo'l P ning $P(0; s, t)$, e (yoki u tepalik) qirrasini o'z ichiga olgan, biz belgilaymiz $P \in P(0; s, t)$: $e \in P, u \in P$. $f(0; s, t; P)$ bo'lsin – (s, t) tipidagi oqim miqdori) yo'l bo'ylab $P \in P(0; s, t)$. [7] ga o'xshashlik bilan biz oqim birligini yo'l bo'ylab uzatish qiymati tushunchasini kiritamiz $P \in P(0; s, t)$ talab uchun (s, t) kabi

$$K(s, t; P) = \sum_{e \in P} K(s, t; e), \quad (2)$$

bu yerda $K(s, t; e)$ – ma'lumot birligining e yoyi orqali uzatish qiymati.

Ishda [8] optimal telekommunikatsiya tarmog'ini loyihalash vazifasi quyidagi model shaklida taqdim etiladi:

$$\sum_{(s, t) \in D} \sum_{P \in P(0, s, t)} K(s, t; e) f(0; s, t; P) \rightarrow \min. \quad (3)$$

(3) ifodada optimallashtirish qiymat mezoniga muvofiq amalga oshiriladi. Qos ta'minotini hisobga olgan holda xarajatlar mezonlari bo'yicha optimallashtirish muammosini yozamiz. Biz yo'l uzunligini tavsiflovchi va m L_i cheklovlariga bog'liq bo'lgan $F_i(s, t)$ funksiyasini kiritamiz, bu erda L_i belgilangan xizmat sifatini ta'minlaydigan cheklovlarga ega: tarmoqli kengligi, oxirgi tugunlarning javob vaqti, javob vaqtining o'zgarishi, yo'qolgan paketlar soni. Bunday holda, $m=4$. Shuni

ta'kidlash kerakki, xizmat ko'rsatish sifatining belgilangan darajasini ta'minlaydigan cheklovlar ro'yxati kengaytirilishi va to'ldirilishi mumkin.

Shunday qilib, $F_i(s, t) = w_i(s, t)/L_i$, hammasi uchun $1 \leq i \leq m$ i-butun son. (4) [8] ga o'xshash $F_i(s, t)$ dan foydalanib, diskret tarmoqli kengligi uchun qiymat mezonlari va qos bo'yicha maqbul topologiyani tanlash vazifasi quyidagi butun sonli chiziqli dasturlash muammosi sifatida ifodalanishi mumkin:

$$\sum_{(s,t) \in D} \sum_{P \in P(0,s,t); e \in P} K(s,t;e) f(0;s,t;P) F_i(s,t) \rightarrow \min, \quad (5)$$

hammasi uchun $1 \leq i \leq m$ i-butun son;

$$y(e) = \sum_{\tau=0}^{T(e)} C_{\tau}(e) x_{\tau}(e), \quad \forall e \in E,$$

$$1 = x_0(e) \geq x_1(e) \geq \dots \geq x_{T(e)}(e) \geq 0, \quad x_{\tau}(e) \in \{0, 1\}, \quad \tau = \overline{1, T(e)}, \quad \forall e \in E,$$

Topologiya grafigining har bir chekkasi $e \in E$ allaqachon boshlang'ich sig'im deb ataladigan $C_0(e)$ taxmin qilinadi. Dastlab $C_0(e)$ tarmoqli kengligi o'rnatilgan deb faraz qilinganligi sababli, $x_0(e) = 1$ qabul qilinadi. Kenar uchun $C_{\tau}(e)$, $0 \leq \tau \leq t(e)$ sig'imlarni tanlash $x_0(e) = x_1(e) = \dots = x_{t+1}(e) = x_t(e) = 0$ ga ekvivalent. Aloqa kanallarining bir nechta o'tkazish qobiliyati uchun narx mezonlari va QoS bo'yicha optimal tarmoq topologiyasini tanlash vazifasi xuddi shunday quyidagi chiziqli dasturlash muammosi sifatida ifodalanishi mumkin:

$$\sum_{(s,t) \in D} \sum_{P \in P(0,s,t); e \in P} K(s,t;e) f(0;s,t;P) F_i(s,t) \rightarrow \min$$

Hammasi uchun $1 \leq i \leq m$ i-butun son

$$y(e) = C_0(e) + \sum_{\tau \in T(e)} C_{\tau}(e) x_{\tau}(e)$$

$0 \leq x_{\tau}(e) \leq u_{\tau}(e)$, $x_{\tau}(e)$ - hammasi uchun butun $e \in E$ va hammasi uchun $x_{\tau} \in T(e)$

Agar turli xil strategiyalardan (masalan, qayta yo'naltirish, xilma-xillik yoki ortiqcha) foydalanishda ma'lum bir omon qolish darajasi ta'minlanadigan qo'shimcha shartlarni shakllantirish zarur bo'lsa, yuqoridagi modellarga [1] berilgan tegishli cheklovlarni qo'shish kerak.

Xulosa. Axborot oqimlarini yo‘naltirish uchun telekommunikatsiya tarmoqlari topologiyasini tanlashni optimallashtirish, funkcionallikni ta‘minlash talablarini, axborot uzatishning minimal narxini va belgilangan xizmat sifatini hisobga olgan holda taqdim etiladi. Ishlab chiqilgan modellar ma‘lum bo‘lganlardan farq qiladi (masalan, [1] da keltirilgan), uzatilayotgan ma‘lumotlarning minimal birligi qiymati nuqtai nazaridan maqbul yo‘lni tanlashda, shuningdek, belgilangan xizmat ko‘rsatish sifatini ta‘minlash talabi hisobga olinadi (5), (5’).

Vazifalar va modellar ko‘rinishidagi natijalar birgalikda tarmoqlar va tizimlarni modellashtirish va optimallashtirish nazariyasini yanada rivojlantirish, telekommunikatsiya tarmoqlarining maqbul tuzilishini rivojlantirish uchun nazariy asosni tashkil etadi.

Kompyuter tarmoqlarida kerakli xizmat sifatini ta‘minlash quyidagilar bo‘lishi mumkin bo‘lgan tugunlar orasidagi tegishli yo‘lni tanlash orqali erishildi. Bundan tashqari, yo‘lning o‘zi uzunlik jihatidan eng qisqa bo‘lishi shart emas. Xizmat ko‘rsatishning zarur sifatini ta‘minlash, ya‘ni (1) shartni bajarish, axborot birligini uzatishning minimal qiymati (3) bilan ta‘minlash muhimroqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Листонад Н.И. // Информатика. №4 (12). С. 39–50.
2. Копачев А.Г. // Информатизация образования. №4. С. 59–70.
3. Матрук А.А. // Информатизация образования. №3. С. 81–83.
4. Stoica H.Lira // In proc. of NOSSDAV’98. P. 167–203.
5. Floyd S. // IEEE ACM transactions on networking. Vol. 3, №4. P. 365–386.
6. Floyd S. // IEEE ACM transactions on networking. Vol. 1, №4. P. 397–413.
7. Mieghem P. // Computer Networks. №3–4. P. 407–423.
8. Листонад Н.И. Моделирование и оптимизация глобальных сетей. Минск.

**ZARAFSHONNING O‘RTA OQIMI HUDUDLARIDA LAOTHOE POPULI
(LINNAEUS, 1758) - ARVOHKAPALAGINING BIOEKOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

M.Sh.Rahimov, Sh.N.Omonov

O‘zbekiston Milliy universiteti

omonovshoxruh25@gmail.com

ANNOTATSIYA

*Ushbu ilmiy maqolada Zarafshon daryosining o‘rta oqimi hududlarida tarqalgan *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758) – terak arvohkapalagining biologik, ekologik, xususiyatlari haqidagi ma’lumotlar keltirilgan. Terak arvohkapalagi tadqiqot olib borilgan hudud uchun kam sonli tur bo‘lib, hududda o‘zining bioekologik xususiyatlarini to‘liq namayon eta oladi. *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758) ning ozuqa o‘simliklarini rivojlanish jarayoniga bog‘liqligi haqida tadqiqot natijalari keltirilgan.*

Kalit so‘zlar. *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758), Zarafshon daryosi, Populi, biologiya, ekologiya, avlod, lichinka, g‘umbak, biotop, ekosistema, agrosenoz.

**BIOECOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE HAWK MOTH LAOTHOE
POPULI (LINNAEUS, 1758) IN THE REGION OF THE MIDDLE CURRENT
OF THE ZARAFSHAN**

ABSTRACT

*This scientific article presents information about the biological and ecological features of the hawk moth - *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758) in the middle reaches of the Zarafshan River. The *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758) is a unique species for the study area and can fully show its bioecological features in this area. The results of studying the dependence of *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758) on the development of food plants are presented.*

Keywords: *Laothoe populi* (Linnaeus, 1758), s. Zarafshan, *Populi*, *Salix*, *Malus*, biology, ecology, generation, larva, pupa, biotope, ecosystem, agrocenosis.

KIRISH

Terak arvoħkapalagi (*Laothoe populi*) — Tangachaqanotlilar (Lepidoptera) turkumi arvoħkapalaklar (Sphingidae) oilasiga mansub kapalak bo‘lib, birinchi marta 1758 yilda tabiatshunos olim Karl Linney tomonida fanga kiritilgan. Sinonimi - *Amorpha populi*. [4,12]

Laothoe populi qanotlarini shakli va rangi qurigan barg ko‘rinishida bo‘ladi. Qanotlarini yoyganda 70-110 mm ni tashkil etadi. Qanotlari bir necha xil -- kulrang, jigarrang, qo‘ng‘ir ranglarni kuchli aralashmasidan iborat. Orqa qanotlari sarg‘ish qo‘ng‘ir tusli. [2,3,7,11]

Kapalak ozuqa o‘simligi barglari ostiga 180-200 ta tuxum qo‘yadi. [8,10]

Lichinkasining uzunligi 65-85 mm. Lichinkalari hayotining turli davrida turlicha bo‘ladi. Dastlab yashil, so‘ngra och kulrang keyinchalik ko‘kish oq rangda. Lichinkaning ikki yon tomonida diogonal 7-8 ta sarg‘ish oq rangli hoshiyalari mavjud. Sakkizinchi bo‘g‘inida barcha arvoħkapalaklarning lichinkasi kabi shaoxchasi mavjud. Asosan iyun - sentaybr oylarida uchratish mumkin. Lichinkalar ko‘k terak (*Populus*), tol (*Salix*), qayin (*Quercus*), beryoza (*Betula*), qizilcha (*Cotoneaster*), olma (*Malus*) daraxtlarining barglari va yosh novdalari bilan oziqlanadi. [6,9,12]

G‘umbakka kirish uchun lichinkalar daraxt ostidagi chirindi aralashmali tuproq qatlamlariga tushadi. G‘umbaklarining uzunligi 2-3 sm.

Laothoe populi bir mavsumda ikki marta avlod beradi. Birinchi avlodi aprel – iyun, ikkinchi avlod iul – avgust oylariga to‘g‘ri keladi. Kapalaklar tunda faol hayot shakliga ega. Imago bosqichidagi kapalaklar oziqlanmaydi.

Laothoe populi Yevropa, O‘rta yer dengizi hududlari, Shimoliy Eron, Shimoliy-G‘arbiy Xitoy va MDH (Polearktik va Yaqin Sharq) mamlakatlari keng tarqalgan hududlar hisoblanadi. [2,7,11,12]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Laothoe populi ustida dastlab Karl Lenniy soʻngra, Bienert (1870), Staudinger (1877), Djakonov (1923), Rangnow (1935), Eitschberger, Danner & Surholt (1989,1998), Pittaway, A. R. (1996), Saldaitis, Ivinskis & Borth (2010), Zolotuhin (2018) kabi olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Bu tur boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar ichida ayniqsa Pittaway, A. R.ning ishlari alohida tahsinga loyiq. [12]

Tadqiqot 2020-2022 yillarda Samarqand viloyatining Urgut (39°28'02.08"N 67°02'49.67"E), Jomboy (39°41'40.54"N 67°06'04.3"E), Tayloq (39°30'39.54"N 67°12'01.23"E), Bulungʻur (39°38'33.03"N 67°21'16.95"E) tumanlarida may oyidan sentyabr oyigacha olib borildi.

Tadqiqot materiallari imago bosqichidagi kapalaklar, quyosh botgandan soʻng qorongʻuda yigʻildi. Material yigʻishda oq matoli ekranga 500 W li kuchlanishga ega boʻlgan lampa tutish orqali amalga oshirildi. Bunda yorugʻlik nuri taʻsirida kapalaklar harakatlanish trayektoriyasini yoʻqotadi va oq matoli ekranga kelib uriladi. Soʻngra muvozanatni yoʻqotib ekran ostidagi yerga yoyilgan matoga tushadi. Matoga tushgan kapalaklar etil asetat bilan namlangan paxta boʻlaklari va zigzag qilib qatlangan filtr qogʻoz solingan maxsus idish (morelka)ga yigʻib olinadi va idish qopqogʻi mahkam berkitiladi. Bunda kapalaklar idishda dimlanadi va etil asetat taʻsirida hushdan ketadi. Idishga filtr qogʻozlarni joylashtirishdan maqsad idishdagi ortiqcha namlikni kamaytirish va kapalaklarni qanotlaridagi tangachalarga talofat yetkizmaslik hisoblanadi. Hushsizlangan kapalaklar qanotlari tepaga tekislangan holda konvertlarga solinadi va etiketkalanadi (material toʻgʻrisidagi maʼlumotlar yoziladi). Konvertlangan materiallar laboratoriyaga olib kelinadi va ikki sutka davomida eksikatora yumshatiladi. Yumshagan kapalaklar maxsus toʻgʻrilagish (rospravilka) yordamida qanotlari tekistlanib yoyiladi. Bunda old qanotning pastki qismi tanaga 90 gradus holatda boʻlishi lozim. Undan keyin orqa qanot old qanotga zich qilib tekislanadi. Maxsus toʻgʻrilagichda kapalaklar 48 soat qoldiriladi. Tegishli vaqt oʻtgandan soʻng, kapalaklar entomologik qutilarga joylashtiriladi va etiketkalanadi. Joylashtirilgan kapalaklar aniqlagich yordamida tur tarkibi oʻrganiladi.[3,5]

Lichinka bosqichidagi materiallar kun davomida yig'ildi va ozuqa o'simliklari bilan birga laboratoriyaga olib kelindi. Olib kelinga lichinkalar maxsus hasharotlar saqlash va kuzatish jihozi (insektariya) ga joylashtirildi.

Tadqiqot uchun 9 dona imago bosqichidagi, 14 dona lichinka bosqichidagi *Laothoe populi* tutildi.

NATIJALAR

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida laboratoriyaga olib kelingan *Laothoe populining* lichinkalari bir nechta ozuqa turlari bilan boqildi. Unga ko'ra lichinkalar ozuqa o'simligi o'rganildi (1-jadval). Ozuqa o'simligi sifatida yovvoyi va madaniy o'simliklar tanlab olindi. Tajriba uchun olingan 14 ta lichinkalarning barchasi 11 turdagi o'simlik bilan oziqlantirildi va lichinkalarning rivojlanishida samarali xususiyatga ega o'simliklar aniqlandi. Bunda lichinkalar terak, tol, qayin va olma daraxtlari barglari bilan oziqlanganda g'umbaklikkacha bo'lgan bosqichga to'liq yetib bordi.

Laothoe populi arvohkapalagi lichinkalarning ozuqa o'simlikka nisbatan xususiyatlari.

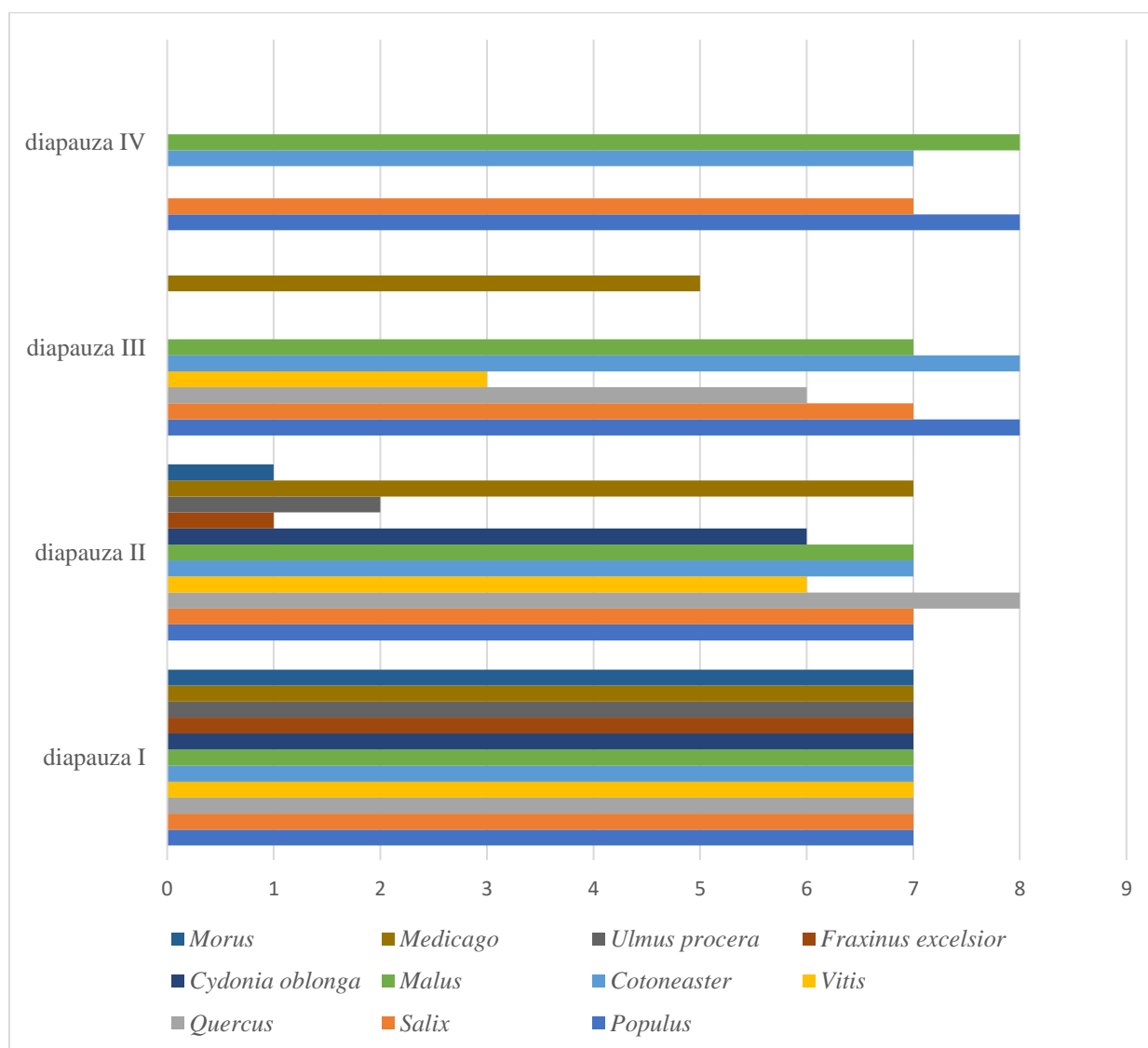
1-jadval

№	Ozuqa o'simlik turi	Lichinkalar													
		1-lichinka	2-lichinka	3-lichinka	4-lichinka	5-lichinka	6-lichinka	7-lichinka	8-lichinka	9-lichinka	10-lichinka	11-lichinka	12-lichinka	13-lichinka	14-lichinka
1.	<i>Populus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2.	<i>Salix</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3.	<i>Quercus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4.	<i>Vitis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	<i>Cotoneaster</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6.	<i>Malus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7.	<i>Cydonia oblonga</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8.	<i>Fraxinus excelsior</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	<i>Ulmus procera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	<i>Medicago</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11.	<i>Morus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

“+”- lichinka o'simlik bilan oziqlangan; “-”- lichinka o'simlik bilan oziqlanmagan;

Lichinkalarning ba'zilar ozuqaga nisbatan rivojlanishning turli bosqichlarida nobud bo'ldi. Tuxumdan chiqqan lichinkalar to'rt marta diapauza (tullash) holatidan so'ng g'umbaklik bosqichiga o'tadi. Lichinkalikning har bir diapauza oraliq muddati o'rtacha 7-8 kunni tashkil etadi (biz tabiatdan yig'gan lichinkalar rivojlanishning I - diapauza holatidan chiqqan edi). Tadqiqot natijasida lichinkalarning ozuqa o'simligiga ko'ra rivojlanishi quyidagi holatda ifodalandi.

Laothoe populi arvohipkalagi lichinkalarning rivojlanish bosqichida ozuqaga nisbatan yashovchanligi.1-diagramma

MUHOKAMA

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida *Laothoe populi* arvohqapalagining rivojlanishi uchun terak, tol, olma daraxti barglari va yosh novdalari muhim boʻlgan oʻsimliklar hisoblanadi. Shu oʻrinda yuqoridagi oʻsimliklar insoniyat hayotida muhim oʻrin tutganligini hisobga olsak, *Laothoe populi* arvohqapalagi ushbu oʻsimliklar uchun zararkunanda hisoblanadi. Bu oʻsimliklarni *Laothoe populi* arvohqapalagidan muhofaza qilish amaliy ahamiyatga ega.[9]

XULOSA

Laothoe populi arvohqapalagi Zarafshonning oʻrta oqimi hududlari uchun kamyob tur boʻlib, hududning sharqiy qismida kam sonli uchraydi.

Laothoe populi arvohqapalagining toʻliq rivojlanishi uchun terak, tol, olma, qayin, daraxtlari ozuqa oʻsimligi hisoblanadi.

Tajriba tariqasida qishloq xoʻjaligi uchun muhim sanalgan tok, tut, beda, behi oʻsimliklar barglari va yosh novdalari bilan oziqlantirilganda ushbu arvohqapalak, rivojlanishning maʼlum bosqichlarida nobud boʻlishi kuzatildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Д.А. Азимов, А.А. Бикузин, А.Г. Давлетишина, М.К. Кадырова *Насекомые Узбекистана. Ташкент-“ФАН”-1993 й.*
2. Ю.Л. Щеткин. *Высшие чешуекрылые Вахшской долины. АН Таджикистан 1960 г.*
3. Державец Ю.А. *Обзор системы бражников (Lepidoptera, Sphingidae) со списком видов фауны СССР// Энтومол. обозрение. 1984. Т. 63. Вып. 3. – С. 604-620.*
4. KITCHING, I. J. (2019). *Sphingidae Taxonomic Inventory --- STI. London, UK: NHMUK.*
5. Полтавский А. Н. *Бражники (Lepidoptera, Sphingidae) Ростовской области и юга России. — Методическое пособие по энтомологии.. — Ростов-на-Дону, 2004.*

6. Абдурахманов А.Г. Видовой состав и некоторые биоэкологические особенности бабочек из семейства бражники (*Macrojugata. Metageterocera. Sphingidae. Lepidoptera.*) Республики Дагестан // *Экологический журнал Дагестана*. 1998. № 1. – С. 137-141.
7. Тихонов В. Т. Бражники (*Shingidae*) участка «Сарыкумские барханы» заповедника «Дагестанский» // *Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Естественные и точные науки*. 2007. — № 1.
8. Евгений Кошкин. Бабочки-ястребы // *Звезда Приамурья*. — 2016. — № 2. — С. 29—31.
9. Рахимов М.Ш. Совки (сем. *Noctuidae*) антропогенных ландшафтов Хорезмского оазиса (фауна, биология, экология). Автореф. дисс. канд. биол. наук.- Ташкент, 1997.-21 стр.
10. Malikjon Shermatov va boshq. *Farg'ona vodiysida Sphingidae oilasiga mansub kapalaklarning tarqalishi (Insecta, Lepidoptera). Virusologiya va molekulyar biologiya xalqaro jurnali* 2021, 10(2): 27-33
DOI: 10.5923/j.ijymb.20211002.01
11. *On The Study of Hawk Moths in Uzbekistan.* Omonov Shoxrux Normuminovich..*European Multidisciplinary Journal of Modern Science.* Том4.p 884-885
12. *Observations on the host plant preferences of Laothoe populi (Linnaeus, 1758) (Lepidoptera: Sphingidae).* Author(s) : Pittaway, A. R. Author Affiliation : CAB International, Wallingford, Oxfordshire, OX10 8DE, UK. Journal article : *Entomologist* 1996 Vol.115 No.2 pp.124-128 ref.28

VOCABULARY IS ESSENTIAL FOR LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Suvonova Damira Kurbanovna

English teacher of Karshi Institute of Irrigation and agrotechnology at the National Research University “TIAME” damirasuvonova@gmail.com

ABSTRACT

Vocabulary plays an important role in learning any language. It is very difficult to learn another language without learning the words, without knowing their meaning. This article provides information on the importance of vocabulary in learning a foreign language. It is also about issues of teaching vocabulary. Some useful methods can help our teachers teach vocabulary.

Keywords: *a student's perspective, semantic mapping, a word wall, create, mapping.*

In this article, I will discuss some of the difficulties that teachers face when teaching vocabulary. I will also talk about some of the strategies that students can use to improve their vocabulary. All languages come from words, and each of us has learned our first language using words. Vocabulary is the foundation of communication, and it is still growing.

According to Penny Ur, vocabulary can be defined as the set of words used in foreign languages. But, it can also encompass more than just a single word. For instance, an item of vocabulary such as the post office or the mother-in-law might have several words but only express a single idea. Instead of talking about words, teachers should talk about other vocabulary items.

Additionally, the majority of English teachers in schools, colleges, lyceums, and institutes continue to use conventional methods of teaching vocabulary, such as providing a list of English words along with their equivalents in the students' native

tongues, having them recite new words, having them write sentences using the target vocabulary, explaining the meaning of the vocabulary in the students' native tongues, repeating vocabulary, and assigning lots of vocabulary exercises. These strategies for learning and instructing English vocabulary can be classified as either global learning or explicit learning levels. These techniques isolate the word to be taught from context and are only focused on teaching it.

We can state from personal experience that each student's academic success depends on their vocabulary abilities. Student success in and out of the classroom depends on their ability to comprehend reading comprehension and English language development.

As children learn new words, effective vocabulary tactics assist us in educating them.

Student growth might be hindered by developmental delays, reading issues, and infrequent exposure to new words. However, the majority of educators concur that teaching vocabulary to pupils passively isn't the most effective strategy.

There are several techniques you can apply in the classroom right now as effective teaching practices, including:

- To aid in learning, expose kids to the same term again.
- After providing pupils with the word's definition, ask them to use it in a sentence.
- Use visual aids to help you define new words.
- Teaching children self-reliance and error correction skills — it's okay to make mistakes!
- Use digital tools that are appropriate for teaching vocabulary in the classroom while integrating technology.
- Let students exercise frequently.
- The extensive list of specific teaching techniques that will assist us in teaching vocabulary to our pupils.

From the viewpoint of the student, the teacher should modify lesson plans to take into account pupils' difficulties as they pick up new vocabulary. Show them how to sound out a term they have never heard of and then use it in one or two sentences. The sentences will convey its significance to them. Our students develop an amazing vocabulary with the use of straightforward and efficient vocabulary exercises.

Using a word wall might help kids concentrate on learning new words. Making word walls is simple! Simply create a list of terms in huge letters by handwriting it or typing it, then post it where children can see it every day, such as on a wall or bulletin board. In order for your pupils to gain a deeper understanding of unfamiliar words and their meanings, we must add new words consistently throughout the year. We should invite the children to help us expand the wall and give each term a picture, a synonym, and an antonym. Including synonyms can assist clarify concepts for readers who are having problems understanding the meaning of particular words. A fun technique to improve your pupils' vocabulary is by using word walls.

Create vocabulary notebooks to help students improve their understanding of English and their ability to express themselves in it. Distribute notebooks so that people can record new words and their definitions. Students can be encouraged to consider listing synonyms and antonyms next to each new word. We might ask our children to draw images or develop charts to highlight how they used a word in a few sentences to add some excitement to their vocabulary notebooks. It enables them to repeatedly use that word and reinforce its definition. These vocabulary wordbooks serve as a reminder of the pupils' progress. They'll be able to see how far they've come over the course of the year.

Use semantic mapping to connect word meanings - Semantic mapping is a type of graphic organizer that shows a relationship between specific words and phrases. One student should draw a keyword on the chalkboard. Next, encourage students to contribute to the map by writing words related to the keyword. A student or teacher, for example, could write the keyword "farm" on the chalkboard. Your students would

write words like cow, barn, horse, hay, and farmer in turn. Semantic maps aid in the development of students' vocabulary and reading comprehension. Each week, teachers can add more difficult words. Students will gain confidence in their reading and writing abilities as they expand their vocabulary.

Make word cards - Making word cards allows students to improve their ability to learn new words and highlight their meanings. You can get students to make word cards in a variety of ways. Students can write single keywords on separate blank cards in this example. They'll figure out whether the word is a noun, pronoun, adjective, or verb. Make certain that the definition is written beneath each word. Instruct them to use those words in a few sentences or to use the word as a prompt for quick writing. Consider forming small groups of two to four students. They can help each other improve their vocabulary by introducing keywords and asking each other to use those words in a sentence. Weekly word cards support English language development and enhance reading comprehension.

Encourage reading comprehension - Reading comprehension is critical to every student's academic success. A variety of teaching methods, combined with consistent reading assignments, should aid in the development of comprehension and vocabulary.

Make use of visuals and situations. - We can use meaningful visuals in our classroom whenever possible. Through memory techniques, flashcard tools such as Vocabulary Cartoons assist students in connecting words to fun cartoons. This program works well from elementary school to high school.

Finally, word-teaching strategies enable students to become acquainted with words and phrases. Instead of having only a hazy understanding, they will learn the meaning of the word as well as any related words. Quality reading materials and practical teaching methods can help students develop word consciousness. It also aids in the development of students' language skills. With these enjoyable activities, vocabulary is more than just another spelling test; it is a vital component of our curriculum that supports everything else we teach.

USED LITERATURE

1. Heng, Kimkong, *Effective Vocabulary Learning Strategies: in Perspectives from Cambodian Students and Teachers*, Phnom Penh 2011
2. Nation, I.P., "Teaching vocabulary", 2001
3. Penny Ur (2009) *A Course in language teaching*. Cambridge University Press
4. www.britishcouncil.org
5. www.teachingenglish.org.uk

**BIO-MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS, GEOGRAPHICAL
DISTRIBUTION AND USE IN TRADITIONAL MEDICINE OF *CICHORIUM
INTYBUS***

Shodiyeva Dildora

SamDTU, assistant of the Department of Microbiology, Virology and
Immunology

E-mail: dildoraannayeva786@gmail.com

ABSTRACT

It is grown as a perennial or biennial plant. A plant with a straight stem, green, 15-150 cm tall. It is a plant belonging to the family of flowering plants. The leaves are arranged in a row. The flowers are pale, clustered in short panicles in the axils of the leaves, and collected in a single basket-like inflorescence at the end of the stem. The root is a taproot, which penetrates the soil to a depth of 1.5 m. It is propagated by seeds. It grows well in light fertile soils. Seeds are sown 2.5 cm deep, leaving a distance of 45 to 60 cm between them. Seeds develop quickly, usually 7 days, or 10 days. Usually 15 plants are left in 1 row.

Keywords: *Cichorium intybus, geographical distribution, traditional medicine, Frederick, Cichorium balearicum Porta, Cichorium byzantinum Clementi.*

Topic relevance: The history of the plant's use dates back to ancient Egypt. In ancient Rome, various dishes were prepared from this plant. Horace wrote about this in his memoirs, "Olives, mint and peppermint give me strength." In 1766, Frederick the Great banned the importation of coffee into Prussia, and now people began to use *Cichorium intybus* as a substitute for coffee. Based on this, in 1769 and 1770, these products began to be produced in Berlin and Prussia.

The purpose of the study. Wild pests eat and damage the plant, so it is necessary to protect it from pests. In the first year, the plant does not bloom, only a bunch of leaves is formed, but the root material can be prepared in autumn. It was found that the root of this plant, which is historically known as sachartqi, contains up to 40% inilun.

A number of tasks are identified based on the purpose of the study. In the United States, burdock root has long been used as a coffee substitute in prisons.[5] By the 1840s, the port of New Orleans was the second largest importer of coffee [7] During the American Civil War, when Union naval blockades cut off the port of New Orleans, Louisianans began adding sprigs to their coffee, creating a long-lasting an they created 'ana.

Scientific significance. In the 18th century, *Cichorium intybus* could be found in all states of North America and the USA. The collections collected in Canada show that there were originally nine local populations of the plant, 20 wild species in North America and 592 species and populations distributed in Eurasia. In addition to *Cichorium intybus*, *Cichorium balearicum* Porta, *Cichorium byzantinum* Clementi, *Cichorium caeruleum* Gilib, *Cichorium cicorea* Dumort, *Cichorium commune* Pall, *Cichorium cosnia* Buch.-Ham, *Cichorium divaricatum* Heldr. ex Nyman, *Cichorium glabratum* C. Presl, *Cichorium glaucum* Hoffmanns. Link, *Cichorium hirsutum* Gren, *Cichorium illyricum* borb, *Cichorium officinale* Gueldenst.Ledeb, *Cichorium perenne* Stokes, *Cichorium rigidum* Salisb., *Cichorium spinosum* Salisb., *Cichorium sylvestre* Garsault, *Cichorium sylvestre* Lam.

ANALYSIS OF THE LITERATURE ON THE SUBJECT. From Eurasia, Scandinavia to the Mediterranean Sea and the British Isles, it can be found in Eastern Siberia and the Southern parts of India, and in the Northern parts of Africa. It can be found in the European part of Russia, the Caucasus and Siberia.

The common mushroom plant has been widely used in the Central Asian region of Kazakhstan in OIST disease, fever, inflammation and as a thirst quencher. There is a large amount of sachratki glycoside and inulin in the root of sachratki [8] This plant

is valued as a medicinal plant in many countries of Eurasia and Africa. All parts are widely used in traditional medicine. Important phytochemical substances are distributed in the plant, and it can be seen that the largest part of them is located in the roots of the plant. Since ancient times, people have widely used medicinal plants and began to have accurate information about their medicinal properties as a result of various experiments, and this information was passed down from generation to generation. Historically, the mushroom plant was first used by the Egyptians, and the regions where it was spread were identified. As a result, various preparations have been prepared from this plant and presented in a convenient way for use. For example, it is used to treat wounds in Turkey. In some countries, its tinctures are used. In European countries, it can be seen that the roots of *Cichorium intybus* are used in digestive diseases and to improve the digestion of food. Appetite is restored, digestion is improved. In Afghanistan, this plant was used in the treatment of various parasitic diseases, and these properties are scientifically based today. And in Italy, sources have arrived that are mainly used as tinctures. In India, *Cichorium intybus* is widely used among the population as a remedy for various liver diseases.

METHODOLOGY. The phytochemical composition of this plant and its importance in pharmacology have been widely studied. The reason for this is that the medicinal properties of the plant depend on its chemical composition. Based on this, more than 100 chemical compounds have been isolated from the plant, and they mainly belong to the root of the plant. In many regions of Pakistan, tinctures made from the root of the mushroom are used in diabetes. In this case, the roots are dried in the shade and ground into a powder. This powder is used twice a day with a glass of water before meals in order to reduce glucose levels.

CONCLUSION DISCUSSION. The research conducted in West Azerbaijan proved that local plants are of great importance for the health of the population. In the territory of Azerbaijan, the whole body parts of *Cichorium intybus* are used in the treatment of digestive problems, stomach pain, and removal of waste from the digestive tract. It is used to lower blood pressure and improve bile secretion. In Iran,

the roots and stems of this plant are used to improve the secretion of bile, to treat the liver, and in anime [4]. It has been shown to be used for the treatment of influenza with the help of a powder made from the root.

Research progress. Use of *Cichorium intybus* in traditional medicine. Countries Area of use in traditional medicine Plant part Preparation Source Afghanistan Malaria root Aqueous extract (Bischoff et al., 2004) Bosnia and Herzegovina diarrhoea, cancer, in reproductive organs Root, flowers, aerial part Not specified (Šarić-Kundalić et al., 2011) Bulgarian Root Decoction to Improve Gastric Secretion (Hanlidou et al., 2004) South Africa Hepatitis and liver diseases From leaf, stem, root Not specified (Van Wyk et al., 2009) Turkey Kidney stone, wound cleaning Root, leaf, surface.

CONCLUSION. Wild pests eat and damage the plant, so it is necessary to protect it from pests. In the first year, the plant does not bloom, only a bunch of leaves is formed, but the root material can be prepared in autumn. It was found that the root of this plant, which is historically known as sachartqi, contains up to 40% inilune [4]. The dictionary meaning of the word *Cichorium intybus* is "Cichoriu" which means field and "intybus" means to cut.

REFERENCES

1. Annayeva, D. (2022). *CICHORIUM INTYBUS LISOLATION OF ENDOPHYTIC MICROORGANISMS FROM PLANTS AND IDENTIFICATION OF BIOTECHNOLOGICAL POTENTIAL*. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 2(6), 54–61. извлечено om <https://www.in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/1755>
2. Annayeva, D. G. Y., Azzamov, U. B., & Annayev, M. (2022). *ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) O‘SIMLIGIDAN ENDOFIT MIKROORGANIZMLAR AJRATIB OLISH*. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 963-972.

3. Azimovich, A. U. B., G'iyosovna, S. D., & Zokirovna, M. M. (2022). *XLAMIDIYANING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRINI MIKROBIOLOGIK TAHLILLI VA DIOGNOSTIKASI. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(11), 153-161.

4. Ташкенбаева, Элеонора Негматовна, Музаффар Аннаев, and Гулнора Алиевна Абдиева. "ВЛИЯНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ НА УСПЕВАЕМОСТЬ СТУДЕНТОВ В ИЗУЧЕНИИ КАРДИОЛОГИИ." *Журнал кардиореспираторных исследований* 3, no. 4 (2022).

5. Giyosovna, S. D. (2023). *ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) O'SIMLIK QISMLARIDAN ENDOFIT BAKTERIYALARNING SOF KULTURALARINI AJRATISH USULLARI. Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 387-393.

6. 13. Юсупов М. И., Одилова Г. М., Шайкулов Х. Ш. *ОБ ИЗМЕНЕНИИ СВОЙСТВ КИШЕЧНЫХ ПАЛОЧЕК ПРИ ПОНОСАХ У ДЕТЕЙ // Экономика и социум. – 2021. – №. 3-2. – С. 611-616.*

NANOTEKNOLOGIYA SOHASINING RIVOJLANISHIDA YARIMO‘TKAZGICHLI ASBOBLARNING AHAMIYATI

Nasriyeva Malika Xayrullo qizi

BuxDU magistranti, m.x.nasriyeva@buxdu.uz

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada nanotexnologiyalar sohasini rivojlanishida yarimo‘tkazgichli asboblarning tutgan o‘rni va ahamiyati yoritilgan bo‘lib, radioelektronika, optoelektronika, texnika sohasida qo‘llaniladigan yarimo‘tkazgichli asboblarning afzalliklari yoritilgan.

***Tayanch so‘zlar:** Yarim o‘tkazgichli diodlar, varikap, stabilitron, tunelli diod, fotorezistor, integral mikrosxemalar, radioelektron qurilma.*

KIRISH

Zamonaviy radioelektron qurilmalarda yarimo‘tkazgich materiallar va ularning xossalarini inobatga olib tayyorlanadigan asboblar iqtisodiy energetik va ixcham qulaylik sifatlarga ega bo‘lishi bilan muhimdir. Bu sohada olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarning ko‘pligi va ko‘lami sohaning yarimo‘tkazgich materiallar mukammalligi va qo‘llanilishi dolzarbligini ko‘rsatadi.

Yarim o‘tkazgichli asboblar vujudga kelishi radiotexnikada inqilobiy burilish yasadi. Ularning soddaligi, energiya tejamkorligi va kichikligi (ixchamligi), mikromodullar sifatida uzluksiz ravishda bosib chiqarish usuli bilan tayyorlash imkonini yaratdi. Mikromodullar yupqa varaqlardek bo‘lib, ularda diodlar, triodlar, qarshiliklar va radiosxemaning boshqa elementlari zarb qilinadi. Mikromodullarning turli kombinatsiyalarini tuzib oldindan belgilangan parametrli radioqurilmalarni yasash mumkin. Hozirgi paytda yarimo‘tkazgichli diodlar, triodlar, rezistorlar ishlatilmaydigan elektron asboblarning o‘zi mavjud emas. Yarimo‘tkazgichli

termistor yordamida temperaturani o'lovchi detektor, elementar zarralarni qayd etuvchi, fotorezistor-yorug'lik energiyasini qayd etuvchi va ko'plab boshqa asboblarni misol qilib keltirish mumkin. Kosmik kemalarning barchasi quyosh energiyasini elektr energiyasiga aylantirib beruvchi yarimo'tkazgichli quyosh batareyalari bilan jihozlangan bo'lsa, tibbiyot insonning nozik organlariga kirib uning faoliyatidan ma'lumot beruvchi datchiklar (qayd etuvchilar) bilan jihozlangandir. Garchi, ushbu dalillarning o'zi ham yarimo'tkazgichli asboblarning foydalanish sohasi kengligini ko'rsatib tursada hali ularning ishlatilish istiqbollari juda keng.

Hozirgi zamon elektron texnikasining asosiy materiali bo'lib hisoblangan kremniy kristallarida bunday ob'ektlarni hosil qilish juda istiqbolli masala hisoblanadi. Kremniy kristaliga kiritiladigan aralashmalar miqdori ularning kremniydagi eruvchanligi bilan chegaralangan.

Hozirdanoq kvant tuzilmalar elektronikaning barcha jabhalarida keng qo'llanila boshlangan. Xususan, kvant tuzilmalar asosida yaratilgan o'ta yuqori chastotali tunnel diodlar, tranzistorlar, yarim o'tkazgichli lazerlar, turli datchiklar va sensorlar, kvant kompyuterlar uchun mikroprotessorlar zamonaviy elektronikaning asosi bo'lib hisoblanmoqda.

Asosiy qism: Diodlar radioelektron qurilmalarda ishlatilishi va bajaradigan vazifasiga muvofiq tasniflanadilar. Yarimo'tkazgichli diodlar elektrovakuum va gaz bilan to'ldirilgan diodlar o'rnini egalladi va hozirda elektron qurilmalarda keng qo'llaniladi. Ular o'zgaruvchan tokni to'g'rilash, elektron qurilmalarni tarmoq kuchlanishining oshishidan himoya qilish uchun qurilmalar uchun quvvat manbalarining asosiy elementi sifatida ishlatiladi. Barcha yarimo'tkazgich diodlarni ikki guruhga ajratish mumkin: to'g'rilovchi va maxsus vazifalarni bajaruvchi. To'g'rilovchi diodlar o'zgaruvchan tokni o'zgarmas tokka o'zgartirish uchun qo'llanadi. To'g'rilanuvchi tok shakli va chastotasiga bog'liq holda ular past chastotali, yuqori chastotali va impuls diodlarga ajratiladi. Maxsus vazifalarni bajaruvchi diodlarda p-n o'tishlarning turli elektrofizik xususiyatlaridan, masalan, teshilish hodisalaridan, fotoelektrik hodisalardan manfiy qarshilikka ega sohalari

mavjudligidan va boshqalardan foydalaniladi. Maxsus vazifalarni bajaruvchi diodlar, xususan, o'zgarmas kuchlanishni barqarorlash, optik nurlanishni qayd etish, elektr sxemalarda signallarni shakllantirish va boshqa vazifalarni amalga oshirish uchun qo'llaniladi. Eritib tayyorlangan diodlar asosan kremniydan tayyorlanib, chastotasi 5 kGs gacha bo'lgan toklarni to'g'rilash uchun ishlatiladi. Kremniyli, diffuziya usuli bilan tayyorlangan diodlar yuqori chastotalarda (100 kGs gacha) ishlatilishi mumkin. Epitaksiya usuli bilan tayyorlangan kremniyli (Shottki bareri asosida ishlaydigan) diodlar 500 kGs gacha bo'lgan chastotalarda qo'llanilishi mumkin. Arsenid galliy asosida tayyorlangan to'g'rilovchi diodlarning chastota xarakteristikalari eng yaxshi bo'lib, ular bir necha megagerslargacha ishlay oladi.

Stabilitron deb sxemalarda kuchlanish qiymatini barqaror (stabil) saqlab turuvchi yarimo'tkazgich asbobga aytiladi. Stabilitron sifatida voltamper xarakteristikasida tok qiymati keskin o'zgarganda kuchlanish deyarli o'zgar olmaydigan soha mavjud bo'lgan elektron asboblardan foydalaniladi. Bunday soha kremniyli yarimo'tkazgich diod elektr teshilish rejimida ishlaganda kuzatiladi. Shuning uchun yarimo'tkazgich stabilitron sifatida kremniyli diodlardan foydalaniladi.

Varikaplar elektr boshqariluvchi sig'im vazifasini o'taydilar. Ularning ishlash prinsipi $p-n$ o'tish barer sig'imining teskari siljitivchi kuchlanishga bog'liqligiga asoslanadi. Varikaplar yarimo'tkazgichli qurilmalar bo'lib, ularning ishlashi teskari kuchlanish o'zgarganda $p-n$ birikmasining to'siq sig'imini o'zgartirishga asoslangan. Varikaplar tebranish davrining chastotasini sozlash va o'zgartirish uchun elektron zanjirlarda elektr bilan boshqariladigan sig'imga ega elementlar sifatida ishlatiladi. Varikapning normal ishlashi teskari moyillik bilan sodir bo'ladi, ya'ni teskari kuchlanish qo'llanilganda, $p-n$ o'tishning potentsial to'sig'ining balandligi ortadi. Varikaplar asosan tebranish konturlar chastotasini sozlash uchun ishlatiladi. Elektr o'tish sig'imini boshqarishga asoslangan parametrik diodlar o'ta yuqori chastotali signallarni kuchaytirish va generatsiyalash uchun, ko'paytuvchi diodlar esa - keng chastota diapazoniga ega chastota ko'paytirgichlarda ishlatiladi.

Tunnel diod deb, aynigan yarimo‘tkazgichlar asosida hosil qilingan, teskari va kichik to‘g‘ri kuchlanish ta‘sirida zaryad tashuvchilarning tunellashuvi hamda voltamper xarakteristikasining to‘g‘ri shoxchasida manfiy differensial qarshilikli soha kuzatiladigan elektron asboblarga aytiladi.

Tunnel diodlar tuzilishi boshqa diodlamikidan deyarli farq qilmaydi, lekin ulami hosil qilish uchun kiritmalar konsentratsiyasi 10^{20} sm^{-3} tashkil etuvchi yarimo‘tkazgichlardan (GaAs yoki Ge) foydalaniladi. Galliy arsenid yanada istiqbolli material bo‘lib, tunnel diodlarini ishlab chiqarishda quyidagilar qo‘llaniladi: donorlar - qalay, oltingugurt, tellur, qo‘rg‘oshin, selen, shuningdek qabul qiluvchilar - kadmiy va sink.

Voltamper xarakteristikasida manfiy differensial qarshilik mavjud bo‘lgan, uch va undan ortiq p-n o‘tishlarga ega ko‘p qatlamli yarimo‘tkazgich asbob tiristor bolib. Tiristorlar radiolokatsiyada, radioaloqa qurilmalarida, avtomatikada manfiy o‘tkazuvchanlikka ega yarimo‘tkazgich asbob sifatida hamda tok boshqaruvchi kalitlar, energiya o‘zgartirgichlarning bo‘sag‘aviy elementlari sifatida yoki boshlang‘ich holatda energiya iste‘mol qilmaydigan asbob - triggerlar sifatida keng ishlatiladi.

Simistor - simmetrik tiristor bo‘lib, o‘zgaruvchan tokni kommutatsiyalashga xizmat qiladi. U reversiv to‘g‘rilagichlar yoki o‘zgaruvchan tok sozlagichlari yaratish uchun ishlatilishi mumkin.

Integral mikrosxema - ko‘p sonli tranzistor, diod, kondensator, rezistor va ularni bir-biriga ulovchi o‘tkazgichlarni yagona konstruksiyaga birlashtirishni (konstruktiv integratsiya); sxemada murakkab axborot o‘zgartirishlar bajarilishini (sxemotexnik integratsiya); yagona texnologik siklda, bir vaqtning o‘zida sxemaning elektradioelementlari hosil qilinishini, ulanishlar amalga oshirilishini va bir vaqtda guruh usuli bilan ko‘p sonli bir xil integral mikrosxemalar hosil qilishni (texnologik integratsiya) aks ettiradi. Elementlari yarimo‘tkazgich asosning sirtiga yaqin qatlamda hosil qilingan mikrosxemalar yarimo‘tkazgich integral mikrosxemalardir. Yarimo‘tkazgich integral mikrosxemalar tayyorlash uchun asosiy material bo‘lgan -

kremniy monokristall quymalari olishdan boshlanadi. Yarimo'tkazgichli mikrosxema - barcha elementlar va o'zaro bog'lanishlar bitta yarimo'tkazgich kristalida (masalan, kremniy, germaniy, galliy arsenid) amalga oshiriladi.

Lazer yoki optik kvant generatori damlash energiyasini kogerent, monoxromatik, qutblangan va tor yo'naltirilgan nurlanish oqimining energiyasiga aylantiradigan qurilma. Lazer operatsiyasining fizik asosi stimulyatsiya qilingan emissiyaning kvantomexanik hodisasidir. Ular metanol, etanol yoki etilenglikol kabi organik erituvchidan iborat bo'lib, unda kumarin yoki rodamin kabi kimyoviy bo'yoqlar eritiladi. Bo'yoq molekularining konfiguratsiyasi ishlaydigan to'lqin uzunligini aniqlaydi. Karbonat angidrid, argon, kripton kabi gazlar yoki geliy neon lazerlarida mavjud bo'lgan aralashmalardir.

Yarimo'tkazgichli qurilmalar tokni boshqa elementlarga qaraganda osonroq uzatish, o'zgaruvchan qarshilik va yorug'lik yoki issiqlikka sezgirlikni ko'rsatish kabi bir qator foydali xususiyatlarni namoyish etgani hamda yarimo'tkazgich materialining elektr xossalari doping yordamida yoki elektr maydonlarini yoki yorug'likni qo'llash orqali o'zgartirilishi mumkinligi sababli, yarimo'tkazgichlardan tayyorlangan qurilmalar kuchaytirish, almashtirish va energiya konversiyasi kabi vazifalar oson bajariladi. Demak yarimo'tkazgichlar asosida yaratilgan asboblarda radioelektronika, elektronika, lazer sanoati, axborot texnologiyalar istiqbolini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

- 1. Alferov Zh. I., Andreev V M., Rumyantsev V D. III-V Heterostructures in Photovoltaics. Concentrator Photovoltaic, Berlin Heidelberg, Springer-Verlag, 2007, pp. 25-50.*
- 2. Elektron texnika va radioelektronikaga oid atamalarning o'zbekcharuscha izohli lug'ati. prof. M. Muhiddinov umumiy tahriri ostida. T.:BILIM, 2007. - 432 b.*
- 3. Тураев А. А. Особенности температурной чувствительности транзисторной структуры в двухполюсном режиме //Colloquium-journal. –*

Голопристанський міськрайонний центр зайнятості, 2019. – №. 3-1 (27). – С. 71-74.

4. *Abdulkhayev O. A. et al. Physico-technological aspects multifunctional sensor on field-effect transistor //New Trends of Development Fundamental and Applied Physics: Problems, Achievements and Prospects. – 2016. – С. 10-11.*

5. *Turaev A. A., KS S. Dinamik yuklamali sxemada maydoniy tranzistorning kuchaytirish xossalari //Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti. – 2016. – T. 4. – №. 64. – С. 31-35.*

6. *Rakhmanovich D. D. et al. Physical and Technological Aspects of the Sensor on the Field Transistor //Central Asian journal of theoretical & applied sciences. – 2021. – T. 2. – №. 10. – С. 101-106.*

7. *Ahmedjonovna S. S., Ataevich T. A. Control of stock current in field-effect transistors by gate voltage //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 4. – С. 417-421.*

8. *Karimov A. V. et al. Features amplifying properties of a field effect transistor in the circuit with dynamic load //Physical Surface Engineering. – 2015. – T. 13. – №. 1. – С. 12-16.*

9. *Rakhmatov A. Z. et al. Research the drain characteristics of field-effect transistor as current limiter. – 2010.*

10. *Тураев А. А. Термочувствительный параметр полевого транзистора в режиме ограничения токов //Научный альманах. – 2019. – №. 2-2. – С. 81-84.*

11. *Karimov A. V., Djuraev D. R., Turaev A. A. Investigation temperature sensitivity of the field-effect transistor in channel depletion mode //Journal of Scientific and Engineering Research. – 2017. – T. 4. – №. 2. – С. 1-4.*

12. *Karimov A. V., Djurayev D. R., Turaev A. A. Physical-technological aspects of a multifunctional sensor based on a field-effect transistor. World Journal of Engineering Research and //Technology. – 2017. – T. 3. – №. 2. – С. 57.*

13. Тураев А. А., Жураев А. Р. Модуль приема оптических сигналов с входным каскадом на полевом фототранзисторе : дис. – Сумский государственный университет, 2016.

14. Каримов А. В. и др. Особенности температурной чувствительности транзисторной структуры в двухполюсном режиме измерения //Инженерно-физический журнал. – 2016. – Т. 89. – №. 2. – С. 497-500.

15. Abdulkhaev O. A. et al. The optical signal transfer and reception modules via atmosphere. – 2011.

16. Juraev D. R., Nazarova M., Turaev A. The atmospheric optical communication link of new generation. – 2010.

17. Тураев А. А. Стоковая, вольтамперные характеристики полевого транзистора //Информационные и инновационные технологии в науке и образовании. – 2020. – С. 666-669.

18. Тураев, А. А. "Стоковая, вольтамперные характеристики полевого транзистора." Информационные и инновационные технологии в науке и образовании. 2020.

19. Тураев, А. А. (2020). Стоковая, вольтамперные характеристики полевого транзистора. In Информационные и инновационные технологии в науке и образовании (pp. 666-669).

20. Каримов А. В. и др. Особенности усилительных свойств полевого транзистора в схеме с динамической нагрузкой //Журнал фізики та інженерії поверхні. – 2015. – Т. 13. – №. 1. – С. 12-16.

21. Тураев А. А., Хайдаров Р. М., Хожиев Ж. Ж. Фотовольтаический эффект в диодном режиме включения полевого транзистора //Молодой ученый. – 2015. – №. 23. – С. 40-43.

22. Джураев Д. Р., Тураев А. А. ТЕМПЕРАТУРНАЯ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТЬ ТРАНЗИСТОРНОЙ СТРУКТУРЫ В ДВУХПОЛЮСНОМ РЕЖИМЕ //ҚАЙТА ТИКЛАНУВЧИ ЭНЕРГИЯ МАНБАЛАРИ ВА БАРҚАРОР АТРОФ МУҲИТНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ. – С. 92.

23. Turayev A. A., Hamrayev J. H. *Researching of the influence of mechanical stresses on magneto-optical properties of iron borate crystal //Global Scientific Review. – 2022. – Т. 10. – С. 82-85.*

24. Atayevich T. A. et al. *Properties of the Most Important Semiconductors //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 7. – С. 188-194.*

25. D Djurayev, A Turayev, O To'Rayev. YUQORI HARORATLI KUPRAT OTA OTKAZGICHLAR VA ULARNING AMALIY AHAMIYATI// *Science and innovation 1 (A8), 15-23*

26. АА Тураев. ФИЗИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДАТЧИКА НА ПОЛЕВОМ ТРАНЗИСТОРЕ//*Национальная ассоциация ученых, 56-59*

27. AZ Rakhmatov, BM Kamanov, DR Dzhuraev, AA Turaev.Research the drain characteristics of field-effect transistor as current limiter; Issledovanie stokovykh kharakteristik polevogo tranzistora v kachestve ogranichitelya toka

28. OA Abdulkhaev, GO Asanova, DM Yodgorova, AV Karimov, DR Dzhuraev, ...The optical signal transfer and reception modules via atmosphere; Moduli peredachi i priema opticheskogo signala cherez atmosferu

29. ДР Джуроев, АА Тураев. МАЙДОН ТРАНЗИСТОРЛАРИ АСОСИЙ ПАРАМЕТРЛАРИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ ОСОБЕННОСТИ КЛЮЧЕВЫХ ПАРАМЕТРОВ ПОЛЕВЫХ ТРАНЗИСТОРОВ FEATURES OF KEY PARAMETERS OF FIELD TRANSISTORS

30. А.Н. Игнатов, С.В. Калинин, Н.Е. Фадеева. *Микросхемотехника и наноэлектроника: Н.: СибГУТИ, 2007. 244 с.*

31. Ю.Ф. Опадчий, О.П. Глудкин, А.И. Гуров. *Аналоговая и цифровая электроника: М.: Горячая линия - Телеком, 2003. 768 с.*

32. Алферов Ж. И., Андреев В. М., Румянцев В. Д. *Тенденции и перспективы развития солнечной фотоэнергетики // Физика и техника полупроводников. 2004. Т. 38. Вып. 8. С. 937-948.*

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОЙКОНИМОВ ГАЛЛЯРАЛЬСКОГО РАЙОНА ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ

Отабекова Зарнигор Аслиддин кизи

Джизакский государственный педагогический университет им. А.Кадыри,
направление «Русский язык и литература», магистрант 2 курса.

Республика Узбекистан, г. Джизак

Закиров А.А.

Научный руководитель – к.ф.н., доц.

Джизакского государственного педагогического университета им. А.Кадыри

АННОТАЦИЯ

Целью статьи является изучение ойконимии. В данной статье рассматривается анализ ойконимов Галляаральского района.

Ключевые слова: топонимия, ойконимия, топоним, географическое название, ономастика, название места, образ жизни, апеллятив

ANNOTATION

The purpose of the article is to study oikonymy. This article discusses the analysis of the oikonyms of the Gallaaral region.

Key words: toponymy, oikonymy, toponym, geographical name, onomastics, place name, way of life, appellative.

ANNOTATSIYA

Maqolaning maqsadi – oykonimiyani o'rganish. Ushbu maqolada G'allaorol tumani oykonimlarining tahlili haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: toponimiya, oykonimiya, toponim, geografik nom, onomastika, joy nomi, hayot tarzi, apellyativ.

На сегодняшний день одной из актуальных задач является изучение названий мест каждого района, области, сбор топонимов, пояснение, научная характеристика, определение национально-культурных основ, составление словарей.

Известный советский топонимист-географ Э.М. Мурзаев следующим образом характеризует количественный состав топонимов и их роль в жизни человека: «Невозможно представить себе жизнь современного общества без географических названий. Они повсеместны и всегда сопровождают наше мышление с раннего детства. Все на земле имеет свой адрес, и этот адрес начинается с места рождения человека. Родное село, улица, на которой он живёт, город, страна – все имеет свои имена. Ежедневное чтение газет, классической литературы, изучение истории культуры и развитие науки приводят к новому, все расширяющемуся запасу географических названий в нашем языке»²⁹.

Надо отметить, что ономастические термины узбекского языка, топонимы исследованы в лингвистическом аспекте.

С точки зрения местных географических терминов топонимы Джизакской области по сравнению с другими территориями занимают – оралик мавке.

В узбекском языкознании по топонимике написано немало работ, однако, географические названия изучаемого региона, а именно Галляаральского района Джизакской области в целом специально не исследованы.

Исследование топонимов названного района может пролить свет на особенности мировоззрения, быта и культуры узбекского народа. В статье раскрыты семантические особенности топонимов как языковой единицы, освещающей историю, общественные отношения народа.

Авлиё – (святой) в переводе с арабского означает «человек, близкий к Богу». Ойконим назван в честь святыни Саъда ибн Абу Ваккаса. В исламских

²⁹ Мурзаев Э.М. Географические названия. – География в школе, 1962, № 4, с. 24.

традициях святые – это праведные, способные, смиренные люди, ставшие близкими к Аллаху благодаря какому-то труду, служению или качеству.

Бешбола - род джизакских юзов и кипчаков, этноним получил название кишлак, село названо по этническому составу населения. Пять - в этнонимии и топонимии имеет значения «многое, обильное, чрезмерное, неопределённое количество». В Фаршском районе тоже есть ойконим с этим названием.

Гумсой - естественно-географический термин, характерный для персидско-таджикского языка. Слово «гум» означает глубину, низкую по сравнению с окрестностями, сой (ручей) — географический термин, вогнутые части земли, образованные различными корами земли, в значении долины, притока реки, ручья. Глубокий ручей, низкий ручей(сой) по сравнению с окрестностями – Гумсой. В Зааминском районе тоже есть ойконим с этим названием.

Бойларовул - название этноса служило символом в наименовании села. Значение слова «бой» (богатый) – «великий, могучий, огромный, возвышенный». В общем списке этнонимов, составленном Х. Дониёровым на

Географические термины могут самостоятельно становиться топонимами. Довул (ураган) - один из таких географических терминов. П.Гуломов определял этот географический термин следующим образом: ураган – это очень сильный ветер, скорость более 20 метров в секунду. Он вызывает большие волны на море, бедствия и разрушения на суше. Обычно турбулентность возникает в связи с циклонами. Иногда это бывает в виде сильного вихря.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абдурахмонов Ф. Шукуров Ш. Историческая грамматика узбекского языка. Морфология и синтаксис. Ташкент: Фан, 1973. 316 с.
2. Дусимов З. Топонимы Хорезма. — Ташкент: Фан, 1985. 104 с.
3. Дусимов З. Историко-лингвистический анализ топонимии Хорезма. Автореф.дис. д-ра филол. наук. - Ташкент, 1989. 52 с.

4. Закиров А.А. *Топонимия Джизакской области Узбекской ССР*. АКД, М., 1991. 21 стр.
5. Кармышева Б. Х. *Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана /по этнографическим данным/*. –М.: Наука, 1976. 323 с.
6. Кононов А. Н. *Грамматика современного узбекского литературного языка*. -М., -Л.: АНСССР, 1960. 552 с.
7. Мухаммад С. *Шейбонинаме*. — Ташкент: Фан, 1989. 260 с. Нафасов Т. *Толковый словарь топонимов Узбекистана*. — Ташкент: Фан, 1988. 288 с.
8. Нафасов Т. *Почему так назван наш кишлак?* — Ташкент: Фан, 1989. 100с.
9. Хакимов К.М. *"Жиззах вилояти топонимлари"*. Джизак-2014г. 21 с.
10. Холдорова Г.М. *"Ғаллаорол тумани географияси"*. Ташкент, 2019. 84 с.
11. Кораев С. *Топонимика – Ташкент: «Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашириёти», 2006. 320 с.*
12. Бондалетов В.Д. *«Русская ономастика»* - М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
13. Мурзаев Э.М. *Географические названия*. – *География в школе*, 1962, № 4, с. 24.

ANTROPOGEN MUHIT OMILLARI VA ULARNING HASHAROTLARGA TA'SIRI

Tuychiyeva Xilola Zokirjon qizi

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

tuychiyevafdu1993@gmail.com

Turdibekov Mustafo

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

mustafoturdibekov96@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada hasharotlar olamiga ta'sir etuvchi omillar haqida so'z boradi. Jumladan, inson omilining hasharotlarga ta'siri haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Inson ta'sirida tabiiy biotsenozlarning qayta tuzilishi, ikkilamchi biotsenozlarning shakllanib boradi. Insonning xo'jalik faoliyati ta'sirida hasharotlar diapazoni va sonining o'zgarishi aynan antropogen omilning yaqqol namunasidir.

***Kalit so'zlar:** antropogen omil, gerbitsid, inektitsid, zararkunanda, begona turlar, Marokash chigirtkasi, mezofil turlar, kimyoviy usul, kompleks usullar.*

ANTHROPOGENIC ENVIRONMENTAL FACTORS AND THEIR IMPACT ON INSECTS

ABSTRACT

This article talks about the factors affecting the world of insects. In particular, information about the influence of the human factor on insects is given. Under human influence, the restructuring of natural biocenoses and the formation of secondary biocenoses. A clear example of an anthropogenic factor is the change in the range and number of insects under the influence of human economic activity.

Keywords: *anthropogenic factor, herbicide, insecticide, pest, alien species, mesophilic species, chemical method, complex methods.*

Inson o'z faoliyati bilan tabiiy komplekslarda chuqur o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Tabiatning inson tomonidan o'zgarishi har qanday biotsenotik majmuada ba'zi turlarning ko'payishi va boshqalarning gullab-yashnashi uchun noqulay sharoitlarni yaratadi. Turlar o'rtasida yangi raqamli munosabatlar paydo bo'ladi, oziq-ovqat zanjirlari qayta tiklanadi, o'zgargan muhitda organizmlarning mavjudligi uchun zarur bo'lgan moslashuvlar paydo bo'ladi.

Insonning atrof-muhitga ta'sirining turli elementlari antropogen omillar deb ataladi. Inson va uning iqtisodiy faoliyatining hasharotlarga ta'siri atrof-muhitga ta'sir qilishning eng kuchli shakllaridan biridir. Tabiatni o'zgartiruvchi omil bo'lib, inson faoliyati hasharotlarning ming yillar davomida shakllangan atrof-muhit bilan tabiiy munosabatlarini tubdan o'zgartiradi. Inson faoliyati tabiatni o'zgartiruvchi omil bo'lib, buning natijasida organizmlarning tashqi muhit bilan tabiiy munosabatlari o'zgaradi. Insonning iqtisodiy faoliyati shudgorlashni o'z ichiga oladi. Qishloq xo'jaligi ekinlari uchun o'zlashtirilmagan yerlarni o'zlashtirish, o'rmonlarni kesish, botqoqlarni quritish va dasht va cho'llarni sug'orish, yaylovlar boqish va boshqalar aynan inson faoliyati orqali boradigan jarayonlar hisoblanadi.

Shunday qilib, ekinlar uchun o'zlashtirilmagan yerlarning o'zlashtirilishi faunaning o'zgarishiga va bir qator yangi turlarning qaytarilmas yo'q bo'lib ketishiga olib keladi, bundan tashqari, keyinchalik zararkunandalarga aylangan alohida turlar sonining ko'payishiga yordam beradi.

Inson tomonidan ekilgan yoki ekilgan o'simliklarda rivojlanishi mumkin bo'lgan qishloq xo'jaligi erlarini o'zlashtirish joylari mo'l-ko'l oziq-ovqat bilan ta'minlanadi va ommaviy rivojlanish uchun qulayroq sharoitlarga ega bo'ladi, ayniqsa mikroiklim va tuproq sharoitlarining o'zgarishi ular uchun qulay yo'nalishda sodir bo'lsa. Bu, o'z navbatida, ularning yirtqichlari va parazitlari uchun, shuningdek,

yangi yaratilgan tuproq va mikroiklim o'zgarishlari tomonidan yuqori darajadagi parazitlar uchun qulay sharoit yaratadi. Misol tariqasida O'zbekistonda Jizzax temir yo'l vokzallari oralig'idagi o'zlashtirilmagan tuproqlar o'zlashtirilgandan so'ng u yerda otbasarka chigirtka hasharotlari (*Dociostaurus kraussi nigrogeniculatus* Tarb.) va Marokash chigirtkasi tarqalganligi aniqlangan. Yaylov uchun yerdan foydalanish, shuningdek, hasharotlar faunasida va alohida turlarning ko'pligida xarakterli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Aniqrog'i, chorva mollarini boqish o'simlik qoplaminig yuqalashishiga va tuproq sirt qatlamining siqilishiga olib keladi, bu esa tuproqning qurib ketishiga, uning kuchli isishiga, quruq va issiq mikroiklimning paydo bo'lishiga olib keladi. Yaylovlardan bunday foydalanish kserofil turlarning rivojlanishi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratadi va ko'proq namlikni yaxshi ko'radigan mezofil turlarning ko'chishiga yordam beradi. Bundan tashqari, chorva mollari juda ko'p boqiladigan yaylovlarda chigirtkalar kabi zararli turlarning galalari paydo bo'lib, ular ekinlarga ko'chib o'tishi va ularga jiddiy zarar etkazishi mumkin.

Ma'lumki, daraxt va butalarni ekish, shuningdek, ularni kesish hududning iqlimini o'zgartiradi va buning natijasida hasharotlarning ayrim turlari uchun yaxshi sharoit yaratadi, boshqalari uchun sharoit yomonlashadi.

O'rmon plantatsiyalari ko'plab hasharotxo'r qushlarni uya qurish uchun jalb qiladi, bu ham yangi yaratilgan va atrofdagi biotoplarda turli hasharotlarning ko'pligi va nisbatiga ta'sir qiladi. O'rmon plantatsiyalarining hasharotlarga ta'siri, shuningdek, inson faoliyatining boshqa ko'rinishlari juda xilma-xildir.

O'rmonlarni himoya qilish zonalari nafaqat biotsenozlarning tarkibini va hasharotlarning alohida turlarining son nisbatlarini o'zgartiradi, balki o'ziga xos tarzda alohida turlarni hudud bo'ylab qayta taqsimlaydi.

Ko'pgina hasharotlar uchun begona o'tlar bilan qoplangan ekinlar va yo'llar orasidagi chegaralar katta ahamiyatga ega bo'lib, ular madaniy o'simliklarning ko'chatlari paydo bo'lishidan oldin to'planishi yoki ekinlarda mumkin bo'lmagan rivojlanish bosqichlaridan o'tishi mumkin. Masalan, erta bahor davrida, g'o'za

ko'chatlari paydo bo'lgunga qadar, O'rta Osiyo va Zakavkazda g'o'zaning shirasi (*Aphis gossypii* Glov.) chegara va yo'l chetlarida, ekin maydonlarida ko'payadi.

Shunday qilib, yerning har qanday o'zlashtirilishi va mahalliy tabiatning o'zgarishi ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi: zararsiz turlarning, foydali va ba'zi zararli turlarning nobud bo'lishi va yo'q bo'lib ketishi, eng muhimi, zararkunandalar soni ko'payadi. Shuning uchun hozirgi vaqtda insonning tabiatga ta'sirining ekologik qonuniyatlarini bilish orqali turli yerlardan foydalanishning eng oqilona usullari ishlab chiqilmoqda.

Insonning tabiatga, xususan, hasharotlar faunasiga ta'sir qilishning yuqoridagi usullariga qo'shimcha ravishda, turli agrotexnik tadbirlar va begona (adventiv) turlarning kirib kelishini alohida ta'kidlash kerak. Masalan, ikki usulda amalga oshiriladigan kimyoviy ta'sir - o'g'itlar va begona o'tlarga qarshi kimyoviy vositalardan foydalanish - gerbitsidlar va insektitsidlardan foydalanish Odatda o'g'itlar va gerbitsidlar hasharotlarga bevosita ta'sir qilmaydi, ularning roli o'simliklar orqali ta'sir qilishi mumkin. . Misol uchun, o'g'it o'simliklarning o'sishini tezlashtiradi va ularning fiziologik holatiga ta'sir qiladi, bu zararkunandalarga chidamliligini oshiradi. Va gerbitsidlardan foydalanish begona o'tlarni yo'q qilishga olib keladi, ya'ni. ko'plab fitofaglar, shu jumladan zararkunandalar uchun ozuqa bazasini yo'q qiladi.

Insektitsidlarga kelsak, shuni ta'kidlash kerakki, zararkunandalarni yo'q qilishda katta ijobiy rolga qo'shimcha ravishda ular istalmagan oqibatlariga olib kelishi mumkin. Masalan, foydali entomofaunaning nobud bo'lishi, o'simliklarning changlatuvchisi, tuproq hosil qiluvchilar va boshqalar. Shuning uchun zararkunandalarga qarshi kurashning turli usullarini ishlab chiqish va qo'llash jarayonida kompleks usullar - turli xil kurash usullari - biologik, kimyoviy, agrotexnika kombinatsiyasi qo'llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, antropogen omil hasharotlarga sezilarli darajada ta'sir o'tkazadi. Inson omili hasharotlarga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Чернышев В.Б. Экологическая защита растений. М.: Изд-во МГУ, 2005. – 132 с.
2. Tuychiyeva, X. . Z. kizi, & Turdibekov, M. (2022). *BIOECOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SOPHORA JAPONICA*. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(7), 146–151. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/852>
3. Tuychiyeva , X. Z. qizi, & Turdibekov, M. (2022). *THE ECOSYSTEM OF INSECTS. INTERNATIONAL CONFERENCES*, 1(19), 110–113. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/cf/article/view/715>

MARKAZIY OSIYO MINTAQASIDA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNING TRANSCHEGARAVIY MASALALARI

Uktamov Urayimjon Shavkatjon o'g'li
Andijon davlat pedagogika instituti asistenti

Xatamova Durdona Xatamjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Maqolada Markaziy Osiyo mintaqasidagi suv resurslari va ulardan oqilona foydalanish imkoniyatlari, transchegaraviy hududlarda joylashgan daryolarning suvlaridan foydalanishdagi o'ziga xos qiyinchiliklar, muammolar va ularning yechimi bo'yicha chora tadbirlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *Markaziy Osiyo, transchegaraviy, Orol dengizi, Daryolar, Amudaryo, Sirdaryo, To'xtag'ul, Qayroqqum, Kurpsoy, Nurek, irrigatsiya, suv ombor.*

USE OF WATER RESOURCES IN THE CENTRAL ASIAN REGION TRANSBOUNDARY ISSUES

ABSTRACT

In the article, water resources in the Central Asian region and the possibilities of their rational use, specific difficulties and problems in using the water of rivers located in transboundary areas and measures for their solution are mentioned.

Key words: *Central Asia, transboundary, Aral Sea, Rivers, Amudarya, Syrdarya, Tokhtagul, Qairaaqqum, Kurpsoi, Nurek, irrigation, reservoir.*

Kirish. Suv muammosi Markaziy Osiyo xalqlarining asosiy masalalaridan biri sifatida qadimdan mavjud. Ota-bobolarimiz aql-zakovati bilan daryolardan unumli foydalanishga e'tibor qaratilib, aholini suv bilan taminlash maqsadida kanallar qazilgan, suvdan uzoqroq joylar ham tabiiy suv bilan ta'minlangan va obod qilingan. Bunga tarixiy obidalar qatoridan joy olgan sardobalarni misol keltirish mumkin. E'tiborli jihati, qadimdan ajdodlarimiz tomonidan aniq hisob-kitoblar asosida sug'orishning mukammal tizimi yaratilgan bo'lib, shu orqali keng dalalarga suvni kanal va ariqlar yordamida tabiiy tarzda, ortiqcha xarajatlarsiz yetkazish imkoniyatiga ega bo'lishgan.

Asosiy qism. Orol dengizi havzasida Markaziy Osiyoning 5 ta respublikasi joylashgan bo'lib, hududi 1550 ming km² ni tashkil etgani holda, sug'oriladigan maydonlar 7,95mln gektarga teng. Mintaqada tiklanadigan suv resurslari hajmi yiliga o'rtacha 118-120 km³ni tashkil etadi. Ularning asosiy tarkibi Amudaryo, Sirdaryo suvlari hamda yerosti suvlari zaxiralari (14,7 km³)dan iborat. Suv omborlari hajmi – 60 km³ga teng³⁰.

Amudaryoning uzunligi 2540 km ga teng bo'lib, havzasining maydoni 309 ming km³ ni tashkil qiladi. Havza bo'yicha daryo oqimi o'rtacha ko'p yillik suv

resurslari yiliga 78 km³ dan ortiqni tashkil qiladi, shundan 62,9 km³ (80% dan ortig'i) Tojikistonda shakllangan, O'zbekiston ulushiga 4,7 km³ (6%) to'g'ri keladi². Panj va Vaxsh daryolari qo'shilishidan boshlab Amudaryo deb atalib, uning o'rta oqimida o'ng tarafdin Kofirnihon, Surxondaryo va Sherobod hamda chap tarafdin Qunduzdaryo suvlari qo'shiladi. Daryo Tojikiston va qisman Afg'oniston shimolida shakllangach, Afg'oniston va O'zbekiston chegarasidan oqib o'tib, Turkmaniston hududiga kiradi va yana O'zbekiston hududiga qaytadi. Daryoga keyingi 1257 km masofada boshqa oqimlar kelib qo'shilmaydi.

Sirdaryoning uzunligi 3019 km ga teng bo'lib, havzasining hududi 219 ming km³ni tashkil qiladi. Havza bo'yicha daryo oqimi o'rtacha ko'p yillik resurslari yiliga

³⁰ Рахимов Ш.Х., Хамраев Ш.Р. Водные ресурсы в бассейне Арала // Экология и статистика. Сб. статей. (www.ireco.ru).

taxminan 37,21 km ni tashkil qiladi ³¹. Bu suvning 74 foizdan ko'prog'i Qirg'izistonda, 14 foizi O'zbekistonda, 9 foizga yaqini Qozog'istonda, 3 foizga yaqini Tojikistonda shakllanadi³. Daryo Norin va Qoradaryo qo'shilishidan shakllanib, Qirg'iziston, O'zbekiston, Tojikiston hududlaridan o'tadi va Qozog'iston hududi orqali Orol dengiziga quyiladi. Daryoning o'rta oqimida Ohangaron, Chirchiq va Keles daryolari kelib qo'shiladi. Daryoga tushadigan oxirgi oqim Aris suvlari hisoblanadi.

Markaziy Osiyo mintaqasida suv resurslaridan foydalanish kompleks xarakterga ega. Ammo, kompleks qatnashchilarining suv iste'moli rejimi, ayniqsa energetika va irrigatsiya tarmoqlarida qarama-qarshidir. Hidrologiya nuqtai nazaridan qaraganda Markaziy Osiyo davlatlarini ikki guruhga ajratiladi. Birinchi guruhga Amudaryo va Sirdaryoning manbalarida joylashgan Qirg'iziston va Tojikiston kirib, ular boshqa boyliklarga ega bo'lmagan holda xalq xo'jaligi faoliyatini faqat gidroenergetika hisobiga ta'minlashga majburdir. Ikkinchi guruhga esa Qozog'iston, O'zbekiston, Turkmaniston kiradi va ular o'z iqtisodiyotlarini sug'orma dehqonchilik va sanoat hisobiga quradi. Shuning uchun ham agar ikkinchi guruh uchun suvni qishda yig'ib, uni yozda kuchli berish zarur bo'lsa, birinchi guruh uchun suvni yozda yig'ib asosan qishda foydalanish zarur.

2003-2008 yillarda SXMDK tomonidan mintaqadagi suv resurslarini tartibga solish bo'yicha umumiy hajmi 6,62 mln AQSh dollariga teng bo'lgan 11 ta loyiha amalga oshirildi. Bular Orol dengizi havzasidagi suv resurslarining barqaror boshqaruvi, suv resurslarini integratsiyalashgan boshqaruvini joriy qilish, Sirdaryo suv havzalaridagi asosiy gidrouzellarni avtomatlashtirish, ma'lumotlar bazasini shakllantirish va boshqalardan iborat⁴.

³¹ Конвенция о биологическом разнообразии. Третий национальный доклад, Узбекистан. Ташкент, 2006. -С. 7.

³ Ибатуллин С.Р., Ясинский В.А., Мироненков А.П. Влияние изменения климата на водные ресурсы в Центральной Азии. Отраслевой обзор. Евразийский Банк развития, 2009. - С.9.

⁴ Материалы ИК МФСА. Action report of the International Fund for saving the Aral Sea for the period of 2002-2008. Dushanbe, 2008. P. 25.

Mintaqada suv resurslari tabiiy ravishda bir tekis taqsimlanmagani Sirdaryo va Amudaryoning yuqori qismida barpo etiladigan gidroinshootlarning ishlash tartibiga ta'sir ko'rsatadi. Mavjud irrigatsiya-energetik suv omborlaridan (To'xtag'ul, Qayroqqum, Kurpsoy, Nurek, Boypazin va b.) elektr energiyasi ishlab chiqarish tartibida foydalaniladi. Gidroinshootlardan ushbu tartibda foydalanish daryoning quyi oqimida joylashgan davlatlar bilan hisoblashmasdan toshqin davrida kuz va qishda yig'ilgan suvni qo'yib yuborish ehtimolini paydo qiladi. Vegetatsiya davrida, bahor va yozda esa irrigatsiya- melioratsiya tizimi kerakli hajmda suv bilan ta'minlanmaydi. Bunda sun'iy ravishda suv tanqisligi muammosi vujudga keladi. Shunga qaramay, yangi suv omborlari va gidroelektr stantsiyalar, xususan, Zarafshon daryosida Yavon, Vaxshda Rog'un, Norinda esa Qambarota kaskadini qurish masalalari ko'rib chiqilmoqda.

Transchegaraviy suv havzalaridan foydalanish boyicha qo'shni mamlakatlar bilan hamkorlikda tegishli choralar ko'rilmasa, bu hol daryolarning quyi oqimida joylashgan mamlakatlar uchun bir qator salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Jumladan, yetarlicha suv bilan ta'minlanmaslik, ayniqsa, sug'oriladigan dehqonchilikka jiddiy ta'sir ko'rsatib, yer sho'rlanishining keskin ortishi, hayvonot va o'simlik dunyosiga ziyon yetishi, tabiiy o'zanlarning yo'q bo'lib ketishi, yer osti chuchuk suv zaxiralarning kamayishi kabi bir qator ekologik muammolar yuzaga keladi.

Rossiya siyosiy kon'yunktura markazining tashqi siyosat bo'yicha eksperti Yevgeniy Voykoning fikricha, bugungi kunda Markaziy Osiyoda energetika xavfsizligini taminlash, shak-shubhasiz, terrorizm va narkobiznesga qarshi kurash kabi global muammolar qatoridan o'rin olmoqda. Mana shu sababga ko'ra, xalqaro jamoatchilik (nafaqat ekspertlar, balki siyosatchilar ham) Rog'un GESi qurilishi bilan bog'liq ravishda yuzaga kelayotgan vaziyatga alohida diqqat-e'tibor qaratmoqda³²

³² Жа'он банки Рогун ГЕСи курилишини экспертизадан утказишни режалаштирмоқда.

http://www.21asr.uz/2011-07-20-11-48-33/2011-07-20-11-55-02/394-2011-07-20-17-05_50.html

2012-yil 17 noyabrda Toshkentda “O‘rta Osiyoning transchegaraviy ekologik muammolari: ularni hal etishda xalqaro huquq mexanizmlarini qo‘llash” bo‘yicha xalqaro konferentsiya bo‘lib o‘tdi. Unda Avstriya, Belgiya, Buyuk Britaniya, Germaniya, Hindiston, Ispaniya, Italiya, Kanada, Xitoy, Janubiy Koreya, Gollandiya, Rossiya, AQSh, Turkiya, Ukraina, Frantsiya, Shveytsariya, Yaponiya kabi 30 mamlakatdan ekspertlar, olimlar, ekologlar, BMT, eXHT, Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti, Jahon banki, Jahon yovvoyi tabiat fondi, Tabiatni muhofaza qilish xalqaro ittifoqi kabi 60 dan ortiq xalqaro tashkilotlar va moliya institutlaridan vakillar qatnashdi³³. Konferentsiya yakunlari bo‘yicha Toshkent ekologiya deklaratsiyasi qabul qilindi. Unda mintaqa davlatlari transchegaraviy daryolar oqimida joylashgan boshqa davlatlarga zarar yetkazmaslik uchun bunday daryolardan foydalanishning asosiy printsiplari belgilangan asosiy xalqaro huquq hujjatlariga muvofiq transchegaraviy hamkorlikka rioya qilishi lozimligi qayd etilgan⁷.

Xulosa. O‘zbekiston mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab Markaziy Osiyo suv-energetika resurslarini birgalikda boshqarish sohasidagi ikki tomonlama va ko‘p tomonlama bitimlar va mintaqaviy tashabbuslarda faol ishtirok etib kelmoqda. Zero, mamlakatda ekologik xavfsizligini ta‘minlash Markaziy Osiyo mintaqasidagi ekologik barqarorlikni ta‘minlash bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bu holat mintaqadagi suv resurslaridan birgalikda foydalanish, atrof-muhit ifloslanishining transchegaraviy muammolari, Orol qurishi oqibatlarini bartaraf etish va Orol dengizi havzasini ekologik jihatdan sog‘lomlashtirish bo‘yicha hamkorlikda bir qator muhim vazifalarni amalga oshirish orqali namoyon bo‘ladi. Shunday sharoitda Tojikiston hukumati tomonidan Rog‘un GESi loyihasini qayta jonlantirish hatti-harakatlari butun mintaqa aholisini xavf ostida qoldirish sharoitini yuzaga keltirgani holda ushbu muammoni xalqaro huquqiy me‘yorlar asosida hal qilishni taqozo etadi.

³³ Press service of Ecological movement of Uzbekistan: International conference «Transboundary ecological problems of Middle Asia: Application of international legislative mechanisms for their solution» (17 November 2010).

⁷ Ташкентская экологическая декларация участников Международной конференции «Трансграничные экологические проблемы Средней Азии: применение международных правовых механизмов для их решения» (www.eco.uz).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. *Press service of Ecological movement of Uzbekistan: International conference «Transboundary ecological problems of Middle Asia: Application of international legislative mechanisms for their solution» (17 November 2010).*
2. *Ибатуллин С.Р., Ясинский В.А., Мироненков А.П. Влияние изменения климата на водные ресурсы в Центральной Азии. Отраслевой обзор. Евразийский Банк развития, 2009.*
3. *Жа^он банки Рогун ГЕСи қурилишини экспертизадан утказишни режалаштирмоқда. <http://www.21asr.uz/2011-07-20-11-48-33/2011-07-20-11-55-02/394-2011-07-20-17-05-50.html>*
4. *Ташкентская экологическая декларация участников Международной конференции «Трансграничные экологические проблемы Средней Азии: применение международных правовых механизмов для их решения» (www.eco.uz.).*
5. *Конвенция о биологическом разнообразии. Третий национальный доклад. Узбекистан. Ташкент, 2006.*

I.YUSUPOV SHÍĠARMALARÍNDÁ TARTÍM JALĠAWÍNÍN ĠÁP ARQALÍ BILDIRILIWI

G.Dosjanova

f.i.k., doc. Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

B.Abdirashidova

Lingvistika (qaraqalpaq tili) qánigeligi magistranti

ANNOTACIYA

Maqala shayır Ibrayım Yusupov shıġarmalarında qollanılġan tartım jalġawınıń ġáp arqalı bildiriliwi analizlengen hám maqala lingvistikalıq ilmiy-teoriyalıq pikirlerge súyenip jazıldı.

Gilt sózler: til, ġáp, predikativ, bet, máhál, tartım qosımtası, tartımlıq máni.

В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ И. ЮСУПОВА ВЫРАЖЕНИЕ ПРИТЯЖАТЕЛЬНОГО СОЮЗА С ПРЕДЛОЖЕНИЯМИ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется выражение притяжательного наречия, используемого в произведениях поэта И. Юсупова с предложениями, и статья написана на основе лингвистических научно-теоретических идей.

Ключевые слова: язык, предложение, предикатив, лицо, время, притяжательный падеж, притяжательное значение.

IN THE WORKS OF I. YUSUPOV, THE EXPRESSION OF A POSSESSIVE UNION WITH SENTENCES

Annotation: *The article analyzes the expression of the possessive adverb used in the works of the poet I. Yusupov with sentences, and the article is written on the basis of linguistic scientific and theoretical ideas.*

Key words: *language, sentence, predicative, person, tense, possessive case, possessive meaning.*

Til – adamlar arasında óz ara pikir alısıwıń eń áhmiyetli quralı. Adamlardıń pikir alısıwı tek gápler arqalı ǵana ámelge asadı. Sonlıqtan sintaksistiń tiykarǵı birligi gáp bolıp esaplanadı. Gáp pikirdi adamlardıń sezimin basqalarǵa jetkeriwde xızmet qılatuǵın tiykarǵı birlik. Sonday-aq, gáp arqalı tınlawshı basqanıń pikirin túsiniw qabıl etedi. Bul gáptiń adamlar arasındaǵı kommunikativlik xızmeti bolıp esaplanadı.

Tartım jalǵawları predmettiń qaysı betke tiyisli ekenligin hám onıń qaysı sanda turǵanlıǵın bildiredi. Tartım kategoriyasına tiyisli affiksler barlıq waqıtta predmettiń bir betke tiyisliligin bildire bermeydi. Sonday – aq ol barlıq waqıtta atlıqlarǵa jalǵana bermeydi, al kelbetlik, ráwish, sanlıq, almasıq, eliklewish hám feyil sózlerge de jalǵanadı hám olardı substantivlestiredi. Mısalı: 1. Sulıwınan jılıwı (naqıl) – kelbetlikten. 2. Hár qaysımız bir quwısqa tıǵıldıq (I. Yusupov) – almasıqtan. 3. Jalǵız sıyırdı qarasına soyar edim, jetisine, qırqına, jılına qáytemen (K. Sultanov)- sanlıqtan. 4. Túni menen qırǵawıllar shaqırdı (I. Yusupov)- ráwishten. 5. Sonday shayırman degeniń jalǵanday, Kóp eken xalqıma bermegim derseń (I. Yusupov)- feyilden. 6. Aradan kóp waqıt ótpey –aq ip –iri tamshılardıń torsıl-dısı esitildi (W. Xojaniyazov)-eliklewishten t.b.

Kórip ótkenimizdey, tartımlıq máni bildiriwshi affiksler sózlerge jalǵanıw kelip, hár qıylı sóz shaqaplarınan bolǵan. Bunnan basqa da tartım affiksleriniń járdeminde basqa sóz shaqapları bir –biri menen dizbeklesip sóz dizbeklerin, jay gáplerdi payda etedi.

Qaraqalpaq tilinde tartım affiksleri jalǵanıw izafetlik baylanıstaǵı sóz dizbeklerin payda etedi. Bunday jaǵdayda eki komponentli sózlerdiń birinshi sınıarı iyelik sepliginde, al ekinshi sınıarı tartım affiksin qabıllaydı. Bunday sóz dizbeklerin shayır I. Yusupovtıń shıǵarmalarınan da júdá kóp ushıratıwǵa boladı.

Gáp – semantikalıq, intonaciyalıq pútinlikke iye bolǵan, tamamlanǵan bir pútin oydı bildiretuǵın sintaksislik birlik bolıp esaplanadı.

Gáptiń tiykarǵı belgisi predikativlik. Predikativlik gáptiń grammatikalıq mánisi. Gáp ózine ılayıq grammatikalıq qurlısına hám gáplik intonaciyaǵa iye boladı. Predikativlik – pikirdi bayanlaw, usı belgisi menen sózden sóz dizbeginen ajraladı.

Predikativlik bet, máhál, modallıq, tastıyqlaw hám biykarlaw mánileri hám bul mánilerdi bildiriwshi qurallar jıyındısı arqalı belgili boladı. Hárbir gáp ózinshe qanday da bir tıyanaqlı pikirdi bildiredi. Ol tiykarınan úsh nársege baylanıslı.

1. Modallıq mánisine yaǵnıy belgili bir xabardı, sorawdı, buyırıq ótinishti úndew shaqırıqtı bildiredi.

2. Hárbir gáptiń mazmunı belgili bir waqıtta baylanıslı boladı.

3. Gáptiń mazmunı belgili bir betke: sóylewshige tınlawshıǵa basqaǵa baylanıslı boladı.

Mine usı úsh nárse qosılıp gápti payda etedi.

Tamamlanǵan oy – pikirdi bildiretuǵın hám kommunikativlik baylanısqa iye, ózine tiyisli intonaciya menen ayılatuǵın predikativlik qatnastaǵı sintaksislik birlik gáp dep ataladı. Tartım affiksleriniń mánisin beriw ushın belgili bir qurılımdaǵı gáplerdiń ulıwma mazmunınıń tiyislilik mánisine iye bolıwı túsiniledi. Olar, tiykarınan, -niki /-niki, -diki / -diki , -tiki / -tiki affiksli abstrakt formaları óziniń tartımlanatuǵın sóz menen birge qollanǵanda sol sóz benen predikativlik qatnasta turıp, onıń kimgе yamasa nege tiyisli ekenligin bildirip keledi. Mısalı: **Ózimdiki** dese ógiz ğurlı kúshim bar, **kisniki** degende qırıq báhene isim bar (Naqıl.)

Súylinler kóp bul óńirde,

Atıń úrker dúrlegende,

«Qırǵawıldın hár párinde

Ázireyliniń bir **túgi bar**»

Dep durıs aytar ğarrılar («Tuwǵan jer»).

Qosıqta **túk+i** sózindegi túbir sózden keyin dawıslıdan baslanǵan 3-bet tartım qosımtasınıń nátiyjesinde **k** sesi **g** sesine ózgergen hám **bar** predikatı menen dizbeklesip gáp payda etken.

Qaraqalpaq tilinde «ulıwma barlıqtı yamasa joqlıq mánisin ańlatıp, gápte anıqlawıshlıq hám predikativlik xızmette qollanılatuǵın¹ «bar» hám «joq» sózleri de anıqlawıshlıq sóz dizbekleri quramında kelip tartım mánisin ańlatadı [2.109]. Mısalı:

Dala jansız dese, hárgiz inanba,

Janı bar, biraq ol miyrimsiz gereń («Dala ármanları»)

Tartımlıq mániniń gáp arqalı bildiriliwi degende belgili bir qurılıstaǵı gáplerdiń ulıwma mazmunınıń tiyislilik mánisine iye bolıwı tu'siniledi. I.Yusupov shıǵarmalarında tartımlılıq máni gáp arqalı bar, joq sózleriniń dizbeklesip keliwinen dúzilgen túrlerin kóriwimizge boladı. Mısalı:

Sabır–taqatı joq, shurt minez bolǵan ,

Kimler óz elinen shıǵıp baratır ,

Kimler Sarıqamıs dey me qaylardan

Balıq izlep azap shegip baratır.

Ol úsh jinayatshı aramızda bar :

Biri –biypárwalıq meduzaları. («Aral elegiyaları»).

Atlıq sózler tartımlanıp bar, joq predikatlardı menen dizbeklesip gáp dúzgen.

Mısalı:

*Onıń baǵ-háremi, keń **háwlisi joq,***

Sıbawshı ma yaki sipsekesh pe eken?

*Dúnya quwtıw menene onıń **isi joq,***

Aylıǵı ushlaspas aylıǵı menen

(«Bir baxıtlı adam baratır...»)

Bul qatarlardagı háwli+si, is+i atlıqları «joq» predikatı menen dizbeklesip kelgen. Sonday-aq "Komnata № 501" qosıǵında da "bar" sózi jay+ı sózi menen dizbeklesip gáp payda etken.

*MGU diń jataqxanasında,
Lap bolmaydı mıń jayı bar dese,
Jasırmayman, biraq ta onda ,
Bes júz birinshi jay ózgeshe.*

(«Komnata № 501»)

Abstrakt tartımdı bildiriwshi –niki/-niki affiksli sózlerdiń hám «bar», «joq» sózleriniń qatnasıwında dúzilip tartımlıq máni bildiretuǵın gápler shayırdóretpelerinde keń qollanılgan.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR

- 1. Хэзирги қарақалпақ әдебий тилинің грамматикасы (Сөз жасалыў ҳәм морфология). Нөкис, «Билим», 1994.*
- 2. Патуллаева Г.С. Қарақалпақ тилинде тартым мәнисиниң билдирилиў усыллары. Ташкент, 2005.*
- 3. Юсупов И. Таңламалы шығармаларының еки томлығы. Нөкис, “Қарақалпақстан”, 1992.*

BUDDLEJA DAVID II FRANCHNING SHAHRISABZ SHAROITIDA INTRODUKSIYASIGA DOIR

A.L.Raximov, Q. Qayumova

Qarshi davlat universiteti. Qarshi. O‘zbekiston.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Buddleja davidii Franch. ning tabiiy va madaniy holda tarqalishi, tur va navlarning botanic tavsifi, introduksiya sharoitida gullashi, ekologik omillarga bardoshi o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: *Introduksiya, genotip, ekologik, generativ, faza, Dovud buddleyasi-Buddleja davidii Franch., kuchaladoshlar,*

Introduksiya qilingan o‘simlikning holatini belgilaydigan asosiy ko‘rsatkich – bu uning o‘sishi va rivojlanish jarayoni bo‘lib, u genotipdan tashqari ekologik omillarning ta‘sirida ham amalga oshadi [144; 264-b.].

O‘simliklarning generativ fazaga o‘tishi uning yangi sharoitga moslashganligi darajasini muhim ko‘rsatkichlardan biridir [129; 279-b.].

Dovud buddleyasi-*Buddleja davidii* Franch. – kuchaladoshlar oilasi, buddleya turkumiga kiradi.

Tabiiy holda Xitoyning markaziy va g‘arbiy rayonlarida tarqalgan. Nomi uni kashf qilgan fransiyalik missioner va tabiatshunos Arman David sharafiga qo‘yilgan. Yangi Zelandiya va Avstraliyaning tabiiy o‘rmon ekosistemalarida, shuningdek Qo‘shma Shtatlar va Buyuk Britaniyaning ayrim tumanlarida keng tarqalgan.

Vatanida bu butalar balandligi 4 m ga yetadi, Shahrisabz shahri sharoitida boyi 2-3 metrga yetadi.

Barglari oval-lanset shaklda, uchi o‘tkir, uzunligi 25 sm gacha yetadi, kumush-kulrang.

Gullari mayda, diametri 1,5 sm keladi, oq, siren yoki to‘q-siyoh ranglarda, to‘pgullari uzun novdalarining uchidagi yirik shingillarda joylashgan.

Gullash davri iyun oyidan kuzgacha davom etadi. Lekin urug‘ hosil qilmaydi. Ko‘plab forma va navlari mavjud. Ular bir-biridan tupining shakli, rangi va to‘pgullarining o‘lchamlari bilan farq qiladi. Bular orasida och-krem yoki qizil, oq va purpur, nafis pushti yoki yorqin siyoh ranglari uchraydi. Eng keng tarqalgan navlari:

- Yapon buddleyasi (*B. japonica*) – bo‘yi 3 m ga yetadigan tez o‘sovchi buta. Guruhlab va alohida ekiladi;

- Oqgulli buddleya (*V. albiflora*) – tik o‘sadigan, to‘pgullari konussimon shaklda, gullari oqish-siren yoki oq rangda;

- **Qor buddleyasi** (*B. nivea*) – bargi, novdasi va to‘pguli oq rangdagi qalin tuklar bilan qoplangan;

- **Sharsimon buddleya** (*B. globosa*) – yorqin sariq rangdagi to‘pgullari kuchli aromatga ega, issiq o‘lkalarda tarqalgan;

- **Navbatma-navbat bargli buddleya** (*B. alternifolia*) – quruq va ochiq joylarda o‘sadi. Gullari liliya rangida.

Shahrisabz sharoitida 26 maydan boshlab oktabr oyining birinchi dekadasigacha gullagani kuzatildi. Gullari nektga boy bo‘ganligi uchun kapalaklarni, asalarlarni, kolibrilarni jalb etadi.

1 rasm. *Buddleja davidii* Franch. ning urug‘i, bargi, guli.

Urug‘i elliptik, mayda, ikkala uchida qanotlari bor. Ko‘p miqdorda urug‘ hosil qiladi, shamol va suv yordamida oson tarqatiladi.

Buddlelar ikkala Amerika qit'asida, Sharqiy Osiyoda, Afrikaning janubiy qismida uchraydi. Ko'pincha ular tog'larning yon bag'irlarida o'sadi, mevalaydi va urug' hosil qiladi.

O'zbekistonga jumladan Shahrisabz shahriga 2012-2014 yillarda keltirib, introduksiya qilindi. Ammo bizni sharoitimizga introduksiya qilingan buddleyaning forma va navlari urug' bermayotganligini ko'rishimiz mumkin. Shu sababdan Buddleya bizni sharoitimizda faqatgina qalamchasidan ko'paytirilmoqda. Bu o'simlik sho'rlanishga va qurg'oqchilikka ancha bardoshli, lekin namlik yetarli bo'lganda juda yaxshi o'sadi. Sovuqqa ancha chidamsiz.

Qarshi shahrida sho'rlanishga va qurg'oqchilikka ancha bardoshli ekanligi kuzatildi, namlik yetarli bo'lganda yaxshi o'sadi. Sovuqqa va kuchli issiqqa ancha chidamsiz. Qulay sharoitda juda yaxshi rivojlanadi. Shahrisabz shahrida yaxshi o'sib mo'l gulladi, Qarshida issiqdan qiynaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Плотников Л.С. *Научные основы интродукции и охраны древесных растений флоры СССР*. М.: Наука, 1988. 264 с.

2. Некрасов В.И. *Основы семеноведения древесных растений при интродукции*. М.: Наука. 1973. - 279 с.

THE MAIN COMPONENTS OF CORRECT COMMUNICATION IN THE STUDIED LANGUAGE AND WAYS OF THEIR FORMATION

Dushatova Shohsanam Baxtiyor qizi

Fergana State University, EFL teacher sh.dushatova@pf.fdu.uz

Abdurahimova Shahlo Rashidzoda

Fergana State University 3rd year student

ABSTRACT

This article discusses the importance of accuracy and fluency in effective communication. Also, which of these components serve as the main source for intelligible and reliable speech and my thoughts on their development systems are highlighted. The results of my observations and the methods of scientific researchers are cited in the article.

Key words: *speech, communication, accuracy, freedom, fluency, grammatical rules, vocabulary, pronunciation, continuity.*

АННОТАЦИЯ

В этой статье обсуждается важность точности и беглости в эффективном общении. Также, какие из этих компонентов служат основным источником для внятной и достоверной речи и выделены мои мысли по их системам развития. В статье цитируются результаты моих наблюдений и методы научных исследователей.

Ключевые слова и фразы: *речь, общение, точность, свобода, беглость, грамматические правила, словарный запас, произношение, непрерывность.*

INTRODUCTION

Learning a language is an important factor of world discoveries, news, scientific achievements, in short, awareness of new world movements, expansion of worldview. Today, almost every young person who wants to become an expert in their field is interested in learning a language. As science develops, the tendency of students, researchers and amateurs to follow this progress is also increasing. Knowing the key to progress and making new discoveries requires learning a language nowadays. The more correctly the language is mastered, the more productive the result. Therefore, the issue of increasing efficiency in the language is being discussed by language researchers.

It is not unusual place expertise that human lifestyles, hobby and communicate presuppose the lifestyles of statistics with inside the shape of textual content. As scientists note, the flip of linguistics to the textual content has turn out to be a revolution in linguistics [7, 19]. The characteristic of the textual content is sense-forming, communicative and creative. Within the framework of the applicable query for linguistics approximately the interplay of language, speech, textual content, we take into account valid the definition of A.E. Suprun that the textual content is a shape of language lifestyles [8, 154]. Based at the dialectic of the connection among language and speech, many pupils comply with that the textual content is each a speech and language phenomenon. On the only hand, «the textual content refers back to the gadget of language units, i.e. to the language, and at the other — to the communicative act» [7, 25].

MATERIALS AND METHODS

Observance of accuracy in speech means adherence to grammatical rules, correct use of the available vocabulary, i.e., the correct use of words in it, even the correct use of word levels and types, and thinking of sentences in terms of their essence. , means to use instead. And fluency requires smoothness, continuity and confidence in speech. It is known from the meanings that these aspects are the main means of speech. But it is not always possible to embody both during

communication. For this reason, it has become a matter of discussion which of them is more important for clear and effective communication.

The importance of accuracy in communication

Clarity in speech is definitely the main component of communication. Correctly formed speech ensures that the communication also goes in the correct form. We all know that correct pronunciation and correct application of sentences without mistakes is a key to efficiency. These tools are important in forming a correct understanding of the person with whom we are communicating. Accuracy shows what level we are in the language being studied. The more accurate the language, the higher the result. In today's widely used language level test, i.e. IELTS, examiners are focusing on accuracy. All their efforts are spent on paying attention to every detail, that is, perfecting the use of tenses in speech, trying to use difficult levels of words, using non-repeating types, and making pronunciation at a high level. These contents are expected to bring them high marks in the exam.

The importance of fluency in communication

Language fluency is also considered a key component in communication in terms of importance. Attention to every detail is not considered the main part of this content. Continuity in communication, that is, keeping it in the same direction with confidence, is important for achieving effectiveness. In grammar, perfect and difficult words are not clear when using intermediate or simple words, and continuous and confident communication is useful, focusing on the main parts of the rules. Focusing on every aspect creates confusion. The intended result may show the complete opposite. Attention to detail can change the tone of an entire speech. The tools learned to follow each rule correctly and use difficult and colorful words often become an obstacle to using them properly. Many learned terms and words cannot be accepted by the human brain in the same way. Even in the remembered situation, which of them to use at what time is often a problem.

RESULTS AND DISCUSSION

According to my observations in one of the university classes, freedom of communication is the most important tool. This means that when the student communicates without fear of making mistakes in speech, he feels free and develops fluency, continuity and boldness. Able to demonstrate intelligible speech, although not completely correct. The lesson was conducted by an English teacher of English nationality. The atmosphere created by the teacher in the classroom is friendly and based on independent feedback. There are no rules that students must strictly follow. Deficiencies in their language skills were addressed gently and through appropriate tools and techniques. An opportunity was given to exchange ideas in pairs on each introduced topic. A language environment has been created for them to communicate freely in the language they are learning. What is important is that students demonstrate fluency without any hesitation or anxiety.

The problems in the results of the research carried out by Nurul Masyithah, a student of the Department of English Language Education of Ar-Raniri State Islamic University, are almost similar to the problems mentioned above. The researcher probed the students' opinions with two questions. These are:

1. Strategies used in the development of fluent speech;
2. Difficulties in communicating in English [8, 45].

The results show that listening to English songs more, watching videos, communicating in pairs during the lesson, constantly writing down information, and several other methods help to develop English speaking. The main obstacles to speaking fluently are nervousness in communication, lack of support from teammates, lack of internal motivation, overthinking about grammatical rules, and difficulty in pronunciation. Nurul Masyithah's research results are almost similar to the opinions of several other famous researchers, and she brings this similarity in her work [8, 50]. Zhang, one of the well-known researchers, stated that speaking a new language is the most difficult skill to master [11, 93]. Of course, this is a process that requires a lot of skill and time. Also, another researcher, Ur expressed his opinion

about the factors that cause many difficulties in the formation and development of speech skills [9, 34]. These factors, as I mentioned above, are the student's anxiety and hesitation during the communication process, their fear of being criticized for their mistakes, and their sense of shyness.

CONCLUSION

Speech requires precision in some aspects and fluency in others. Neglecting fluency in pursuit of the goal of communicating in the right way in every way will definitely reduce productivity. The main thing is to be able to use each tool in its place.

REFERENCES

1. Husni, S. (2014). *Speaking difficulties faced by young English language learners. International Journal of English Language and Literature Education (IJSELL)*, 2(6), 22-30.
2. Dushatova, S. (2022). *EVFEMIZM TUSHUNCHASI TAHLILI*.
3. Dushatova, S. (2022). *LINGUISTIC AND SOCIAL ORIGINATION OF TABOOS. Science and innovation*, 1(B6), 318-321.
4. Dushatova, S., & Tursunaliyev, M. (2022). *CHET TILLARINI O'RGANISHNING INSON RIVOJLANISHIGA TASIRI. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE*, 1(7), 133-138.
5. Maslova, V.A. (2008). *Sovremennyye napravleniya v lingvistike [Modern Directions in Linguistics]. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiia» [in Russian]*.
6. Mechkovskaya, N.B., Norman, B.Yu., Plotnikov, B.A., & Suprun, A.E. (1983). *Obshchee yazykoznanie [General Linguistics]. Minsk: Vysshaiia shkola*.
7. Nurul Masyithah (2020). *Strategies for improving students' speaking fluency*.
8. Ur, P. (1996). *Language teaching course. Cambridge: Cambridge University Press*.
9. Zhang, S. (2009). *Reading to Speak: Integrating Oral Communication Skills. English Language Teaching Forum*, 16(7), 31-34.
10. Zhang, S. (2009). *The role of input, interaction and output in the development of oral speech. English Language Teaching*, 2(4), 91-100.

QANDOLAT MAHSULOTLARI TARKIBIY QISMIDAGI UNNING SOXTALIGINI ANIQLASH

Mirsavirova D.M, Riskidinova Z.X,

M21 – 12 guruh magistratura talabalari,

Jumayev B.M, Axrarov U.B.

Toshkent kimyo-texnologiya instituti, “Go‘sh-t – sut konserva mahsulotlari
texnologiyasi” kafedrası

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda qandolat mahsulotlarini iste'mol qilish talabi ortib bormoqda. Qandolat mahsulotlariga talab ko'pligi sababli assortimentlar soni ham ko'paygan. Qandolat mahsulotlari 2 turga ya'ni shakarli va unli qandolat mahsulotlariga bo'linadi. Unli qandolat mahsulotining asosiy xom – ashyosi un hisoblanadi. Un boshqa mahsulotlarga qaraganda arzonroq bo'lgani uchun, soxtalashtirish mumkin. Unni soxtalashtirish 3 turda amalga oshiriladi. Bular, assortiment soxtalashtirish, sifat soxtalashtirish va miqdoriy soxtalashtirish. Unni soxtalashtirish orqali 1 - navli unga 2 – navli unni aralashtirib, 1 – navli unni sifatini soxtalashtirish mumkin, 1 – navli unga shakar kukuni qo'shish natijasida oliy navli unni hosil qilish mumkin. Un navining nomini o'zgartirib assortiment soxtalashtirishni amalga oshirish mumkin. Soxtalashtirilgan un mahsulotini uy sharoitida ham aniqlash mumkin.

Qandolat mahsulotlari - bu shakar yoki boshqa shirin moddalar (asal ksilitol sorbitol), shuningdek, turli xil mevalar, rezavorlar, sut, sariyog', kakao loviyalari, yong'oq donalari, un va boshqa tarkibiy qismlardan iborat mahsulotdir.

Un - har xil donlarni qayta-qayta maydalash, so'ngra alohida fraksiyalarni ajratish natijasida olingan kukunli mahsulot. Qo'llaniladigan don turiga qarab, un:

bug‘doy, javdar, bug‘doy-javdar, arpa, jo‘xori uni, makkajo‘xori, guruch, grechka, soya va no‘xat.

Qattiq bug‘doydan un, yumshoq navlardan farqli o‘laroq, yuqori sifat ko‘rsatkichlariga ega bo‘lgan mahsulotlarni ishlab chiqarish imkonini beradigan xususiyatlarga ega. Bu asosan oqsillarning sifatli tarkibiga bog‘liq. Bug‘doy uchun eng ahamiyatlisi protein gliadindir. Qattiq bug‘doyda elektroforez bilan aniqlanadigan gliadinning kam harakatlanuvchi fraktsiyalari mavjud.

Standartda ma‘lum bir navdagi un belgilangan foizdan yuqori bo‘lmagan kulning massa ulushiga ega bo‘lishi kerakligini belgilaydi: eng yuqori navli bug‘doy uni uchun - 0,55% dan ko‘p bo‘lmagan; 1-s. - 0,75% dan oshmasligi kerak; 2-s - 1,25% dan ko‘p bo‘lmagan. Urug‘li javdar unida kulning massa ulushi 0,75% bo‘lishi kerak; tozalangan uchun - 1,45%, devor qog‘ozi uchun - 2%, lekin tozalashdan oldin donga nisbatan 0,77 dan kam bo‘lmagan. Unning alohida navlarining identifikatsiya ko‘rsatkichlari 1 - jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Bug‘doy unining alohida navlarini aniqlash ko‘rsatkichlari

Un navlari	Un rangi	Kul tarkibi %	Tarkibi, mg/%		
			Kalsiy	fosfor	pentozanlar
Krupchatka	Sarg‘ish tusli oq yoki qaymoq	0,5–0,6	10	100	1,6–1,8
Yuqori	Oq yoki qaymoq	0,4–0,55	10	70	1,4–1,7
1 - nav	Sarg‘ish tusli oq yoki oq	0,55–0,74	30	200	1,7–2,2
2 - nav	Sarg‘ish yoki kulrang tusli oq	1,0–1,2	60	440	3,0–3,5

Un soxtalashtirishning bir necha usullari mavjud. Bularga quydagilar kiradi:

- Assortiment soxtalashtirish
- Sifat soxtalashtirish
- Miqdoriy soxtalashtirish

Assortiment soxtalashtirish – un nisbatan arzon mahsulotdir, shuning uchun assortimentni soxtalashtirish kamdan - kam uchraydi, asosan bozor sharoitida savdo yoki bir kunlik firmalar tomonidan unni kichik ulgurji yetkazib beruvchilar tomonidan soxtalashtiriladi. Zamonaviy sharoitda unni assortimentini soxtalashtirish nooziq - ovqat o‘rnini bosuvchi moddalarni, asosan qum yoki kepakni aralashtirish hisobiga amalga oshiriladi.

Sifat soxtalashtirish - eng past navli unni yuqori nav bilan almashtirish, shuningdek kepak qo‘shish bilan qisman yoki to‘liq amalga oshiriladi. Unga kerakli oq rang berish uchun uni oqartiriladi.

Miqdoriy soxtalashtirish - qadoqlangan unni chakana savdo tarmog‘ida sotishda sodir bo‘ladi. Bundan tashqari, donga o‘xshab unni butun paketlarda (qoplarda) sotayotganda uni soxtalashtirish paketni ortiqcha vazn bilan yoki paketning pastki qismiga qum yoki boshqa o‘rnini bosuvchini solish bilan amalga oshiriladi.

Tajribalar orqali un navlarini assortiment soxtalashtirilganligi aniqlandi va sifat va miqdoriy soxtalashtirish qanday amalga oshirilishi ko‘rsatib berildi.

1. Assortiment soxtalashtirish:

- Qozog‘iston 2 - navdagi “AK AJITBIH” uni va O‘zbekiston oliy navdagi “MO‘TABAR” unidan tajriba uchun 10 grammdan tortilib kerakli likobchalarga solindi va ular tarkibiga 1% li NaOH ta’sir ettirildi. Natijada “AK AJITBIH” unida ko‘pirish holati kuzatildi. Bunga sabab un tarkibida nooziq – ovqat moddalar ya’ni CaCO_3 (ohak) borligidir.

- Ikki turdagi undan 10 gramm tortilib kerakli likobchalarga solindi va oz miqdorda suv qo‘shilib suyultirilib olindi. So‘ngra pipetka yordamida 1 – 2 tomchi yod eritmasi tomizildi. Natijada unning bir turdasisida ko‘karish holati kuzatildi. Bunga sabab un tarkibida kraxmal moddasi bo‘lganligi uchundir.

- Guruch unini soxtalashtirilganligi vizual aniqlandi. Tashqi ko‘rinish jihatidan guruch uni va bug‘doy uni rangi jihatidan bir – biriga o‘xshash bo‘ladi. Buni aniqlashda har ikkala unning maydalanganlik darajasiga e’tibor berish kerak. Guruch unidan ko‘ra bug‘doy uni maydaroq va mayinroq bo‘ladi.

2. Sifat soxtalashtirish:

- 1 – navli unga shakar kukuni qo‘shish natijasida - oliy navli unni hosil qildik. Bu orqali 1 navli unni sifati soxtalashtirilganligini ko‘rsatib berdik.

- 1 navli unga, 2 – navli unni qo‘shilish natijasida 1 – navli unni sifati soxtalashtirilganligini ko‘rsatib berdik.

3. Miqdoriy soxtalashtirish:

- Bir navdagi un qadogining pastki qismiga qum solinib so‘ngra ustiga un solinganligini ko‘rdik. Bu esa miqdoriy soxtalashtirish ekanligidan dalolat beradi.

Xulosa qilib aytganda, un ancha arzon mahsulot bo‘lganligi uchun, uni osongina soxtalashtirish mumkin. Soxtalashtirilgan mahsulotni uy sharoitida ham aniqlash mumkin. Un mahsulotlari assortiment soxtalashtirish mahalliy savdogarlar tomonidan keng soxtalashtirialdi. Asosan 1 navli un mahsuloti oliy nav sifatida bilan aralashtirilib sotilishi kuzatildi. “AK АЛТЫН” 2 navli mahsulot sifati soxtalashtirilgan.

Kalit so‘zi: soxtalashtirish, assortiment soxtalashtirish, ohak, sifat soxtalashtirish, miqdoriy soxtalashtirish, kraxmal, vizual, kalsiy, 1 – nav, fosfor, pentozanlar, 2 – nav, krupchatka, yuqori nav.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. GOST R 52189-2003. Bug‘doy uni. Umumiy texnik shartlar.
2. Axrorov U.B. va boshqalar. «Ovqatlanish mahsulotlari texnologiyasi» - T.: «Yangi nashr» - 2017. 520 b.
3. Axrorov U.B.. «Xorijiy mamlakatlar pazandachiligi texnologiyasi» - T.: «Davr» - 2013. 262 b.
4. Боровикова Л.А. и др. «Исследование продовольственных товаров». – М. «Экономика» - 1980. 282 с.
5. Баранов В.С. «Технология производства продуктов общественного питания». – М. «Экономика» - 1992. 414 с.

**QARSHI SHAHRI SHAROITIDA IQLIMLASHTIRILGAN
KOELREUTERIA PANICULATA LAXM. NING BIOEKOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

A.L.Raximov, D. B. Mirzayeva

Qarshi davlat universiteti. Qarshi. O‘zbekiston

ANNOTATSIYA

Ilmiy maqolada, mualliflar tomonidan sapindoshlar oilasiga mansub Koelreuteriya paniculata Laxm. - sovun daraxtining botanik tavsifi, bioekologik xususiyatlari, gullash biologiyasi, meva va urug‘ hosil qilishi, ekologik omillarga chidamliligi, Qarshi shahrining iqlimi yoritilgan.

***Kalit so‘zlar:** Introdusent, Sapindaceae, sapindoshlar, issiqsevar, yorug‘sevar, atmosfera, meva, urug‘.*

Introdutsentlarning yangi sharoitda gullashi va urug‘ hosil qilishi adaptatsiyaning muhim ko‘rsatkichidir. Chunki o‘simliklarning ekologik omillarga bo‘lgan talabi yangi sharoitga mos tushgandagina ular gullaydi, urug‘ hosil qiladi va pirovardida avlod qoldiradi [1. 48 b].

Gulda urug‘ning shakllanishi yoki shakllanmasligi tashqi omillarning ta‘siriga, shuningdek, o‘simlikning urug‘ hosil qilish imkoniyatiga bog‘liq. Qator ilmiy tadqiqotlarda bu o‘z aksini topgan [2, 3].

Ma‘lumki mamlakatimizda turli iqlimlarda o‘sadigan o‘simlik va daraxtlar O‘zbekiston iqlimiga moslashtirilib kelinmoqda, maqsad vatanimizni yanada ko‘kalamlashtirish va o‘simliklardan turli yo‘nalishlarda foydalanish. Qarshi shahrining yozi issiq, quruq va davomli, qishi iliq. O‘lka shimol va sharq tomondan o‘ralgan. Bu esa arktika va Sibirdan keladigan sovuq havo massalarini yo‘lini to‘sadi. G‘arbiy qismi ochiq bo‘lib, mo‘tadil, dengiz va subtropik havo massalarining

to'siqsiz kirib kelishiga imkon beradi. Shu sababli qishda yanvarning o'rtacha harorati tekislik qismda $0+3^{\circ}\text{C}$ iliq bo'ladi. Yoz quyoshli bo'lib uzoq davom etadi. Iyulning o'rtacha harorati $+28 +29^{\circ}\text{C}$, Ba'zan yozda eng yuqori harorat, $+46^{\circ}\text{C}$ gacha kuzatiladi. Bunday iqlimda yaxshi o'sib rivojlanayotgan, tadqiqotimiz obyekti *Koelreyteriya paniculata* Laxm. - sovun daraxti – Sapindaceae - sapindoshlar oilasi, Koelreuteria - kelreyretiya turkumiga kiradi. Nomi taniqli nemis botanigi Yozef Gottlib Kyolreyter sharafiga qo'yilgan.

K. paniculata Laxm. tabiiy holda shimoliy va Markaziy Xitoy, Koreya va Yaponiyada toshloq hamda serquyosh qiyaliklarda o'sadi. Madaniy holda ancha keng tarqalgan. Vatanida bo'yi 15 m ga yetadi, Qarshi shahrida 8-12 m. Shox-shabbasi aylana shaklda, novdalari siyrak joylashgan va yuqoriga qaragan, yaxshi o'sganlari osilib o'sadi. Barglari murakkab, 24 sm gacha uzunlikda, toqpatimon, 8-15 dona, navbat bilan joylashgan.

Gullari 4 ta toj bargli, mayda, yorqin sariq rangda, tik o'sadigan uzunligi 40 sm ga yetadigan siyrak shingilda to'plangan. Mevasi 3 ta meva bargning birikishidan hosil bo'lgan yumshoq etli ko'sak, 3-6 sm. Dastlab yashil, keyin qizg'ish qo'ng'ir rangda, urug'i qora rangda (rasm).

Koelreyteriya paniculata Laxm. ning guli, mevasi va urug'i.

Issiqsevar, yorug'sevar, qurg'oqchilikka va sovuqqa bardoshli, -25°C ga chidaydi. Tez o'sadi, ildiz bachkilarini hosil qiladi. Shahar muhitiga, atmosferadagi zaharli gazlar, tuproq sho'rligi va zararkunandalarga chidamli. Sertuk va qalin barglari bilan juda ko'plab chiqindi gazlarni tutib qolish xususiyatiga ega.

Qarshi shahri sharoitida 12-15 maydan gullashni boshlaydi. May oyining 2-dekadasida yalpi gullaydi. Gullashni iyun oyining 1-dagadasida yakunlaydi. Mevasi sentyabr-oktyabr oylarida pishadi. Mevalari uzoq muddat daraxtda osilib turadi, qish davomida sekin-asta to'kiladi, o'simlikning manzaraliligini oshiradi. Urug'lari unuvchanligini 1 yil davomida yo'qotmaydi. 1000 dona urug'ning og'irligi 100-125 g keladi.

Urug'idan ko'paytiriladi. Ularni kuzda va bahorda ekish mumkin. Bahorgi ekish oldidan ular bir sutka davomida +50-60 °C haroratdagi suvda ivitilib, keyin 2-3 hafta oddiy sharoitdagi nam qumda saqlanadi. Shu usulda ekishga tayyorlangan urug'lar 15 kunda unib chiqadi. Urug' unuvchanligi 75-80 % ni tashkil etdi.

Shahar muhitiga, atmosferadagi zaharli gazlar, chiqindilar, zararkunandalar, hashoratlarga va tuproq sho'rligiga chidamli. Yirik va ko'p miqdordagi, sertuk va qalin barglari bilan chiqindi gazlarni tutib qolish xususiyatiga ega ekanligi kuzatishlarimiz davonida o'rganildi.

Qarshi shahrida uzoq yillardan buyon o'stiriladi va ko'plab urug' hosil qiladi. Uni manzarali bog'dorchilikda, sanoat korxonalarida hududlarida ko'plab o'stirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

- 1. Yoziyev L.H., Boysunov B.X. Janubiy O'zbekistonga meliya daraxtini introduksiya qilish natijalari va istiqbollari. Toshkent, 2009. 48 b.*
- 2. Левина Р.Е. Репродуктивная биология семенных растений. М.: Наука, 1981. 96 с.*
- 3. Ашурметов О.А. Каршибаев Х.К. Семенное размножение бобовых растений в аридной зоне Узбекистана. Ташкент: Фан, 2002. 204 с.*

ЦВЕТОВАЯ ГАММА В ЛИРИКЕ А. ФЕТА

Муродова Дилдора Арабовна

Преподаватель русского и литературы Кафедры
“Истории и филологии” МУА, Бухара, Узбекистан

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению цветовой гаммы в лирике А.Фета, которая является центральной при изучении между цветом и происхождением цветового символа его содержанием, организацией к явлениям и событиям в русской лингвистике.

Ключевые слова: Колоративная лексика, субъективность, «Языковые метафоры», колоративность.

Для того чтобы понять специфику индивидуального стиля автора, нужно в полной мере обладать информацией о языковых ресурсах, находящихся в его личном «лингвистическом багаже». Проблема соотношения и обусловленности идиолекта и идиостиля писателя не нова. Цветовая гамма в лирике А.Фета представлена во всем объеме в виде писательского лексикона и является той объективной базой с опорой, на которую должна осуществляться поэтическая интерпретация особенностей творчества поэта. Можно выделить три основных типа цветовой символики А.Фета:

Колоратив сам по себе (т.е. изолированно от других цветов и форм), отличающийся многозначностью и противоречивостью.

Колоративные сочетание, содержащее несколько цветов, которые составляют символическое целое, смысл которого не сводится к сумме значений суммированных цветов.

Сочетание цвета и формы. Обозначение цветных форм, причём, как абстрактных геометрических фигур (круг, квадрат, треугольник), так и конкретных физических предметов, например, символика цвета отдельно взятых предметов.

Помимо наглядно-чувственных, невизуальных форм цветового символа, существуют и языковые, речевые –«цветовые метафоры». Они часто используются в художественно-бытовой и литературной речи, и стали неразделимым компонентом современных языков, так как многие из них возникли соотнositельно недавно (например: «синий чулок») [2, с.11].

Афанасий Афанасьевич Фет относится к числу именно тех русских поэтов, которые обладали своей индивидуальной творческой манерой и своеобразной системой красоты лексики. К примеру в стихотворении «Соловей и Роза», чтобы передать колоритив А. Фет использует значимые и эксклюзивные лексики, которые позднее, в связи с формой стиха, не попадают в его поэтический словарь: (Кустарник и Серая птичка), (Однажды сияющий ангел), (Краснея и млея сквозь слёзы), (Туманный внимательный зрачок), (Для певца золотая пора), (Ей в румяное сердце оне). [1, с.57]. Список цветовой лексики А.Фета можно продолжить: пурпурный, серый, белый, бриллиантовый и т.д. [4, с.63].

Сочетания слов и цвета в поэзии А.Фета многозначны и многозвучны, многие слова показывают сочетание правильно выбранного цвета в стихотворении поэта, например: (светлая грусть), (лазурным пламенем), (персты румяные, бледнея, подлинеют), (золотая гроздия). [3, с.47].

Словообразовательный аспект в поэзии А. Фета включает анализ специфики лексического значения у цветных прилагательных, их морфемной структуры, морфемной структуры имён прилагательных, семантико-словообразовательных особенностей, субстантивных и глагольных цветообозначений.

Изучение колоративов при языковом рассмотрении раскрывают когнитивную картину автора, которая является завершающим результатом лингвоколоративной деятельности общества (в частности русского). Главными категориями в когнитивном исследовании колоративной лексики А.Фета, являются понятия лингвистической картины мира и цвета-индивида. [5, с. 92]. Например: (выводит ночь светящей за другою), (янтарной колыханье), (и яркий белый свет начнёт в глазах мелькать), (в белом ты чинно сидишь), светит в лазурных очах), (златоволосый, как ты), (твой пояс цветной), (ты сронил диадему с румяной головки), (цвет изумительный, точно бронзы слиянье), (ржи колос слегка золотой), (в воздухе белый порхал мотылек), (яркий мир унесла) . [5, с.104].

В работе неслучайно приходится говорить о безглагольности А. Фета в лирике. У Афанасия Фета можно встретить огромное количество имен прилагательных обозначающих и объясняющих цвет, также время вечности и время бытия, время вневременности и время пути. Тонкая грань и анализ меняет и общую оценку всей ситуации. Обозначить для себя нужное, в зависимости от происхождения текста истории, и будет важным условием рецепции фетовского наследия. Хотя и не встречается у поэта времени буквально исторического вероятно, оно трудно достигаемо как для автора, так и для читателя, но зна имрстьмифологической архаики, полюса архетипа, сиюминутного/ частного все же испытывается благодаря, « предметному миру, который выступает у Фета в интересной своеобразной роли». [6, с. 175].

В данной статье мы постарались дать многостороннюю характеристику понятия цветовой лексики в «лингвистической картине мира»; попытались выяснить, каким образом посредством цвета отображаются лингвоколоративные особенности «слова» в лирике А.Фета; выявили специальные черты происхождения цветовой лексики.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК

- 1 Капнина, Г.И. Концепт «цвет» в языковой картине мира /Г.И. Капнина, И.Б.
- 2 Коротяева. – Текст: непосредственный // Филология и лингвистика. – 2016. - №1(3).
- 4 Маймин. Е. А. Афанасий Афанасьевич Фет: книга для учащихся. М.,1989.
- 5 Фет А.А. Собрание сочинений и писем. Стихотворения и поэмы 1837 – 1863. СПб., 2002
- 6 Фет А.А. Собрание сочинений. М.; 1838
- 6 <https://moLuch.ru/th/6/archive/23/506/>

QISHLOQ XO‘JALIGI EKINLARI HOSILDORLIGI

Bekzodbek Umarov Baxtiyorjon o‘g‘li

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti assistenti

Odina Rustambek qizi

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti talabasi-Abduhalimova

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada prezidentimizning Qishloq xo‘jaligi xodimlariga yo‘llagan murojaati, shuningdek, qishloq xo‘jalik ekinlarining yillar kesimida qancha miqdorda hosil olinayotganligi, hosildorlikni oshirish chora-tadbirlari haqida ilmiy ma‘lumotlar berlgan.

Kalit so‘zlar: *Mirishkor dehqonlar, ekin turlari, mahsulot hajmi, qishloq xo‘jaligi, dala maydoni, donli ekinlar, prezident farmoni.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье содержится обращение нашего президента к труженикам сельского хозяйства, а также научная информация о количестве собранного урожая сельскохозяйственных культур и мерах по повышению урожайности.

Ключевые слова: *Миришкорские фермеры, виды сельскохозяйственных культур, объем производства, сельское хозяйство, площадь полей, зерновые культуры, указ президента.*

ANNOTATION

This article contains the address of our president to the agricultural workers, as well as scientific information about the amount of harvest of agricultural crops and measures to increase productivity.

Key words: *Mirishkor farmers, types of crops, volume of production, agriculture, field area, grain crops, presidential decree.*

KIRISH

Joriy yilning o'tgan davrida respublika bo'yicha 11 mingga yaqin, ya'ni 90 foiz fermer xo'jaliklari ko'p tarmoqli xo'jaliklarga aylantirildi. Buning natijasida qariyb 37 ming aholi ish bilan ta'minlandi. Albatta, qishloq xo'jaligi sohasida oson va yengil yilning o'zi bo'lmaydi. Tabiat injiqliklari, suv resurslarining cheklangani, turli hasharot va zararkunandalar bilan kurashish har bir dehqondan katta azmu shijoat, mirishkorlik va tajribani talab etadi. Xalqimiz sizlarning ana shunday ibratli fazilatlaringizni yaxshi biladi va yuksak qadrlaydi. Joriy yilda yurtimizda olti yarim million tonnaga yaqin g'alla, 3 million tonnadan ziyod paxta, 21 ming tonna pilla, 22 million tonna meva-sabzavot, ikki yarim million tonna go'sht va 11 million tonnadan ziyod sut mahsulotlari yetishtirilgani avvalo sizlarning mashaqqatli va halol mehnatingiz samarasidir.

Qishloq xo'jaligi sohasini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish, fermer, klaster hamda kooperatsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash masalasiga har doimgidan ham ko'proq ahamiyat bermoqdamiz. Xususan, bu yil qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining 5 ta qonuni, Prezidentning 12 ta farmoni va 30 dan ortiq qarori hamda hukumatning ko'plab qarorlari ayni shu yo'nalishga qaratilgandir. Qishloq xo'jaligi tarmog'iga bozor mexanizmlari, jumladan, agroklaster tizimining joriy etilgani qisqa fursatda o'zining ijobiy samarasini berayotganidan barchangiz yaxshi xabardorsiz. Bugungi

kunda mamlakatimizda 97 ta paxta-to'qimachilik, 149 ta meva-sabzavotchilik, 65 ta g'allachilik, 35 ta sholichilik va 7 ta dorivor o'simliklar yetishtirishga ixtisoslashgan klasterlar va 11 ta paxta-to'qimachilik kooperatsiyalari faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, qoramolchilik yo'nalishida 34 ta, parrandachilik bo'yicha 10 ta, baliqchilik tarmog'ida 36 ta, asalarichilik yo'nalishida 15 ta fermer xo'jaligida klaster usulida mahsulot yetishtirish yo'lga qo'yildi. Keyingi ikki yilda respublikada pillachilik sohasida 62 ta klaster ishga tushirilib, ular tomonidan 600 milliard so'mga yaqin mahsulot ishlab chiqarildi. Davlat tomonidan shaxsiy tomorqa egalariга artezian quduqlari qazish hamda ixcham issiqxonalar qurish uchun subsidiyalar va

imtiyozli kreditlar ajratilayotgani ham aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yana bir o'ziga xos yo'nalishiga aylandi. Ushbu ezgu maqsadlar uchun O'zbekiston fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi huzuridagi Jamg'armadan 65 yarim milliard so'm, tomorqa xizmati korxonalari, qishloq xo'jaligi kooperativlari va fermerlarni uchun esa 110 milliard so'mga yaqin mablag' yo'naltirildi. Bundan tashqari, "Har bir yoshga – bir gektar" dasturi doirasida g'alladan bo'shagan maydonlarning 84 ming gektari 266 mingta kam ta'minlangan oilalar va ishsiz yoshlarga berilib, ularga fermer xo'jaliklari va tomorqa xizmati korxonalari biriktirildi. Ushbu dastur natijasida 1 million tonnadan ziyod mahsulot yetishtirildi. Amalga oshirilgan ana shunday islohotlar va tarkibiy o'zgarishlar natijasida bu yil, jahonda yuz berayotgan pandemiyaning salbiy ta'siriga qaramasdan, 822 million dollardan ziyod miqdordagi qariyb 1,5 million tonna meva-sabzavot 70 dan ortiq davlatga eksport qilindi. Shuningdek, agrar sohaga ixtisoslashgan oliy o'quv yurtlarida ta'lim sifatini tubdan oshirish, taraqqiy etgan davlatlarning nufuzli ta'lim dargohlari bilan yaqin hamkorlikni yo'lga qo'yish, urug'chilik, naslchilik va veterinariya yo'nalishidagi ilmiy muassasalar faoliyatini takomillashtirish borasida ham salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. 2020-2021 o'quv yilidan boshlab mavjud qishloq xo'jaligi oliygohlari bilan bir qatorda, Guliston, Buxoro, Qarshi, Namangan, Samarqand, Farg'ona, Urganch davlat universitetlarida agrar soha mutaxassislarini tayyorlash uchun bakalavriat ta'lim yo'nalishlari bo'yicha qabul kvotalari ajratildi. Sohadagi ilg'or tajribalarga tayangan holda, hududlarda "Tuproq klinikasi" mobil laboratoriyalari tashkil etilib, sho'rlanish, suv, shamol eroziyasi, ozuqa elementlari kamayishining oldini olish, tuproq unumdorligi va mahsuldorligini oshirish borasida fermer xo'jaliklari va klasterlariga zarur xizmatlar ko'rsatmoqda.

Albatta oliygohlarning yurtimizda ko'payishi hamda qishloq xo'jalik sohasida yetuk kadrlarning har bir viloyatda yetishtirilishi, davlatimiz va xalqimiz manfaati yo'lida xizmat qiladi. Fermer va bog'dorchilik xo'jaliklarida mutaxassis kadrlarning faoliyat olib borishi, mahsulot olish hajmini ortishiga, yerlardan unumli foydalanishga, yer holatini to'g'ri baholab ekin turini tanlab ekilishiga, qishloq xo'jaligini yanada rivojlanishiga sabab bo'ladi. Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida 90 dan ortiq turdagi ekin turlari qishloq xo'jalik yerlariga ekib

kelinmoqda. Shulardan asosiy hosilni tashkil qiluvchi ekin turlari haqida ma'lumot berib o'tamiz.

Bir gektar hisobida nechta sentner hosil olinishi jadvalda berilgan

	2017	2018	2019	2020
Don	39,7	38,1	42,6	41,8
Shu jumladan:				
Bug'doy	42,2	41,0	46,3	45,4
Arpa	13,3	11,0	14,3	14,4
Makkajo'xori don uchun	48,1	49,0	47,2	46,3
Sholi	30,9	27,6	27,5	31,6
Dukkakli	15,6	13,4	13,6	13,4
Kartoshka	217,9	224,8	227,3	213,4
Sabzavotlar	253,6	237,1	235,6	234,4
Oziqbop poliz	197,9	189,8	180,4	168,3

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan kelib chiqib xulosa qilganda, yurtimizda oziqbop ekin turlarini yetishtirish hajmini oshirish lozim. Chunki O'zbekistonda har yili aholi soni kamida 0,7 mln ga ko'paymoqda. Bu esa qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishiga sabab bo'ladi. Yildan-yilga urbanizatsiyaning rivojlanishi, texnogen landshaftlarning kengayib borishi, ekin maydonlarining kamayishiga olib keladi. Ishlov beriladigan yerlar kamayib borgani sari olinayotgan hosilning yalpi hajmi kamayadi. Hosildorlikni kamaytirmaslik uchun yerlardan unumli foydalanish, tuproq degradatsiyasini oldini olish, hosildor navlarni yaratish va ulardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda oziq-ovqat mahsulotlari importiga barham beriladi. Aksincha, ichki ehtiyojdan ortgan qishloq xo'jalik mahsulotlari chetga eksportga yo'naltirilib davlatimiz iqtisodiyotini rivojlanishiga juda katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Sh. M. Mirziyoyevning *Qishloq xo'jaligi xodimlariga yo'llagan murojaatnomasi*.
2. O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasining 2021-yildagi statistik to'plami.

БИОМЕХАНИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ ТЕХНИКИ ВЫПОЛНЕНИЕ ПРЫЖКА «ЖЕТЕ В ШПАГАТ» В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКЕ

Игамбердиева Азиза магистрант УзГУФКиС.

aziza.igamberdieva17@gmail.com

Абдураимова Диана магистрант УзГУФКиС

diana.gizatullina19@gmail.com

Таджиматов. И.А. УзГУФКиС.

Tadjimatov.ilya@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы биомеханической кинематической структуры прыжков шагом типа «ЖЕТЕ в шпагат» являющихся фундаментальными элементами соревновательных программ в художественной и спортивной гимнастике, а также разработке и созданию модельных характеристик базовых прыжков на основе анализа исполнения их высоко квалифицированными гимнастками.

Ключевые слова: биомеханический анализ, кинематические характеристики, двигательные действия, прыжки, художественная гимнастика, спортивная гимнастика.

ANNOTATSIYA

Maqolada yuqori malakali gimnastikachilar tomonidan sport gimnastikasi (qizlar) va badiiy gimnastika bo'yicha musobaqa dasturlarining asosiy elementlari bo'lgan "JETE SPLIT" sakrashning biomexanik kinematik tuzilishi, shuningdek ularning ishlashini tahlil qilish asosida asosiy sakrashlarning model xususiyatlarini ishlab chiqish va yaratish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: biomexanik tahlil, kinematik xususiyatlar, vosita harakatlari, sakrash, badiiy gimnastika, sport gimnastika.

ANNOTATION

In the article, the biomechanical kinematic structure of jumps "JETE SPLIT", which are the main elements of competition programs in sports gymnastics (girls) and rhythmic gymnastics by highly qualified gymnasts, as well as the issues of developing and creating model characteristics of basic jumps based on the analysis of their performance, are discussed. will be considered.

Key words: *biomechanical analysis, kinematic properties, motor movements, jumping, rhythmic gymnastics, sports gymnastics.*

Введение. Учет ведущих биомеханических параметров в структуре двигательных действий является одним из важных требований, позволяющих повысить качества исполнения прыжков в художественной гимнастике. По мере совершенствования мастерства спортсменов возникает необходимость определения ведущих показателей техники спортивных движений.

Изучение кинематических параметров движений при исполнении прыжков в художественные гимнастики являются необходимым условием для эффективного управления тренировочным процессом. Существенная роль в этом направлении принадлежит разработке и созданию модельных характеристик базовых прыжков на основе анализа исполнения их высококвалифицированными гимнастками.

Чтобы овладеть рациональной техникой, нужно знать, когда, как и в каких пределах следует вносить изменения в движения приспосабливать их к применениям условиям. Для эффективной реализации двигательных действий, позволяющей добиться наиболее длительной продолжительности полетной фазы, был проанализирован двигательный состав прыжка «жете шагом», выполняемого высококвалифицированными гимнастками. Данный прыжок является базовым и выполняется, начиная с этапа начальной специализированной подготовки и заканчивая этапом высшего спортивного мастерства.

Целью настоящего исследования явилось определение кинематических характеристик техники исполнения прыжка «жете шагом» (рисунок 1, таблица 1).

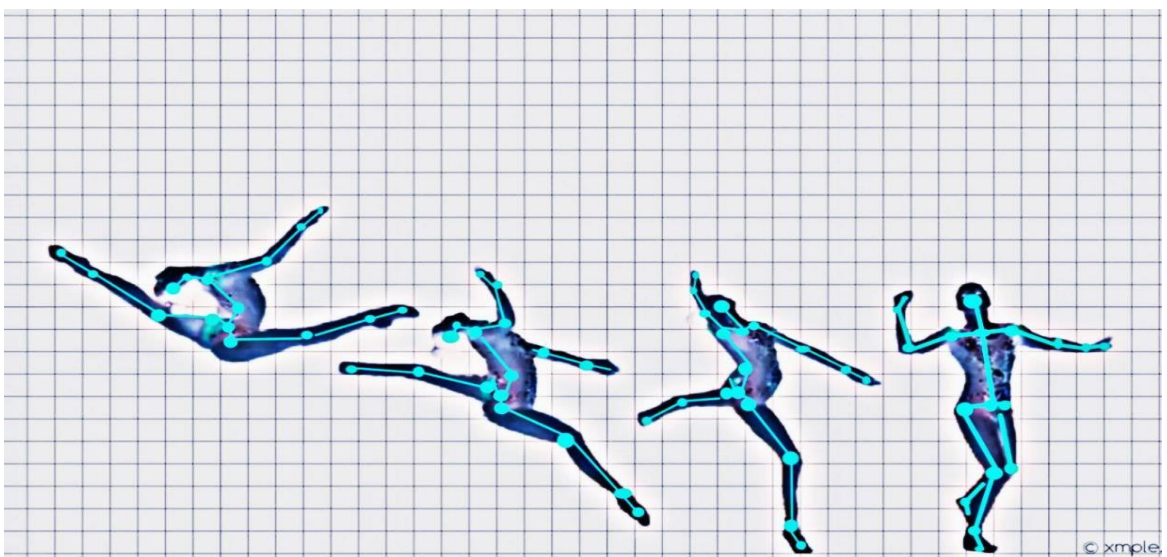
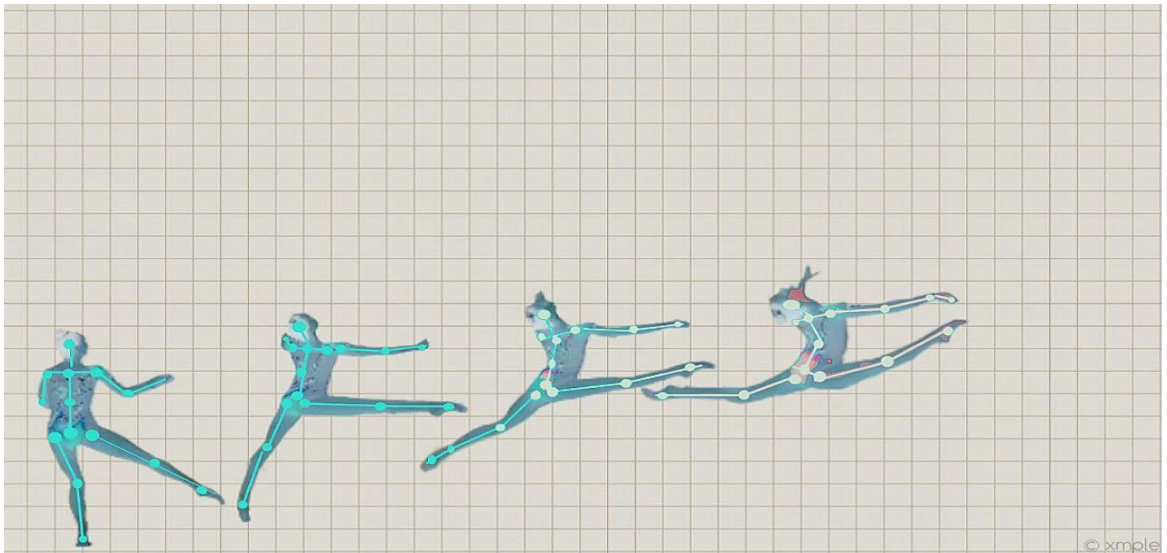
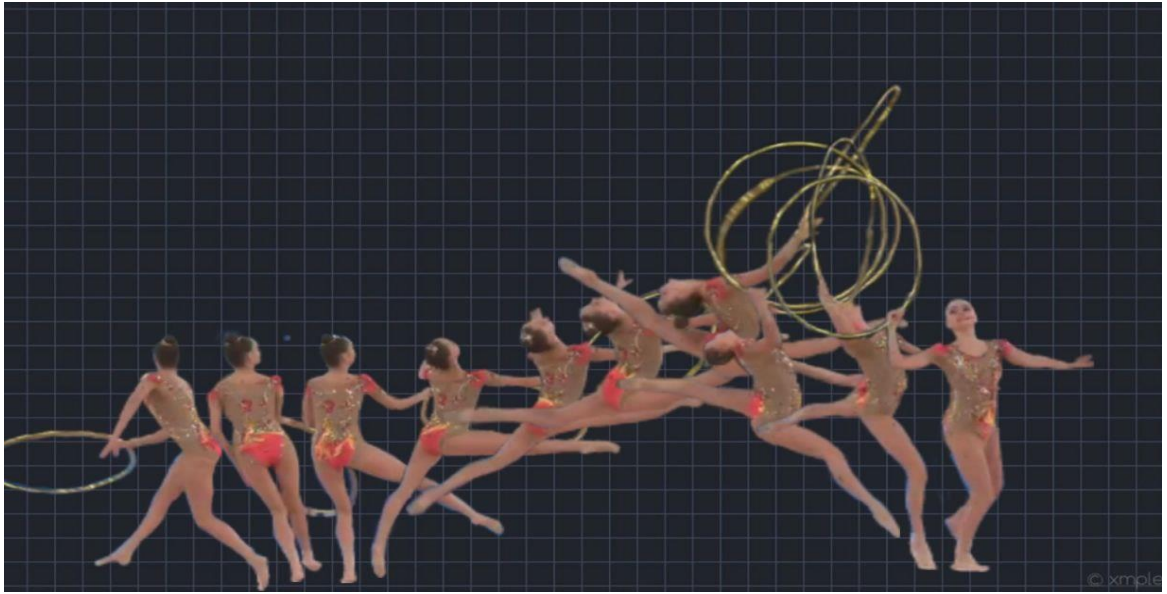

Рисунок 1. Кинограмма прыжка «жете шагом»

Таблица 1

Структурно-фазовая модель и кинематические характеристики техники исполнения прыжка «жете шагом»

Ведущие действия	Граничные позы			Стадии(с)	Аккумуляция	Рабочая	Реализация			Амортизация				
	Разбег	Подскок	Шаг с ускорением				Отталкивание толчком	Восходящая Траектория	Максимальная высота	Нисходящая траектория	приземление	Остановка	Фиксация позы	
	Тело под наклоном	Тело прямое	Тело прямое	с	0,20	0,30	0,48	0,36	0,15	0,25	0,14	0,21	0,18	0,24
Увеличение амплитуды и высоты прыжка	Ноги немного согнуты в коленных суставах	Удержание маховой ноги, с активным подниманием толчковой ноги назад с одновременным прогибанием туловища к толчковой ноге	Шаг с ускорением	Полет										
Разведение ног в шпагат	Опускание маховой ноги с выпрямлением туловища	Шпагат, с сохранением формы прыжка	Соединение ног, подготовка к приземлению	приземление										
Пружинящее движение, ног на опоре	Опускание толчковой ноги с полным выпрямлением туловища	Касание опоры стопами	Снижение скорости	Остановка										
Сохранение равновесия	Тело прямое руки перед собой удерживают предмет	Тело прямое руки перед собой удерживают предмет	Сохранение равновесия	Фиксация позы										

Методы исследования. Основным методом исследования является биомеханический анализ техники выполнения прыжка «жете шагом». Определение фазового состава и кинематических характеристик прыжка осуществлялось с помощью программы Motion Capture.

Результаты исследования и их обсуждения. В результате анализа были установлены временные характеристики движений, выделены стадии, определен фазовый состав упражнения, обозначены граничные позы и ведущие двигательные действия.

Согласно данным полученным (4) при изучении гимнастических прыжков стадии выполняемых движений включают в себя следующие фазы:

- Стадия аккумуляции включает фазы «2 шага», «галоп», «наскока»;
- Рабочая стадия содержит фазу «отталкивания толчка»;
- Стадия реализации имеет трехфазовую структуру и включает фазы «восходящая траектория», «максимальная высота», «нисходящая траектория» (были объединены полетную фазу);
- Стадия амортизации включает фазу «приземление», «остановка», и фазу «фиксации позы».

Фаза «2 шага». заключается в разгонных действиях, придает гимнасткам наибольшее ускорение и дает возможность проявить максимальные усилия перед последующей фазой

Фаза «галоп» представляет собой разгонные действия гимнастки, которые включают в себя разбег и наскок

Фаза «наскока». прыжок, направленный вверх.

Фаза «отталкивание-толчок» предшествует ключевой фазе прыжков – фазе полета. Ее важность заключается в правильной постановке стопы на опору и длительности выпрямления опорной ноги для реализации основных действий. Фаза «полета» является основным критерием для оценивания на

соревнованиях. Здесь происходит выполнение формообразующих действий прыжка.

Фаза «приземления», «остановки» и фаза «фиксация позы» включает в себя постановку стопы на опору и погашение энергии (снижение скорости) движения. Конечная поза представляет вертикальное положение тела, сохранение равновесия и возможный переход к дальнейшим действиям.

Выводы. Проведенный биомеханический анализ техники исследуемого упражнения позволил выявить структуру двигательных действий гимнасток.

Таким образом, прыжок «жете шагом» возможно выполнить при соблюдении следующих условий:

- соответствие выделенных фаз временных параметров;
- положение тела в пространстве во время формообразующих действий;
- в стадии амортизации сохранение равновесия.

Данных условий и их соблюдение будет способствовать повышению техники исполнения прыжков рассматриваемой структурной группы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРА

1. *Анализ результатов чемпионата Европы по художественной гимнастике – 2017 в Будапеште / Терехина Р.Н. [и др.] // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2017. – № 8 (150). – С. 110–114.*

2. *Болобан В.Н. Основы обучения упражнениям спортивной акробатики / В.Н. Болобан // Спортивная акробатика. – К., Высшая школа. – 1988.- С. 32-142.*

3. *Карнеев А. Г. Двигательная координация человека в спортивных упражнениях баллистического типа: монография. – Омск: Сибирская гос. акад. физ. культуры, 1998. – 324 с.*

4. Пшеничникова Г.Н., Власова О.П. Обучение элементам без предметов на этапе начальной подготовки в художественной гимнастике: учебное пособие. – Омск: СибГУФК, 2013. – 187 с.

5. Розин Е.Ю. Гимнастика: возраст и мастерство, педагогическая диагностика и контроль за физическим состоянием. – М.: Физкультура, образование и наука, 1997. – С. 121–125.

6. Сулейманов М. А. Э. У. Методы и средства управления процессом обучения гимнастическим упражнениям на кольцах //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 28-36.

7. Эштаев С. Величина и направленность тренировочной нагрузки в "сверхударном" недельном микроцикле у гимнастов в возрасте 13-15 лет //Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2012. – Т. 2012. – №. 3. – С. 27-33.

8. Eshtaev S. A. Technology of Managing System of Competitive Activity at High Qualification Gymnasts //Eastern European Scientific Journal. – 2018. – №. 2.

9. Эштаев С. А. и др. СТЕПЕНЬ ВЛИЯНИЯ РАЗЛИЧНЫХ ВАРИАНТОВ ЧЕРЕДОВАНИЯ ВИДОВ ГИМНАСТИЧЕСКОГО МНОГОБОРЬЯ НА ОРГАНИЗМ ЮНЫХ ГИМНАСТОВ //Fan-Sportga. – 2021. – №. 2. – С. 18-20.

10. Suleymanov M. E. METHOD OF DEVELOPING STATIC EXERCISES IN THE RINGS (ADAPTIVE DEVICE) //Open Access Repository. – 2022. – Т. 8. – №. 12. – С. 663-670.

ADVERSITIES AND OBSTACLES IN LEARNING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE IN UZBEKISTAN

Khamidov Doniyor Sadikovich

Farg'ona IIV akademik litseyi o'qituvchisi

ANNOTATION

This article analyzes facing difficulty to inculcate the skill of second language among students as literary and stylistic device in Modern English language and its morphological characteristics.

Key words: *obstacles, learning, second language educational research, social constructivism, teaching analysis, games theory, qualitative methodologies*

English language plays a vital role in India, so learning English language becomes a relevant factor in the life of each and every Indians and they are well known about the significance of English even though; no one can completely accept the cultural and language differences of English language. Our anxiety towards English language started from the beginning doesn't overcome till now. Many circumstances and related factors are responsible for creating obstacles in learning English. It results, stand like a barrier on the way of students for developing language skills. So we have to eradicate such factors from the way of learners for constructing better future of this language in Uzbek landscape. The vague educational policies, the prejudice outlook towards English, the attitude of parents and teachers, the unfavorable policies of the government, the scarcity of modern teaching technological gadgets in the public sector, the lack of trained language teachers especially in the rural area, the unsuitable syllabi and examination system, the lack of quality teaching training and the deprived position of teachers are the major factors that are arising obstacles in learning English. There are some other factors affecting the process of second language learning such as well-equipped classroom, availability

of competent teachers, attitude, motivation, self-confidence, duration of exposure to the language, family background. Regarding the function of a language, each language has four skills as Listening, Speaking, Reading and Writing. The disability or competency over a language varies as the diversity of the socio-linguistic division in this world . The question that should be raised here is from where learners usually get their beliefs about language learning. Different scholars view beliefs differently. Some consider beliefs to be socially constructed, while others deal with as being mental and individual phenomena. Within the field of language learning, beliefs are thought to be of social nature which are constructed and shaped through interactions between groups in a society. Hence, the society's general vision about language learning, the learner's past educational past and personal experiences influences the formation of learners' beliefs and language learning culture. From the period of introduction of English education to the present period, both teachers and students are facing the challenge in English as second language. There are so many obstacles; students are facing to acquire the target language at the maximum level. However everyone must aware the need of learning English for the well-being in their future life, it is a huddle but, have to overcome.

Students tend to learn pronunciation by comparing with their mother tongue. Language transfer designates the interference of the mother tongue in second language learning. Learners apply knowledge from their native language to learn a second language. This can help in understanding and using the target language in some extend, but this can also become a huddle to the proper acquisition of the L2 (second language) rules, syntax (structure), vocabulary, and pronunciation. Krashen has quoted that “syntactic errors in adult performance” occur due to the use of mother tongue in the life of a learner and this impact remains for a long period in the mind of a learner. Learners are influenced by their L1 (mother tongue) in the following manners:

- They apply their first language grammatical knowledge onto the second language which leads to mistakes as a result of structural differences between L1 and

L2.

- They pronounce certain sounds incorrectly or with difficulty as a result of the difference in phonological systems. For e.g.: the actual pronunciation of the word 'forget' is /fəget/ but the students from Malayalam language background used to pronounce like /fərgət/ because there is no concept like silent sound in Malayalam.
- They confuse vocabulary items because they are misled by the words or phrases that look or sound similar in both the mother tongue and the target language, but differ significantly in meaning. Linguistic interference can lead to correct language production when the mother tongue and the target language share many linguistic features. However, the transfer can result in errors when both languages differ.

REFERENCES

1. Alexis D. Souchet, Stéphanie Philippe, Floriane Ober, Aurélien Lévêque, Laure Leroy (2019), « *Jeu Sérieux en Réalité Virtuelle pour Apprendre l'Entretien d'Embauche : Expérience en Double Aveugle* », in *3e Colloque International Game Evolution: Management et Pédagogie Ludique*.
- 2 Peter Perla (2011), *The Art of Wargaming: A guide for professionals and Hobbyists*, John Curry Editions.
- 3 Santa Dreimane (2019), « *Gamification for Education : Review of Current Publications* », in Linda Daniela, *Didactics of Smart Pedagogy*, Springer, pp. 453–464.
4. Gabillon Z. *L2 Learner's Beliefs: An Overview*. *Journal of Language and Learning*. 2005
5. Peter Perla (2011), *The Art of Wargaming: A guide for professionals and Hobbyists*, John Curry Editions.

USING GAMES WHILE TEACHING ENGLISH

Khamidov Doniyor Sadikovich

Farg'ona IIV akademik litseyi o'qituvchisi

ANNOTATION

This article analyzes teaching methods through games as literary and stylistic device in Modern English language and its morphological characteristics.

Key words: *qualitative research, attractive structure, educational research, social constructivism, teaching analysis, games theory, qualitative methodologies*

English, a global language, has become one of the dominant mediums in politics, economy, and education internationally. English nowadays is the major medium to communicate with the whole world and the main language used for international trade and academic study. Accordingly, possessing basic English proficiency has become one of the essential requirements for many students. Also, in society there is an obviously positive correlation that the better a person's English ability, the greater that person's chances for higher education, professional employment and promotion prospects. The significance of English, therefore, cannot be ignored. Interest in using language games as teaching and learning activities in educational contexts is on the rise. The aim of this paper is to examine the use of communicative language games for teaching and learning English at academic lyceums. The instrument used in this study was a survey questionnaire about participants' perspectives on the use of communicative language games in English lessons. The results of the study provided encouraging evidence to indicate that foreign language teachers generally appreciated the benefits and value of communicative game activities in the teaching of English language. The findings also suggested that when facing students with different backgrounds, learning styles, needs, and expectations, teachers should be aware to take learners' individual variations into account and be more flexible in their use of communicative games in order to maximize educational effect. It is hoped that communicative language games

will attract more attention and will be applied more widely in the classroom with more positive attitudes on the part of language teachers.

The typical English teaching methods are form-based and text-based, and many teachers adopt Grammar Translation Method or Audiolingual Method on their teaching. English is taught by using dialogues for repetition and memorization, along with lots of systematic and intensive drills on sentence patterns and grammar rules. Grammar is regarded as the cornerstone in English instruction, whereas conversational English is hardly practiced. There is no real communication in English classes. Acquiring linguistic knowledge becomes the end instead of any ability to appropriately use the language of English. It is, therefore, often discovered that through such methods some students have fundamental understanding of formulaic phrases, but are unable or too shy to put them to use, not to mention the difficulties in conversing with a fluent speaker. For those students, English language is not a practical language in which they can freely communicate with others, but merely another subject for examinations.

The most frequently used games in teaching English.

The present study investigated the effects of teaching English through games. The findings of world experience are revealing that students are significantly improving in vocabulary knowledge and ability to communicate. Moreover, they are tending to have more positive attitudes towards learning English through games. Regarding these results, it can be recommended that using games in teaching English is beneficial to beginners especially those in primary school. However, to do so, teachers ought to consider thoughtfully when selecting suitable games to be used. This is because it was found in the study that students with different learning styles and English ability performed differently when different types of games were used.

In particular, students knowledge based of this level requires that students have to be able to exchange and present information in English and are able to integrate speaking, listening and reading skills in order to communicate in particular topics such as, personal information, environment and hobbies. However, to be able to

adopt a communicative approach into classes, teachers need to know and to familiarize with it; otherwise, they continue traditionally teaching style.

Games provide language teachers with many advantages when they are used in classroom. One of these advantages is that learners are motivated to learn the language when they are in a game. Scientists emphasize this point by suggesting that games automatically stimulate student interest, a properly introduced game can be one of the highest motivating techniques. They further argues that games spur motivation and students get very absorbed in the competitive aspects of the games; moreover, they try harder at games than in other courses. In other words, games stimulate students' interest in classroom activities and as a result, students become motivated and willing to learn.

REFERENCES

1. Douglas B. Clark, Emily E. Tanner-Smith, Stephan Killingsworth (2016), « *Digital games, design, and learning : A systematic review and meta-analysis* », *Review of Educational Research*, 86(1), pp. 79–122.
2. Ralf Dörner, Stefan Göbel, Wolfgang Effelsberg, Josef Wiemeyer (2016), *Serious Games : Foundations, Concepts and Practice*, Springer International Publishing.
- 3 Santa Dreimane (2019), « *Gamification for Education : Review of Current Publications* », in Linda Daniela, *Didactics of Smart Pedagogy*, Springer, pp. 453–464.
4. Alike Martens, Wolfgang Müller (2015), « *Gamification* », in *Handbook of Digital Games and Entertainment Technologies*, Springer Singapore, pp. 1–23
5. Peter Perla (2011), *The Art of Wargaming: A guide for professionals and Hobbyists*, John Curry Editions.
6. David W. Shaffer, Kurt R. Squire, Richard Halverson, James P. Gee (2005), « *Video games and the future of learning* », *Phi Delta Kappan*, 87(2), 105–111.
7. Alexis D. Souchet, Stéphanie Philippe, Floriane Ober, Aurélien Lévêque, Laure Leroy (2019), « *Jeu Sérieux en Réalité Virtuelle pour Apprendre l'Entretien d'Embauche : Expérience en Double Aveugle* », in 3e Colloque International Game Evolution: Management et Pédagogie Ludique.

INDOLIL SIRKA KISLOTA MIQDORINI ANIQLASH

Shodiyeva Dildora

SamDTU, Mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya kafedrası assistenti

E-mail: dildoraannayeva786@gmail.com

ANNOTATSIYA

Bakteriyalarning inkubatsiyasi ikkinchi kundan boshlab 6 kun davomida ICK miqdori aniqlandi. Tadqiqotda Gordon va Weber usulidan foydalanildi. 15-20 ml hajmli probirkalarga filtrlangan 1,0 ml dan kultural suyuqlik olinib, unga 8,0 mln Salkovskiy reagent (50 ml 35 % li H₂SO₄ va 1 ml FeCl₃ ning 0,5 Mli eritmalari aralashmasi) solindi, so'ngra aralashtirildi. Reaksiyon aralashma 30 minut davomida qoldirildi. Namunalar qizil-pushti rangga kirdi va tarkibidagi ICK miqdori SPEKOL 1300 markali SF (spektrofotometr) da, 450 nM to'liq uzunligida yashil yorug'lik filtra orqali supernatantlarning optik zichligi aniqlandi. Indolil sirka kislota konsentratsiyasi toza holdagi indolil sirka kislota (Sigma) bo'yicha kalibrlovchi grafik yordamida aniqlandi.

Kalit so'zlar: *Gordon va Weber usullari, Salkovskiy reagent, indolil sirka kislota, spektrofotometr, supernatantlar, optik zichlik.*

Abstract: *The amount of ICK was determined for 6 days from the second day of bacterial incubation. The Gordon and Weber method was used in the study. 1.0 ml of filtered culture liquid was taken in 15-20 ml test tubes, 8.0 ml of Salkovsky's reagent (a mixture of 50 ml of 35% H₂SO₄ and 1 ml of FeCl₃ in 0.5 ml) was added to it, and then mixed. The reaction mixture was left for 30 min. The samples turned red-pink, and the amount of ICK in the content was determined by the SPEKOL 1300 SF spectrophotometer, the optical density of the supernatants was determined through a green light filter at a wavelength of 450 nM. The concentration of indolyl acetic acid was determined using a calibration graph based on pure indolyl acetic acid (Sigma).*

Kirish. Indol (2,3-benzopirrol) — kuchsiz naftalin hidli, rangsiz kristall. Mol. m. 117,8; zichligi 1072 kg/m³, suyuqlanish temperaturasi 52,5°, kaynash temperaturasi 254°, haydaliş temperaturasi 150°. Issiq suv va organik erituvchilarda eriydi. Tozalangan I. xushbuy. Ba'zi efir moylari (mas, jasmin moyi)da, toshko'mir smolasida (undan I. ishqoriy metallar tuzi sifatida ajratib olinadi) bor, I. skatol (3-metilindol) bilan birgalikda odam va sut emizuvchilar ichagida topilgan. I. ning ko'pgina hosi-lalari, mas, 3-indolilsirka kislotasi (geteroauksin A — o'stiradigan modda), serotonin va rezerpinlar biologik jihatdan faol moddalardir. I. geteroauksin va triptofanni sintez qilishda xom ashyo sifatida, shuningdek, atir-upa va dori-darmon (mas, indopan, indometatsin) i. ch. da qo'llaniladi.^[1]

Mavzu yuzasidan adabiyotlar tahlili: O'simlik materialida erkin indolil-3-sirka kislotasi (IAA) ning mutlaq miqdorini muntazam aniqlash usuli tasvirlangan. Aniqlash uchun zarur bo'lgan vaqt 2 soat. Bir vaqtning o'zida bir nechta namunalarni qayta ishlash mumkin. IAA tarkibiga qarab, yangi o'simlik materialining miqdori 0,05 dan 5 g gacha o'zgaradi. Yo'qotishlar 14C etiketli IAA ni qo'llash orqali tuzatiladi. O'simlik ekstraktlarida indol-3-sirka kislotasining (IAA) kichik miqdorini aniqlash usuli tasvirlangan. Usul uglerod tolasi ultra mikroelektrodida adsorbktiv tozalash voltmetriga asoslangan. To'planish vaqti va potentsiali, skanerlash tezligi va pH bo'yicha optimal sharoitlar o'rnatiladi. Nisbiy xatolik 1,6% va nisbiy standart og'ish 1,0 mkg ml⁻¹ darajasida IAA konsentratsiyasi uchun 1,5% edi.

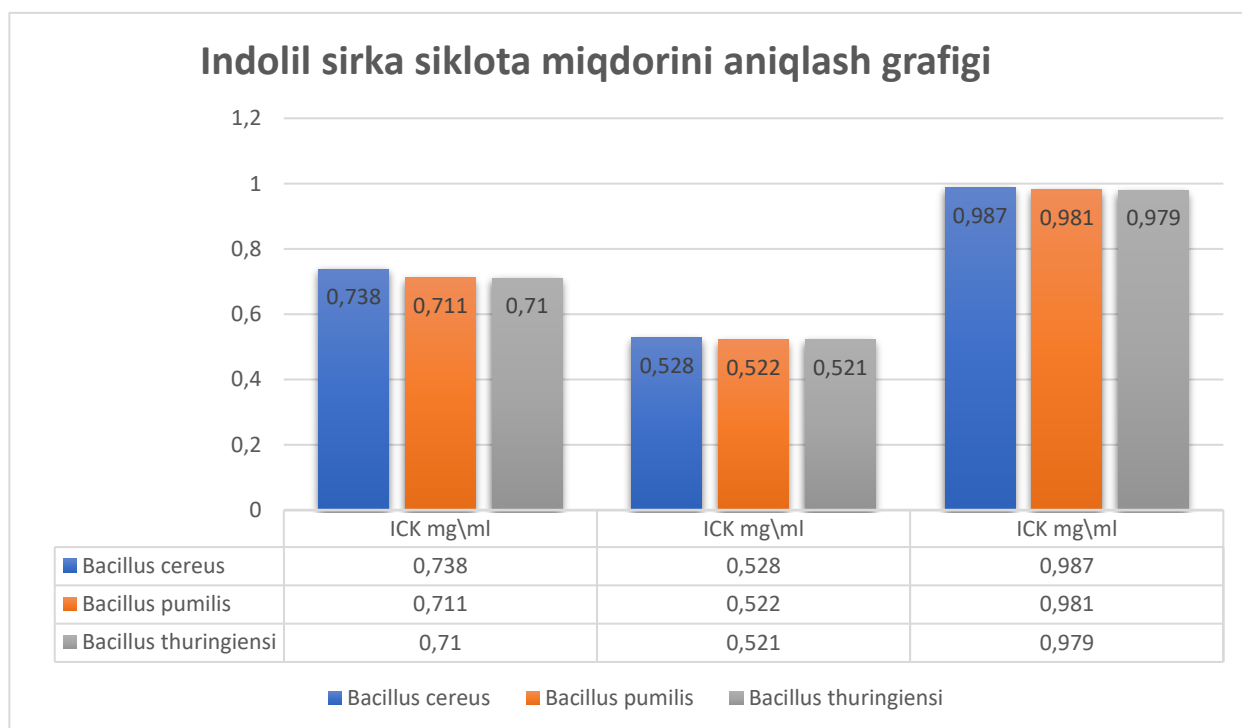
Metodologiya: : Bakteriyalarning inkubatsiyasi ikkinchi kundan boshlab 6 kun davomida ICK miqdori aniqlandi. Tadqiqotda Gordon va Weber usulidan foydalanildi. 15-20 ml hajmli probirkalarga filtrlangan 1,0 ml dan kultural suyuqlik olinib, unga 8,0 mln Salkovskiy reagent (50 ml 35 % li H₂SO₄ va 1 ml FeCl₃ ning 0,5 M li eritmalari aralashmasi) solindi, so'ngra aralashtirildi. Reaksiyon aralashma 30 minut davomida qoldirildi. Namunalar qizil-pushti rangga kirdi va tarkibidagi ICK miqdori SPEKOL 1300 markali SF (spektrofotometr) da, 450 nM to'lqin uzunligida yashil yorug'lik filtra orqali supernatantlarning optic zichligi aniqlandi. Indolil sirka

kislota konsentratsiyasi toza holdagi indolil sirka kislota (Sigma) bo'yicha kalibrlovchi grafik yordamida aniqlandi.

Natija va muhokama: Indolil sirka kislota konsentratsiyasi toza holdagi indolil sirka kislota (Sigma) bo'yicha kalibrlovchi grafik yordamida aniqlandi.

1-jadval. Indolil sirka kislota miqdorini aniqlash

No	Bakteriya shtammlari	ICK mg\ml	ICK mg\ml	ICK mg\ml
1	Bacsillus cereus	0,738±0,06	0,711±0,02	0,71±0,02
2	Bacsillus pumilus	0,528±0,01	0,522±0,04	0,521±0,015
3	Bacsillus thuringiensis	0,987±0,017	0,981±0	0,979±0,04

Xulosa: Bakteriyalarda aniqlangan indolil sirka kislota miqdori Gordon va Weber usullarida aniqlandi. Aniqlash davomida tanlab olingan 3 ta *Bacsillus* avlodiga mansub 3 ta *Bacsillus cereus*, *Bacsillus pumilus*, *Bacsillus thuringiensis*larda indolil sirka kislota miqdori o'rganildi. Ular orasida *Bacsillus thuringiensis*da eng ko'p miqdorda indolil sirka kislota aniqlandi. Shu sababli keyingi tadqiqotlarda *Bacsillus*

*thuringiensis*ning bu xususiyatidan foydalangan holatda dukkakli ekinlarga taʼsiri kuzatiladi. Shu asosida dukkaklilarning biometrik xususiyatlarining oʻzgarish grafigini tahmin qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Annayeva, D. (2022). *CICHORIUM INTYBUS* LISOLATION OF ENDOPHYTIC MICROORGANISMS FROM PLANTS AND IDENTIFICATION OF BIOTECHNOLOGICAL POTENTIAL. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 2(6), 54–61. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/1755>

2. Хужакулов, Д. А., Юсупов, М. И., Шайкулов, Х. Ш., & Болтаев, К. С. (2019). Состояние внешнего дыхания у больных детей со среднетяжелым течением пищевого ботулизма. *Вопросы науки и образования*, (28 (77)), 79-86.

3. G'iyosovna, S. D. (2023). *ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) OʻSIMLIK QISMLARIDAN ENDOFIT BAKTERIYALARNING SOF KULTURALARINI AJRATISH USULLARI*. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 387-393. <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/3573>

4. Azimovich, A. U. B., G'iyosovna, S. D., & Zokirovna, M. M. (2022). *XLAMIDIYANING INSON SALOMATLIGIGA TAʼSIRINI MIKROBIOLOGIK TAHLILLI VA DIOGNOSTIKASI*. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(11), 153-161. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7305057>

5. Annayeva, D. G. Y., Azzamov, U. B., & Annayev, M. (2022). *ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) OʻSIMLIGIDAN ENDOFIT MIKROORGANIZMLAR AJRATIB Olish*. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 963-972. <https://cyberleninka.ru/journal/n/oriental-renaissance-innovative-educational-natural-and-social-sciences>

6. Mamarasulova N. I., Yusupov M. I., Sh S. H. YANGI ELEKTRON OʻQITISH TIZIMI BIZGA QANDAY IMKONIYATLAR BERDI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 9. – №. 2. – C. 19-23.

7. Юсупов, М. И., Х. Ш. Шайкулов, and Г. М. Одилова. "Антигенное сходство *e. coli*, выделенных от матерей и их детей." *Доктор ахборотномаси* 4 (97) (2020): 129.

8. Жамалова Ф. А. и др. Цинк И Заживление Ран: Обзор Физиологии И Клинического Применения //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 33-40.

**BUGUNGI KUNDAGI TRANSPORT VOSITALARINING ATMOSFERAGA
KIMYOVIY CHIQINDI GAZLARINI TARQATISHINING DOLZARB
MUOMMOLARI.**

Bekmirzayev Eshquvvat Ro‘ziboyevich

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Tibbiy va biologik kimyo kafedrası
biokimyo fani assistenti:

Xalilov Davron Baxtiyorovich va Aminova Mohinur Normurod qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son Davolash fakulteti
2-bosqich talabalari:

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda tabiatni asrash global muommalarga aylanib bormoqda. Tabiatni zararlovchi bo‘lmish bugungi kundagi transport vositalaridan chiquvchi zaxarli tutunlar ozon qatlamini yemirib bormoqda. Bu maqola tabiatni zaxarlab boruvchi har xil biokimyoviy zararlovchi moddalarni tabiatga chiqarishimizga qarshi bir asos bo‘la oladi va bizni qiynagan barcha savollarga javob beradi.

***Kalit so‘zlar:** Ekologik qoidalar, issiqxona gazi, tirbandlik, shovqin bilan ifloslanish, oldini olish.*

Mavzuning dolzarbligi: Inson ongli va o‘zi mustaqil harakat qilish tuyg‘ulari shakillangan vaqtdan boshlab o‘zining zimasiga bir ma’suliyatni yuklashi zarur bu tabiat va atrof muhit oldidagi g‘amxo‘rlik. Hozirgi kunga kelib butun yer yuzini tashvishga solayotgan global muammolardan biriga aylangani bu-ekologik muammo sanaladi. Shu bois ham hozirda har-bir o‘zini ma’lum bir harakat tomon boshlay oladigan mustaqil fikrga ega inson hoh u yosh yoki keksa bo‘lsin tabiatga birdek ma’sul javogardir.

Maqsadi: Tabiatni asrash unga zarar beradigan biokimyoviy moddalar va ozon qatlamini yemirilishini oldini olish.

O'rganish usullari: Ekologik qoidalar rivojlangan mamlakatlarda avtotransport vositalarining chiqindilarini kamaytirdi, ammo bu transport vositalarining ko'payishi va har bir transport vositasidan foydalanishning ko'payishi bilan qoplandi (bu ta'sir "Jevons paradoksi"). Yo'l transport vositalarining uglerod chiqindilarini kamaytirishning ba'zi yo'llari ancha o'rganildi. Energiyadan foydalanish va emissiya asosan rejimlar o'rtasida farq qiladi va bu sabab bo'ladi ekologlar havo va avtomobil yo'llaridan temir yo'l va odam transporti transportiga o'tishga chaqirish va oshirish transportni elektrlashtirish va energiya samaradorligi.

Transport sektori asosiy manbadir issiqxona gazi Qo'shma Shtatlarda chiqadigan chiqindilar (issiqxona gazlari). Milliy gazlarning taxminiy 30 foizi to'g'ridan-to'g'ri transportga taalluqlidir, ayrim mintaqalarda esa ularning nisbati bundan ham yuqori. Transport usullari AQShda gazlarning eng katta manbai bo'lib, 47 foizni tashkil etadi. 1990 yildan beri AQSh chiqindilarining umumiy o'sishining sof o'sishi.

Transport tizimlarining boshqa atrof-muhitga ta'siriga quyidagilar kiradi tirbandlik va avtomobilga yo'naltirilgan shaharlarning kengayishi, tabiiy yashash muhitini va qishloq xo'jaligi erlarini iste'mol qilishi mumkin. Global miqyosda tashish chiqindilarini kamaytirish orqali Yerga ijobiy ta'sir ko'rsatishi taxmin qilinmoqda havo sifati, kislotali yomg'ir, tutun va iqlim o'zgarishi.

Transport chiqindilarining sog'liqqa ta'siri ham tashvishga solmoqda. Trafik chiqindilarining homiladorlik natijalariga ta'siri bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar yaqinda o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, emissiya homiladorlikning davomiyligi va, ehtimol, bachadon ichi o'sishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan bog'liq.

Bugungi kunga kelib inson tomonidan ilm-fan sohasida yaratilgan texnologiyalar sabab tabiatga salbiy ta'sir yetkazilmoqda.

Bular jumlasiga mashinalardan, n chiqayot zaxarli gazlarni misol qilishimiz mumkin. Ma'lumotlarga ko'ra, atmosfera havosidagi tashlanmalarning 1,3 million

tonnasi yoki 58 foizi transport vositalari, 924 ming tonnasi (42 foizi) sanoat korxonalarida hissasiga to'g'ri kelmoqda. Chunki avtomashinalar soni yil sayin oshib, yo'llarda tirbandliklar ortib bormoqda va mashinalarning ko'p tirbant holatda turishi zaxarli moddalarni bir joyda ko'p tarqalishiga olib keladi asosan bunday holatlar gavjum shaxar chorraxalarida uchraydi shu sabab bo'lsa kerak tog'li hududlarda istiqomat qiluvchi insonlar shaxarga kelganlarida ifloslangan havoni tasirida bosh og'rishi ko'ngil aynishi kabi holatlar sodir bo'ladi. Avtomobil divigatellarida yonilg'ini yonishida atmosferaga chiqariladigan gazlar tarkibida 300 dan ortiq zaxarli birikmalar bo'lib, buning 60% aerozol holatida atmosferaga chiqarib tashlanishi avtotransportlar hissasiga to'g'ri keladi. Avtomobillar tomonidan atmosferaga chiqarilayotgan ifloslantiruvchi moddalar ulushi 50 foizga yetgan bo'lsa, o'tgan asrning 70-yillarida bu ko'rsatkich atigi 10-15 foizni tashkil etgan. Katta shaharlar va zamonaviy megapolislarda esa bu ko'rsatkich 65-70% ga yetishi mumkin. Bundan tashqari, emissiya miqdori har yili taxminan 3% ga oshadi va bu jiddiy tashvish tug'diradi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga asosan, avtomobil transportini ishlashi natijasida atrof muhitni zararlantirishi quyidagi ko'rsatkichlarga asosan harakterlanadi: masalan AQSH da har yili 142 mln.t. Zararli moddalar atmosferaga chiqsa, buning 86 mln.tsi avtomobillarni ishlashi natijasida hosil bo'ladi.

Hususan ma'lumot uchun aytishimiz joizki poytaxtimiz Toshkent shaxari uchun Avtotransport vositalari har yili 395 tonna zaharli gazlar bilan ifloslantirmoqda. Atmosferaga chiqarilayotgan gazlarning 90 foizi ular hissasiga to'g'ri keladi

O'zbekiston bo'yicha 2018 yilda atmosferaga 2 million 449 ming tonna zaharli gazlar chiqarilgan bo'lsa, ularning 60 foizi avtotransport vositalari hissasiga to'g'ri keladi va bu rivojlangan davlatlarda belgilangan standartlardan 3 baravar ko'p demakdir.

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining hisob-kitoblariga ko'ra, O'zbekistonda havoning ifloslanishidan kelib chiqadigan yillik o'lim darajasi har 100 ming aholi soniga 81,1 tani tashkil qiladi. Aksariyat Yevropa mamlakatlarida ushbu ko'rsatkich 40 dan past, Ruminiya 59,3, Bolgariyada 61,8 ni tashkil etadi.

Xulosa: Yuqorida sanab o‘tilganidek, to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sirlar shovqin bilan ifloslanish va uglerod oksidi emissiyalar bilvosita ta’sirlar bilan birga atrof-muhitga bevosita va zararli ta’sirlarni yaratadi. Bilvosita ta’sirlar ko‘pincha yuqori oqibatlariga olib keladi, bu esa buning teskarisi degan noto‘g‘ri tushunchaga olib keladi, chunki dastlabki ta’sirlar eng katta zarar etkazishi tushuniladi. Masalan, ichki yonish dvigatelining to‘liq bo‘lmagan yonish natijasi bo‘lgan zarrachalar, nafas olish va yurak-qon tomir muammolari bilan bog‘liq emas, chunki ular nafaqat ushbu holatga, balki boshqa omillarga ham ta’sir qiladi. Atrof-muhitga ta’sirlar odatda birma-bir sanab o‘tilgan bo‘lsa ham, ta’sirlar ham mavjud. Transport faoliyatining sinergetik oqibatlari. Ular ekotizimga to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita ta’sirlarning turli xil ta’sirini hisobga olishadi. Iqlim o‘zgarishi bir nechta tabiiy va inson tomonidan yaratilgan omillarning yig‘indisi. 15% global CO₂ emissiya transport sektoriga tegishli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

Transportning atrof-muhitga ta’siri (wikidea.ru)

Dolzarbligini yo‘qotmaydigan mavzu (kun.uz)

Tabiiy ofatlar: xususiyatlari, sabablari, turlari, oqibatlari - Fan - 2022 (warbletoncouncil.org)

Tabiat va inson o‘rtasidagi munosabatlari (fayllar.org)

Qarshi davlat universiteti falsafa kafedrası tabiat va ekologik muammolar (denemetr.com)

VITAMINLARNING INSON ORGANIZMIDA TUTGAN O'RNI, VAZIFASI, BIOKIMYOVIY TURLARI, ORGANIZMGA TASIR DARAJALARINING FIZIOLOGIK JIHLARI

Qurbonova Gulnoza Abduraximovna

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Tibbiy va biologik kimyo kafedrasida
biokimyo fani assistenti:

Aminova Mohinur Normurod qizi va Mengliboyeva Nozima Ikrom qizi

Toshkent Tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son Davolash fakulteti
2-bosqich talabalari

ANNOTATSIYA

Inson kundalik hayotida turli xil narsalarni iste'mol qilishi mumkin. Uning tarkibida esa turli xil moddalar va vitaminlar mavjud. Inson organizmi uchun A, B, B1, B2, B6, B12, C, D, PP, K vitaminlari nihoyatda zarurdir. Ularning ta'siri inson organizmi faoliyatida juda muhim rol o'ynaydi. Agar mazkur vitaminlardan birortasi yetishmasa, inson organizmida turli xastaliklarning kelib chiqishiga sharoit tug'iladi.

Kalit so'zlar: B1, B2, B3, B5, B6, C, P, H, N vitaminlar

Asosiy qism: Vitaminlar (lotincha: vita — hayot), darmon dori — tirik organizmning hayot faoliyati va normal moddalar almashinuvi uchun zarur bo'lgan organik birikmalar. Ular turli xil kimyoviy tuzilishga ega. Oziq moddalar tarkibida qandaydir moddalar yetishmasligi natijasida odamlar kasal bo'lishi to'g'risidagi ma'lumotlar qadimiy Xitoy kitoblarida, keyinchalik Gippokrat asarlarida qayd etilgan. V.ni ilmiy nuqtai nazardan o'rganish XVIII asrda boshlangan. Ingliz vrachi J. Lind (1757), fransuz fiziologi F. Majandi (1816), rus vrachi N. I. Lunin (1880),

golland vrachi Eykman (1897), ingliz olimi F. Xopkins (1906)lar V.ni o'rganishga juda katta hissa qo'shdilar.

Vitamin B1 vazifasi

Vitamin B1 (tiamin) organizmning oqsil va uglevodorod almashinuvini muvoza natga keltiradi. Bu vitamin uglevodlar almashinuvini mo'tadillashtiradi, asab tizimi, hujayralar va oshqozon-ichak trakti faoliyati uchun zarur. Ular odam va hayvon organizmlarida tiaminpirofosfatga aylanib, pirouzum kislotasini dekarboksillanish reaksiyasining maxsus biokatalizatori vazifasini bajaradi, kuchli zaharli modda-pirouzum kislotasini yo'qotib, asab tizimining qo'zg'alishini me'yorlashtiradi.

Bu suvda eruvchi vitamin hisoblanib, shu sababli bunday mahsulotlar qaynatib pishirilganda uning suvi ham ana shu vitamanga boy bo'ladi. Ushbu vitamin soda ta'siri ostida nobud bo'ladi. Ushbu vitamindagi bir sutkalik talab 1-2 mg.ni tashkil etadi.

Ushbu vitamin qaysi mahsulotlarda mavjuddir: bular — dag'al maydalangan undan tayyorlangan nonlar, yormalar (grechka, suli, sok), no'xat, soya, pivo drojjilari, jigar, mol go'shtidir. Uning tabiiy manba'lari achitqi, ayniqsa pivo achitqisi, non achitqisi(xamirturush), don, yorma, non(ayniqsa, qora non), sabzavotlardir.

Vitamin B2 vazifasi

Vitamin B2 (riboflavin) — hujayralar almashinuvi jarayonini va terining yuza qatlamidagi jarayonda muvozanatga keltiruvchi vazifani bajaradi, undan tashqari nafas olish jarayonida ham ishtirok etadi. Riboflavin— o'sish jarayonida qatnashadi va o'stiruvchi omillarga kiradi. Oqsil, yog' va uglevodlar almashinuvida ishtirok etadi. Markaziy nerv sistemasi holatini rostlaydi, ko'z gavharidagi moddalar almashinuviga ta'sir etadi, yorug'likni sezish va rang ajratishga yordam beradi.

B2 vitamini yetishmasa...

Bu vitamin yetishmasa, yuzingizda husnbuzar paydo bo'ladi. Riboflavin organizmga oziq-ovqat bilan kiradi, ovqatda riboflavin yetishmasa og'iz burchagi, lab yoriladi, soch to'kiladi, kon'yunktivit va blefarit kuzatiladi, shilliq qatlamlarning yallig'lanishiga, sochlarning to'kilishiga, bosh aylanishiga olib kelishi mumkin. Ushbu vitaminning uzoq vaqt davomida etishmovchiligida teri silliqlikni yo'qotib, qari teri ko'rinish

ini egallay boshlaydi. Avitaminoz B2 da o'sishning to'xtashi, sochning tushishi, shilliq qobiqlar (ayniqsa, og'iz burchaklari)ni zararlanishi, ishchanlik qobiliyatini pasayishi, gemoglobin sintezining buzilishi holatlari kuzatiladi.

Vitamin B6 manbalari

Vitamin B6 tarkibiga ega asosiy mahsulotlar — jigar, fasol, yormalar (grechka, so'k), bug'doy uni, drojji. B6 vitaminida bo'lgan sutkalik ehtiyoj — 1-2 mg.ni tashkil qiladi.

Piridoksin (B6 vitamin)— ko'pgina o'simlik va hayvon mahsulotlari: achitqi, bug'doy murtagi, jigar, baliq, mol go'shti va dukkakli donda bo'ladi. Bu vitamin jigar, sut, kartoshka, sabzi, tuxum, sariyog', guruch, bug'doy va karamda ko'p bo'ladi.

Vitamin B9 yoki foliy kislotasi

Vitamin B9 — qarish jarayonini sekinlashtiradi.

Foliy kislotasining tabiiy manbalari

Foliy kislotasi — dag'al maydalangan un va ushbu undan tayyorlangan non mahsulotlarida, yormalarda (grechka, suli, so'k), faso, gulkaram, qo'ziqorin, jigar, tvorog, pishloq va ikrada mavjuddir. Mahsulotlarning pishirilishi natijasida 80-90% gacha mahsulotdagi vitamin yo'qolishini bilishingiz muhimdir.

Folat kislotasi ba'zi aminokislotalar almashinuvida va sintezida, shuningdek nuklein kislotalar sintezida qatnashadi, ko'mikning qon yaratish funksiyasini kuchaytiradi, B12 vitaminini yaxshi o'zlashtirilishiga yordam beradi. Folat kislotasi o'simlik va hayvon mahsulotlarida, ayniqsa, jigar, buyrak va yashil barglarda ko'p. Ichak mikroorganizmlari folat kislotani ko'p miqdorda sintezlaydi.

Vitamin P (Rutin, Kversetin, Gesperidin) — ushbu vitamin flavonoidov guruhiga mansubdir. O'simliklarda u asosan C vitamini bilan odatda qo'shni bo'la oladi. P vitamini qon tomirlariga ijobiy ta'sir etadi, C vitaminining ta'sir kuchini oshiradi, qon tomirlarining devorlarini baquvvatlashtiradi. Natijada ularning yallig'lanishini oldini oladi va qon to'xtatish xususiyatini oshiradi. Kversetin o'sma hujayrasini o'sishini sekinlashtiradi. Ayniqsa ko'krak bezi raki va qon raklarida qo'llaniladi. Gesperidin

varikoz kengaygan venalarda (varikoz, gemorroyda) qon tomir devorini mustahkamlashda keng qo'llaniladi.

Ushbu vitamin na'matak, buzina, lipa, qora smrodina, limon po'stlog'ida mavjuddir. Sutkalik organizm talabi: Rutin — 30 mg, Kversetin — 15 mg, Gesper-din- 100 mg.

Vitamin H yoki biotin

Vitamin H (biotin) — terining sog'lom ko'rinishi uchun zarur vitaminlardan biridir. Uning yetishmovchiligi terining yallig'lanishi, seboreyyali dermatit, sochlarning kuchli to'kilishi, yomon umumiy ahvol bilan namoyon bo'ladi.

H vitamini mevalarda, o'simliklarning yangi chiqayotgan barglarida, bug'doy donlarida, yashil no'xat, yong'oq, piyoz, dukkaklik o'simliklarda va jigarda mavjuddir.

Sutkalik talabi 30-100 mkg.

Vitamin C vazifasi

Vitamin C — allergik holatlarni kuchini kamaytiradi, qon tomirlarini baquvvatlashtiradi, organizmning qarshilik kuchini oshiradi, birlashtiruvchi to'qimalarning holatini yaxshilaydi. Askorbin kislota (C vitamin) — moddalar almashinuvida, biriktiruvchi to'qimalarning o'zlashtirilishida, bu to'qimalarning normal holatda tutib turilishi va tiklanishida muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga terining silliqligini ta'minlagan holda, uning tez qarishidan asraydi. Undan tashqari askorbin kislotasi qonning quyulishida ishtirok etadi va ayrim gormonlarning ishlab chiqarilishida ham ishtirok etadi. C vitamini virus va bakterial infeksiyalardan himoya qilish xususiyatiga egadir. C vitamini terida pigmentning to'g'ri taqsimlanishida ko'maklashadi.

Xulosa: Meva, sabzavot va boshqalar masalliqalar uzok, saqlanganda va noto'g'ri pishirilganda vitamin kamayadi. vitamin.dan eng beqarori askorbin kislota bo'lib, uni oftob, issiq va nam havo buzib qo'yadi. Ovqat pishirganda vitamin, ayniqsa askorbin kislota yaxshi saqlanishi uchun sabzavotni tez artib, yuvib to'g'rab, qaynab turgan suvga solish, qozon qopqog'ini yopib qo'yish kerak vitamin preparatlari dorixonalarda mavjud, ammo biologik ta'siri kuchli bo'lgani uchun vitamin.ni faqat vrach maslahati bilan qabul qilish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. *o'zme. birinchi jild. toshkent, 2000-yil*
2. *sohibov d., vitaminlar va ularning hayot uchun ahamiyati, t., 1991.*
3. *o'zuv zokirov, abdukarim zikiryoev.*
4. *o'quv davolash kompleksi tibbiyot kolleji. odk.uz*
1. *<http://revolution.allbest.ru/biology/00070029.html>*
2. *мари р., греннер д., мейес п., родуэлл в. биохимия человека. в 2-томах. м.издательство«мир»,1993*
3. *долгов в.а., морозова в.т., марциевская р.л. и др. клиникодиагностическое значение лабораторных показателей. –м. центр,1999*
4. *строев е.а биологическая химия тосква «высшая школа» 1986.*
5. *кухта в.к., морозкина т.с., таганович а.д., олецкий э.и. основы биохимии. м.,медицина,1999*

YER OSTI QATTIQ SUVLARINI YUMSHATISH USULLARINING TAHLILI

Buta Oralovich Xushvaqtoy

Samarqand Davlat Arxitektura Qurilish Universiteti, katta o'qituvchisi

khushvaktov@samdaq.edu.uz

ANNOTASIYA

Aholi va sanoat korxonalarini uchun suvga bo'lgan talabni oshirish va ushbu muammoni hal qilish, er osti suvlaridan samarali foydalanish, ularni har qanday ifloslanishdan himoya qilish va shu paytgacha qattiq suvni yumshatish uchun qo'llanilgan usullarni taqqoslash maqsadida.

Er osti suvlarini yumshatish uchun biz nafaqat davlatimiz, balki chet ellik olimlar tomonidan yaratilgan zamonaviy qurilmalar va filtrlardan foydalangan holda qattiq suvni yumshatish usulini taklif etamiz. Bunday qurilmalar va filtrlar ixchamligi va qulayligi bilan qattiq suvni yumshatish usullarining boshqa turlaridan farq qiladi va ko'plab afzalliklarga ega.

***Kalit so'zlar:** qattiqlik, kal'tsiy va magniy karbonat, ionlar, qo'yqalar, disperslik, mikropufak, ammoniy gidroksid.*

ANNOTATION

In order to increase the demand for water for the population and industrial enterprises and to solve this problem, in order to efficiently use groundwater, protect them from any pollution and compare methods used to date to soften hard water. To soften the groundwater, we offer a method of softening hard water using modern devices and filters created not only by our state, but also by foreign scientists. Such devices and filters differ from other types of hard water softening methods in their compactness and convenience and have many advantages.

Keywords: *hardness, calcium and magnesium carbonate, ions, sheep, dispersity, micropufak, ammonium hydroxide*

Hozirgi kunda aholi va xalq xo'jaligining barcha tarmoqlari ehtiyojini toza ichimlik suvi bilan yetarli miqdorda sifatli ta'minlashga katta ahamiyat qaratilmoqda va muhim masalalardan biri hisoblanadi. Respublikamizning bir qator viloyatlarida ichimlik suvi ta'minotida asosan yer osti suv zahiralaridan foydalaniladi.

Ushbu suvlar tabiiy hosil bo'lishi yoki har xil turdagi sanoat korxonalarining oqova suvlarini qo'shilishi natijasida ichishga yaroqsiz bo'lib qolmoqda. Ko'p hollarda suvlarning tarkibidagi erigan tuzlar miqdori talab darajasidan ortiq, asosan qattqlik beruvchi kalsiy va magniy karbonat tuzlaridan iborat. Xolbuki ushbu tuzlar suvlardagi qattqlikni hosil qilib ularni ichimlikga, bug'xonalarda, energetikada ishlatishga yaroqsiz qilib qo'yadi.

Suvning qattqligi suv ta'minoti, sanoat korxonasi va issiqlik shahobchasi tizimlari uchun umumiy muammodir. Berilgan muammo asosan sezilarli qachonki, xo'jalik – ichimlik suv ta'minoti uchun yer osti va zamin suvlari ishlatilganda. Masalan suv ta'minoti uchun asosan yer osti suvlari ishlatilganda, tarkibida 70 – 80 % gacha mineral aralashmalar gidrokarbonat kalsiy mavjudligi bilan bog'liq holda u qattqlikni tavsiflaydi. Suvlar qattqligini beradigan kalsiy va magniy ionlari issiqlik almashinish apparatlari, issiqlik elektr qurilmalari, quvurlar yuzasida kam eriydigan birikmalarni hosil qiladi, ya'ni ularning ishlash samaradorligini keskin pasayishga, yoqilg'ini ortishcha sarflashga, ularni qo'yqalardan tozalash uchun tez – tez to'xtatishga to'g'ri keladi. Ichimlik va texnik maqsadlar uchun bunday yer osti suvlarini ishlatish, albatta suvlarni yumshatish bosqichi bilan suv tayyorlashni birgalikda qo'llash kerak bo'ladi.

Suvlar qattqligi pasaytirish uchun quyidagilar, ya'ni ularning kesimi turlicha bo'lgan termik, reagentli, ion almashinish, membranali, magnitli ishlov berish va umumlashgan usullar ishlatiladi. Hattoki sanab chiqilgan usullar ham keng tarqalishiga qaramasdan, dastlabki suvlarni tayyorlashda, oqova suvlarni ishlov berishda va ularni tashlashdagi murakkabligiga, kerak bo'ladigan reagentlar sarfining

kattaligiga bog‘liq holda bir qator kamchiliklarga egadir. Mavjud sanab chiqilgan kamchilik, suvlar qattiqligining pasaytirish jarayonini jadallashtirish uchun yangi texnologiyalarni izlash masalasiga olib keladi. Hozirgi kunda suv tayyorlashning fizik bilan “mukammal” jarayonni birlashtirgan umumlashgan texnologiyasi rivojlanib bormoqda.

Ma’lumki, ya’ni texnologik jarayonlarni jadallashtirishning istiqbolli uslubiga aloqa faza tizimi va yuzasini o‘zaro ta’sirining disperslik darajasini oshirish kiradi. Shu maqsad uchun uni ishlatish mumkin, masalani hal etishga mikropufakli gaz suyuqliklarni tashkil qilish kiradi [1, 2]. Kimyo, metallurgiya, oziq – ovqat, mikrobiologiya sanoatlaridagi texnologik jarayonni jaddallashtirish uchun mikropufakli gaz suyuqlik muhiti qo‘llaniladi. Shunga qaramasdan hozirgi vaqtda mikropufakli gaz suyuqlik muhitlarini qo‘llashga asoslangan suvlarni yumshatish uslublari mavjud emas. Shuningdek mikropufakli gaz suyuqlik muhitlarini tashkil qilish holatida kalsiy karbonatni cho‘ktirish jarayonida ammoniy gidroksidning ta’sir etish masalasi yetarlicha o‘rganilmagan.

Shuning uchun mikropufakli ishlov berish va ammoniy gidroksidni qo‘llash bilan yer osti suvlaridan kalsiy gidrokarbonatni ketkazish uslubini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Mikropufakli ishlov berish generatori va ammoniy gidroksidini qo‘llashdan maqsad yer osti suvlaridan kalsiy gidrokarbonatni ketkazish jarayonlarini hamda uni amalga oshirish uchun apparat – texnologik tasvirlarini ishlab chiqishdir.

Quyilgan maqsadga erishish uchun quyidagi masalalar hal etiladi va shakllantiriladi: termodinamikasi hisoblanadi va ishlov beriladigan jarayonning ko‘rsatkichlari aniqlanadi; tadqiqot qilinayotgan suvli eritmalarining fizik – kimyoviy ko‘rsatkichlarini (vodorod ko‘rsatkich, solishtirma elektr o‘tkazuvchanlik, shartli tuzlar miqdori, kalsiy ionlari ulushi va umumiy qattiqlik) o‘zgarishi aniqlanadi; gidrokarbonatni ketkazish jarayonining bosqichi aniqlanadi; ammoniy gidroksidni qo‘llash bilan suvlarni ishlov berish natijasida hosil bo‘ladigan kalsiy karbonatning fazali tarkibini urganish; mikropufakli gaz suyuqlik muhitlarini tashkil qilish uchun

qo'llaniladigan gidrodinamik generatorni hisoblash usulini ishlab chiqish; yer osti suvlaridan kalsiy gidrokarbonatni ketkazishning apparat – texnologik tasvirini ishlab chiqish;

Mikropufakli gaz suyuqlik muhitlarini ilmiy yangiligi quyidagicha xulosalanadi: mikropufakli gaz suyuqlik muhitlarini tashkil qilishda gaz fazasiga erigan ikki oksidli uglerodni o'tish hisobiga vodorod ko'rsatkichi (pH) $8,05 \pm 0,02$ qiymatgacha ortishi aniqlangan, ya'ni gidrokarbonat ionlarini parchalanish va karbonat ionlarini hosil bo'lish tomoniga uglekislota muvazovatining siljishini osonlashtiradi; yer osti suvlarining o'rtalashtirilgan tarkibi bilan modeli eritmadagi kalsiy ionlari ulushi ammoniy gidrooksidning 0,01 % miqdorida 84,16 dan 4,68 $мг/дм^3$ gacha (92 % ga) kamaytirish aniqlangan. Kalsiy ionlarining oxirgi ulushi boshlang'ich ulushga bog'liq emas, faqat modeli eritmaning vodorod ko'rsatkichi (pH) qiymati bilan aniqlanadi; ammoniy gidrooksid bilan kalsiy gidrokarbonatning o'zaro ta'sir reaksiyasini o'tish sohasiga ($E_a = 26,4 \text{ кДж/моль}$) o'tishi aniqlangan, ya'ni berilgan reaksiyani tezlashtirish va mikropufakli gaz suyuqlik muhitlarini tashkil qilishda ammoniy gidrooksid ulushi ham bir vaqtda ta'sir etadi. 15 °C haroratda kalsiy karbonatni hosil bo'lishini reaksiya konstantasining tezligi 0,019 (c^{-1}) ni tashkil qiladi, reaksiya tartibi 0,48 ga teng.

Shunday qilib, biz yer osti qattiq suvlarini yumshatishda mikropufakli generatorlar va ammoniy gidrokarbonatni qo'llashni taklif qilamiz va bu usul orqali suvlarni yumshatish ancha samarali bo'ladi deb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Николадзе Г.И. Подготовка воды для питьевого и промышленного водоснабжения. М.: Стройиздат, 1984 г.
2. Бошнятов Б.В. Гидродинамика микропузырьковых газожидкостных сред // Известия ТПУ. – 2005. – Т. 308, № 6. – С. 156 – 160.
3. Бошнятов Б.В. О перспективах применения микропузырьковых газожидкостных сред в технологических процессах // Известия вузов. Физика. Приложение. – 2005 – Т. 48, № 11. – С. 49 – 54.

MODAL SEMANTIKA TIPOLOGIYASI

Mustafayeva Maftuna Bahodirovna

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universitetining

Qarshi irrigatsiya agrotexnologiyalar institute assistent o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada modal semantika tipologiyasiga bag'ishlangan lingvistik adabiyotlarni o'rganish natijalari va modallikning ichki tuzilishini o'zaro bog'liq bo'lgan tarkibiy elementlar tizimi sifatida taqdim etish usullarini optimallashtirish masalalari keltirilgan. Modallik mazmunida lingvistik kategoriya sifatida an'anaviy ravishda modal semantikaning ikki jihati ajralib turadi: voqelikka munosabat va bayonga munosabat. Maqolada obyektiv va subyektiv modallikni ifodalashning lingvistik vositalari tasvirlangan va modal semantikaning tuzilishini taqdim etishga qaratilgan turli tasniflarni qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan.

***Kalit so'zlar:** modallik turi, obyektiv modallik, subyektiv modallik, modallikni ifodalash vositalari, modal semantika.*

Harakat uslubi yoki harakatga munosabatni tavsiflovchi modallik kategoriyasi dasturlash, psixologiya, falsafa, musiqa, adabiyotshunoslik, tilshunoslik kabi turli fan sohalari uchun universaldir. Modallikning uchta asosiy turi (zaruriyat, imkoniyat va voqelik) aniqlangan mantiq sohasida vujudga kelgan modallik tilshunoslik kategoriyaviy-kontseptual apparatining eng muhim elementlaridan biriga aylandi. Ushbu ko'p qatlamli toifani talqin qilish, tasniflash, tavsiflashga bag'ishlangan ko'plab ishlar ushbu sohada o'rganish obyekti va modallikning kontseptual apparatini tavsiflash uchun til yoki atamalar to'plami doimiy ravishda kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Rus tilshunosligida modallikning sintaksis darajasidagi talqini V. V. Vinogradov asarlaridan kelib chiqqan holda shuningdek, N. D. Arutyunova, O.V. Trunova, A. A. Medova kabi mualliflar tomonidan modallikni mantiqiy-semantik tushuncha doirasida o'rganib chiqilgan tadqiqotlar bilan birgalikda to'ldiriladi. 1990-yillardan boshlab ushbu bilim sohasida modallikni eng muhim matn kategoriyasi deb hisoblagan matn markazli yondashuv keng tarqaldi (I.R.Galperin, G.Y.Solganik, O.N.Solovyova). Modallik kategoriyasini o'rganishning hozirgi bosqichida eng keng tarqalgan tushuncha bu kategoriyani funksional-semantik maydonlar majmuasi sifatida ko'rib chiqishdir (A.V.Bondarko [1], N.A.Probst [2]).

Agar turli lingvistik maktablar va ilmiy sohalar vakillari o'rtasida modallikni tushunishda tub farqlar bo'lmasa, modallikning mazmun tomonini tavsiflash uchun tasniflash qo'llaniladi, bu uning tuzilishini tushunishda sezilarli farqlarni ko'rsatadi, lekin shu bilan birgalikda modal semantikaning tipologiyasi masalasi nihoyatda murakkab va munozaraliligicha qolmoqda. Kategoriyani o'rganishning bu jihati u yoki bu nutq asarini ajratib turuvchi modallik mazmuni bilan ushbu mazmuni ifodalovchi lingvistik vositalar o'rtasidagi munosabatni ochib berishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada lingvistik adabiyotlarda aniqlangan modal semantika turlari haqidagi ma'lumotlarni umumlashtirish vazifasi qo'yilgan.

Avvalo shuni ta'kidlashimiz kerakki, modallik tabiati ta'riflardagi nomuvofiqliklarga qaramay voqelikka munosabat va bayon mazmuniga munosabatni farqlashi kabi ikki jihatini o'zida birlashtiradi. Ushbu farq modallikning ikkita komponentning birligi sifatida eng keng tarqalgan obyektiv va subyektive modallik talqinida o'z aksini topadi. Obyektiv modallik gapning mazmun tuzilishining tarkibiy qismi bo'lib, uni predikativ birlik sifatida quradi [3]. Murojaat qiluvchining u uzatayotgan axborotga munosabatini ifodalovchi subyektiv modallik har bir gapga xos bo'lishi shart emas va ikkinchi darajali modallik sifatida belgilanadi. Subyektiv modallikning ma'nolar ko'lami obyektiv modallik ma'nolari ko'lamidan oshib ketadi va bu ma'nolar o'ziga xos xususiyatga ega bo'ladi. Subyektiv modallikni a) gap mazmuniga ko'ra so'zlovchiga nisbatan (O.S. Axmanova, G.A. Zolotova); b)

ma'ruzachiga nisbatan; d) so'zlovchining o'zi keltirgan faktlarga ishonch darajasiga ko'ra ifodalash mumkin [4]. J.Lyonsning fikricha, kundalik turmushda tildan foydalanishda subyektiv modallik obyektiv modallikka qaraganda ancha keng tarqalgan [5].

Mayl kategoriyasi, zamon kategoriyasi intonatsiyaning xabar va savol kabi turlari obyektiv modallikni ifodalovchi grammatik vositalar hisoblanadi. Subyektiv modallikni ifodalashda intonatsiya, maxsus sintaktik konstruksiyalar, so'z tartibi, so'zlarning takrori, bo'laklar, kirish so'zlari va so'z birikmalari (ba'zida "modal so'zlar" deb ham ataladi) kabi lingvistik vositalar mavjud. Modallik sohasiga imkoniyat, istak, majburiyat, zarurat yoki majburlash, oldindan ko'rish, tayyorlikni ifodalovchi fe'llar, qisqa sifatlar va predikativlar kabi leksik ma'nolar ham kiradi. L.Y. Zyatkova ingliz tili materiali bo'yicha dissertatsiya tadqiqotida ingliz tilida subyektiv modallikni yetkazishning kirish so'zlar, iboralar, jumlar; inversiya, savol-javob konstruksiyalari, ritorik savollar, sintaktik takrorlar singari sintaktik vositalari haqida ma'lumotlar keltirib o'tgan [6]. Subyektiv modallikni ifodalash vositalari shu qadar har xilki, ayrim grammatikachilar ularni bir grammatik kategoriya doirasida birlashtirishni qonuniy deb hisoblamaydilar.

Ikki turdagi modallik o'rtasidagi farq, obyektiv va subyektiv modallikning talqini bir ma'noli emasligiga qaramasdan, ushbu toifadagi ko'pgina tadqiqotlarni ajratib turadi. Barcha tadqiqotchilar ham modallikni obyektiv va subyektivga bo'lish fikriga qo'shilishmaydi. Masalan, A. B. Shapiro modallikning ikkita asosiy turini ajratib ko'rsatadi. Birinchisi real- bunda gap mazmuni voqelik bilan mos keladi deb qaraladi. Ikkinchisi, haqiqiy bo'lmagan shartlilik, undovchi, keraklilik, majburiyat, imkonlilik/imkonsizlik kabi turlaridir [7]. N.S. Valgina modallikni ma'ruzachining o'z bayonotiga xabarning voqelik munosabati nuqtai nazaridan baholashi sifatida belgilaydi. Bunday tushunish mohiyatan obyektiv va subyektiv modalliklarni bir butunga birlashtiradi [8].

Bir qator tadqiqotchilar modallikni obyektiv va subyektivga aniq ajratish mumkin emasligini ta'kidlaydilar. Masalan, T.I. Desherieva modallikni voqelikka

hukm qilish munosabati va so‘zlovchi va yozuvchining xabar ma‘nosiga munosabati ifodasi sifatida ta‘riflab: “Subyektivlik elementi modallik semantikasining barcha tarkibiy qismlarida mavjud, shuning uchun uning subyektiv va obyektivga bo‘linishi juda o‘zboshimchalikdir” deb aytgan [9].

G.A. Zolotova modallikning ikki emas, uchta turini ajratib ko‘rsatadi: 1) gap mazmunining so‘zlovchi nuqtai nazaridan voqelikka munosabati; 2) so‘zlovchining gap mazmuniga munosabati; 3) harakat predmetining harakatga munosabati (modal fe‘llar) [10]. Obyektiv va subyektiv modallikni farqlash masalasi modallik kategoriyasining chegaralarini belgilash muammosi bilan bog‘liq. Masalan, predikativlik, ma‘nodorlik, emotsionallik, baholovchilik toifalarini modallikka kirgizish arziydimi yoki yo‘qmi degan nizolar haligacha mavjud. E.A. Chernyavskaya baholashning lingvistik kategoriyasi barcha turdagi obyektlarning qiymatini o‘rnatishga olib keladigan mantiqiy kategoriya, psixik jarayonlarning aksidir deb ta‘kidlaydi. Amerikalik tilshunos Kay fon Fintel modallikni o‘ziga xos obyektiv holatlar nuqtai nazaridan dinamik- yetkazuvchi imkoniyat yoki zaruratga bo‘linishni taklif qiladigan; deontik - qonun yoki axloqiy tamoyillar nuqtai nazaridan mumkin bo‘lgan, zarur yoki ruxsat etilgan narsalarni ifodalaydigan; epistemik - mavjud faktlar nuqtai nazaridan bayonotlarning imkoniyati, ehtimolligi; istalgan - muallifning xohish-istaklari nuqtai nazaridan imkoniyat yoki zaruratni ifodalaydigan; teologik - maqsadga erishish nuqtai nazaridan biror narsaning zarurati yoki imkoniyati ifodalaydigan turlarini ko‘rsatib o‘tgan.

Modallik turlarining turli tasniflarini tahlil qilib, xulosa qilishimiz mumkinki, tilshunoslar odatda modallikning bir xil mazmunini turli atamalarda belgilaydilar va turdosh turlardan tashqari boshqa tasniflardan farq qiluvchi semantik turlarni ham ajratib ko‘rsatadilar. Modallikning lingvistik kategoriyasi mazmunining terminologiyasi va chegaralari nuqtai nazaridan bir xillik mavjud emas. Xulosa qilib aytganda, modallikning semantik mazmunini tavsiflovchi tasnifga modallikning ushbu turlarini kiritish o‘rinli emas, chunki u matn modalligi chegaralarini sezilarli darajada xiralashtiradi, ushbu turkumning vositalari va mazmunini aniq ajratishga imkon bermaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Бондарко А.В. *Модальность: вступительные замечания // Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Л. : Наука, 1990. С. 59–67.*
2. Пробст Н.А. *Вопросительно-побудительная модальность как межполевая зона макрополя модальности в современном русском языке : автореф. ... дис. канд. филол. наук. Калининград, 2014. 214 с.*
3. *Русская грамматика / гл. ред. Н.Ю. Шведова. М. : Наука, 1980. 792 с.*
4. Ермолаева Л.С. *Понимание модальности в современной лингвистике // Лингвистика и методика в высшей школе : сборник науч. трудов МГПИИЯ им. М. Тореза. М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1978. Вып. 8. С. 47–60.*
5. Lyons D. *Introduction to Theoretical Linguistics. M.: Progress, 1978. 544 p.*
6. Зятькова Л.Я. *Субъективная модальность политического дискурса (На материале российских, британских и американских печатных СМИ) : дис. ... канд. филол. наук. Тюмень, 2003. 249 с.*
7. Shapiro A.B. *Modality and predicativity as signs of a sentence in modern Russian // Philological Sciences. 1958. No. 4. 20–25 p.*
8. Валгина Н.С. *Теория текста : учебное пособие. М. : Логос, 2003. 105 с.*
9. Дешериева Т.И. *О соотношении модальности и предикативности // Вопросы языкознания. 1987. № 1. С. 34–45.*
10. Золотова Г.А. *Очерк функционального синтаксиса. М. : Наука, 1973. 352с.*

ҒОВАК МУҲИТЛАРДА ГРУНТ СУВЛАРИ ГЕОФИЛЬТРАЦИЯСИ ЖАРАЁНИ МАТЕМАТИК МОДЕЛИНИ СОНЛИ ЕЧИШ

Эгамбердиев Хожиакбар Салохитдинович

Иқтисодиёт ва педагогика университети, т.ф.б.ф.д., PhD

Бекматов Акмал Курбонмахматович

Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари
университети Қарши филиали ўқитувчиси

Кутдусова Эльмира Рауфовна

Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари
университети Қарши филиали ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада ер ости сувларининг геофилтрация жараёнларини ифодаловчи мувозанат тенгламаларни ечишнинг сонли усуллари ва математик моделлари келтирилган. Шунингдек, ушбу математик моделни ошкормас схемани қўллаб сонли ечиш усули баён этилган.

Калит сўз: Геофилтрация жараёнлари, гидрогеологик тизимлар, ёгин сочинларнинг инфилтрацияси, чегаравий масалалар, математик модел.

КИРИШ. Дунёда ер ости сувларининг геофилтрация жараёнларини ифодаловчи мувозанат тенгламаларни ечишнинг сонли усуллари ва математик моделларини такомиллаштириш бўйича қатор, устувор йўналишларда тадқиқотлар олиб борилмоқда: жумладан, кўп ўзгарувчили парабolik турдаги дифференциал тенгламаларни сонли ечиш асосида геофилтрация ва геомиграция жараёнларини математик моделларини такомиллаштириш;

гидрогеологик ҳудудларни математик моделлашда интеграциялаш имкониятини берувчи ягона ҳисоблаш тизимларини ривожлантириш; гидрогеологик шароити мураккаб ҳудудларни, ер ости суви ҳосил бўлиши ҳаракати ва сизилиб чиқиб сарфланиш ҳудудлари ўртасидаги ўзаро алоқа жараёнларини математик моделларини ишлаб чиқиш; ер ости суви конларнинг чегарасида геофилтрация жараёнлари бир қаватли қатламдан тузилиши бўйича кўп қаватли қатламларига ўтиши ва сув оқими тик йўналиши чизмаси бўйича ҳудудлар ўртасидаги ўзаро алоқа жараёнларини математик моделлаш, ўз навбатида режим ташкил этувчи элементларини аниқлаш муҳим масалалардандир.

I. Адабиётлар таҳлили ва методология. Ер ости грунт сувлари мувозанат тенгламаси, бирор G соҳада гидрогеологик тизимларнинг геофилтрация жараёнларини математик модели қуйидагича ифодаланади:

$$\mu \frac{\partial h}{\partial t} = \frac{\partial}{\partial x} \left(kh \frac{\partial h}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(kh \frac{\partial h}{\partial y} \right) + \eta (Q_b - f + J + Q_r - Q_d) \quad (1.1.)$$

$$\begin{aligned} h(x, y, t)_{t=0} &= \phi_1(x, y); & (x, y) \in \Gamma_1; & t = t_0; \\ h(x, y, t) &= \phi_2(x, y); & (x, y) \in \Gamma_2; & t > t_0; \\ -kh \frac{\partial h}{\partial n} &= \phi_3(x, y); & (x, y) \in \Gamma_3; & t > t_0; \\ -kh \frac{\partial h}{\partial n} &= \gamma(h_0 - h); & (x, y) \in \Gamma_4; & t > t_0 \end{aligned} \quad (1.2.)$$

бу ерда μ - қатламнинг сув бериш қобилияти ёки тўйинганликнинг етишмовчилиги (ўлчовсиз катталиқ); x, y - текисликдаги координаталар, м; t - вақт, сут; $h = h(x, y, t)$ - ер остидан ер юзасига қадар сувнинг сатҳи, м; $k = (x, y)$ - қатламни сув сизилиб ўтказувчанлик коэффиценти, яъни филтрация коэффиценти, м/сут; η - моделни ўлчовли кўринишга ўтказиш коэффиценти (тенгликларнинг масса алмашинуви коэффиценти); $J = J(x, y)$ - ер усти сувларининг сизилиб кириши, яъни ёғин сочинларнинг инфилтрацияси, м/сут; Q_b - сув босиши, яъни грунт сувларининг ер устига чиқиб кетиши; γ - ер ости ва ер усти сувларининг ўзаро боғлиқлигининг гидрогеологик шarti.

(1.1) тенгламани параболлик типдаги оддий дифференциал тенгламалар тизими кўринишда, математик физиканинг бошланғич ва чегаравий шартлар асосида қуйидагича ифодалаш мумкин:

$$\left\{ \begin{array}{l} \mu \frac{\partial h}{\partial t} = \frac{\partial}{\partial x} \left(kh \frac{\partial h}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(kh \frac{\partial h}{\partial y} \right) + \eta W \\ h(x, y, t)_{t=0} = \phi_1(x, y); \quad (x, y) \in \Gamma_1; \quad t = t_0; \\ h(x, y, t)_{t=0} = \phi_2(x, y); \quad (x, y) \in \Gamma_2; \quad t > t_0; \\ -kh \frac{\partial h}{\partial n} = \phi_3(x, y); \quad (x, y) \in \Gamma_3 \quad t > t_0; \\ -kh \frac{\partial h}{\partial n} = \gamma(h_0 - h); \quad (x, y) \in \Gamma_4 \quad t > t_0 \end{array} \right. \quad (1.3)$$

бу ерда η – моделни ўлчовли кўринишга ўтказиш коэффициенти (тенгликларнинг масса алмашинуви коэффициенти); $W = Q_b - f + J + Q_r - Q_d$ ва бошқа шартли белгилар юқорида келтирилган белгиларга мос равишда ифодаланади; γ -ер ости ва ер усти сувларининг ўзаро боғлиқлигининг гидрогеологик шarti.

Бу тенгламалар тизими бир қатламли, турғунмас, текисликда ихтиёрий Γ чизиғи билан чегараланган, бир жинсли бўлмаган G соҳада ер ости суви геофилтрациясини таърифлайди. Бу соҳани ер қаъридан сув ўтказмайдиган горизонталсимон ихтиёрий қатлам билан тўшалган.

Шундай қилиб, (1.13) тенглама ер ости сувлари сатҳ ўзгаришини мувозанат тенгламаси ҳисобланади, бунда (J , W , Q , f) каби факторлар аниқланиши лозим. Бунинг учун, чегаравий масалаларни ечишда сонли усуллар ва чекли айирмалар усули асосида компьютерли моделлаш билан амалга оширлади.

Ф.Б.Абуталиев, А.А.Самарский, И.Хабибуллаев, Р.Усмонов, И.Алимов, Ж.Х.Джуманов, П.П.Нагевич, И.Н.Грачева каби олимлар тадқиқотларида ушбу тенглама ва чегаравий масалаларнинг ечиш усуллари, алгоритмлари ва дастурий таъминоти келтирилган ҳамда ер ости сувлари мувозанат элементларини аниқлашни турли хил гидрогеологик мелиоратив шарт шароитларда амалга оширилган.

Геофильтрация соҳаси чегарасида ер ости сувлари мувозанати элементларида ер ости сувлари оқиб келиши ва чиқиб кетиши элементларини аниқлаш масаласи, яъни ер ости сувларининг оқиб келиши ва чиқиб кетиши қийматларининг умумлаштирилган, йиғиндидан иборат бўлган қийматлари қуйидагича аниқланади:

ер ости сувларининг оқиб келиши нуқталарида	ер ости сувларининг чиқиб кетиш нуқталарида
$q_1 = \sum_{i=1}^{n1} q_{1i}$	$q_1 = \sum_{i=1}^{n1} q_{1i}$

бу ерда, $n1$ -ер ости сувларининг оқиб келиши нуқталари сони;

$n2$ -ер ости сувларининг чиқиб кетиши нуқталари сони;

Ечиш усулларида, соҳани бир неча ҳудудларга бўлиб, фильтрация соҳаси чегарасида ва муҳим чегаравий шартлар асосида кўриб чиқамиз. Ер ости сувларининг кириши ва чиқиши қийматларини аниқлаш математик физиканинг иккинчи чегаравий масалалари ҳисобланади ва дала ишлари ҳамда лаборатория тадқиқотлари асосидаги маълумотлар бошланғич шартлар сифатида қабул қилинади.

II. Натижалар. G фильтрация соҳасида олинган чегаравий масалаларни ечимини кўриб чиқамиз. (1) тенгламада ва бошланғич ва чегаравий шартларда қуйидаги ўлчовсиз катталиқка ўтамыз:

$$h^* = \frac{h}{h_0}, \quad x^* = \frac{x}{L}, \quad y^* = \frac{y}{L}, \quad k^* = \frac{k}{k_0}, \quad \tau = \frac{k_0 h_0}{\mu L^2} t$$

$$Q_b^* = \frac{2}{k_0 h_0^2} Q_b, \quad f^* = \frac{2L^2}{k_0 h_0^2} f, \quad J^* = \frac{2L^2}{k_0 h_0^2} J, \quad Q_r^* = \frac{2L}{k_0 h_0^2} Q_r, \quad Q_d^* = \frac{2L}{k_0 h_0^2} Q_d$$

бу ерда h_0 , – характерли сатх, k_0 , -фильтрация коэффиценти, L -фильтрация соҳасининг узунлиги

Ўлчовсиз кўринишда (2.14) тенглама қуйидаги кўринишда бўлади:

$$\frac{\partial h^*}{\partial \tau} = \frac{\partial}{\partial x^*} (k^* h^* \frac{\partial h^*}{\partial x^*}) + \frac{\partial}{\partial y^*} (k^* h^* \frac{\partial h^*}{\partial y^*}) + \frac{L^2}{\mu k_0 h_0} \eta W^* \quad (1.4)$$

Бу ерда W^* - барча эркин ўзгарувчиларнинг йиғиндиси

Кейинчалик ўлчовсиз шаклдаги тенглама билан ишлаганимиз сабабли (1.4) тенгламани юлдузчасини тушириб қолдирамиз.

(1.4) тенглама ночизикли ва уни ечиш учун итерацион усулдан фойдаланамиз. Қўйилган масалани янада қулайроқ ечими сифатида квазичизикли усул ҳисобланади ҳамда дифференциал тенглама ночизикли ўзгарувчилари қуйидаги кўринишга олиб келамиз:

$$T(h) \approx T(\bar{h}) + (h^2 - \bar{h}^2) \frac{\partial T}{\partial h^2}(\bar{h})$$

бу ерда $H = H^{(s)}(x, y, \tau)$; s – итерациялар сони

Унда (3.1) тенгламани чизикли кўринишда қуйидагича ёзиш мумкин.

$$\frac{\partial h^2}{h \partial \tau} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k \frac{\partial h^2}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(k \frac{\partial h^2}{\partial y} \right) + \xi_1 \eta W \quad (1.5)$$

бу ерда $\xi_1 = \frac{L^2}{\mu k_0 h_0}$.

(1.5) тенгламани сонли ечиш учун чекли фарқ усулидан фойдаланамиз. Бу билан бирга G фильтрация ҳудудини ω_h (h тўр қадами) бир хил тўрли соҳа билан қоплаймиз.

Худди шунингдек, фильтрация соҳаси тўр билан алмаштирилади:

$$\omega_h = \bar{\omega}_h + \omega_h^* + \omega_h^0$$

$\bar{\omega}_h$ - G ҳудуднинг ичида h қадам масофада жойлашган 4 та кесишувчи қўшни мунтазам (ички) нукталар тўплами, ω_h^* - G ҳудудга тегишли бўлмаган фиктив нукталар тўплами, ω_h^0 - чегаравий нукталар тўплами.

Унда

$$\omega_h = \{(x_i = ih, y_j = jh); \quad i = 1, l_j \quad j = 1, m_i\}, \quad (1.6)$$

Бу ерда l_j - ξ_j тўғри чизикдаги тугунлар сони, m_i - η_i тўғри чизикдаги тугунлар сони.

(1.6) дифференциал тенгламани 2 қатламли олти нуктали чекли фарқ схемасида аппроксимациялаймиз:

$$\frac{1}{\bar{h}_{i,j}} \frac{h_{i,j}^2 - \bar{h}_{i,j}^2}{\tau} = \frac{k_{i-0.5,j} h_{i-1,j}^2 - (k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j}) h_{i,j}^2 + k_{i+0.5,j} h_{i+1,j}^2}{h^2} +$$

$$+ \frac{k_{i,j-0.5} \bar{h}_{i,j-1}^2 - (k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5}) \bar{h}_{i,j}^2 + k_{i,j+0.5} \bar{h}_{i,j+0.5}^2}{h^2} + W_{i,j} \quad (1.7)$$

бу ерда

$$h_{i,j} = h(ih, jh, r\tau), \quad \bar{h}_{i,j} = h(ih, jh, (r-1)\tau),$$

$$W_{i,j} = W(il, jl, r\tau), \quad k_{i-0.5,j} = \frac{k_{i-1,j} - k_{i,j}}{2}, \quad k_{i+0.5,j} = \frac{k_{i,j} - k_{i+1,j}}{2}$$

(1.7) тенгламани ечиш учун итерация ва кўндаланг-бўйлама прогонка усули билан ечамиз. Авваломбор бўйлама прогонкани кўрамиз. (3.4) тенглама куйидаги кўринишда ёзилади.

$$a_{i,j} h_{i-1,j}^2 - b_{i,j} h_{i,j}^2 + c_{i,j} h_{i+1,j}^2 = -d_{i,j}, \quad (1.8)$$

бу ерда

$$a_{i,j} = k_{i-0.5,j}, \quad c_{i,j} = k_{i+0.5,j},$$

$$b_{i,j} = k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j} + \frac{h^2}{\tau h_{i,j}},$$

$$d_{i,j} = k_{i,j-0.5} \bar{h}_{i,j-1}^2 - \left(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j} + \frac{h^2}{\tau h_{i,j}} \right) * \\ * \bar{h}_{i,j}^2 + k_{i,j+0.5} \bar{h}_{i,j+1}^2 - W_{i,j}$$

(1.8) тенгламани ечимини куйидаги кўринишда излаймиз:

$$h_{i,j}^2 = A_{i,j} h_{i+1,j}^2 + B_{i,j} \quad (1.9)$$

бу ерда

$$A_{i,j} = \frac{a_{i,j}}{b_{i,j} - c_{i,j} A_{i-1,j}}; \quad B_{i,j} = \frac{d_{i,j} + c_{i,j} B_{i-1,j}}{b_{i,j} - c_{i,j} A_{i-1,j}}. \quad (1.10)$$

$A_{i,j}$ ва $B_{i,j}$ коэффициентлар чегаравий шартларда жойлашади.

Муаммоларнинг чекли-айирмали яқинлашишдан фойдаланиб, биз алгебраик тенгламалар тизимини ҳосил қиламиз, уни ечиш орқали объектнинг керакли параметрларини ва уларнинг вақт ва йўналишлар бўйича ўзгаришларининг мақбул қийматларини аниқлаймиз.

(1.7) ни

$$\frac{1}{h} \frac{\partial h^2}{\partial \tau} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k \frac{\partial h^2}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(k \frac{\partial h^2}{\partial y} \right) + 2\xi_1 \eta W \quad (1.11)$$

каби ифодалаб оламиз.

Юқоридагиларга асосланиб, (1.11) масалани ечиш учун, x , y бир хил тўр киритамиз:

$$\omega_{\Delta x, \Delta y, \Delta \tau} = \left\{ \begin{array}{l} x_i = i \Delta x, \quad i = 0, 1, 2, \dots, N_x, \quad \Delta x = \frac{L}{N}; \\ y_j = j \Delta y, \quad j = 0, 1, 2, \dots, N_y, \quad \Delta y = \frac{L}{N}; \\ t_l = l \Delta \tau, \quad l = 0, 1, 2, \dots, N_t, \quad \Delta t = \frac{T}{N_t}. \end{array} \right. \quad (1.12)$$

(1.12) тенгламадаги дифференциал операторларни чекли – айирмали операторлар билан алмаштириб, бўйлама-кўндаланг йўналиш схемасидан фойдаланиб, биз Ox йўналиш бўйича қуйидагига эга бўламиз:

$$\frac{1}{\tilde{h}_{i,j}} \frac{(h^2)_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} - (h^2)_{i,j}^n}{0.5\Delta\tau} = \frac{k_{i-0.5,j}(h^2)_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} - (k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})(h^2)_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + k_{i+0.5,j}(h^2)_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}}}{\Delta x^2} + \frac{k_{i,j-0.5}(h^2)_{i,j-1}^n - (k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})(h^2)_{i,j}^n + k_{i,j+0.5}(h^2)_{i,j+1}^n}{\Delta y^2} + 2\xi_1 \eta W_{i,j}^n.$$

(1.13)

(1.13) системани сатҳ функциясининг квадратига нисбатан $h^2 \approx 2\tilde{h}h - \tilde{h}^2$ каби ёзамиз. У ҳолда (1.13) қуйидагича ифодаланади:

$$\frac{1}{\tilde{h}_{i,j}} \frac{2\tilde{h}_{i,j}h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} - \tilde{h}_{i,j}^2 - 2\tilde{h}_{i,j}h_{i,j}^n + \tilde{h}_{i,j}^2}{0.5\Delta\tau} = \frac{2k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} - (k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}}{\Delta x^2} + \frac{(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}^2 + 2k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} - k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{2k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}h_{i,j-1}^n - k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y^2} - \frac{2(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}h_{i,j}^n + (k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta y^2} + \frac{2k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}h_{i,j+1}^n - k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}^2}{\Delta y^2} + 2\xi_1 \eta W_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}.$$

Ушбу ифодадаги қавсларни қуйидагича очиб чиқамиз:

$$\begin{aligned} & \frac{1}{\tilde{h}_{i,j}} \frac{2\tilde{h}_{i,j}}{0.5\Delta\tau} h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} - \frac{1}{\tilde{h}_{i,j}} \frac{2\tilde{h}_{i,j}}{0.5\Delta\tau} h_{i,j}^n = \frac{2k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}}{\Delta x^2} h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} - \frac{k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}^2}{\Delta x^2} - \\ & - \frac{2(k_{i-0.5,j+k_{i+0.5,j}})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta x^2} h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + \frac{(k_{i-0.5,j+k_{i+0.5,j}})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{2k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}}{\Delta x^2} h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} - \\ & - \frac{k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{2k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}}{\Delta y^2} h_{i,j-1}^n - \frac{k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y^2} - \frac{2(k_{i,j-0.5}+k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta y^2} h_{i,j}^n + \\ & + \frac{(k_{i,j-0.5}+k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta y^2} + \frac{2k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}}{\Delta y^2} h_{i,j+1}^n - \frac{k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}^2}{\Delta y^2} + 2\xi_1\eta W_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}. \end{aligned}$$

Ўхшаш ҳадларни ихчамлаганимиздан кейин қуйидагига келамиз:

$$\begin{aligned} & \frac{2k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}}{\Delta x^2} h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} - \left(\frac{2(k_{i-0.5,j+k_{i+0.5,j}})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta x^2} - \frac{4}{\Delta\tau} \right) h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + \frac{2k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}}{\Delta x^2} h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} = \\ & = - \left(\left(\frac{4}{\Delta\tau} - \frac{2(k_{i,j-0.5}+k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta y^2} \right) h_{i,j}^n + \frac{2k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}}{\Delta y^2} h_{i,j-1}^n + \right. \\ & + \frac{2k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}}{\Delta y^2} h_{i,j+1}^n - \frac{k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{(k_{i-0.5,j+k_{i+0.5,j}})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta x^2} - \frac{k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}^2}{\Delta x^2} - \\ & \left. - \frac{k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y^2} + \frac{(k_{i,j-0.5}+k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta y^2} - \frac{k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}^2}{\Delta y^2} + 2\xi_1\eta W_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} \right). \end{aligned} \quad (1.14)$$

бу ерда $\tilde{h}_{i-1,j}$, $\tilde{h}_{i,j}$, $\tilde{h}_{i+1,j}$ – бошланғич итерация қийматлари.

(1.14) чекли-айирмани (1.15) алгебраик тенгламалар системаси

кўринишида ифодалаймиз:

$$a_{i,j} h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} - b_{i,j} h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + c_{i,j} h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} = -d_{i,j}, \quad (1.15)$$

бу ерда

$$a_{i,j} = \frac{2k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}}{\Delta x^2}, \quad b_{i,j} = \frac{2(k_{i-0.5,j+k_{i+0.5,j}})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta x^2} - \frac{4}{\Delta\tau}, \quad c_{i,j} = \frac{2k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}}{\Delta x^2},$$

$$d_{i,j} = \left(\frac{4}{\Delta\tau} - \frac{2(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta y^2} \right) h_{i,j}^n + \frac{2k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}}{\Delta y^2} h_{i,j-1}^n +$$

$$+ \frac{2k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}}{\Delta y^2} h_{i,j+1}^n - \frac{k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta x^2} - \frac{k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}^2}{\Delta x^2} -$$

$$- \frac{k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y^2} + \frac{(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta y^2} - \frac{k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}^2}{\Delta y^2} + 2\xi_1 \eta W_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}.$$

Оу йўналишида (1.12) системани $\omega_{\Delta x, \Delta y, \Delta \tau}$ тўрда ошкормас схемани қўллаб аппроксимация қиламиз.

$$\frac{1}{\tilde{h}} \frac{(h^2)_{i,j}^{n+1} - (h^2)_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}}{0.5\tau} = \frac{k_{i-0.5,j}(h^2)_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} - (k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})(h^2)_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}}{\Delta x^2} + \frac{k_{i+0.5,j}(h^2)_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}}}{\Delta x^2} \quad (1.16)$$

$$+ \frac{k_{i,j-0.5}(h^2)_{i,j-1}^{n+1} - (k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})(h^2)_{i,j}^{n+1}}{\Delta y^2} + \frac{k_{i,j+0.5}(h^2)_{i,j+1}^{n+1}}{\Delta y^2} + 2\xi_1 \eta W_{i,j}^{n+\frac{1}{2}}$$

Юқорида келтирилган сатҳ функциясининг квадратига нисбатан ифодадан фойдаланиб (1.16) ни қуйидагича ёзамиз:

$$\frac{2k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}}{\Delta y^2} h_{i,j-1}^{n+1} - \left(\frac{2(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta y^2} - \frac{4}{\Delta\tau} \right) h_{i,j}^{n+1} + \frac{2k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}}{\Delta y^2} h_{i,j+1}^{n+1} =$$

$$- \left(\left(\frac{4}{\Delta\tau} - \frac{2(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta x^2} \right) h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + \frac{2k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}}{\Delta x^2} h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} + \right. \quad (1.17)$$

$$+ \frac{2k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}}{\Delta x^2} h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} - \frac{k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta x^2} - \frac{k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}^2}{\Delta x^2} -$$

$$\left. - \frac{k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y^2} + \frac{(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta y^2} - \frac{k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}^2}{\Delta y^2} + 2\xi_1 \eta W_{i,j}^{n+1} \right).$$

(1.17) ни уч диагоналли алгебраик тенгламалар системаси кўринишида қуйидагича ифодалаймиз:

$$\bar{a}_{i,j} h_{i,j-1}^{n+1} - \bar{b}_{i,j} h_{i,j}^{n+1} + \bar{c}_{i,j} h_{i,j+1}^{n+1} = -\bar{d}_{i,j}, \quad (1.18)$$

бу ерда

$$\bar{a}_{i,j} = \frac{2k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}}{\Delta y^2}, \quad \bar{b}_{i,j} = \frac{2(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta y^2} - \frac{4}{\Delta\tau}, \quad \bar{c}_{i,j} = \frac{2k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}}{\Delta y^2},$$

$$\begin{aligned} \bar{d}_{i,j} = & \left(\frac{4}{\Delta\tau} - \frac{2(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}}{\Delta x^2} \right) h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + \frac{2k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}}{\Delta x^2} h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} + \\ & + \frac{2k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}}{\Delta x^2} h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} - \frac{k_{i-0.5,j}\tilde{h}_{i-1,j}^2}{\Delta x^2} + \frac{(k_{i-0.5,j} + k_{i+0.5,j})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta x^2} - \frac{k_{i+0.5,j}\tilde{h}_{i+1,j}^2}{\Delta x^2} - \\ & - \frac{k_{i,j-0.5}\tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y^2} + \frac{(k_{i,j-0.5} + k_{i,j+0.5})\tilde{h}_{i,j}^2}{\Delta y^2} - \frac{k_{i,j+0.5}\tilde{h}_{i,j+1}^2}{\Delta y^2} + 2\xi_1\eta W_{i,j}^{n+1}, \end{aligned}$$

(1.15) ва (1.18) тенгламалар системасини прогонка методидан фойдаланиб ҳисоблаймиз:

Ох йўналишда

$$h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} = \alpha_{i+1,j} h_{i+1,j}^{n+\frac{1}{2}} + \beta_{i+1,j}, \quad (1.19)$$

Оу йўналишда

$$h_{i,j}^{n+1} = \bar{\alpha}_{i,j+1} h_{i,j+1}^{n+1} + \bar{\beta}_{i,j+1}, \quad (1.20)$$

каби рекуррент формулалардан фойдаланамиз.

(1.19) ва (1.20) ларда $\alpha_{i,j}$, $\beta_{i,j}$, $\bar{\alpha}_{i,j}$, $\bar{\beta}_{i,j}$ ларни топиш учун i ни $i-1$ га, j ни

$j-1$ га алмаштирамиз:

$$h_{i-1,j}^{n+\frac{1}{2}} = \alpha_{i,j} h_{i,j}^{n+\frac{1}{2}} + \beta_{i,j},$$

$$h_{i,j-1}^{n+1} = \bar{\alpha}_{i,j} h_{i,j}^{n+1} + \bar{\beta}_{i,j}$$

бу ерда $\alpha_{i,j}$, $\beta_{i,j}$, $\bar{\alpha}_{i,j}$, $\bar{\beta}_{i,j}$ лар прогонка коэффициентлари

Ҳисоб китоблардан сўнг Ох, Оу йўналишлари учун прогонка коэффициентларини топиш учун қуйидаги рекуррентлардан фойдаланамиз:

$$\alpha_i = \frac{c_{i-1,j}}{b_{i-1,j} - a_{i-1,j}\alpha_{i-1,j}}, \quad \beta_i = \frac{d_{i-1,j} + a_{i-1,j}\beta_{i-1,j}}{b_{i-1,j} - a_{i-1,j}\alpha_{i-1,j}}, \quad (1.21)$$

$$\bar{\alpha}_j = \frac{\bar{c}_{i,j-1}}{\bar{b}_{i,j-1} - \bar{a}_{i,j-1}\bar{\alpha}_{i,j-1}}, \quad \bar{\beta}_j = \frac{\bar{d}_{i,j-1} + \bar{a}_{i,j-1}\bar{\beta}_{i,j-1}}{\bar{b}_{i,j-1} - \bar{a}_{i,j-1}\bar{\alpha}_{i,j-1}}, \quad (1.22)$$

$-kh \frac{\partial h}{\partial n} \Big|_r = \gamma(h_0 - h)$ каби чегаравий шартни фиктив бўлган фильтрация

худуди учун ҳар бир йўналишлар учун чегаравий шартларни қуйидагича қилиб оламиз ва ошқормас схемани қўллаб аппроксимация қиламиз:

Ox йуналиши бўйлаб:

$$\frac{\partial h}{\partial x_i} \Big|_{x_i=0} = -\frac{k_0 h_0}{2L} k_{1,j} \frac{2\tilde{h}_{1,j} h_{1,j}^{n+\frac{1}{2}} - \tilde{h}_{1,j}^2 - 2\tilde{h}_{0,j} h_{0,j}^{n+\frac{1}{2}} + \tilde{h}_{0,j}^2}{\Delta x} = \gamma(h_0 h_{1,j}^{n+\frac{1}{2}} - h_0), \quad (1.23)$$

$$\frac{\partial h}{\partial x_i} \Big|_{x_i=1} = \frac{k_0 h_0}{2L} k_{l,j} \frac{2\tilde{h}_{l,j} h_{l,j}^{n+\frac{1}{2}} - \tilde{h}_{l,j}^2 - 2\tilde{h}_{l-1,j} h_{l-1,j}^{n+\frac{1}{2}} + \tilde{h}_{l-1,j}^2}{\Delta x} = \gamma(h_0 h_{l,j}^{n+\frac{1}{2}} - h_0), \quad (1.24)$$

Oy йуналиши бўйлаб:

$$\frac{\partial h}{\partial y_i} \Big|_{y_i=0} = -\frac{k_0 h_0}{2L} k_{i,1} \frac{2\tilde{h}_{i,1} h_{i,1}^{n+1} - \tilde{h}_{i,1}^2 - 2\tilde{h}_{i,0} h_{i,0}^{n+1} + \tilde{h}_{i,0}^2}{\Delta y} = \gamma(h_0 h_{i,1}^{n+1} - h_0), \quad (1.25)$$

$$\frac{\partial h}{\partial y_i} \Big|_{y_i=1} = \frac{k_0 h_0}{2L} k_{i,j} \frac{2\tilde{h}_{i,j} h_{i,j}^{n+1} - \tilde{h}_{i,j}^2 - 2\tilde{h}_{i,j-1} h_{i,j-1}^{n+1} + \tilde{h}_{i,j-1}^2}{\Delta y} = \gamma(h_0 h_{i,j}^{n+1} - h_0), \quad (1.26)$$

Юқорида таъкидланганидек, муаммо чизиқли бўлмаган қисман дифференциал тенгламалар ёрдамида тасвирланган, уни итерацион усул ёрдамида ечиш мумкин. Такрорланувчи жараённинг яқинлашув шартлари қуйидагилардан иборат:

$$\left| (h_{i,j}^n)^{(s+1)} - (h_{i,j}^n)^{(s)} \right| \leq \varepsilon.$$

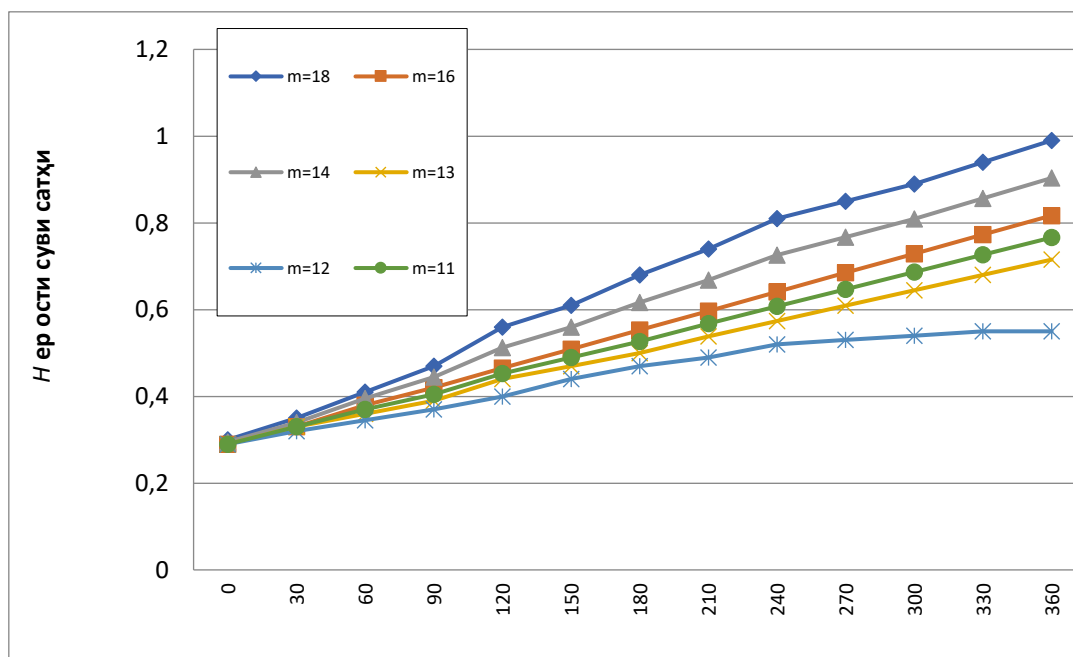
бу ерда s – итерациялар сони, ε – итерацион жараённинг аниқлиги.

III. Муҳокама. Тадқиқотлар давомида олинган натижалар асосида масалани ечиш сув олиш иншоотининг эксплуатацияси шароитида амалга оширилди. Сув қатламининг параметрларини аниқлаштириш ва ер усти ва ер ости сувлари ўртасидаги миқдорий муносабатларни аниқлаш учун бир қатор гидрогеологик қирқим ёки кесмада бундай вазифалар ҳал қилинди. Қирқимда тоғ жинслари тафсилотларини аниқлашни ҳал қилишнинг асосий мақсади фильтрациянинг ер усти сув оқимлари билан ўзаро боғлиқлигини аниқлаш, улардан сизилиб йўқотишларини аниқлаш, шунингдек оқимнинг коэффициенти

хусусиятларининг баъзи тафсилотларини аниқлаштириш, яъни сизилиш коэффициенти ва суюқликни йўқотиш коэффициенти ва мувозанат элементларини аниқлаштиришдир.

Бу ҳолда дастлабки маълумотлар 2018 йил учун тузилган сув таъминоти ва гидроизогипс баланси сифатида олинади, сув бериш коэффициенти $\mu = 0,15$. Бир қатор ностационар вазифаларни ҳал қилиш натижасида сув бериш коэффициенти ва сув баланси модел бўйича танланади. Дала тадқиқотларига кўра, сув бериш коэффициенти 0,10 дан 0,20 гача.

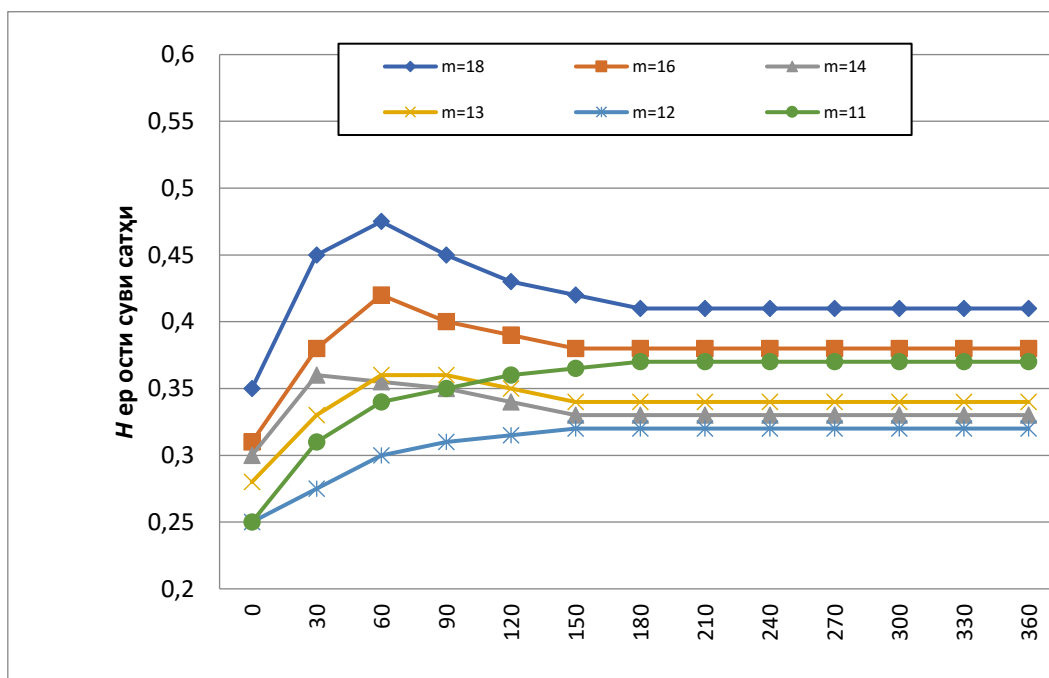
Ушбу интервалда энг мақбул параметр қийматлари танланади. Координатлари (x, y) бўлган бешта танланган характерли нуқталарда ҳисоблаш тажрибалари; (28, 32); (56, 32); (43, 24); (28, 16); (56,32) қиймати $\mu = 0.10-0.19$ даражаларнинг минимал оғишларини ва вақт фарқи бўйича Н нинг барқарор тебранишини кўрсатди.

1-расм. Сув сатҳининг стабиллашуви графиги ($\mu = 0,12 - 0,13$)

Сув сатҳининг стабиллашуви 120 кунга тўғри келади. $\mu < 0.20$ қийматида даражалар фарқи катта ва $\mu = 0,12 - 0,13$ қийматида у деярли барқарорлашади, яъни, ўзгармайди (4.9-расм). Шундай қилиб, ҳудуд модели учун суюқликни

йўқотишнинг оптимал қиймати 0,12 га тенг. Филтрланиш коэффициентларининг қийматларини аниқлаштиришда 2019 йил июл-август ойларида гидроизогипс ва ер юзининг мутлақ баландликлари асос қилиб олинди (4.10-расм). Баланс моддалари: участканинг шимолий-шарқий қисмида $Q = const$ ер ости сувлари оқими, моделнинг юқори чегараси; соҳанинг жанубий қисмида, моделнинг пастки чегарасида чиқиш; участканинг ичкарасида инфильтрация ва мавжуд сув олиш жойлари билан тортиб олинган жой, шарқий ва ғарбий қисмларда, ер усти сув оқимлари билан боғланиш Q_k ёки Q_p ўтказувчан чегарадир.

2. расм. Сув сатҳининг барқарорлик графиги ($\mu = 0,12 - 0,13$)

Хулоса. Худудда инфильтрация характерли ва ер ости суви филтрланиши йўқотишлари ва дренажнинг ҳар бир чизиқли км учун 50-100 л/с оралиғида қийматини аниқлашга асос берди. Моделнинг етарлилиги бир йил давомида эпигноз муаммони ечиш орқали текширилди, дастлабки ҳолат 2018 йилги гидрогеологик шароит бўлиб қабул қилинди ва 2019 йилда кузатув пунктларида дала ўлчовлари натижалари билан таққослаш амалга оширилди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Джуманов Ж.Х., Юсупов Р.А., Ахралов Ш.С., Эгамбердиев Х.С., Исроилов У.Б. Сув хўжалик фаолияти ўзгарган шароитларда ер ости сувлари ҳаракатини математик моделлаш (Зарафшон воҳасининг Дамхўжа сув олиш иншооти мисолида)/ Муҳаммад Ал-Хоразмий Авлодлари илмий-амалий ва ахборот-таҳлилий журнали. –Тошкент. 2019.«Fan va texnologiya» нашриёти 4(10). 132-137 стр. (05.00.00; 10)

2. Джуманов Ж.Х., Юсупов Р.А., Эгамбердиев Х.С. Математическое моделирование процессов геофильтрации подземных вод в многослойных средах (на примере Китабо-шахрисабзского месторождения подземных вод)/ ВЕСТНИК ТУИТ. -Ташкент. ТАТУ. 3(51) 2019, -С.87-98 (05.00.00; 31)

3. Джуманов Ж.Х., Юсупов Р.А., Эгамбердиев Х.С. ва б. Многомерный подход к моделированию фильтрационных процессов гидрогеологических систем. //«O'zbekiston zaminini («Земля Узбекистана»)» илмий-амалий ва инновацион журнал. 2019 йил 2-сон. O'ZDAVYERLOYUNA institute. Тошкент-2019.

4. Джуманов Ж.Х., Юсупов Р.А., Эгамбердиев Х.С. ва б. К вопросу практического применения «Big DATA» в гидрогеологических исследованиях// Пятая Международная научно-практическая конференция «Big DATA and Advanced Analytics. Big DATA и анализ высокого уровня» Минск. Республика Беларусь. 13-14 марта 2019 года. – Б.100

5. Джуманов Ж.Х., Бегимкулов Д.К., Хушвактов С.Х., Эгамбердиев Х.С. Разработка типовых компьютерных моделей формирования запасов месторождений подземных вод в маловодных период. // “Ахборот ва телекоммуникация технологиялари ривожланиши истиқболлари” Республика илмий-техник конференция материаллари. Қарши 2018

6. Джуманов Ж.Х., Эгамбердиев Х.С. Разработка и внедрение устройств автоматизированных измерений параметров подземной гидросферы. //

Математик моделлаштириш, алгоритмлаш ва дастурлашнинг долзарб муаммолари. Республика конференцияси. Тошкент 2018 йил 17-18 сентябр

7. Джуманов Ж.Х., Узаков У.З., Эгамбердиев Х.С. Уч ўлчамли фазовий маълумотлар моделлари ва тузилмалари. “Ахборот ва телекоммуникация технологиялари ривожланиш истиқболлари” Республика илмий-техник конференция материаллари. Қарши 2018

8. Джуманов Ж.Х., Юсупов Р.А., Эгамбердиев Х.С., Ахралов Ш.С. Программа прогнозирование движения подземных вод. Агентство по интеллектуальной собственности Республики Узбекистан Свидетельство об официальной регистрации программы для электронно-вычислительных машин. –Ташкент. 2019. №DGU 2019 0843.

9. Самарский А.А., Николаев Е.С. Методы решения сеточных уравнений. М.:Наука,1978.-590с.

10. Умаров У.У., Хабибуллаев И.Х., Грачева И.Н., Усманов Р.Н., Джуманов Ж.Х. Перспективы развития методологии моделирования гидрогеологических систем на базе современных информационных технологий: Геология и минеральные ресурсы/ -Т., 2006. №2. -С. 52-55 .

11. Шестаков В.М., Невечера И. Фильтрационные расчеты несовершенной скважины в безнапорном потоке // Вестник Московского университета. Серия 4. Геология. - 2009. - № 6. - С. 55–59.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕКСТА И БРЕНДОВ ОДЕЖДЫ

Курбонова Комила

студентка 4 курса джгпу

Зокиров А.

научный руководитель доц.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются основы лингвокультурологического анализа текста и названий брендов, приведен пример критерий оценивания и примерное оценивание одного из мировых брендов.

***Ключевые слова:** лингвокультурология, анализ, бренд, текст, критерии оценки, методы анализа.*

Лингвокультурологический анализ брендов основан на лингвокультурологическом анализе текста, так как названия это как слово в художественном тексте. А вот первым аспектом в анализе художественного текста является изучение текста как феномена культуры и восприятия культурной информации в языковой единице. Единицами лингвокультурологического анализа является изучение текста в качестве феномена культурного восприятия культурной информации в виде языкового знака в тексте. Текст в свою очередь считается хранилищем идей смысловых окрасов и проявлением культуры. Лингвокультурологический анализ способствует формированию умения размышлять над языковыми и речевыми единицами, содержащими культурную информацию и формированию лингвокультурологической компетенции.

Задачами лингвокультурологического анализа являются:

- 1) умение извлекать из текста сведения о культуре страны;
- 2) умение интерпретировать полученные сведения;
- 3) умение сравнивать ценностные картины мира разных культур.

Методы лингвокультурологического анализа:

- 1) метод филологического анализа, прием жанровой интерпретации языковых средств и прием интерпретации идейного содержания текста;
- 2) метод концептуального анализа, реконструкция картины мира говорящего;
- 3) сопоставительный метод.

Если разбирать лингвокультурологию, то предметом ее являются единицы языка, которые приобрели образно-метафорическое, символическое, эталонное значения за определенный период времени. Их мы в современном языке называем "Бренд".

Бренд — знак, символ, слова или их сочетание, помогающие потребителям отличить товары или услуги одной компании от другой. Бренд воспринимается как широко известная торговая марка или компания, занимающая в сознании и психологии потребительских сегментов особое место из массы себе подобных.

Многие люди выбирают названия основываясь на своих фамильных, исторически важных аспектах к ним можно перечислить тех кто хотел сделать свою фамилию либо имя всемирно известным и зарегистрировали их как бренд, к примеру "Ламборгини" фамилия автомеханика, "Феррари" фамилия создателя автомобилей этой марки, "Версаче" фамилия модельера, "Гуччи" фамилия создателя бренда одежды, "Барилла" фамилия создателя фабрики по производству хлеба и пасты. Есть еще одна категория названий брендов, которые основаны на мифологиях : "Венус" бренд основанный на имени древнегреческой богини Венеры, "Версаче" не само название, но ее логотип заимствован от древнегреческого создания медузы Гаргоны, "Пандора" бренд

производящий дорогостоящие украшения основан на ящике пандоры, которая является артефактом в древнегреческой мифологии. Следующей категорией можно считать названия тех брендов, которые основаны на названиях песен или слов из их текстов: На сегодняшний день есть много популярных соцсетей и платформ, где можно слушать музыку, но многие предпочитают платформу Youtube, именно там находится та самая песня которая набрала самое большое количество просмотров, а именно 12 млрд. Это детская песня бейби шарк <https://youtu.be/XqZsoesa55w>, и конечно бизнесмены не упустят возможность создать свой бренд детской одежды "Baby shark" или же продукты питания под названием этой песни, но это не единичный случай таких примеров довольно много, узбекским аналогом этого примера является песня певицы Шахзоды "Чикко" <https://youtu.be/dv1AiZLGytg>. Когда эта песня набрала свою популярность тут же появились ряд магазинов детских игрушек, продуктов питания, либо производителей одежды и так далее.

Названия брендов могут содержать в себе много символик, и если их разделять на подгруппы по содержанию то они будут выглядеть так:

- Безэквивалентная лексика и лакуны
- Мифологизированные языковые единицы: архетипы и мифологемы
- Эталоны, стереотипы, символы
- Паремии
- Фразеологизмы
- Метафоры и образы языка
- Речевое поведение
- Речевой этикет (В.А. Маслова)
- Ключевые концепты культуры
- Прецедентные феномены

Это не единственная классификация, так же есть и слова-реалии которые перечислил В.С.Виноградов их шеть.

Направление оценки	Градация направления	Начисляемый балл для интегральной оценки
Положительность признака, изложенного в названии, общее благоприятное впечатление	Положительность	1
Нейтральность	0	
Отрицательность	-1	
Длина слова	Не более 5 букв	1
От 6 до 9 букв	0	
Более 9 букв	-1	
<u>Позиционирование</u> или связь с товарной категорией, отличительные черты товара	Сильная	4
Слабая	От 1 до 3 баллов	
Никакая	0	
Легкость произнесения, отсутствие непроезносимых, шипящих звуков	Удобопроизносимое	1
Произносимое с небольшим затруднением	0	
Неудобопроизносимое	-1	
Запоминаемость, оригинальность, образность	Оригинальное	1
Неоригинальное	0	
Обыденное	-1	

По данной таблице оцениваются названия брендов и они всегда являются субъективными. сделаем разбор следующих названий брендов:

"Gucci" - название относится к категории фамильных и положительность признака, изложенного в названии, общее благоприятное впечатление является положительным, состоит из 5 букв, позиционирование или связь с товарной категорией, отличительные черты товара - сильная, легкость произнесения, отсутствие непроизносимых, шипящих звуков - удобопроизносимое, запоминаемость, оригинальность, образность - оригинальное. В итоге мы получаем самый максимальный балл - 8.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. *"Пособие по лингвокультурологическому анализу текста"*
Д.В.Ворошкевич
2. https://mobile.studbooks.net/1202811/marketing/lingvisticheskiy_analiz_nazvaniy_brendov
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/lingvokulturologicheskaya-obuslovlennost-brenda>

**2022 YILNING O‘TGAN DAVRI MOBAYNIDA MY.GOV.UZ NING MOBIL
ILOVASIDA 50 TURDAGI YANGI ELEKTRON DAVLAT XIZMATLARI
JORIY QILINDI**

Umarov Hikmatillo Ahadovich

Boysun tuman adliya bo‘limi
davlat xizmatlari markazi bosh mutaxassisi

ANNOTATSIYA

Davlat xizmatlari markazlari orqali ko‘rsatiladigan xizmatlar soni kelgusi yilda 300 taga yetkaziladi va ular ichida haydovchilik guvohnomasini onlayn rasmiylashtirish ham bor.

***Kalit so‘zlar:** my.gov.uz, haydovchilik guvohnomasi, eksterritorial, elektron hukumat, elektron apostil, proaktiv, inklyuziv*

Xalq bilan muloqotning muhim institutsional yangiliklaridan biri – davlat xizmatlari markazlarining tashkil etilishi bo‘ldi. – Fuqarolar emas, hujjatlar harakatlanadi, tamoyili asosida faoliyat olib borayotgan davlat xizmatlari markazlari xalqimizning uzog‘ini yaqin, og‘irini yengil qilishga harakat qilmoqda. Ta’bir joiz bo‘lsa davlat xizmatlari markazlari Yangi O‘zbekistonning byurokrtiyaga qarshi markazlari rolini bajarmoqda.

Har kuni o‘rtacha 40-45 ming fuqaro davlat xizmatlari markazlariga tashrif buyurib, tez, qulay oson xizmatlardan foydalanmoqda.

O‘tgan besh yilda 42 millionga yaqin davlat xizmatlari ko‘rsatildi. Bu davlat xizmatlari har bir oilaga kirib keldi, degani. Bu hazilakam raqam emas. Bu shuncha marta fuqarolar to‘g‘ridan-to‘g‘ri davlat tashkilotlariga murojaat qilmadi, ma’lum ma’noda korrupsiya omilining, byurokrtiyaning oldi olindi, degani.

2018–2022 yillarda Davlat xizmatlari markazlari orqali ko‘rsatilayotgan xizmat turlari qariyb 7 baravarga ortib, 37 tadan 253 taga yetkazildi. 2022 yilda 78 davlat xizmati yo‘lga qo‘yildi. Prezident farmoni bilan tasdiqlangan maqsadli ko‘rsatgichlarda joriy yil oxirigacha xizmatlar sonini 172 dan 200 taga yetkazish belgilangan edi. Demak, ko‘rsatgichlar 147 foizga bajarildi. Mavjud 771 davlat xizmatidan 253 tasi (32,8 foizi) davlat xizmatlari markazlari orqali ko‘rsatilmoqda.

176 zamonaviy Davlat xizmatlari markazlari binolari foydalanishga topshirildi. 75 bino davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida barpo etilgani natijasida ushbu markazlar qurilishi uchun sarflanishi mumkin bo‘lgan qariyb 500 milliard so‘mlik budjet mablag‘i tejaldi.

Ma’lumot o‘rnida aytish joiz, joriy yil boshidan beri Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (my.gov.uz)da 68 ta yangi onlayn xizmatlar ishga tushirilib, umumiy elektron davlat xizmatlari soni 368 taga yetdi. Shulardan 242 tasi tadbirkorlar uchun mo‘ljallangan bo‘lsa, 225 tasi fuqarolarimiz uchun joriy qilingan. 240 ta xizmatdan esa bepul foydalanish imkoniyati mavjud. Barcha pullik xizmatlardan my.gov.uz orqali foydalanilganda 10 foiz chegirma belgilangan.

My.gov.uz ning mobil ilovasida 2022 yilda 50 turdagi yangi elektron davlat xizmatlari joriy qilinib, ular soni 160 taga yetkazildi. Shulardan 22 tasidan ro‘yxatdan o‘tmasdan turib, 92 tasidan esa bepul foydalanish mumkin bo‘ldi. 2022 yil davomida elektron davlat xizmatlaridan onlayn foydalanish ortidan aholining 36 milliarddan ortiq mablag‘lari tejaliishiga erishildi. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali foydalanuvchilari soni 2022 yilda keskin ortib, 4 millionga yetdi. Bunda fuqarolarimizning vaqti va mablag‘i tejaliishiga, davlat idoralariga bevosita tashrifini qisqartirishga bosqichma-bosqich erishilmoqda.

Joriy yilda ijtimoiy sohalarga doir xizmatlarni takomillashtirishga e’tibor yanada kuchaytirildi. Xususan, “Ijtimoiy himoya yagona reyestri”ga kirgan hamda I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslarga my.gov.uz xizmatlarini ko‘rsatishda davlat bojlari uchun 50 foiz chegirma yo‘lga qo‘yildi.

Shuningdek, 2022 yil 1 oktyabrdan boshlab 18 yoshgacha nogironligi bo'lgan bolalar va odam immunitet tanqisligi virusi keltirib chiqaradigan kasallikka chalingan 18 yoshgacha bolalarga to'lanadigan nafaqalarni hamda parvarishlash nafaqasini fuqarolardan qo'shimcha hujjatlarni talab etmagan holda "proaktiv shakl"da tayinlash tizimi joriy etildi. Bugungi kunda mazkur tizim orqali 3 mingdan ortiq nafaqalar tayinlandi.

Shu bilan birga, 2023 yilda Yagona portalda aholi va tadbirkorlik sub'ektlariga yanada qulayliklar yaratish maqsadida yangi xizmatlar ishga tushiriladi. Masalan, 1-sinfga onlayn qabul qilishga ariza yuborish, imtiyozli transport kartasini olish, ko'chmas mulk tarixi ma'lumotlarini taqdim etish va hokazolar.

Yangi yildan elektron davlat xizmatlari safidan "proaktiv shakldagi" xizmatlar ham o'rin olishi ko'zda tutilgan. Bundan tashqari, davlat organlari va tashkilotlari tomonidan talab qilinadigan hujjatlar va ma'lumotlar so'rovi yanada qisqartirilib, minimal darajaga yetkazilishi rejalashtirilgan.

2022 yilda amalga oshirilgan muhim yangiliklardan biri – bu shaxsni uning mobil telefon raqami orqali identifikatsiyalash imkonini beruvchi Mobil-ID tizimi ishlab chiqilib, joriy etilgani bo'ldi. Mobil-ID tizimi foydalanuvchilari elektron raqamli imzoni qo'llamagan holda barcha davlat xizmatlaridan foydalanishi mumkin. Shuningdek, ushbu tizim arizachilarni mobil telefon raqami orqali identifikatsiya qilish imkonini beradi.

Bu tizim orqali internet mavjud bo'lgan istalgan joyda davlat xizmatlaridan foydalanish mumkin. Hozirga qadar tizimda 78 ming 400 dan ortiq fuqaro ro'yxatdan o'tkazildi.

Davlat xizmatlari ko'rsatish sohasida yangi qabul qilinayotgan hujjatlar biznes jarayonlarini reinjiniring qilish (BPR) usullarini qo'llagan holda 2023-2024 yillarda 53 xizmat soddalashtirib boriladi.

Ayrim xizmatlarni xususiy sektorga o'kazish choralari ko'riladi. DXMLar tomonidan ko'rsatilayotgan 80 ga yaqin xizmatni xususiy sektor tomonidan ko'rsatish bo'yicha takliflar tayyorlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 20.04.2022 yildagi "Davlat xizmatlari ko'rsatishni soddalashtirish, byurokratik to'siqlarni qisqartirish hamda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlantirishning qo'shimcha choratadbirlari to'g'risida"gi PF-113-son Farmoni*

MARKAZIY OSIYO IQTISODIY HAMJAMIYATIDA O‘ZBEKISTONNING ROLI

Xudoyorov Qalandar Shodiyor o‘g‘li

Qarshi Davlat universiteti 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

1991-yilda sobiq SSR parchalangach O‘rta Osiyoda mustaqil davlatlar tashkil topishi ushbu mintaqa mamlakatlarining iqtisodiy va siyosiy jihatdan o‘zaro hamkorlik qilish orqali rivojlanishini taqozo etdi. Natija 1994-yil iyul oyida Markaziy Osiyo Iqtisodiy Hamjamiyati tuzildi.

Kalit so‘zlar: *Sovet ittifoqi, O‘zbekiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston, MOIH.*

Sovet Ittifoqining parchalanishi natijasida XX asr 90-yillari boshiga kelib Markaziy Osiyoda 5 ta mustaqil respublika tashkil topdi. Bu esa mustaqil respublikalarni o‘zaro ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma’naviy va boshqa ko‘plab sohalarda hamjihatlik bilan ish yuritishga undagan asosiy omillardan biri bo‘lib xizmat qildi. Ushbu siyosiy vaziyatni to‘g‘ri baholay olgan Markaziy Osiyo davlatlarining prezidentlari 1991-yilning 13-15-avgust kunlarida Toshkent shahrida ilk bor yig‘ilish o‘tkazishdi. Unda uchrashuv yakunlari xususida Axborot hamda O‘rta Osiyo va Qozog‘iston respublikalararo Maslahat kengashini tuzish to‘g‘risida bitim imzolandi. Maslahat kengashining asosiy vazifasi beshta mamlakat o‘rtasida iqtisodiy hamkorlik yaratish, bozor munosabatlariga o‘tishda mintaqa manfaatlarini himoya qiluvchi kelishilgan siyosat yuritishdan, iqtisodiyotning umumiy muammolarini hal etishga yagona yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat ekanligi belgilab qo‘yildi. 1994-yil 30-aprelda Cho‘lponota shahrida O‘zbekiston, Qozog‘iston va Qirg‘iziston prezidentlari o‘rtasida yagona iqtisodiy makon

tuzish to'g'risida uch tomonlama shartnoma imzolandi. O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston Prezidentlarining 1994-yil iyul oyi boshida Almati shahrida bo'lib o'tgan uchrashuvida o'zaro integratsiyani kuchaytirish bo'yicha, Markaziy Osiyo Hamkorlik va taraqqiyot bankini tuzish to'g'risida bitimlar imzolandi. Tomonlar Davlatlararo kengash hamda uning doimiy ijroiya organini, shuningdek, bosh vazirlar kengashini ta'sis etdilar.

O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston o'rtasida Markaziy Osiyo Hamkorlik va taraqqiyot banki tashkil etildi. Shu tariqa Markaziy Osiyo Iqtisodiy hamjamiyati (MOIH) tashkil topdi. Ushbu hamjamiyatning ahamiyatli tomoni shundaki, O'rta Osiyo davlatlari tashqi savdoda boj to'lovlarida yuzaga keladigan o'zaro muammolarni bartaraf etishdi. Bundan tashqari chegaralarning o'zaro yaqin ekanligi yuklarni tashishda ortiqcha sarf-xarajatlarni keskin qiqartirish imkonini berdi. 1995-yil 9-10-yanvar kunlari Bishkekda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston davlat boshliqlarining kengashi bo'lib unda uch qardosh davlatlar o'rtasida abadiy do'stlik haqida shartnoma imzolandi. Bu hujjatda o'zbek, qozoq, qirg'iz xalqlarining orzu niyatlari o'z ifodasini topdi. Mazkur shartnoma uch qardosh davlat xalqlarining iqtisodiy, siyosiy, madaniy ilmiy-texnikaviy hamkorligini yangi asoslarda rivojlantirishga yo'naltirildi.

1997-yil 12-dekabr kuni Qozog'iston Respublikasining yangi poytaxti-Astana shahrida O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston Prezidentlarining kengashi bo'lib o'tdi. Kengashda uch mamlakat o'rtasida energetika, suv zaxiralaridan oqilona foydalanish, oziq-ovqat ta'minoti, kommunikatsiya hamda mineral xom-ashyo zaxiralarini o'zlashtirish va qayta ishlash sohalari bo'yicha xalqaro konsiumlar tuzish to'g'risida muzokara bo'ldi.

Tojikistonda 1992-1996-yillarda davom etgan birodarkushlik urushi Tojikistonning iqtisodiy taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatdi, uning qo'shni mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston bilan hamkorligiga ham salbiy ta'sir etdi.

1992-2017-yillar mobaynida O'zbekiston va Tojikiston davlatlari o'rtasida siyosiy aloqalarimiz biroz sustlashgan bo'lsa-da, iqtisodiy va madaniy aloqalar

jadal rivojlandi. O‘zbekistonning birinchi prezidenti I.Karimovning taklifiga binoan 1998-yil 4-yanvar kuni Tojikiston prezidenti I.Rahmonov O‘zbekistonga amaliy tashrif bilan keldi. Ikki mamlakat rahbarlari tashrif yakunlari bo‘yicha qo‘shma axborot imzoladi .

O‘zbekiston va Tojikiston Bosh vazirlari sog‘liqni saqlash, madaniyat va gumanitar soha, fan, texnika va axborot sohalari bo‘yicha hamkorlik to‘g‘risida bitimlarni imzoladilar. Ikki mamlakat hukumatlari o‘rtasida yuk tashish hamda gaz yetkazib berish, Tojikistonning qarzi bo‘yicha o‘zaro hisob-kitob to‘g‘risida gi bitimlar ham imzolandi. O‘zbekiston va Tojikiston munosabatlari o‘zining yangi, mustahkamlanish va taraqqiyot davriga o‘tdi. O‘zbekiston bilan Tojikiston o‘rtasida tovar ayirboshlash hajmi 1997-yilda 50mln AQSH dollaridan oshdi, bu avvalgi yilga nisbatan 50 % ko‘pdir. 2000-yilda O‘zbekistonda 15 ta o‘zbek – tojik qo‘shma korxonasi, Tojikistonda 3 ta tojik – o‘zbek qo‘shma korxonasi faoliyat yuritdi. 2012-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi hududida Markaziy Osiyo mamlakatlari investorlari ishtirokida 219 ta korxonalar faoliyat yuritayotgan bo‘lib, ulardan 47 tasi 100 % xorijiy sarmoyadorlar hisobidan tashkil etilgan. Qolgan 172 tasi esa qo‘shma korxonalar hisobiga to‘g‘ri keladi. Shuningdek, Markaziy Osiyo mamlakatlari hududida O‘zbekiston Respublikasi investorlari ishtirokida faoliyat yuritayotgan korxonalar soniga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak Qozog‘istonda 97 ta,

Qirg‘izistonda 34 ta, Tojikistonda 8 ta korxonalar aynan mamlakatimiz sarmoyadorlari tomonidan barpo etilgan.³⁴

Shunisi ahamiyatliki, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev ilk xorijiy tashriflarini 2017-yilning mart oyida Markaziy Osiyo davlatlaridan boshladi: avval Turkmaniston va Qozog‘iston, so‘ng Qirg‘iziston va Tojikistonga tashriflar amalga oshirildi. Ushbu tashriflar chog‘ida biznes forumlar o‘tkazilib, savdo-iqtisodiy va investitsiyaviy hamkorlik bo‘yicha hukumatlararo bitimlarning salmoqli paketlari imzolandi. Bu esa O‘zbekiston va Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasidagi o‘zaro

³⁴ O‘zbekiston tarixi //Q.Usmonov , M. Sodiqov, S. Burxonova . T.: Iqtisod-Moliya. 2016. B. 440.

savdosotiq, kooperatsion aloqalarni rivojlantirishga xizmat qildi. Bundan tashqari, qo'shni davlatlarning O'zbekiston bilan chegaradosh hududlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqalar o'rnatish va mintaqaviy iqtisodiy forumlar o'tkazish amaliyoti yo'lga qo'yildi.

Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining O'zbekistonga javob tashriflari esa ko'p tomonlama hamkorlik poydevorini yanada mustahkamladi hamda iqtisodiy va investitsiyaviy hamkorlik yo'nalishlarini kengaytirdi. Qayd etish joizki, so'ngi yillarda Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbuslari qo'shni davlatlar rahbarlari tomonidan qo'llab – quvvatlanishi natijasida Markaziy

Osiyoda siyosiy muloqot va o'zaro ishonch mustahkamlandi. Davlat rahbarlarining Maslahatlashuv uchrashuvlari yo'lga qo'yildi. Natijada mintaqadagi ikki va ko'p tomonlama hamkorlik darajasi yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, 2017-2019-yillar mobaynida Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan savdo aylanmasi yillik o'rtacha 50 % dan ko'proqqa o'sib , 5,2 mlrd dollarga yetgan. 2020-yil natijalariga ko'ra esa , global pandemiya sharoitiga qaramay, O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo aylanmasining umumiy hajmi 5 mlrd dollarni tashkil etdi. Jumladan, O'zbekistonning umumiy tashqi savdo aylanmasida Markaziy Osiyo davlatlarining ulushi 2019-yildagi 12,4 % dan, 2020-yilda 13,6 % ga oshgan. O'zbekistonning mintaqadagi umumiy tashqi savdo aylanmasida esa Qozog'istonning ulushi 61 %, Qirg'izistonniki 18,2 %, Turkmanistonniki 10,6 % va Tojikistonning ulushi 10,2 % ni tashkil etdi.

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan 2016 yildan 2019 yilgacha bo'lgan savdo aylanmasi 2 barobardan ziyod oshib, 2,5 mlrd dollardan 5,2 mlrd dollargacha o'sdi. O'sish ko'rsatkichi Qozog'iston bilan ---1,8, Qirg'iziston bilan ----5, Turkmaniston bilan--- 2,7 va Tojikiston bilan ---2,4 barobarni tashkil etdi. O'zbekistonning Markaziy

Osiyo mamlakatlari bilan umumiy savdo aylanmasidagi ulushi hajmi ham 10,2 % dan 12,4 % ga oshdi.³⁵

Xulosa o‘rnida aytish joizki, O‘zbekiston yuritayotgan ochiq va o‘zaro manfaatli hamkorlik siyosati Markaziy Osiyo mamlakatlarida qo‘llab – quvvatlanmoqda. Qo‘shni davlatlar O‘zbekistonning ishonch va yaqin qo‘shnichilik muhitini yaratishga qaratilgan sa’y-harakatlarini yuqori baholab Markaziy Osiyo davlatlari mintaqani barqaror, xavfsiz, hamkorlikda gullab yashnagan makonga aylantirishga tayyor ekanliklarini izhor qilmoqda. Bu esa mintaqa davlatlari iqtisodiyotlarining tezkor taraqqiyotiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1. O‘zbekiston tarixi //Q.Usmonov , M. Sodiqov, S. Burxonova . T.: Iqtisod-Moliya. 2016.*
- 2. Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida savdo-iqtisodiy va investitsiyaviy hamkorlikni rivojlantirish — taraqqiyot omili // Gazeta.uz. 2021 yil 13 iyul*
- 3. Муस्ताқиллик: изоҳли илмий оммабон лугат. – Тошкент: Шарқ, 2006. – Б. 211-212.*
- 4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқалари қўмитаси жорий архиви. 2021 йил.*

³⁵ Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida savdo-iqtisodiy va investitsiyaviy hamkorlikni rivojlantirish — taraqqiyot omili // Gazeta.uz. 2021 yil 13 iyul

GUMANITAR TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI

Abduxalilova Shirmonoy Umidjon qizi

Namangan davlat universiteti Filologiya fakulteti

(Filologiya va tillarni o'qitish rus tili) yo'nalishi 3-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola raqamli ta'lim va uning qanchalik muhimligi, raqamli ta'limning elektron tushunchalari bilan belgilanishi, mobil texnologiyalardan keng foydalanishda muammolarning kelib chiqishi, gumanitar ta'lim axborot texnologiyalari haqida

***Kalit so'zlar:** Gumanitar fanlar, axborot texnologiyalari, raqamli ta'lim, dastur, o'qitish uslubi, rivojlanish.*

Xo'sh raqamli ta'lim nima? Raqamli ta'lim - bu o'qitish va o'rganish jarayonida raqamli vositalar va texnologiyalarning innovatsion qo'llanilishi bo'lib, ko'pincha ilg'or o'quv texnologiyalari yoki elektron ta'lim deb nomlanadi..

Ko'pchilik olimlar duch keladigan eng katta savol bu yangi texnologiyalar odamlarga qanday ta'sir qilishidir. Shunga qaramay, raqamli texnologiyalar ta'limdagi barcha muammolarni avtomatik ravishda hal qiladi va o'z-o'zidan ta'lim muhitining yaxshilanishiga olib keladi, deb ishonish xato bo'ladi, biroq, ulardan foydalanish ko'pincha o'qitish uslubining o'zgarishiga olib keladi.

Bugungi kunda, o'quv dasturlarini ishlab chiqishda, ta'lim muassasalari texnik va ijtimoiy rivojlanish darajasiga mos kelish kabi talablariga duch kelmoqdalar. Shubhasiz, raqamlashtirishni oddiy amalga oshirish haqiqiy o'zgarishlarga olib kelmaydi.. Shu sababli, har xil raqamli savodxonlikni ma'lum bir mavzu doirasiga siqib qo'yish emas, balki uni o'qitish va o'qitishning qisqa muddatli, shaxsiy

maqsadlariga emas, balki ta'lim sohasidagi global maqsadlarga ta'sir qiluvchi meta-fenomen sifatida ko'rib chiqish mantiqan to'g'ri keladi [1].

Ko'pincha raqamli ta'lim quyidagi elektron tushunchalar bilan belgilanadi: elektron ta'lim (e-learning), onlayn-ta'lim (online-learning), virtual o'rganish (virtual learning), masofadan turib o'qitish (distance learning), aqlli o'qitish texnikasi (the Smart Teaching Technique)va boshqalar[2]. Shu bilan birga, raqamli ta'limni ushbu ta'lim faoliyatining shakllari bilan solishtirish tendentsiyasi mavjud. Mana ba'zi misollar. Xususan, elektron ta'lim ta'lim olami bilan, raqamli biznes esa biznes olamiga tegishli bo'lishi taklif etiladi. Raqamli ta'lim (digital) - bu raqamli texnologiyalardan foydalanishga asoslangan va o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi turli xil strategiyalardan foydalanishni o'z ichiga olgan o'quv va o'quv amaliyotini rivojlantirish bosqichidir[3].

Elektron ta'lim atamasidagi "e" (e-learning) harfi ya'ni tushunchasi mavjud bo'lib, u shunchaki elektron o'rganish degani emas. Raqamli ta'lim bloglarni yuritish, sinfdagi ijtimoiy axborot vositalaridan foydalanish, standart o'quv dasturlaridan farqli maxsus, o'quvchilarni g'oyalarni sinab ko'rish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanishni o'rgatishdan iborat.

Raqamli texnologiyalar tomonidan ishlab chiqarilgan multitasking (ko'p bosqichli vazifa) o'quvchilarning o'qish qobiliyati va kognitiv qobiliyatlariga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Psixologlarning tadqiqotlari raqamli texnologiyalardan foydalanishning ma'lum sharoitlarida samaradorlikning pasayishini ko'rsatmoqda. O'qituvchining raqamli texnologiyalardan foydalanishi talabalarning yaxshiroq o'rganishini anglatmaydi. O'qituvchi talabalarga multitasking keltirib chiqaradigan oqibatlarini yengishda yordam berishi mumkin, xususan:

1) faoliyatning faqat bitta turiga e'tibor berishni o'rgatish; vaqti-vaqti bilan talabalarni noutbuklarni, smartfonlarni yopib va sinfdagi munozaralarda qatnashishga taklif qilish;

2) ma'lumotlar miqdorini cheklash. Bu axborot manbalarini tanlashning maslahat xususiyatini anglatadi;

3) ta'minlash bo'yicha raqamli texnologiyalarni joriy etish va o'zlashtirish vaqti-vaqti bilan talabalarni fikrlashga o'rgatish.

Darhaqiqat, raqamli ta'lim kontseptsiyasining mohiyati shunchaki talabalarga texnologiyadan foydalanish yoki an'anaviy usullarni zamonaviysiga almashtirish imkoniyatini berishdan iborat bo'lmasdan, balki ta'limni texnologik jihatdan intensiv usulga yo'naltirish va texnologiyalarni o'quv jarayoniga puxta o'ylangan tarzda kiritish, orqali natijalarni yaxshilashdan iborat.

Internet tarmoqlarida shakllanyotgan professional jamiyatlar, kasbiy o'sishning yangi shakllari, masalan, vebinar, virtual master-klasslar o'qituvchilar uchun nihoyatda foydali bo'lishi mumkin.

Bugungi maktab o'quvchilari va oliygoh talabalari oldida kelajakda yashashlari va ishlashlari kerak, degan vazifa turibdi. Bu o'z navbatida ularning tayyorgarlik darajalari bugun emas, balki ertangi kun mehnat bozorining talablariga javob berishi kerak deganidir. Ushbu sohada ko'plab o'qituvchilar katta yutuqlarga erishmoqdalar. Professional jamoalarning sahifalarida, mualliflik bloglari va veb-saytlarida raqamli o'rganish bo'yicha ushbu qo'llanma va kitoblar yozilyapti. Ushbu o'qituvchilar raqamli vositalarni o'zlashtirish bo'yicha o'zlarining noyob tajribalari katta hissa qo'shishmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Белолипская Г.С., Максимова Н.В. Использование проектных технологий в обучении студентов направления подготовки бакалавров «Журналистика» // *Медиапространство многополярного мира: сборник научных статей.* – М.: Российский университет дружбы народов, 2017. – С. 51-59.

2. Боуэн У. Г. *Высшее образование в цифровую эпоху.* – М.: Высшая школа экономики, 2018. – 222 с.

3. Игнатова Н.Ю. *Образование в цифровую эпоху.* – Нижний Тагил: НТИ УрФУ, 2017. – 128 с.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Икромов Х. О. (2023). ТАЛАБА ЁШЛАРДА ФАОЛ ФУҚАРОЛИК ВА ХАЁТИЙ ПОЗИЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ХУҚУҚИЙ ВА АХЛЮҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 4–11. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555197
2	Hazratqulova Zarina Hasan qizi. (2023). ALISHER NAVOIYNING "SOQIYNOMA" ASARIDA QO'LLANILGAN BADIY SAN'ATLAR. GOLDEN BRAIN, 1(2), 12–16. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555212
3	Асем Ергалиевна Абдурахманова. (2023). РАБОТА ДУЛАТА ИСАБЕКОВА. GOLDEN BRAIN, 1(2), 17–20. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555218
4	Askarov X., & Asqarova S. (2023). ISSIQLIK ALMASHTIRGICHLARDA JARAYONLARNI JADALLASHTIRISH USULLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 21–23. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555231
5	O.S. Akhmedov, & Abdukarimova R. (2023). IMPORTANTCE OF UNDERSTANDING INTERCULTURAL COMMUNICATION IN BUSINESS. GOLDEN BRAIN, 1(2), 24–28. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555251
6	Aziza A. Makhmudova. (2023). CULTURE IS A CERTAIN LEVEL OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF SOCIETY, HUMAN CREATIVE POWER AND ABILITIES. GOLDEN BRAIN, 1(2), 29–37. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555263
7	Kamalova Dilsora Jamalovna, & Botirov Ulug'bek O'tkir o'g'li. (2023). МАТЕМАТИКА ФАНИНИ МАКТАВ О'QUVCHILARIGA О'QITISHDA MNEMONIKA USULLARIDAN FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 1(2), 38–41. https://doi.org/10.5281/zenodo.7555275

8

Karimov Ismoiljon Ibrohimjonovich, & Ibodullayev Doston Rashidovich. (2023). OT SPORTI BILAN SHUG'ULLANUVCHI TALABALARNING FUNKSIONAL HOLATINI ANIQLASH VA RIVOJLANTIRISH. GOLDEN BRAIN, 1(2), 42–47. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555293>

9

Aralova Minavvar Nomoz qizi, & Abdurahmonova Lazokat Abduvohid qizi. (2023). GOJI MEVASINING XUSUSIYATLARI VA QURITISH TEXNOLOGIYASI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 48–53. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555338>

10

Досбекова Гульмира Казыбековна. (2023). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНО-ГИГИЕНИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. GOLDEN BRAIN, 1(2), 54–61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555382>

11

Jo'raboyev J.X., & Yuldasheva F. F. (2023). МАКТАБ, ЛИТСЕЙ ВА КОЛЛЕЖЛАРДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ О'QITISHNING MAQSADLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 62–64. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555403>

12

Odiljonova Parizod Shuxrat qizi. (2023). SHIMOLIY BAQTRIYA BRONZA DAVRI JAMOALARINING DAFN MAROSIMLARI (O'troq dehqonchilik madaniyati jamoalari misolida). GOLDEN BRAIN, 1(2), 65–69. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555423>

13

Dushatova Shohsanam Baxtiyor qizi, & Qayumjonova Nargiza Bahromjon qizi. (2023). THE ROLE OF LINGUISTIC TOOLS IN THE DEVELOPMENT OF ORAL SPEECH IN A FOREIGN LANGUAGE. GOLDEN BRAIN, 1(2), 70–73. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555434>

14

Рахматова Паризода Нусратовна. (2023). РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ КАК ЗАЛОГ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО УСПЕХА. GOLDEN BRAIN, 1(2), 74–77. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555444>

15

Isroilova Shoxida Dexqonovna, & Yusupova Sabohatxon A'zamjonovna. (2023). ONOMASTIKA SOHASINI O'ZLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS YO'NALISHLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 78–82.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555452>

16

Aralbaeva Qalbiyke. (2023). KEÑESBAY KARIMOV LIRIKASINDA STILISTIKALIQ FIGURALAR AMPLIFIKACIYA HAM PARALLELIZMNI KORKEMLIK XIZMETI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 83–88. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555463>

17

A.L. Raximov, & N. Yu. Xudoyqulova. (2023). QARSHI SHAHRI SHAROITIDA INTRODUKSIYA QILIGAN HIBISCUS SYRIACUS L. NING BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 89–91

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555475>

18

Po'latov Otabek Oybekovich. (2023). BOSHQARUV USLUBLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 92–96.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555478>

19

Ahmedova Saodat Toshboltayevna, Aminova Mohinur Normurod qizi, & Rahmatullayeva Shahlo Sherzod qizi. (2023). GRIPP VIRUSLARNINI INSON ORGANIZMIGA TASIRI VA RIVOJLANISHI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 97–100. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555487>

20

Ahmedova Saodat Toshboltayevna, Aminova Mohinur Normurod qizi, & Mardonqulova Gulnora Karim qizi. (2023). INSON ORGANIZMIDA IMMUN SISTEMANING TUTGAN O'RNI, VAZIFASI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 101–105.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555494>

21

Choriyeva Zulfiya Yusupovna, Aminova Mohinur Normurod qizi, & Shukurova Barchinoy Abdulhofiz qizi. (2023). OSHQOZON YARASINING KLINIK VA PATOLOGIK BELGILARI VA UNI OLDINI OLIH CHORA TADBIRLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 106–109.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555501>

22

Axmedova Dilnura Baxtiyor qizi, Arziqulova Ozoda Abdurazzoq qizi, & Saburova Umida Maulenbergenovna. (2023). SPECIFIC ASPECTS OF CLAUDE ACHILLE DEBUSSY'S WORK IN PIANO PERFORMANCE (FOR EXAMPLE, "FANTASIA FOR PIANO AND ORCHESTRA"). GOLDEN BRAIN, 1(2), 110–112. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555504>

23

Saburova Umida Maulenbergenovna, Tulayeva Madhiya Berdimuradovna, & Alimbayeva Maftuna Komiljonovna. (2023). TYPOLOGICAL STAGES AND ERGOLOGICAL BASIS OF MUSICAL INSTRUMENT PERFORMANCE. GOLDEN BRAIN, 1(2), 113–115. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555518>

24

Shodiyeva Dildora. (2023). SANOAT MIKROBIOLOGIYASINING BIOTEXNOLOGIYADAGI AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 116–120. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555529>

25

Ibragimova Mashxura, & Sh.S. Imyaminova. (2023). NEMIS TILIDAGI "MORGENSTUNDE HAT GOLD IM MUNDE" MAQOLINING ETIMOLOGIYASI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 121–124. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555541>

26

Mamatova Muqaddas G'uzorovna. (2023). MUNAQQID HECH QACHON O'LMAYDI YOHUD UMARALI NORMATOVNI XOTIRLAB. GOLDEN BRAIN, 1(2), 125–129. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555556>

27

Qo'ziboyev Shuhratjon Tursunaliyevich. (2023). RESPUBLIKAMIZ HUDUDIDAGI JAMI EKIN MAYDONLARI TARKIBI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 130–133. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555564>

28

Qo'ziboyev Shuhratjon Tursunaliyevich. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING MEVA-SABZAVOTLAR EKSPORTI GEOGRAFIYASI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 134–136. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555571>

29

Санжарбек Пахлавонovich Усманов. (2023). ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АГРОЦЕНОЗЛАРИДА ЗАРАРЛИ ЧИГИРТКАЛАРНИНГ ДОМИНАНТ ТУРЛАРИНИ ЎРГАНИШ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 137–150.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555579>

30

Abdullayev Bahodir Olimjon o'g'li. (2023). MEVALI BOG'LARDAGI TANGA QANOTLI HASHAROTLARINING BIOLOGIYASI VA ULARGA QARSHI UYG'UNLASHGAN KURASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH. GOLDEN BRAIN, 1(1), 151–155.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555590>

31

Shakuova Nursulw Bayrambay qizi. (2023). " PUQARALÍQ HÁM PUQARALÍQ JÁMIYET QURIW TIYKARLARÍNÍN ÓZINE TÁN ÁHMIYETI ". GOLDEN BRAIN, 1(2), 156–161.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555641>

32

Kodirova Zarina Bakhodirovna. (2023). THE SIGNIFICANCE OF RUSSIAN FOLKTALES IN THE FORMATION OF CHILD'S PERSONALITY IN MODERN WORLD. GOLDEN BRAIN, 1(2), 162–166.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555756>

33

Usanov Sherzod. (2023). OTA-ONALARGA BOLA TARBIYASI HAQIDA MA'LUMOT BERISH. GOLDEN BRAIN, 1(2), 167–171.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555826>

34

Abdulloyeva Go'zal Xidirboy qizi. (2023). CHO'LLANISH JARAYONINI BELGILOVCHI AYRIM INDIKATORLARNI TAVSIFLASH (QUYI AMUDARYO MISOLIDA). GOLDEN BRAIN, 1(2), 172–174.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555833>

35

Бекматов Акмал Курбонмахматович, Кутдусова Эльмира Рауфовна, & Эгамбердиев Хожиакбар Салохитдинович. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОЙ ИММУННОЙ СИСТЕМЫ В СИСТЕМАХ ОБНАРУЖЕНИЯ ВТОРЖЕНИЙ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 175–186.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555843>

36

Jurayev Erali Xoliyar o'g'li. (2023). NAMES OF GEOGRAPHICAL PLACES RELATED TO PROFESSIONS IN SURKHANDARYA REGION. GOLDEN BRAIN, 1(2), 187–192. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555851>

37

Tilloyeva Namuna. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TERMINNING SOHAVIY VA ILMIY-TEXNIK YO'NALISHLARDA QO'LLANILISHI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 193–197. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555862>

38

Qoraboyev Husniddin Kamolovich. (2023). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING ANALITIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDA O'QISH AVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 198–201. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555870>

39

Tuxtayev Olimjon Xalmuradovich. (2023). BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASH OILA INSTITUTINI MUSTAHKAMLASHNING MUHIM OMILI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 202–205. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555878>

40

Bekzod Umarov Baxtiyorjon o'g'li, & Begijonova Mahmuda Ma'rufjon qizi. (2023). MAMLAKATIMIZ QISHLOQ XO'JALIGINING ASOSIY KO'RSATKICHLARINING TAVSIFLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 206–208. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555894>

41

Bekzod Umarov Baxtiyorjon o'g'li, & Begijonova Mahmuda Ma'rufjon qizi. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTINING ASOSIY KO'RSATKICHLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 209–212. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555902>

42

Xaydarov R.R, Sattiboev I.I, & Qodirova.M.N. (2023). NAMANGAN VILOYATIDA YASHOVCHI KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI (7-12 YOSH) BOLALARNING JISMONIY RIVOJLANISHI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 213–217. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555916>

43

Жаримбетов Ажинияз Курбанбаевич. (2023). **ЎЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ САЛЫҚ КОДЕКСИНИҢ 381 СТАТЬЯСЫ БОЙЫНША ФИЗИКАЛЫҚ ШАХСЛАР ДӘРАМАТЛАРЫНА 12 ПАЙЫЗЛЫҚ САЛЫҚ СТАВКАСЫНЫҢ ҚОЛЛАНЫЛЫҰЫНЫҢ АЗ АЙЛЫҚ АЛЫҰШЫЛАР УШЫН ҲӘМ КӨП АЙЛЫҚ АЛЫҰШЫЛАР УШЫН ТӘСИРИ.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 218–221.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555928>

44

Abdurashidova Sayyora Sirojiddin qizi. (2023). **AFFIXOIDATION AS A PRODUCTIVE WAY OF WORD FORMATION IN MODERN ENGLISH AND UZBEK.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 222–227.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555943>

45

Muhabbat Qayumovna Baqoyeva, & Ergasheva Nazokat Azimjon qizi. (2023). **PSYCHOANALYTICAL FEATURES OF "ALCHEMIST" BY PAOLO COELHO.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 228–232.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555949>

46

Sharifova Shahlo Faxriddin qizi, & Yo'ldoshev Avazxo'ja Ma'ruf o'g'li. (2023). **XIZMAT SIFATI TALABLARI ASOSIDA TELEKOMMUNIKATSIYA TARMOQLARINI OPTIMALLASHTIRISH.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 233–239. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555955>

47

M.Sh.Rahimov, & Sh.N.Omonov. (2023). **ZARAFSHONNING O'RTA OQIMI HUDUDLARIDA LAOTHOE POPULI (LINNAEUS, 1758) - ARVOHKAPALAGINING BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 240–246. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555961>

48

Suvonova Damira Kurbanovna. (2023). **VOCABULARY IS ESSENTIAL FOR LEARNING FOREIGN LANGUAGES.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 247–251. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555968>

49

Shodiyeva Dildora. (2023). **BIO-MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS, GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION AND USE IN TRADITIONAL MEDICINE OF CICHORIUM INTYBUS.** GOLDEN BRAIN, 1(2), 252–256.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7555978>

50

Nasriyeva Malika Xayrullo qizi. (2023). NANOTEXNOLOGIYA SOHASINING RIVOJLANISHIDA YARIMO'TKAZGICHLI ASBOBLARNING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 257–264. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7555997>

51

Отабекова Зарнигор Аслиддин кизи. (2023). ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОЙКОНИМОВ ГАЛЛЯРАЛЬСКОГО РАЙОНА ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 265–268. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556004>

52

Tuychiyeva Xilola Zokirjon qizi, & Turdibekov Mustafo. (2023). ANTROPOGEN MUHIT OMILLARI VA ULARNING HASHAROTLARGA TA'SIRI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 269–273. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556009>

53

Uktamov Urayimjon Shavkatjon o'g'li, & Xatamova Durdona Xatamjon qizi. (2023). MARKAZIY OSIYO MINTAQASIDA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNING TRANSCHEGARAVIY MASALALARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 274–279. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556170>

54

G.Dosjanova, & B.Abdirashidova. (2023). I.YUSUPOV SHÍĠARMALARÍNDÁ TARTÍM JALĠAWÍNÍŃ GÁP ARQALÍ BILDIRILIWI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 280–284. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556180>

55

A.L.Raximov, & Q. Qayumova. (2023). BUDDLEJA DAVID II FRANCHNING SHAHRISABZ SHAROITIDA INTRODUKSIYASIGA DOIR. GOLDEN BRAIN, 1(2), 285–287. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556193>

56

Dushatova Shohsanam Baxtiyor qizi, & Abdurahimova Shahlo Rashidzoda. (2023). THE MAIN COMPONENTS OF CORRECT COMMUNICATION IN THE STUDIED LANGUAGE AND WAYS OF THEIR FORMATION. GOLDEN BRAIN, 1(2), 288–292. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556198>

57

Mirsavirova D.M, Riskidinova Z.X, Jumayev B.M, & Axrarov U.B. (2023). QANDOLAT MAHSULOTLARI TARKIBIY QISMIDAGI UNNING SOXTALIGINI ANIQLASH. GOLDEN BRAIN, 1(2), 293–296.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7556206>

58

A.L.Raximov, & D. B. Mirzayeva. (2023). QARSHI SHAHRI SHAROITIDA IQLIMLASHTIRILGAN KOELREUTERIA PANICULATA LAXM. NING BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 297–299.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7556210>

59

Муродова Дилдора Арабовна. (2023). ЦВЕТОВАЯ ГАММА В ЛИРИКЕ А. ФЕТА. GOLDEN BRAIN, 1(2), 300–303.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7556220>

60

Bekzodbek Umarov Baxtiyorjon o'g'li, & Odina Rustambek qizi. (2023). QISHLOQ XO'JALIGI EKINLARI HOSILDORLIGI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 304–307. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556230>

61

Игамбердиева Азиза, Абдураимова Диана, & Таджиматов. И.А. (2023). БИОМЕХАНИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ ТЕХНИКИ ВЫПОЛНЕНИЕ ПРЫЖКА «ЖЕТЕ В ШПАГАТ» В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКЕ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 308–314.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7556244>

62

Khamidov Doniyor Sadikovich. (2023). ADVERSITIES AND OBSTACLES IN LEARNING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE IN UZBEKISTAN. GOLDEN BRAIN, 1(2), 315–317. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556249>

63

Khamidov Doniyor Sadikovich. (2023). USING GAMES WHILE TEACHING ENGLISH. GOLDEN BRAIN, 1(2), 318–320.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7556264>

64

Shodiyeva Dildora. (2023). INDOLIL SIRKA KISLOTA MIQDORINI ANIQLASH. GOLDEN BRAIN, 1(2), 321–324.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7556271>

65

Bekmirzayev Eshquvvat Ro'ziboyevich, Xalilov Davron Baxtiyorovich, & Aminova Mohinur Normurod qizi. (2023). BUGUNGI KUNDAGI TRANSPORT VOSITALARINING ATMOSFERAGA KIMYOVIY CHIQINDI GAZLARINI TARQATISHINING DOLZARB MUOMMOLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 325–328. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556284>

66

Qurbonova Gulnoza Abduraximovna, Aminova Mohinur Normurod qizi, & Mengliboyeva Nozima Ikrom qizi. (2023). VITAMINLARNING INSON ORGANIZMIDA TUTGAN O'RNI, VAZIFASI, BOKIMYOVIY TURLARI, ORGANIZMGA TASIR DARAJALARINING FIZIOLOGIK JIHLTLARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 329–333. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556295>

67

Buta Oralovich Xushvaqtoy. (2023). YER OSTI QATTIQ SUVLARINI YUMSHATISH USULLARINING TAHLILI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 334–337. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556309>

68

Mustafayeva Maftuna Bahodirovna. (2023). MODAL SEMANTIKA TIPOLOGIYASI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 338–342. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556321>

69

Эгамбердиев Хожиакбар Салохитдинович, Бекматов Акмал Курбонмахматович, & Кутдусова Эльмира Рауфовна. (2023). FOBAK MUХITLARDA GRUNT СУВЛАРИ ГЕОФИЛЬТРАЦИЯСИ ЖАРАЁНИ МАТЕМАТИК МОДЕЛИНИ СОЊЛИ ЕЧИШ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 343–357. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556356>

70

Курбонова Комила, & Зокиров А. (2023). ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕКСТА И БРЕНДОВ ОДЕЖДЫ. GOLDEN BRAIN, 1(2), 358–362. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556380>

71

Umarov Hikmatillo Ahadovich. (2023). 2022 YILNING O'TGAN DAVRI MOBAYNIDA MY.GOV.UZ NING MOBIL ILOVASIDA 50 TURDAGI YANGI ELEKTRON DAVLAT XIZMATLARI JORIY QILINDI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 363–366. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556392>

72

Xudoyorov Qalandar Shodiyor o'g'li. (2023). MARKAZIY OSIYO IQTISODIY HAMJAMIYATIDA O'ZBEKISTONNING ROLI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 367–371. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556411>

73

Abduxalilova Shirmonoy Umidjon qizi. (2023). GUMANITAR TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI. GOLDEN BRAIN, 1(2), 372–374. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7556838>